

*Copyright in this work is held by
Fundación IWO Buenos Aires, Argentina.
The Yiddish Book Center is grateful to the
copyright holders for permission to
include this work in the
Steven Spielberg Digital Yiddish Library.*

TSHILENISH

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION



YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-05809-2

D:\YIDDISH\TITLES\9780657058098T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT
(413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT
NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET,
AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER



MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center



The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional
symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our
colophon comes from a design by the noted artist
Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

אַנטאַלאָגיע

טשילעניש



יוסף ליפשיץ-פאָנד
פון דער ליטעראַטור-געזעלשאַפט ביים יווא

ליטעראַטור-געזעלשאַפט

Chilenish — Antologie

Al pie de los Andes — Antología de poesía y prosa idish

Copyright 1972, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir el día 27 de diciembre de 1972,
en los Tall. Gráf. "Zlotoporo S.A.C.I.F.", Sarmiento 3149, Bs. Aires

אַנטאַלאָגיע

ט ש י ל ע נ י ש

פֿראַגמענטן פֿון פֿאַרשאַרבעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכרונות

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון
שמואל ראַזשאַנסקי



54סטער באַנד פֿון ציקל

מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פֿון

יוסף לייפשיץ - פֿאַנד

פֿון דער

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ
אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע
פֿון

שמואל ראַזשאַנסקי

קאַרקטור

יעקב־יהושע לערמאַן

טיראַזש 1.500 עקזעמפּלאַרן

יאָר: ה'תשל"ג — 1972

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים יוואָ אין אַרגענטינע

ת ו כ ן

- 7 פאַרבאַמערקונגען
- 8 ביאָגראַפיעס: מ. ד. גיסער, נ. וויטאַל, י. פּילאַווסקי, י. בלומשטיין
- 11 שמואל ראַזשאַנסקי — ייִדישע שטימונגען בײַ די אַנדן־בערג ..
- 19 / 1 ביי די פאַרשנייטע קאַרדיליערן
- 36 ב. לאַפּין — אין מײַן פענצטער . 20 ב. לאַפּין — טשילע
- 37 יצחק בלומשטיין — דערפאַר .. 20 די מולאַ
- 38 מ. ד. גיסער — קיין טשילע .. 21 יצחק בלומשטיין — ווילדערניש .
- 39 ב. לאַפּין — טריט, לעגענדע ... 27 אַלאַסאַן ...
- 42 י. בלומשטיין — בײַ קראַטערס . 33 האַרבסט ...
- 43 פאַראַנען טעג 33 ב. לאַפּין — שניטצינט
- 45 / 2 אַ וואַגלער דורך דער פרעמד
- 51 מ. ד. גיסער — דער וואַגלער .. 46 מ. ד. גיסער — אַ בעטלער ..
- 52 אַ בריוו
- 53 היי, סאַנטיאַגאָ! 47 סאַנטאַ לוסיאַ .
- 54 גאַסן סאַנטיאַ
- 55 גישע
- 56 פרימאַרגן 49 אַן אַרעמער יונג
- 57 עס שימערירט . 50 פון אַ פּריינד ..
- 50 הללויה
- 59 / 3 ווו זאַל איך לויפן ?
- 63 געמאַכט
- 60 י. בלומשטיין — ערד־ציטערניש .
- 69 אלישבע ראַבינאָוויטש — שלום יצחק בלומשטיין — אין פאַניק .
- 71 / 4 לאַמיר שטענדיק זיין ווי ברידער
- 73 מ. ד. גיסער — ברידער
- 77 י. פּילאַווסקי — גיט מיט לײַטן מ. ד. גיסער — לויטערער קוואַל.

מ. ד. גיסער — א פויגל אַזא . 78	נח וויטאל — בני די אַנדן־בערג,
יצחק בלומשטיין — פּרינדישאַפט 79	ראַמאַן 81
5 / איך שטיי פאַר דיר	
מ. ד. גיסער — צום יונגן דור .. 180	י. בלומשטיין — פון דובנער מגיד 217
יונה אַבאָדאָווסקי — שלמה ליכט 181	יעקב פּילאָווסקי — משה קאַפּויער 218
יוסף גאַלדשין — קריסטאַבאַל 185	י. בלומשטיין — בנים גרויסן קבר 223
יעקב פּילאָווסקי — אַפּגעשטעלט 190	יעקב פּילאָווסקי — מעריב־תּפּילה 224
מ. ד. גיסער — דער ניער דור 193	מ. ד. גיסער — די הוירא ... 225
נח וויטאל — גאַלד 194	יצחק בלומשטיין — רופסט מיך
יצחק בלומשטיין — שולהימען . 204	צום קאַמף 226
יעקב פּילאָווסקי — עוזר טרעגער 205	יעקב פּילאָווסקי — די מאַמע פון
א. איציקאָזן — קברים־פעלדער . 210	דער הכשרה 228
יוסף גאַלדשין — פּאַציענטן .. 211	י. בלומשטיין — בעסער אַזוי .. 235

צו דער כאַראַקטעריסטיק

משה ריזענבערג — אויף די שפורן פון פאַרשווינדענע ישובים אין טשילע 238
נח וויטאל — אויף וועמען זיך קלאַנג ? (נאָך אַן ערד־ציטערניש) 244
מ. וואַלדמאַן — ייִדישע ישובים אין דרום־אַמעריקאַנער לענדער 247
מ. ריזענבערג — הפקר 250
מעה יודעלעוויטש — צווישן ליכט און שאַטן 252
יעקב גלאַטשטיין — משה־דוד גיסער 262
בן־ציון נחמן — ייִדיש־שריב־בערישע שעפּערישקייט אין טשילע; געווען .. 268

אילוסטראַציעס :

איינער פון די בערג אין סאַנטיאַגאָ 61
בערנאַרדאָ פעדערמאַנס צייכענונג בני די אַנדן 70
אַפּיש: יעקב גאַרדינס דבורהלע מיוחסת געשפּילט פון ליבהאַבערט 221
1טער נומער פון ליטעראַרישן זשורנאַל זיִד־אַמעריקע 80
דאָס ייִדישע וואַרט צו דער פּראַקלאַמירונג פון מדינת ישראל 236

מוזיק :

בערנאַרד פּיער צו יצחק בלומשטיינס שולהימען 204
--

פֿאַר באַמערקונגען

◆ אַט דער באַנד מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, דער 54סטער, טשילעניש, איז דער 2טער באַנד, וואָס ווערט אָפּגעגעבן צו פֿאַרשטעלן אַ ישובֿ און זײַן לאַנד דורך ייִדישער ליטעראַטור. דער 1טער איז געווען דרום־אַפֿריקאַ־ניש, דער 50סטער פֿון דער סעריע. דער 58סטער, סוף 1973, וועט זײַן באַזויִ־ליאַניש.

◆ מיר האָבן געהאַלטן, אַז ס׳איז אַ באַזונדערע מצווה אונטערצואַינלן זיך מיטן אַרויסגעבן טשילעניש. אַזוי ווי דער דאָזיקער ישובֿ ווערט צעקרישלט, איז אַ חובֿ צו פֿאַרפֿיקטירן וואָס פֿרױער זײַן פֿנים. צום בעסטן באַוויזן דאָס זײַ פֿאַעטן (אַפּט בלויז מיט אַנצוהערענישן, סוגעסטיעס) און דערציילערס. דורך זײַ קומט צום אויסדרוק די סענסיביליטעט פֿון יחיד און די אַחריות פֿון כלל.

◆ נישט גרינג איז אָנגעקומען די אַרבעט. שוין איצט זײַנען אַ סך מאַטעריאַלן, דרוקזאַכן פֿון צענדלינגער יאַרן, מער נישט. לפחות איז אַזאַ דער אינדרוק. די וואָס האָבן מיר צוגעזאַגט צוצושיקן מאַטעריאַלן — האָבן קיין איין שורה נישט צוגעשיקט. זיכער, נישט ווייל זײַ האָבן נישט געוואָלט, נאָר ווייל זײַ האָבן נישט.

◆ האָב איך געמיינט, אַז צום בעסטן איז אַראַפּפּאַרן אין סאַנטיאַגאָ. אָבער בעת מיין לעצטן באַזוך, אין 1972, האָב איך געפֿונען פֿרינדשאַפּט, האַרציקייט, נאָר נישט קיין מאַטעריאַלן. צו מאַל אין דער קהילה־ביבליאָטעק איז נישטאַ קיין איין קאַלעקציע פֿון די דערשינענע זשורנאַלן און צײַטונגען אויפֿן אַרט. כאַטש גוט, וואָס די רעדאַקציע פֿון וואַכנבלאַט דאָס ייִדישע וואָרט האָט אַ קאַלעקציע פֿון דער אייגענער אויסגאַבע.

◆ איז ווען נישט דער אַרכיוו פֿון יוואָ אין בוענאָס־איירעס און מיין פֿרױוואַ־טעה אַרכיוו, אָפּגעשפּאַרט פֿון מײַנע באַזוכן אין טשילע, וואָלט דער דאָזיקער באַנד נישט געקאָנט דערשינען. דער פֿי אלישבע ראַבינאוויטש — אַ דאַנק פֿאַר אײַ־ניקע אינטערעסאַנטע דרוקזאַכן. די וויכטיקסטע צאַל זעלטענע נומערן פֿון צײַט־שריפטן אין סאַנטיאַגאָ האָב איך אויפּגעזוכט בעת מיין לעצטן באַזוך צווישן פֿאַרשימלע פּעקלעך, נאָך נישט אויסגעראַמטע, אינעם גאַראַזש פֿון דער „חברה קדישאַ“...

◆ אין נאָמען פֿון דער ליטעראַטור־געזעלשאַפּט — אַ דאַנק די פֿי בן־ציון נחמן, מרדכי עפּשטיין, וואָס זײַנען די אַקטיווסטע פֿון די פֿאַרביבענע שריבערס, קולטור־מענטשן מיט וואַרעמען אינטערעס און האַרציקער באַציונג. זאַלן די מוסטער־ווערק אויסגענוצט ווערן צו דערמוטיקן די שיטער געוואַרענע קרייזן פֿאַר ייִדיש קולטור־לעבן אין טשילע.

ביאגראפישע שטריבן

גינעלקייט פון די טעמעס, סני צוליב דער קרעפטיקייט פון זייער לשון און סטיל.

אין 1935 אריבער קיין טשילע. גער-וואָרן דירעקטאָר פון דער ביאָליק־שול אין סאַנטיאַגאָ, וווּ ער איז גלייכצייטיק געווען רעדאַקטאָר פון װאַכנבלאַט „דאָס ייִדישע װאָרט“. חוץ זשורנאַליסטיק גע-דרוקט לידער, מערסטנס אויף צייט-מאַטיוו.

אין 1951 עולה געווען מיט זיין הויזגעזינד און געוואָרן באַשעפטיקט ווי אַ לערער אין אַ רעגירונג־שול אין תל־אַביב, וווּ ער איז געשטאַרבן דעם 14טן אויגוסט 1963. צו די שלושים האָבן פּריינד אַרויסגעגעבן אַ זאַמל-שריפט יצחק בלומשטיין.

יצחק בלומשטיין האָט געווינט אין סאַנטיאַגאָ 16 יאָר, די פּרוכטיקסטע יאָרן פון זיין שרייבערישן לעבן, צוויי-שן 35 און 51.



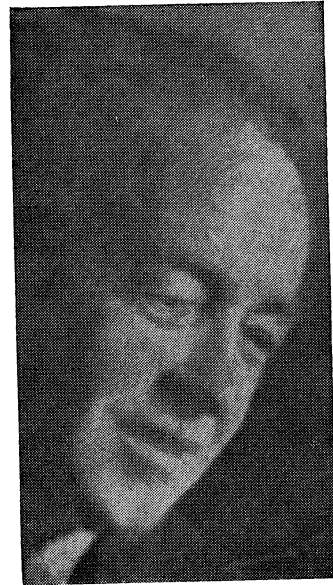
משה־דוד גיסער האָט פון זיינע 59 יאָר די לעצטע 19 יאָר געווינט אין סאַנטיאַגאָ, וווּ ער איז געוואָרן דער ליי-טעראַרישער טאַגעבער מיט אַמביציע. געבוירן אין 1893 אין ראַדאָם, פּוילן, אין אַן אַרבעטער־משפּחה, האָט ער גאַנץ פּרי אַיבערגעריסן דאָס לערנען, כדי אַרויסצוהעלפּן דעם טאַטן, דעם מעשן־גיסער, אין דער פּרנסה. ער האָט אָבער אויסגענוצט די צייט פון דער 1טער װעלט־מלחמה, װען די דייטשן האָבן אים פאַרשיקט אויף צוואַנגאַר-בעט קיין קעלן, האָט זיך אויסגעלערנט דייטש, פּונקט ווי שפּעטער פּויליש, און זיך באַקענט מיט די דייטשישע און פּוילישע קלאַסיקערס, די ראַמאַנטי-קערס, פון װעלכע ער איז באַווירקט געוואָרן. װען די יונגע אין פּוילן רודערן־אויף, איז גיסער אין װאַרשע; ער דערנענטערט זיך צו זיי און ער װערט באַלד אַנערקענט פאַר זיינע ערשטע לידער, אָבער ער האַלט נישט פון די צערודערטע נוסחאות פון דער „כאַ-ליאַסטרע“, כאַטש ער דרוקט זיין ער-שטע גרויסע פּאַעמע אינעם זשורנאַל פון די יונגע, „רינגען“, און די פּאַע-מע, דער יאַרד, מאַכט אים אַ שם.

געבוירן אין 1900 אין טשערווין, ביי לאַמושע, ביי אַ טאַטן אַ שוחט, האָט ער געלערנט אין ישיבות. אָבער שפּעטער אַריבער אין װילנע, זיך אויס-געבילדעט פאַר אַ לערער און געאַר-בעט אין אַ תּרבות־שול. אַנגעהויבן שרייבן לידער אין העברעזש, נאַר ראיזו באַלד אַריבער צו ייִדיש. אין 1928 עמיגרירט קיין אַרגענטי-נע. געווען ייִדישער לערער אין שולן אויף דער פּראַװינץ און געדרוקט ליי-דער אין זשורנאַלן, ווי אויך מיטגע-אַרבעט אין „די אידישע צייטונג“. אין מענדאָסאַ, וווּ ער האָט געווינט אַ צייט, איז אין 1935 דערשינען זיין בוך ליי-דער ביי די אַנדן, װאַס איז שטאַרק געלויבט געוואָרן, סני צוליב דער אַרי-

מ. ד. גיסער איז געשטאָרבן אין סאַנטיאָגאָ דעם 19טן אַפּריל 1952. אין אַ יאָר אַרום איז דערשינען אין בויער גאַס-אפּירעס אַ בוך מיט זינע לעצטע לידער, דאָס געזאָנג פון אַ לעבן, מיט אַן אַרײַנשפּיר־אַפּשאַצונג פון פּנחס בײַז בערג, וועלכער האָט אַ קורצע צײַט געווײנט אין סאַנטיאָגאָ, אַראָפּגעבראַכט פּאַר רעדאַקטאָר פון דעם וואַכנבלאַט דאָס יודישע וואָרט.

נח וויטאל איז 34 יאָר אַלט געווען, אַנקומענדיק אין טשילע. ער האָט דאָ געווײנט מיט קורצע איבעררײַסן 25 יאָר. אַ לאַנגע צײַט אַ וואַכנבלאַט אַ רױסגעגעבן, טשילענער אידישע וואָרט־כענבלאַט, און אויסער דערצײלונגען אויף אַרטיקע טעמעס מיט לאַקאלן קאַז־לאַרײַט אַנגעשריבן דעם ערשטן יודישן ראַמאַן פון טשילע.

געבוירן אין מאַסקווע אין 1892, איז ער מוזמת גירוש אַוועק צוזאַמען מיט די עלטערן קיין ווילניע און קױם גע־לערנט אַ ביסל אין אַ חוּר און אין אַ



ג. קומט אין 1924 אין בויענאָס-אַמ־רעס. ווערט גאַר שגעל אַ באַליבטער דיכטער. אַרבעט מיט אין „די אידישע צײַטונג. גיט אַליין אַרױס זשורנאַלן, ווי נעלאַנד און חבּרל. זײַנע לידער ווערן אַרײַנגענומען אין שולן און קאַמפּאָזיטאָרן שאַפן צו זיי מוזיק. אין 1931 דערשיינט זײַן בוך פּאַעמען און באַלאַדן און אין 1936 — לידער און פּאַעמען.

באַזעצט זיך אין סאַנטיאָגאָ אין 1933. גיט ג. דאָ אַרױס ליטעראַרישע זשורנאַלן, זידאַמעריקע און פּאַסיפיק. פּאַרעפּנטלעכט לידער אויף לאַקאלע מאַסיוון און זוכט צו שאַפן פּאַרבינ־דונגען מיט דער יודישער קולטור־וועלט און ספּעציעל מיט דער שרײַבער־וועלט.

ער אַרבעט־מיט, איז אַבער אַ סך יאָרן דער פירער פון דער ראַדיקאַלער באַ־וועגונג. אַז ער קערט זיך אָפּ, גרייט ער צו זיין עליה. ער איז עולה אין 1963 און גאַר גיך ווערט ער אַן אַנ־געזעענער טוער אין דער ייִדישער שרייבער־געזעלשאַפֿטלעכקייט פון תל־אַביב.



זינע ערשטע ביכער זינען: פון טשילע (1937), איבער וועגן (1949), טריט אויף דער ערד (1959) און אין ישראל האָט ער נאָך באַוויזן אַרויסצור־געבן אין גאַנג (1967). סירוב דערציִי־לונגען, געבויט אויף זכרונות.
י. פּילאַוסקי איז געשטאַרבן דעם 6טן יוני 1969 און אין 1970 זינען דערשיגען 2 בענד פון זינע מעמואַרן, וועלכע ער אַליין האָט נאָך צוגעגרייט צום דרוק.

רוסישער שול. אין יאָר 1905 עמיגרירט קיין בוענאָס־אירעס. צו ערשט געאַר־בעט ווי אַ סטאַליער, אַבער נאָכן פאַר־עפנטלעכן אַ סעריע „סקיצן פון טאַ־זשער“, וווּ ער שילדערט לעבעדיק די אַרבעטער־סביבה, איז ער געוואָרן אַן אַפּטער מיטאַרבעטער אין אַלע דעמאָל־טיקע ייִדישע זשורנאַלן און, ווען ס׳איז באַפעסטיקט געוואָרן „די אידישע צײַ־טונג“, איז ער געוואָרן אַ רעדאַקציע־מיטאַרבעטער.

באַזעצט אין סאַניאַגאַ, איז וויטאַל אַפּריער אַליין געווען דער אַרויסגע־בער פון אַ וואַכנבלאַט, דורכױס זשור־נאַליסטיש, און דערנאָך געווען מיט־אַרבעטער און אַ קורצע צײַט אויך רעדאַקטאָר פון „דאָס ייִדישע וואָרט“.

אין 1944 איז דערשינען אין בוע־נאָס־אירעס זיין בוך דערציילונגען אין שטאַט און פעלד און אין 1951 האָט ער פאַרעפנטלעכט אין „די פּרע־סע“ זיין ראַמאַן דער וועג צו זײַן.

נח וויטאַל איז געשטאַרבן אין סאַני־טיאַגאַ אין מײַ 1961.

יעקב פּילאַוסקי האָט 39 יאָר גע־וויגט אין טשילע, לענגער ווי אַלע אַנדערע ייִדישע שרייבערס.

געבוירן אין 1898 בײַ אַ טאַטן אַ רב אין קאַלעלישאַק, האָט ער געלערנט יאָ־רן אין פאַרשיידענע ליטווישע ישיבות, אַבער שוין אין 1918 פאַרענדיקט פּע־דאַגאָגישע קורסן אין קאַוונע און אַוועק קיין רוסלאַנד. ער קומט־צוריק אין 1920 אין ליטע, ווערט לערער אין אַ שול פון דער קולטור־ליגע, נאָר קען זיך גישט אַננהאַלטן און עמיגרירט אין 1924 קיין אַרגענטינע, פאַרט־אַרום מיט אַקטיאַרן איבער לאַטיין־אַמעריקע, נאָר סוף יאָר באַזעצט ער זיך אין סאַני־טיאַגאַ, וווּ ער גיט זיך אָפּ צו מסחר.

פ. פאַרבונדן מיט די אַרטיקע באַ־לעבאַטישע וואַכן־בלעטער, אין וועלכע

יידישע שטימונגען ביי די אַנדן-בערג

שטיללעבן ביי די ווילקאנען

ווי מאַדנע דאָס קען קלינגען, איז דער יידישער ישוב אין טשי-לע, אַפֿילו אין דער בעסטער צייט פֿון זיין געשיכטע, געווען אַ יידישער צענטער פֿון שטיללעבן. מיט דעם קען מען אַפֿשר דערקלערן, וואָס הגם ער האָט געציילט בערך די זעלביקע באַפֿעלקערונג וואָס דער יידישער ישוב אין אורוגוויי — 35.000 יידן — האָט ער אויפֿן פֿעלד פֿון יידישן געדרוקטן וואָרט אין סאַנטיאַגאָ קיין מאָל נישט געהאַט די אַמביציעס פֿון מאַנטעווידעאַ. בעת אין מאַנטעווידעאַ זיינען דערשינען 2 און צו מאָל 3 טעגלעכע יידישע צייטונגען, איז אין סאַנטיאַגאָ קיין מאָל אַפֿילו קיין פֿרוו נישט געמאַכט געוואָרן אַרויס-צוגעבן אַ טעגלעכע יידישע צייטונג. בעת מאַנטעווידעאַ, ביים ברעג פֿון אַטלאַנטישן אַקעאַן, האָט צו מאָל אין די צייטן פֿון דלות זיך געראַנגלט אויפֿצוהאַלטן איר יידישע פרעסע, האָט סאַנטיאַגאָ גאַענט פֿון פּאַציפֿישן אַקעאַן, זיך געראַנגלט צו מאָל אויפֿצוהאַלטן אירע 2 וואַכן-בלעטער, איינע אין יידיש, די צווייטע אין שפּאַניש. בעת די געציילטע יידישע שרייבערס אין מאַנטעווידעאַ, געפֿינענדיק זיך נענטער צו בוענאָס-אַרעס, האָבן כמעט אַלע זייערע ביכער אַרויס-געגעבן אין מאַנטעווידעאַ — האָבן די געציילטע יידישע שרייבערס אין סאַנטיאַגאָ, וואָס איז ווייטער פֿון בוענאָס-אַרעס, דווקא געזוכט אַרויסצוגעבן זייערע ביכער אין בוענאָס-אַרעס... מאַנטעווידעאַ, אויף איר פֿלאַכלאַנד, האָט מיט אַלע כוחות געזוכט אַרויפֿצוקומען אין די הייכן; סאַנטיאַגאָ, צופֿוסנס פֿון גיאָנטיש הויכע בערג, האָט זיך באַ-נוגנט מיט שטיללעבן... זאַל דאָס זיין אַ רעזולטאַט פֿון דער שטומער פֿאַרכטיקייט פֿאַר די געהיימע ווילקאנען, וואָס לוייערן און קענען צו יעדער רגע איבערקערן אַלץ מיט אַן אַנדער, און מאַכן פֿון אַלץ אַש און שטויב?

נישט אומזיסט איז אין טשילע אַפֿשר די מערהייט יידן געקו-מען פֿון שכנותדיקע ישובים, וווּ זיי האָבן קיין רו נישט געפֿונען

אָדער זיי האָבן אין שטורמישן לעבן פֿון דער אימיגראַציע זיך נישט געקאָנט אַננאַרדענען. דווקא אין סאַנטיאַגאָ האָבן זיי געפֿונען רו. אפֿשר — אַרעמע רו. שטיל געזוכט. און אויב דאָס מזל האָט צוגע- שפּילט, געוואָלט פֿאַר זיך און מיט זיך בלעבן. אָן גרויסע אַמבי- ציעס. אָן אויגן־אויפֿרעיסנדיקער עקספּאַנסיע — ווי די אַנדן־בערג, וועלכע דערציילן נישט קיינעם, ווען זייערע ווילקאָנען וועלן אויס- ברעכן מיט זייערע כוחות...

די אַנדן־בערג האָבן בלי שום ספֿק אַ שטאַרקע ווירקונג געהאַט אויף דער אויספֿורעמונג פֿון ייִדישן ישובֿ אין טשילע, פֿון זען שטיללעכן ביי די ווילקאָנען.

דער טשילענער פּייסאַזש אין דער ייִדישער וואַרטשאַפֿונג

קליין איז די צאָל ייִדישע שרייבערס, וואָס טשילע האָט געהאַט, אָבער צווישן דער קליינער צאָל זענען געווען עטלעכע אַזעלכע, וועלכע וואָלטן געשפּילט אַ ראַלע אין יעדן ישובֿ, אפֿילו אין דעם גרעסטן. די מזלדיקסטע יאָרן זענען פֿאַר זיי געווען 1935—1950, ווען סײַ די בעלעטריסטן און סײַ די זשורנאַליסטן, וואָס סאַנטיאַגאָ האָט געהאַט צובאַקומען פֿון אַנדערע ישובֿים, האָבן זיך פֿאַרמאַסטן צו רופֿן אויף זיך די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון דער ברייטער ייִדישער וועלט. דער באַריידעוודיקסטער און דער מוזיקאַלישסטער צווישן זיי, משה־דוד גיסער, האָט אויסגעדריקט די דאָזיקע אין זיך און פֿון זיך געמוטיקטע שטרעבונג אויף אַזאַ ייִדישן שטייגער:

„איך בין די פּרייד, איך בין דאָס גליק און כּיבּין דער שקלאַף פון זיך אַליין, און כּיבּין דער הערשער איבער זיך, און כּיבּין פון טויזנטער סיגעוויין, און כּיבּין דער שטורעמגלאַק, וואָס וועקט פון פינצטערניש די מידע קנעכט, און כּיבּין דער פּונק, וואָס שפּרינגט־אַרויס פון יעדן האַרטן קינלשטיין“.

נאָר מיט אַזאַ אמונה אין זיך אַליין איז מעגלעך געווען אין דער געהיימער שטילקייט פֿון טשילענער פּייסאַזש אַרויסקומען מיט נעע פֿאַדערונגען: „ווייט, אַפּגעריסן פֿון דער גאַרער ייִדישער וועלט...“

קומט פֿאַר דעם ייִדישן אויג נאָך אַ וויכטיקער, ביז איצט אומבאַ־
קאַנטער פֿונקט — טשילע. דאָס ווילדשיינע ווונדערלאַנד, וואָס איז
ווי אויסגעחלומט געוואָרן בני דער זינט פֿון דער וועלט, אָפּגעטיילט
פֿון דער מעכטיקער קאַרדיליערן־קייט, די אַנדן־בערג, און וואָס
ציט זיך, ווי אַ שמאַלער כּישוף־פּאַס, לענגאויס דעם פּאַציפֿישן ים,
פֿירנדיק צו נאָך פֿיל פֿאַרביקע, עקזאָטישע לענדער... דווקא אין
דער גאַנץ קליינער אַבער ביז גאָר רירעוודיקער טשילע זאָל געבוירן
ווערן די אידיי פֿון אַ צענטראַלן קולטור־זשורנאַל פֿאַר גאַנץ זיד־
אַמעריקע¹... ערשט אָנגעהויבן און שוין אַזוי פּרעטענציעז!

נאָר ווען מ'איז אָפּגעזונדערט פֿון דער ברייטער וועלט קען מען
זיך פֿאַרגינען צו זיין אַזוי פּרעטענציעז. די דאָזיקע פּרעטענציעזוקייט
איז געקומען צום אויסדרוק נישט בלויז בנים טאַלאַנטריכען שרייבער
אין טשילע, נאָר אויך בני אָנפֿאַנגערס, און נישט בלויז אויפֿן פֿעלד
פֿון שרייבעריי. בעת אין אייראָפּע באַווייזט זיך היטלערס געשפּענסט,
וואַרנט אַ ייִדיש בלאַט אין סאַנטיאַגאָ, אַז „מיר האָבן צו טאָן מיט
אַן אומגעשוילטער געזעלשאַפֿט, וועלכע וואַלט זיך באַדאַרפֿט קריס־
טאַליזירן און גיין אויפֿן וועג פֿון אַחדות... יידן אין טשילע געפֿינען
זיך אין אַ ליכטיקן גן־עדן, הלוואַי אויף תּמיד, אַבער מ'דאַרף זיין
אַ „חכם הרוואה את הנוֹלד“ און פֿאַרשטיין, אַז סוף־כל־סוף זינען מיר
נישט מער ווי בני־ישראל און בני דער קלענסטער פּאַליטישער
צעטרייסלונג איז (זינען) פֿאַר אונדז שוין אָנגעגרייט די פֿאַרטיקע
תּליות: די ייִדישע שוואַרצע בירזשע און די ייִדיש־קאָמוניסטישע
באַוועגונג“²...

אין דער פֿאַסצינירנדיקער אַטמאָספֿערע, פנים אל פנים מיטן
פֿאַרפּישוֹפֿנדיקן טשילענער פּייסאַזש, האָט מען אַבער געקענט לייכט

¹ זיד־אַמעריקע, חודש־זשורנאַל פֿאַר ליטעראַטור, קונסט, קריטיק און קול־
טור־געזעלשאַפֿטלעכע ענינים, רעד' משה־דוד גיסער און נח וויטאַל, נ' 1, סאַנ־
טיאַגאָ, פעברואַר 1935.

² ל. ד. — „אַ צעפּוילטע געזעלשאַפֿט“ (לייט־אַרטיקל), אידישע טשילענער
וואַכענבלאַט, נ' 176, רעד' נח וויטאַל, סאַנטיאַגאָ, 26 מיי 1933.

פֿאַרשיכורט ווערן. און טשילע האָט יידן פֿאַרשיכורט. טשילענער ישובֿ ווערט באַטראַכט ווי דער דאָזיקער ישובֿ פֿון דרום־אַמעריקע, וואָס האָט גיכער ווי זײַנע שכנים פֿון אַרגענטינע און פֿון אורוגוויי זיך געלאָזט פֿאַנגען פֿון דער אַסימילאַציע, שפּראַכלעך, קולטורעל און אויך נאַציאָנאַל, וואָס אַפֿשר דערפֿאַר איז אויך פֿון טשילע שנעלער געקומען עליה פֿון יוגנט קיין ישראל... ווייל די אַסימילאַציע איז געווען גרעסער, איז די באַוועגונג קעגן אַסימילאַציע געווען אַנט־שלאָסענער, און נישט בלויז פֿון רעוואָלוציאָנערן יונגוואַרג.³

די וואָס האָבן גענאָסן פֿון טשילענער פּייסאַזש קענען אים אָבער נישט פֿאַרגעסן. ס'פֿאַרפֿאַלגט די מיסטעריע. די פּאַנאָראַמע פֿון געט־לעכקייט ליגט פֿאַר די אויגן, פנים אל פנים מיט די מעכטיקע און פּרעכטיקע קאַרדיליערן —

„שטייט אין זײַן עלנט דער מענטש און באַטראַכט זיי מיט בענקשאַפט און קנאה, און בייגט מיט הכנעה דעם קאָפּ פֿון מחשבות, וואָס שטייגן אָפּט איבער דעם שטאַלץ פֿון די אַנדן, און הייבן זיך העכער זייער זילבערנע קרוין“.⁴

די אַנדן־בערג אַרעמען זיך פֿון דרום מיט אַרגענטינע און פֿון צפֿון מיט טשילע. דערפֿאַר האָט מענדאָסאַ, אַרגענטינע, אינספּירירט און צוגעגרייט דעם אַרגענטינער דיכטער יצחק בלומשטיין, אַז זײַנע לידער זאָלן בעסער ווי וועלכער ס'איז אַנדערער דיכטער איבערגעבן דעם טשילענער אייגנאַרטיקן פּייסאַזש און די מיסטעריע פֿון די

³ „טשילענער חלוצים און עולים, וואָס געפינען זיך אין מדינת ישראל“, דאָס ייִדישע וואָרט, סאַנטיאַגאָ, 2 מײַ 1958. אַ פּולע רשימה פֿון געמען, פֿון בערך אַ פּופּציק פּונקטן אין ישראל, בעיקר קיבוצים. די אידעאָלאָגישע פּאַר־טיילונג פֿון דער טשילענער עליה (ביז 1958) איז געווען אַזאַ: „312 — השומר הצעיר“, 107 — „דרור“, 54 — „הנוער הציוני“, 21 — „למרחב“, 20 — „בני עקיבא“, 10 — „ביתר“.

⁴ אַבא קליגער — די לעגענדע פֿון די אַנדן, בוענאָס־אַירעס 1919, ז' 531 (פֿון „ביכלעך פֿאַר יעדן“).

בערג. ער, דער אינטעלעקטועלער פּאָעט, אָן אויטענטישער אינזי-
כיסט, האָט אַרײַנגעבראַכט דאָס געמיט און די אַטמאָספֿערע, וווּ דער
ייד האָט געפֿונען די טרעפֿלעכע פֿאַרבן און מעטאַפֿאָרן אויף איבער-
צוגעבן די גאַטפֿאַרכטיקייט אויף די פֿאַרשנייטע בערג:

„אַ ליכטיקער ריז האָט אין בערג זיך פֿאַרקליבן
און פֿראַוועט סיגופים...
שאַ, עס איז הייליק די רגע:
עס שטייען אין ריי די מלוים
אין שניי־וויסע קיטלען געשלייערט...“⁵

פֿינערלעכע פֿראַצעסיע. די סודות־פֿולע פֿאַרשנייטע בערג, וואָס
רייסן זיך מיט זייערע שפיצן אין הימל אַרײַן, צינדן די פֿאַנטאַזיע
פֿון פֿאָעט און פֿון יעדן מענטשן וואָס האָט אויג און געמיט — און
ער ווערט באַהערשט, דאַמינירט, אין די אַרעמס פֿון טוד און רמז...
דער פֿייסאַזש פֿון די צום הימל פֿאַרריסענע בערג, לוייערנדיקע
און הויערנדיקע ווילקאַנען־סכּנות איז נאַר און קלאַר אַרויסגעבראַכט
געוואָרן דורך דער וואַרטשאַפֿונג אין טשילע. דאָס איז איר פֿריווי-
לעגיע און באַזונדערער פֿאַרדינסט.

די איבערגעריסענע הלומות פֿון ישׁובֿ

שווער צו באַשטימען קלאַר די אַנטשטייונג פֿון יידישן ישׁובֿ
אין טשילע. אַז יידן זענען געקומען אין לאַנד גאַר אַמאַל, דאָס איז
קלאַר פֿון דער זאַרג, וואָס עס האָבן אַרויסגעוויזן די אַגענטן פֿון דער
אינקוויזיציע אין שפּאַניע און „דאָס לעצטע געלט, מיט וועלכן די
אַננוויינערס פֿון טשילע האָבן בײַגעטראָגן אויף אויסצוהאַלטן דעם
פֿאַרהאַסטן טריבונאַל פֿון דער אינקוויזיציע“⁶. דער אויסערגעוויינ-

⁵ יצחק בלומשטיין — „פאַר נאַכט אין די בערג“ בני די אַנדן, מענדאָסאַ
1936, ד' 39.

⁶ José Toribio Medina: *Historia del Tribunal del Santo Oficio de la Inquisición en Chile*, Santiago de Chile, 1952, pág. 670.

לעכער פֿאַרשער און באַשרנבער פֿון אירע פֿאַרפֿאַלגונגס-אַקציעס דערציילט. אַז אַפֿילו ווען די אינקוויזיציע אין דרום-אַמעריקע האָט שוין געהאַלטן ביים אונטערגיין „האַט נאָך אָנגעהאַלטן אין טשילע די אַמביציע צו באַקומען פּאַסטנס אין הייליקן טריבונאַל ווי אַ טיטל וואָס פֿאַרשאַפֿט כּבֿוד“.⁷ ערשט אינעם 20סטן יאָרהונדערט הייבט זיך אָן שאַפֿן אין טשילע אַ ייִדישער ישובֿ. דאָ „האַט מען צום ערשטן מאַל געדאַונט במנין אין 1906“.⁸ עס ווערט אויך פֿעסטגעשטעלט, אַז אין דעם זעלביקן „יאָר 1906, ווען רדיפֿות און פּאַגראַמען פֿאַר-כאַפֿן גרויסע טיילן פֿון רוסישן ייִדנטום, רופֿן זיך אָפּ די געציילטע ייִדן, וואָס וווינען אין טשילע, מיט זייערע ברידערלעכע געפֿילן און ווי אַחים לצרה זינען זיי גרייט אויפֿצונעמען זייערע ברידער און שטרעקן-אויס אַ האַנט פֿון הילף“.⁹ אָבער ערשט אין 1909 ווערט געגרינדעט די ערשטע ייִדישע אינסטיטוציע אין טשילע. אַזוי אַרום זעען מיר, ווי קוים נאָך אַ האַלבן יאָרהונדערט פֿון אַנטוויקלונג און וווקס הייבט זיך אָן די ירידה פֿון ישובֿ.

אמת, אַפֿילו אין דער בליצנט פֿון דער ייִדישער ליטעראַרי-שער שעפֿערישקייט איז שווער-שווער אָנגעקומען צו אויסהאַלטן צו מאַל אַ וואַכנבלאַט; אויטאָריטעט ווערט אַ גרונטפֿראַגע. לאַנג זוכט מען פֿאַר אים אַ רעדאַקטאָר אין בוענאָס-אַירעס, ביז עס קומט פּנחס ביזבערג. פּאַטענציעל אַ שריפֿטשטעלער, אי מיט אַ פּסוק אי מיט וועלטלעכער בילדונג, ווערט אָבער ביזבערג דער אַנאַנימער רעדאַקטאָר, פֿאַרשלונגען פֿון כּראַניק און אַנאַנימער זשורנאַליסטיק, און דער פֿאַרשאַרפֿטער אינדיווידוואַליזם לאַזט נישט אַראָפּ פֿון סדר-היום די פֿראַגע פֿון אויטאָריטעט... די דאָזיקע פֿראַגע ווערט אויס פֿראַגע, ווען די אַנטוויקלונג פֿון ישובֿ ווערט אויס אַנטוויקלונג...

⁷ ד"ר ז' 618.

⁸ משה שענדעריי — די געשיכטע פֿון דעם ייִדישן ישובֿ אין טשילע, סאַני

טיאָגאָ 1956, ז' 14.

⁹ יחיאל סיני און מתתיהו שאַפֿיראָ — „פּאַרוואָרט“, ד"ר ז' 9.

די וואָס האָבן געזוכט אַ וועג צו זשורנאַליסטיק האָבן זי געפֿור־גען אין קאַרעספּאַנדענצן קיין אויסלאַנד, ווי שלמה באַכראַך, מרדכי עפשטיין. די וואָס האָבן געזוכט ברייטערע האַרזאָנטן פֿאַר זייערע קולטור־געזעלשאַפֿטלעכע אַספּיראַציעס, האָבן זיי געפֿונען אין מדינת ישראל, ווי ישראל פּאַלאַק, דובֿ יוספֿי א״א. עס זיינען געבליבן פֿיינע לזכרונס פֿון דוד דובינאָווסקיס אינטעליגענטישער קריטיק און פֿון יחיאל שניידס זכרונות פֿון גאַליציע און 2טער וועלט־מלחמה, ווי אויך פֿון זיינע זוכענישן אין פּאַלקלאַר. מיט אַ חוש פֿאַרן חרובֿ גע־וואַרענעם ייִדישן לעבן־שטייגער דורך דער אַסימילאַציע האַלט נאָך אַן דער רעדאַקטאָר פֿון דאָס ייִדישע וואָרט משה יודעלעוויטש, דורך האַלבער בעלעטריסטיק, די טראַדיציע פֿון ליטעראַטור, איבערגעבן־דיק עפּיזאָדן פֿון צעברעקלטן ייִדישן לעבן. דער מיט־רעדאַקטאָר בן־ציון נחמן, אַ טראַכטער מיט סענטימענט, ברענגט־אַרין אין זײַן געלעגנהייטלעכער ליטעראַטור־קריטיק, מיט פֿיינער שפּאַרזאַמקייט, מעדיטאַציעס וועגן גורל פֿון ייד און מענטש, פּאַלק און וועלט. און יצחק גאַרען, אַרטאָדאָקסיש און מיט טעמפּעראַמענט, האַלט־אַן דעם וועקרוף צו ייִדישקייט, ייִדיש און קולטור. די ראַדיקאַלע ענדערונגען אין טשילע, וואָס עקספּערימענטירן מיט גרינטלעכע סאַציאַליסטישע רעפֿארמען דורכן קאָנסטיטוציאָנעלן רעזשים, האָבן אין דער אַטמאָספֿערע פֿון פּערמאַנענטער געשפּאַנטקייט צוגענומען די מנוחה, וואָס האָט זיך איינגעשטעלט אינעם ייִדישן ישובֿ פֿון טשילע צופֿוסנס פֿון די אַנדן־בערג.

די צעטרייסלטע מנוחה איז נישט קיין קאַנסעקווענץ נאָר פֿון די לעצטע געשעענישן. „איך גלייב — האָט צו מיר נאָך אין 1952 געשריבן פֿון סאַנטיאַגאָ אין נאַמען פֿון אַ גרופּע מענטשן, וועלכע האָבן נישט געוואָלט דערלאָזן, אַז די איינציקע ייִדישע וואַכן־צייטונג אין טשילע זאָל אונטערגיין — אַז דער ענין איז פֿון גורלדיקער וויכטיקייט פֿאַרן היגן ישובֿ. מיט אייגענע כוחות וועט מען די צײַ־טונג נישט קענען מאַכן. זי וועט נישט האָבן די נייטיקע אויטאָריטעט און וועט נישט ווירקן ווי געהעריק. איך האַלט, אַז די קולטור־

קרייזן און די עפנטלעכע מיינונג פֿון אַרגענטינע וואָלטן זיך באַ-
 דאַרפֿט פֿאַראַינטערעסירן מיט דעם ענין... מיר זינען נישט אַזעל-
 כע גבירים, מיר זאלן זיך קענען פֿאַרגינען דעם לוקסוס צו פֿאַרציכטן
 אויף אַ גאַנצן ישובֿ, ווי קליין ער זאל נישט זיין... און צרות זינען
 דאָ פֿאַראַן גאַר גרויסע. די אַסימילאַציע פֿרעסט ווי זשאַווער אַלע
 ווינקעלעך פֿון ייִדיש לעבן. די ווייניק ייִדיש-פֿילנדיקע און ייִדיש-
 ריינדיקע האָבן נישט דעם נייטיקן מוט און, איך וואָלט געזאָגט,
 אַז עס פֿעלט זיי דער נייטיקער ווילן, זיך קעגנצושטעלן דעם שעד-
 לעכן און שענדלעכן שטראַם, וואָס פֿאַרפֿלייצט אַלץ און אַלעמען¹⁰...

די צוויי וויכטיקסטע פֿראַגע־שרייבערס פֿון טשילע, דער אַרגענ-
 טינער נח וויטאַל און דער ווילנער־ישער למדנישער ראַדיקאַל יעקב־
 פֿילאָווסקי, ביידע נישט קיין שפּראַכמייסטערס און נישט קיין סטיל-
 מייסטערס, נאָר מיט חוש פֿאַר די סאַציאַלע און פֿאַלקסטימלעכע
 טענדענצן פֿון ייִדישן לעבן, האָבן געלאָזט הערן רייד פֿון תּשובֿה
 און רעהאַביליטאַציע, ווי אַ פֿראַטעסט קעגן דער אַסימילאַציע, געלט-
 זוכט, אויסייִדישונג און געזעלשאַפֿטלעכער אַפֿרעמדונג. זייערע שטי-
 לע העלדן זעען זיך אַרום, אַז זיי האָבן געבלאַנדזשעט, און האָבן חרטה.
 מיט די דאָזיקע חרטה־שטימונגען שליסט זיך אָפּ דער בליפּעריאָד
 פֿון דער ייִדישער וואַרטשאַפֿונג אין טשילע, וואָס געפֿינט אַנרעגונגען
 פֿון דער אויפֿקומענדיקער מדינה.

עס איז אַבער קלאָר, אַז דער בליפּעריאָד פֿון טשילענער ייִדישן
 ישובֿ פֿאַלט זיך צונויף מיטן בליפּעריאָד פֿון זיין ייִדישן ליטעראַ-
 רישן צושטייער, וואָס איז קליין אין כּמות, אַבער אינטערעסאַנט מיט
 זיין פּייסאַזש, צופֿוסנס די צום הימל פֿאַרריסענע הימלען, בני וועל-
 כע דער מענטש פֿילט זיך אונטערטעניק און אומבאַהאַלפֿן.

שמואל ראזשאנסקי

¹⁰ (פון אַ בריוו, פון אבא־משה ביטערמאַן) סאַנטיאַגאָ, דעם 24סטן סעפּ-
 טעמבער 1952.

1

ביי די פארשנייטע קאדדיליערן

... אין מײן פענצטער האָט גאַנצענע טעג
דער שניי פון די אַנדן געבלענדט,
כאַטש געגליט האָט דער זאַמד אויפן וועג
און די טריט געברענט.

ב. לאַפּין

יצחק בלומשטיין

דערפאַר

דערפאַר וואָס דו האָסט ניט די פּאָן פֿון דיין פֿרייהייט
דעם שטן פֿון רשעות פֿאַרהאַנדלט,
דערפאַר וואָס דו האָסט ניט די נויט פֿון די מאַסן
אין האָס קעגן וואַגלער פֿאַרוואַנדלט —
געבענטשט זײ!

דערפאַר וואָס מײן קינד האָט אין דיר אויפֿגעהאַלטן
די פֿרייד אין די קינדערשע אויגן,
און ס'האַט ניט די שאַרפֿקייט פֿון גיפֿטיקע ווערטער
זײן קינדערשן קאַפּ אַננגעבויגן —
געבענטשט זײ!

דערפאַר וואָס דו האָסט ניט דערלאָזט אין דיין חלל
דאָס ברוינע געשפּענסט זיך צעשפינען
און האָסט פֿאַר מײן ברודער אַ טיר אויפֿגעפֿנט
אַ רויקע היים צו געפֿינען —
געבענטשט זײ!

דערפֿאַר וואָס דיין שויס איז אַ מאַמע געוואָרן
פֿאַר פֿעלקער און ראַסן צוזאַמען
און בינדסט ניט די פֿליגל פֿון זייערע טרוימען
און טוסט ניט דעם וועג זיי פֿאַרצאַמען —
געבענטשט זיי!

דערפֿאַר וואָס דו האָסט אויף דיין באַדן געמילדערט
די שְׁנָאָה פֿון גלויבן צו גלויבן
און ס'קען יעדער גלייביקער פֿריי אין זיין טעמפל
צום אייגענעם גאַט זיך דערהויבן —
געבענטשט זיי!

משה-דוד גיסער

אויפן וועג קיין משילע

— 1 —

משילע איז פֿאַר דער גאַנצער ייִדישער וועלט אַננגעהילט אין
שלייערן פֿון סודות. אַפֿילו אין דער נאַענט ליגנדיקער שכונתדיקער
אַרגענטינע מאַכט דאָס אַריבערפֿאַרן די קאַרדיליערן דעם אַננדרוק,
גלייך ווי מען וואַלט אַריבערגעפֿאַרן די הרי-חושך. בלויז דער וואָס
באַשליסט אַרײַנצודרינגען אין יענער זײַטיקער, סודותדיקער, טשיי-
לענער וועלט — אים איז באַשערט צו טיילן זיך מיט די זעלטענע
פּישױפֿדיקע אַננדרוקן, וואָס די מאַכטיקע, שטאַרצנדיקע בערג ביטן
אים אָן.

דאָס ליכט פֿונעם טאַג, די לויטערע לאַזור-בלויקייט פֿונעם
הימל ניוואַנסירט מיט די איידלסטע פֿאַרבן-גאַמעס יעדן פֿעלדזיקן
שטיין, יעדן באַרגיקן קאַרק, ווי מען וואַלט אַריבערגעטראָטן די
שוועלן פֿון אַ וונדערלעכן פֿאַרצויבערטן לאַנד, געבענטשט מיט

איביקער שיינקייט און א פֿארשאַלטן מיט דורות-לאַנגן, גליווער-דיקן שווינגן.

דער וועג איז שמאַל. ער הייבט זיך אַרויף און אַראָפּ. ער גלנכט זיך און קרומט זיך אויס. אַט קריכט ער בײַ אַן אָפהענג פֿון אַן אומ-ענדלעך ברייטן טײַך, פֿון וועלכן עס רײסן זיך קאַפּויער, ביז צו די לויטערע הימל-בלויקייטן, גלנכע, שטאַרצנדיקע, פֿאַרשפּיצטע גרוי-נאַקעטע בערג, ווי די נאַקעטע לײבער פֿון אַמאַליקע פֿאַרשאַלטענע ריזן, פֿאַרשטיינערטע, מיט ווונדן, אויסגעריסענע פֿון די ביזע ווינטן, צוגעברוינטע פֿון די תּמוזדיקע זונען-שטראַלן, און אַט, דאַכט זיך, אַז איינער אַזאַ באַרגריז שטעלט זיך אַנידער פֿאַר דיר, פֿאַרשטעלט דעם וועג און פֿון זײנע לעכער און שפּאַלטן, פֿון זײערע אויפֿגערי-סענע מײלע-היילן, וועלן זיך אַרויסרײסן און פֿונאַנדערטראַגן אַ ווילד געשריי צוזאַמען מיט אַ חזקדיקן געלעכטער:

— צוריק! צוריק!!! ווהיין רוקסטו זיך, דו מענטשנזון, דו קינדישער בעל-חלומות?...

דאָס אַריבערפֿאַרן די קאַרדיליערן-בערג זעט-אויס כמעט ווי אַ פֿאַנטאַזיע, אַ חלום. נאָך ביז היינט מוז מען נישט איין מאָל אַנ-קומען נאָך הילף צו דעם מוילאייזל, צו אַט דער שטומער, געהאַרכ-זאַמער חיה, וועלכע האָט אין איר האַרעוואַניע-לעבן גוטברודער-שאַפט געשאַסן מיט יעדן שליאַך, מיט יעדער סטעזשקע און שטעג פֿון די בערג, און מיט יעדן קאַרב פֿון די עקשנותדיקע באַרגיקע וועגשטיינער.

אין מענדאָסאַ נאָך הייבט זיך אויף מיט גלאַררײַכער הערלעכ-קייט די „סיערראַ דע לאַ גלאַריאַ“, דער דענקמאַל פֿון זיג לכּבֿוד דעם אַריבערשפּאַן פֿון סאַן מאַרטינס חיילות איבער די קאַרדיליערן-בערג. אויסגעהאַקט אין שטיין און אין באַרנדיז אַ מענטשלעכע גע-טער-סימפּאָניע. מענטשן, וואָס גרייטן זיך און שמידן דאָס געצײג פֿאַר דעם אַריבערגיין די דאָזיקע סודות-פֿולע, אומבאַטראַטענע בערג. פֿערד באַלאַדענע מיט רעדער און קאַנאָנען-רערן. פֿערד וואָס גליטשן זיך מיט זײערע משאות פֿון די בערג אַראָפּ. אַקסן מיט מאַכטיקע

הערנער, וואָס קריכן געלאָסן אין די האַלאַבליעס פֿון זייער יאָך. און ער, סאָן מאַרטין, זיצט אויף אַ דינעם, איידעלן פֿערד, אַ פֿאַר-טראַכטער, און קוקט אַהין, צו די ווייטע בערג, פֿון וואַנען עס איז אַפהענגיק, נישט נאָר דער נצחון איבער דעם שונא, נאָר אויך די פֿייערונג פֿון דעם זיג, פֿון דעם אַריבערגאַנג איבער די קאַרדיליערן. עך, שיינע, גינגאַלדענע בערג! בערג זאַמדיקע! בערג שטיינער-נע! בערג וואָס צוימען די ווינטן און בערג, וואָס פֿאַרשליסן זיך אויף לאַנגע ווינטערן, באַדעקטע מיט שנייען. פֿאַרמאָכן די וועגן אויף לאַנגע חדשים אין טשילע, דאָס לאַנד, דאָס געטוליעטע צום באַרט פֿון גרויסן פֿאַסיפֿיק, ווערט פֿאַרוואַנדלט אין אַן אַפּגעריסע-נעם, סודותפֿולן אינדול. אַפּגעריסן פֿון דער וועלט דער גאַנצער, פֿון אַלץ און פֿון אַלעמען. אַבער דעמאָלט, ווען דער הימל איז זון-מערדיק, טראַגט זיך דער אויטאָ שטיפֿעריש, הייבט זיך באַרג-אַרויף, באַרג-אַרויף, אַלץ העכער און העכער, לאַזט זיך אַרונטער, דרייט זיך אויף די באַרגיקע זיגזאַגישע וועגלעך און שטעגלעך, און גראַבט זיך אַזוי ווי אַ מוילוואַרף אין די צעפֿנטע אַדערן פֿון די בערג.

ווען דער טאָג נעמט זיך צעבלענען איבער די בערג, שימערירן און גלימערן אַלע פֿעלדזן, ווי די גוטע געצעלטן פֿון די בני-יעקב, יעדער באַרג מיט זיינע קאַלירן, יעדער פֿעלדזן מיט זיינע פֿאַרבן. אַ קאַלטע, ליכטיקע פֿרייד נעמט-דורך אַלע ביינער און אין די טאַלן קריכן, ווי פֿון טיולענע וואַלן אַפֿער, די מענטשן פֿון די בערג, רייטנדיק אויף זייערע פֿערד, אויף זייערע מוילאייזלען. טיילנדיק זיך מיט זיי מיט די ערשטע אַינדרוקן פֿונעם אויפֿגייענדיקן טאָג, וואָס האָט זיך צעשפּראַצט מיט דער הערלעכקייט פֿונעם זונענשנין:

— גוט מאַרגן אַזוי, בערג! גוט מאַרגן!...

דער מענטש האָט זיך אַריינגעריסן אין די בערג אַריין. אין די שטומע פֿעלדזן האָט ער אויסגעהאַקט זיין רעזידענץ. פֿון דעם זעלביקן שטיין אויסגעקאַנטעוועט פֿירקאַנטיקע שטיינציגל און אַ הויז אויסגעבויט, אַ גאַסהאַטעל, מיט אַ סך רייכע, לוקסוסאַרטיקע צימערן און זאַלן, מיט דיקע ווענט, אַנגעשפּאַרטע אויף נידעריקע

שטארקע קאלומנעס, און ארום דעם הויז — די בערג, און נאָענט צו זיי — אַ טיך, און פֿון די שטיינפֿעלדון אַרויס שלאָגט אַ קוואַל מיט הייסע וואַסערן. ווער ווייס פֿון וואַסערע פֿינערדיקע טיפֿענישן ער קומט? די דרויסנדיקע ווינטקעלטן קילן אים אָפּ און צעשפּריצן אים אין אַ דינעם רעגנדיקן שטויב. און אין דער לופֿטן, אין דעם לויטערן רוימען־שפיגל אַנגעצוימט צווישן די ציינערנע בערג־רוקנס, הענגט אַן אַלטע, לעגענדאַרע מעשה, וועגן אַן אַמאָליקן אינ־קאָ, אַן אינדיאַנער הערשער, אַ פֿאַנטאַזיע אַזאַ, וואָס אַפֿשר נאָר צווישן די בערג קאָן זי געבוירן ווערן. געשיכטע פֿון אַן אינקאַ און זיינע איבערגעגעבענע אונטערטאַנערס, די ברוינהויטיקע אינ־דיאַנערס, וואָס האָבן זיך אין די בערג אין אַ נאַמען פֿאַרוואַנדלט, און דער נאַמען האָט אָנגעהויבן צו קלינגען אין די ווערטער פֿון אַ ווינטפֿרעמדן קלינגענדיקן לשון: „פּוּענטע דעל אינקאַ“, די בריק פֿון דעם אינקאַ. עס הערן זיך די טריט, וואָס פֿירן צו דער גרענעץ פֿון דער נייער, סודות־באַהאַלטענער מדינה, דאָס מעשה־לאַנד, וואָס הייסט טשילע. די לעצטע אַרגענטינער קאַנטראָלירן, מיט אַ שטילן שמייכל, דעם וואַנדערער, גיבן די לעצטע הסכמה — אַ בלויזען שטעמפל אויף איבערצוטערען די נייע ערד, די צווייטע העלפֿט פֿון איין מאַכטיקן און ריזיקן טאַטע־באַרג, וואָס איז מיט אַ פֿאַן דורך צוויי פֿאַרוואַנדעטע ברידער־פֿעלקער צעטיילט און צעשפּאַלטן גע־וואָרן אין צוויי באַזונדערע מלוכות.

— 2 —

דער פֿרימאַרגן אין די קאַרדיליערן שטייט נישט. דער הימל איז לויטער, בלוי־לויטער. די זון — אַ גאַלדענע קרוין אין דער מיטן. מיט מיר פֿאַרט אַ גאַנצע קאַמפּאַניע פֿון פֿריילעכע טשילענער יונגען. אַ גאַנצע נאַכט האָבן זיי געזונגען, געשריגן און צעציטערט די בערג מיט זייער שיכורן געשריי. איצטער האָבן זיי מיד און שלעפֿעריק די קעפּ פֿאַרוואַרפֿן, געוועקט זיך, אויסגעקוקט צו דערזען די גרע־נעצן פֿון זייער הימלאַנד טשילע, און גלייכצייטיק אַרויסגעגראַבלט פֿון זייער פֿאַרשיכורטן זכרון פֿאַרוואַלקנטע אַינדרוקן פֿון דער

געזעענער ארגענטינע. אך, וואָס פֿאַר אַ ווּנדער! צום ערשטן מאל בליצן געזען, מאַכטיקע דונערן געהערט. און ערשט בוענאַס-אַרעס אַליין, מיט אירע אַווענידעס? ווּנדער איבער ווּנדער... אָבער נישט אין גאַנצן פֿריילעך זינען זיי, די אַהיים צוריקפֿאַרנדיקע, איבער אַ צענדלינג יונגע-לייט, אַנגעפֿאַקטע אין דריי צעריבענע אויטאָס, וואָס אַלע מאל איז עפעס קאַליע געוואָרן אין זיי, און מען האָט יעדעס מאל געמוזט שטיין בלייבן. זיי פֿאַרן דאָך צוריק פֿון אַ שווימגעוועט, וואָס איז פֿאַרגעקומען בני די ברעגן פֿון לאַ פּלאַטאַ, בוענאַס-אַרעס. פֿון אַלע דרום-אַמעריקאַנער לענדער, פֿון אומעטום, פֿון אורוגוויי, פּערו, באַליוויע, פּאַראַגוויי און טשילע, זינען די בעסטע שווימערס צוזאַמענגעקומען. און וואָסערע קלעפּ האָבן זיי דאָס געקראָגן!...

— „קע פּאַליסאַס, קע פּאַליסאַס!“

קענען זיי זיך אַלץ נישט באַרויקן און אַפּוּוּנדערן:

— אַזוי פֿאַרשפּילן, אַזוי מיאוס פֿאַרשפּילן!

נאָר די זון שיינט, ווי תּמיד, קוועלט און לייכט, כאַטש די ליכ-טיקייט וואָס קומט פֿון איר, וואַרעמט גישט, נאָר זי ברייט מיט אַ קאַלטן, פֿרעמדן פֿייער.

אַט פֿאַרלאָזט מען דאָס לעצטע אַרגענטינער שטיקל באַרג, און שוין טראַגט מען זיך צו אַ ניעם לאַנד, און די קאַלירן פֿון אַ ניער פֿאַן, די טשילענישע, פֿלאַטערט מיט אַ בלעכענע געקנאַקעריי, „טראַך, טראַך, טראַך, טראַך, טראַך, טראַך...“

צווישן בערג, און אויף אַ באַרג, אונטער אַ באַרג, שטייט דער הויכער, שווערוואַגיקער, טונקעלער שטיינדענקמאַל פֿון „קריסטוס דער דערלייזער“. שווער שטייט ער, און נאָך שווערער איז דער צלם, וואָס ער האַלט אין זיין פֿאַרפֿרוירענער האַנט. אַ פּנים, קאַלט אין די בערג. מיט יעדער רגע טראַגט זיך אָן אַ ניער ווינט אויף אים, פּאַטשט, שמייסט איבערן פּנים, רייסט די פֿאַרשטיינערטע האַר בני אים, סווישטשעט מיט אַ ווילד געפֿייערעריי אין די אויערן, אַזש אומ-היימלעך ווערט פֿון דעם אַנאויפֿהערנדיקן, אייביקן ווינטישן גע-קלאַג. אַדער אַפֿשר פֿרייט ער זיך דאָס אַזוי און שרייט:

— פֿרײַ איז דאָ פֿאַר מיר די גאַנצע וועלט!... די בערג זײַנען
 מײַן היים און פֿון די בערג קום איך אייביק יונג, שטורעמדיק פֿרײַ-
 לעך... וויל איך, מעסט איך מיך מיט זיי אין מײַן אומבאַצווײַנגלעכער
 גבורה... צו וואָס די גרענעצן? מיט די בערג האָט איר זיך געקאַנט
 צעטיילן, אָבער איך, דער ווינט, וועל קיין מאָל ניט זײַן אַזוי הכנעה-
 דיק, אונטערטעניק, ווי עס זײַנען עס די בערג, די שטומע שווינג-
 דיקע שטיינער. מיט געלעכטער רײַס איך מיך אַרײַן פֿון איין גבול
 אינעם אַנדערן. טייל מאָל בין איך שטיפֿעריש, צערטלעך, גלעט
 אַלעמען גלייך און מיט דער זעלביקער ליבשאַפֿט שפּיל איך זיך
 מיט אַיך. און ווערט מיר איבערדריסיק דאָס גאַנצע געשפּיל, ווער
 איך שטורעמדיק, איך טרײַב גאַנצע בערג מיט וואַלקנס איבער די
 ריזיקע קאַרדיליערן־קייטן. זיי פֿרעסן זיך אַזן אין זיי, קוועטשן
 זיך צונויף. דער מלך פֿון שניי קומט אויף זיי אָן און חווקדיק טרײַב
 איך אים, געביט און באַפֿעל: אַלץ זאַלסטו מיר אָפּגעבן, דו באַרישער,
 קענגילעכער אוצר־זאַמלער! נאַקעט וועסטו בײַ מיר בלייבן! דײַן די-
 מענטענע אַנזוקרוין, אין וועלכער די זון שפּיגלט זיך, וועל איך צו
 דר־ערד וואַרפֿן; דײַן בליציק שטראַלנדיקן, אַנזיקן טראָן שמעטער
 איך פֿון אַלע בערג אַרונטער. איך דריי און קער די שנייען און אַלע
 דײַנע קעניגרייכן זײַנען אונטער מײַן ממשלה, איך שליס־אַפּ, פֿאַר-
 שלאָסן ווערן די בערג, פֿאַרטריבן די מענטשן, פֿאַרשאַטן די צייכנס
 פֿון גרענעצן, אַראַפּגעריסן די פֿלאַטערנדיקע פֿאַנען פֿון באַזונדערע
 לענדער... איין אייניקייט! איין ליכטיקע וויסטיקייט! שלום, שטילער,
 שווינגנדיקער שלום! ביז איך וועל ווידער מילד ווערן. בלאָזן וואַרעם
 און ליבד, אַזוי אַז ווידער זאָלן זיך די שנייען צעגייך, צעפֿליסן, צע-
 רינען פֿון די בערג אַראַפּ אין גאַנצע טײַכן...

— קום זשע מענטש, דו טײַערער בן־יחיד מײַנער! אויפֿגע-
 עפֿנט פֿאַר דיר זאָלן ווערן אַלע טויערן און פֿאַרריגלט פֿעלדזן, קום,
 לאַמיר זיך טיילן מיט דער הערשאַפֿט איבער די בערג, די גרויסע,
 מאַכטיקע בערג!...

אַט ווידער אַ גרענעץ. אַ געאַזלעניש צווישן די באַאַמטע. אַ

פרייד צווישן די טשילענער שוויים-אטלעטן. א געקושעריי. און אט לאזן זיך אראפ פון די בערג אויף א קונציקן אופן די אויטאס: „קא-ראקאלעס, קאראקאלעס“... ווי די קעמערלעך פון די וואסער-שנע-קעס, אזוי זינען זיי ארומגעדרייט און אויסגעדרייט, די בערגסטעזש-קעס, איבער וועלכע די אויטאס לויפן, כדי זיך ארויסצונארן פון די בערג ארויס, גלייך ווי א ריזיקער פיטאן-שלאנג וואלט זיין שלאנג-גען-גוף אין א ווונדערלעכן געפלעכט אויסגעלייגט. אזוי צייכנט זיך דער וועג אין זינע ווונדערלעכסטע זיגזאגיקע פארמען. ווארעמער, זומערדיקער ווערט. א מענטשלעכער שווייס נעמט זיך ארויסזעצן אויף די שטערנס. די אויטאס לויפן, דרייען זיך אהין און אהער. אט יאגן זיי פארויס און אט דאכט זיך, זיי פארן גאר צוריק, און די בערג שמייכלעך פאר תענוג; נישט אזוי ליכט וועט איר זיך ארויסקריגן פון אונדז. נאר די אויטאס לאכן, לאזן הינטער זיך גאנצע קנוילן רויך און מיט פריילעכן געסיקעריי פארן זיי טיפער אינעם טשילענער לאנד אריין.

17 אויגוסט 1934

ב. לאפין

ט ר י ט

א טשילענער לעגענדע

אין מיין פענצטער האט גאנצענע טעג דער שניי פון די אנדן געבלענדט;
 כאטש געגליט האט דער זאמד אויפן וועג
 און די טריט געברענט.
 ס'איז דא אלץ, סיי נאטור, סיי דער מענטש ווידערשפרעכיק,
 פון קאנטראסטן זיגזאגיש געמישט.
 דורך דער זון גרינען שטרעקן ווי שפיציקע דעכער.

ווי די האַרבן אויף קעמלשע רוקנס.
אַט דאָ צווינגט דיך דאָס פֿרוכטיקע פֿלאַכלאַנד דען אויג זיך פֿאַרקוקן
און ווינטער — אַנטאַפֿאַגאַסטאַ — די טרוקענע וויסט!

אַ קינד פֿון פֿעלד, פֿון וואַלד און סטעפעס,
ווי ס'איז די ווילדע חיה אויסגעברייט אין היילן,
וואָס האָט די ערשטע יוגנטריט געטראָטן
אויף די אַנדן שווינדלטרעפן,
אַ קינד אַזאַ, דאָך קען זיך נישט פֿון אייגן הויט צעשיילן,
וואָס איז מיט אַלץ אַרום, אָן אַטעם פֿון אָן אַטעם!
אַ קינד אַזאַ וועט נישט פֿאַרגאַפֿן זיך פֿון ווילדע ווונדער,
ווי ער וועט פֿון זיך אַליין נישט איבערראַשן זיך,
ווען ער זעט זען פנים שפיגלען זיך אין וואַסערן.
אַ קינד פֿון דער נאַטור, אַזוי ווי חיה, זעט זיך קיין מאָל נישט
באַזונדער ...

ער איז מיט דונער און בליץ צונויפֿגעבונדן,
ווי ס'קאַן אויף זיך אַליין אַ קינד נישט זאָגן:
— איך וועל איצט גיין מײַן קינד־הייט יאָגן ...
אַ ס'מוז שוין ווינט זען, ווינט פֿון מײַנע קינד־ער־יאָרן,
אַ כ'זע אַיך ווידער לעבעדיקע, קלאַרע — —

אַלע פֿרימאַרגנס זענען ווונדערלעך און פֿראַכטיק
אין אַנגעזיכט פֿון די כּישוֹפֿדיקע קאַרדיליערן.
נישט נאָר די מאַרגנס ... נאָר יעדע שעה פֿון טאַג און די פֿאַרנאַכטן;
אויך האַלבע נאַכט, ווען ס'ברענען־אויף צום שטאַרקסטן די
ציטערדיקע שטערן,
און דער הימל מיט די אַנדן־בערג זיך גיסן־אויף אין איינעם —
אַ, ווער קאַן בײַשטיין יענע רגעס פֿול מיט בלענדונג און פֿאַרצערונג;
אַפֿילו דער וואָס האָט אין אומגליק זיך אַליין פֿאַרשטיינערט,
וועט אין אַזוינע רגעס זיך אָן אַ זין צעוויינען!

נאָר דער פֿרימאַרגן, וואָס איצט באַגיבט אין מײַנע געדאַנקען,
 ער איז אַנדערש פֿון די אַלע וואָס איך ווייס.
 אָ, ניין! ס'איז נישט קיין האַלוצינאַציעס קראַנקע,
 און נישט געבוירן אין מינוטן פֿון ביז.
 נישט קיין לאַדנס, און נישט קיין שווערע שטאַרן
 קאַנען אַננהאַלטן, ס'זאל נישט אַרײַן
 דער שטראָם פֿון גליַענדיקן שײַן
 פֿון דער ווילדער זון, הויך אַריבער די אַנדן,
 צעשאַטענע פֿונקען פֿון די באַרגשפיצן און שאַרפֿע ראַנדן,
 ווערן ליכטיקע אין דער לופֿט פֿאַרלאַרן
 ווי פֿאַלנדיקע מעטעאָרן.

איך בין אַרויס דער זון, דעם פֿעלד, דעם ווילדערניש אַנטקעגן,
 ווען ס'האַט זיך טאָג און נאַכט צום שײַדן זיך באַגעגנט.
 זיך אַנגעקוקט, ווי בליצן טרעפֿן זיך צוזאַמען
 נאָך איידער זיי דערטרינקען זיך אין פֿלאַמען.
 איך בין געווען דאָס ערשטע באַשאַף אין געגנט,
 וואָס איז אַזוי באַגינען אויפֿגעשטאַנען!
 קיין טראַט האַט נישט באַרירט די טוי באַשטראַלטע גראַזן
 און דעם אַננגעשטילטן שטויב אַרום די שאַסייען־וועגן;
 קיין חיה האַט איר הייל נאָך נישט פֿאַרלאָזן.
 אין וויסבוליע און רויטע פֿענערן האַבן זיך געצויגן שטרעקן;
 געווען אַזוי מוראדיק שטיל און שײַן אַרום,
 ס'האַט אַנגעשטרענגטע רו געזשומט;
 און ווי כ'האַב נאָר געוואַלט דעם ערשטן טראַט
 אויף דעם שאַסייען־געבן —
 האַט פֿלוצלינג זיך פֿאַר מיר געטאָן אַ שאַט
 מיט דראַבנע טריט, און טריט, און טריט, און טריט,
 נישט קיין מענטשלעכע, און אויך פֿון חיות ניט;
 צום ערשטן מאל איך זע די מחנות טריט אַזוינע אין מײַן לעבן!

די טריט, ווי גרויסע שפיציק שאַרפֿע סעגלען
פֿון אומבאַקאַנטע פֿיס און נעגל,
וואָס מאַכן שרעקן מַזן געמיט.
אפֿשר פֿון פֿאַרוואַגלטע שדים בײַ נאַכט אומגעטריבן,
און טויזנטער לעבנס אין שטויב אזוי דראַבנע פֿאַרשריבן...
נאָר פֿלוצלינג האָבן פֿיכטע ווינטן אָנגעהויבן יאָגן —
זיי האָבן ווי נעפֿלדיקע, לײַכטע קליידער
מיט לעבעדיקן אַטעם ווי כוואַליעס געשלאָגן,
ווי כװאַלט געווען אַרומגעקרייזט מיט אומגעזעענע אַרמייען,
וואָס גייען און גייען, און גייען — — —
קײן געשטאַלט, קײן שאַרף, נאָר אַטעמס אויף מַזן פנים ווייען,
און כװער פֿאַרשטוינט פֿון איגענע געשרייען — — —

ס'האַט אַ דורכגייער פֿון דר'ערד מיך אויפֿגעהויבן
און מיט וואַסער פֿון דעם קאַלטן אַנדן־שטראָם
מַזן פנים אָפּגעוואַשן פֿון די שטויבן,
אויף דעם שאַסייוועג אַ צעשלאָגענער.
און כװאַב דערנאָך געקאַנט די אַלטע מעשה פֿון די מענטשן הערן:
— ס'איז געווען הַנַּנט דער קראַען־יום־טובֿ לעם¹ די קאַרדיליערן:
יעדעס יאָר, די ערשטע נאַכט אין פֿרילינג,
פֿאַרלאָזן די קראַען אין מחנות שווערע
די וואַרעמע געגנטן פֿון טשילע,
אויפֿן וועג צו דער קאַלטער פּונטאַ אַרענאַס.
זיי צעשטעלן זיך אין מחנות, ווי שווינגנדיקע תּפֿילות,
און דרייען זיך אַ גאַנצע נאַכט אין שטילע קאַראַהאַדן,
נאָר מיטן באַגינען ווערן זיי צעפֿלויגן און צעשאַטן,
דעריבער ווערן אַלע וועגן הַנַּנט מיט דראַבנע טריט פֿאַרטראַטן!

1927

¹ לעבן, געבן, בײַ.

יצחק בלומשטיין

צופוסנס

צופוסנס פֿון פֿעלדזון —
 זילבער-באקרוינטע גיגאנטן —
 ליגן שטחים.
 דורך זיגד אומבאווסטע,
 דורך גרויזאמע אנדנס ממשלה,
 צו סקילה פֿארמשפט.
 האגלט דורך טעג און דורך נעכט
 אויף צעריסן שוואַרצערדיקן קערפער
 מיט פֿעלדזיקן אָפּפֿאל,
 וואָס הייבט זיך אַרויס פֿונעם פֿלאַך,
 דאָ האַלברונדיק,
 אין ריזיקע קברים געפֿורעמט,
 און דאָרט, אין צעשאַטענע גלידער,
 ווי מחנות הרוגים,
 אָן קבֿורה.
 דערשטיקנדיק גרויזאמער, טיפֿער,
 דעם זאַפֿטיקן קוואַל
 פֿון אַן ערד אַ געבענטשטער.
 אַכזריותדיק פֿאַלט אַנדנס נאַכט
 אויף אַזעלכע ערדן געשטראַפֿטע.
 נאָך פֿינגלעכער שרייט עס דער עלנט
 אַרויס פֿון קאַשמאַר, פֿון דעם שוואַרצן,
 און ווי אויף להכעיס,
 די שטראַף ביזן גרונט צו דערשעפֿן,
 פֿון ערדן פֿאַרשאַלטן,
 לייגן זיך אויס ווי פֿאַרשיכורט

די וויניקע פֿעלדער אַנטקעגן
און רייצן מיט ברוסטן אַנטבלויזטע,
מיט טריפֿנדיקן זאַפֿט פֿון דער „סעפּאַ“¹
פֿאַרשטויסענע ערדן עקרות
און ס'ווינקען די טרויבן,
ווי לצים פֿאַרשניטע,
אַנטקעגן דעם בלוטלאַזן דאַרן...

טרעפֿט,

דורך די נעכט קאַרדיליערנס,
בנים אַפּגלאַנג פֿון שניווינס צעבליצטן,
רניסט זיך אַ שאַרף אַ פֿאַרשטיקטער
אַרויס פֿון פֿאַרשטיינערטע ערדן;
עס קאַרטשען זיך פֿלאַנצן פֿאַרדאַרטע
צווישן דעם אַפּפֿאַל,
ווי עופֿעלעך קראַנקע
בני מאַמישע בריסטן פֿאַרוועלקטע,
הייבט זיך אַרויס פֿונעם עלנט
אַ צווינג, אַ פֿאַרדאַרטער, אַ דאַרן,
פֿאַררייסן די קעפלעך סקעלעטן
מיט בענקשאַפֿט אַהין,
צו דעם גרין אויסגעבלעטערטן גאַרטן,
וואָס טונקט זיך אין טוי
און אין זאַפֿטן:
היי, דאַרטן ימען צעגרינטע,
פֿון טויזנטער קוואַלן דערשטיקטע,
באַגריסט זייט!

¹ שטאַם פֿונעם ווינשטאַק (פֿון דער בעסטער קוואַליטעט).

ביים רויך פון די קראטערס

עס הילכט-אָפּ אַ דונער
פֿון ערדישע טיפֿן,
עס צינדט זיך דער הימל
מיט בלוט און מיט פֿייער.
גליווערן פֿעלדזן,
ווי לעמער צעשראַקן,
און מענטש ווערט
פֿאַרפּלאַנטערט
אין פּאַניק.
גייען-אויף וואַלקנס,
ווי ברענענדע שלאַנגען
און שפּייען מיט וויסע
וויילקאַנישע שטויבן;
עס קנייטשן זיך טינכלעך,
עס ציטערן בליטן,
ווי בלאַסע, צעשראַקענע
קינדער...
יאָגן זיך סטאַדעס
פֿון בערגיקע הייכן,
וואָס ווייטער פֿון פֿייערדיק

בלוטרויטן אָפּשיין.
געטריבן פֿון גליענדיקן
דאַרשט און פֿון הונגער,
ריטשען זיי אויס צו
די פֿעלדזן אַ יאַמער,
און ציען מיט אימפעט,
ווי שטראַמיקע טינכן,
צו אָפּענע פּליינען...
און אַט איז שוין הימל
אין גאַנצן צעצונדן
און חלל ווערט רויט ווי
אַ קויל אַ צעברענטע...
ווי איז דאָ אומגליק
און ווי די אַנטרינונג? —
אַ וועלט האָט זיך פּלוצעם
מיט בלוט אַנגעגאַסן,
און שרעק איז צעלייגט
אויף די וועגן און שליאַכן,
און ווי זאַלסט נישט לויפֿן
קומט פֿרעך דיר אַנטקעגן
רויטפֿלאַמיקער אָפּשיין...

פאַראַנען טעג

פֿאַראַנען טעג,
ווען ס'באַפֿרייען זיך בערג
פֿונעם גרויזאַמען ערנסט, דעם טיפֿן,

און ליגן ווי זארגלאזע זקנים,
 בארוט און צעשמייכלט,
 ביים זוניקן פניער צעגליטן:
 די שנייוויסע מאנטלען — צעשטיקלט
 די גלידער — אנטבלויזטע;
 א נאקעטע פלייצע ווער ס'ווייזט
 א פארברוינטע,
 א שווארצן, פארשרפעטן נאקן
 און ס'זעען דאן אויס קארדיליערן,
 ווי מחנות צעשלאגענע קריגערס,
 וואס האבן מיט ווונדיקע לזבער
 ביים ליכט זיך פארזאמלט,
 זכרונות פון העלדישע טעג אפצופרישן
 און אויסוויינען שטיל צו די הימלען
 תרעומות.

אין טעג אויסגעשטראלטע אועלכע —
 פארגעס אינעם אומרו צעברויזטן,
 וואס קרישלט דעם גרונט פון גראניטן
 און גרייט צו פארניכטונג און חורבן
 פאר עמעצנס מארגן —
 ס'האט עמעץ א חלום געחלומט,
 א בילבול א ביזן געווארפן
 אויף רויקע פעלדזן פארבענקטע,
 אויף בערגער — פארליבטע זיווגים,
 וואס טוליען זיך קערפער צו קערפער,
 א גליד אין א גליד אינגעפלאכטן,
 ווער ס'האט אויף גוימס פונעם קראטער
 די שרעק און דעם גרויל אַנגעהאַנגען —
 א פעלדז האט דאס מויל אויפגעפענט,
 ווי דארטן דער אַדלער זיין שנאבל.

פֿון הימל אַ שטראַל אויפֿצוכאַפֿן,
פֿון לויטערער בלויקייט אַ טראַפֿן ...
עס קריכן אויף הויכע שיפועים
פֿון ציגן און לעמער די סטאַדעס.
און זיס איז די בערגיקע פֿלאַראַ.
און זיס פֿון די שנייען — דאָס וואַסער;
דאָרט פֿרוווט זיך אַ ציג אַ פֿאַרשניטע
פֿון אַפּהאַנג אַריבער אַן אַפּגרונט,
אַ „מולאַ“ פֿאַרגייט זיך אין שליכצן
און ס'ענטפֿערן פֿריידיקע עכאַס.
פֿון שטיינערנע טיפֿן און ווינטן ...
ליכטיקע שעהען אַזעלכע,
ליכטיקע טעג פֿון די אַנדן! —
עס ווערט מיט די נעפלען פֿאַרשוונדן
די אייביקע שרעק און די אימה,
פֿאַר דעם וואַס ס'איז אימהדיק מאַכטיק,
פֿאַר דעם וואַס איז ווילד אויסגעוואַקסן ...
דאָס ליכט האַט פֿאַרווישט די קאַנטורן,
די פֿעלדזיקע קנייטשן געמילדערט
און אַלץ איז פֿאַרגעבונג געוואָרן,
ווילקאַנען — זיי זינגען מנוחה ...
ווער האַט געחלומט פֿון אויפֿברויז
און ווען האַט דאָ חורבן געשראַקן? —
עס שפּאַנען־אַרום דאָ די דורות,
אין העלקייט, ווי יונגע כאַליאַסטרעס ...
און שטראַלן — זיי טאַנצן אויף פֿעלדון,
ווי הירשן, אין סטעפּ איגעם פֿרײַען,
אויף מחנות געפּגרטע לייבן ...

ב. לאפין

ט ש י ל ע

דערפֿאַרונגען און עפּיזאָדן
 הענגען נאָך פֿריש אויף די צווינגן פֿון מיין זכרון;
 ווי אַ ציטיקער בוים אויף אַ זאַפֿטיקן באָדן
 דערוואָרט איך דעם האַרבסט
 אויפֿן פֿעלד פֿון מיינע פֿאַרגאַנגענע יאָרן.

איך וועל דיך ניט באַריידן,
 פֿאַלק, דו טשילענער!
 אויב עס זינדיקן דינע מיידן,
 איז אויך דאָס זינד פֿון דינע יונגען ניט קלענער.
 עס איז פֿון דער זון אויף די שנייקע קאַרדיליערן
 נאָך אַ וואַרעמקייט, אַ ליכטיקע, פֿאַרבליבן.
 עס גליט אין דיין אונטערערדס אינגעוויידן
 די ברומענדיקע שטים פֿון פֿאַרצערונג,
 וואָס נעסט זיך זינט דורות פֿאַרטריבן.
 דעריבער איז באַנג מיר אַזוי צו הערן,
 ווי דער ערדס
 אויך דעם מענטשנס ספּאַזמאַטיש ריידן,
 דו גיסט פֿון שלאָף זיך אַ צאַפל און צי:
 Sí!¹

אַזוי אָפּגעהאַקט גיך, דערשראָקן און קורץ,
 ווי פֿאַרשלונגען אין זיך, ווי אַ שליוכץ!

1924

¹ די מערסטע טשילענער אינגווינערס זאָגן אַרויס דאָס וואָרט סי (יא) כמעט ספּאַזמאַטיש. דאָס איז זייער אַן אייגנטימלעכער שטריך ביי די טשילע-נער, ווען זיי האַלטן אין לויף פֿון געשפרעך.

די מולא¹

אזוי ווי די פארע פֿון נאָר וואָס פֿאַרגאַסענעם בלוט,
 אזוי ווי די אויגן דעם מערדערס — רציחיש און ברוט —
 ברענט אויף די פֿעלדער דער זונס לעצטע פֿונקען צעשפרייט.
 צינדן דעם טוי און די טינכן מיט קרענקלעכן רויט.
 און ס'שרייט אין די שטראַלן דערשראָקן און הילפֿלאַז די שאַף,
 די פֿערד בייגן טרויעריק די קעפּ ווי פֿאַר שטראַף,
 פֿינלעך, ווי פֿאַרן געבורט, קלאַגט די מולא אין פֿעלד,
 וועט זי געבוירן — מוז חרובֿ דאָך ווערן די וועלט!
 פֿאַר וואָס איז דער גאַנג פֿון דעם לעבן — אַ פֿינצטערע הייל? —
 ווי מענטשן — די היות אויך ווערן בניים לעבן פֿאַרטיילט.
 עקרה-געוויין שטילט דער עלנטער מולאס באַגער —
 איר דור מוז זי ברענגען דורך אייזל און פֿערד.
 עס פֿלאַטערט דאָס האַרץ ווי אַ שרעקעדיק קינד און עס לינדט,
 עס פֿילט וואָס דאָס בייטנדיק פֿאַרב פֿון די גראָזן באַטייט.
 פֿאַלקסמענטש! נאָר דו ביסט דאָס האַרץ און דער נבֿיא אויף דר'ערד,
 דו וויסט די צייכנס, ווען גוטס און ווען שלעכטס איז באַשערט!

1914

¹ מוילאייזלען ווערן געבוירן דורך אַ „בורא“ און אַ פֿערד. דערפֿאַר איז
 אין טשילע פֿאַפּולער אַ ווערטל: ווען אַן אייזל וועט שוין יאָ אַליין געבוירן
 ווערן, דעמאָלט וועט משיח קומען...

יצחק בלומשטיין

שליאכן דורך ווילדערניש

ס'קלינגען האַמערס. שטיינער פלאַצן.
 ס'גיסט זיך זאַמד און צעמענט.
 ס'הילכט געזאַנג אויף וויסטע ערדן,
 וואָס ביז איצט פֿאַרגעסן.
 ס'גראַבט דאָס אַניזן שאַרף און שפיציק,
 אינעם גרונט, דעם האַרטן,
 און עס שאַרן זיך פּאַוואַליע
 הויכע, שווערע פרעסן.

וויקלט זיך דער שליאַך פֿונאַנדער
 פֿונעם ראָד, דעם שווערן,
 ווי אַ באַנד אַ זינדענער
 פֿון וויקלשנור צעבונדן.
 ליגט דאָס רעשט פֿון סטעפּ באַפֿרייטן,
 האַפֿערדיק און זוניק,
 טראַגט אַנטקעגן די מאַשינען
 זינע טיפֿע ווונדן...

שוועבט אַ פֿרייד אַזאַ, אַ העלע,
 שוועבט אַ שטילער האַפֿן,
 ביי דעם האַמערקלאַנג און עכאַס
 פֿון די וויסטע ווייטן:
 נעכטן האַבן ווילדע פֿייגל
 נישט געוואַלט דאָ נעסטן;
 מאַרגן — האַ! — דער אויטאַ
 און טשאַלעטן, ביי די זינטן!

יעדער קלאנג — א טרייסט א נניע,
 יעדער שפאן — א הימען;
 יארן עלנט, דורות שווינגן —
 זאמד און שטיין באלאדן;
 איצט — א שליאך צו אלע ווייטן!
 כאטש אליין פארשטיינערט,
 וועט מען אויפן שליאך כאטש פירן,
 פרוכט פון פֿרעמדן באדן...

אלאסאן

— 1 —

גריבער קונציק מנדסטו אויס, פֿון א פלוצלינגן רויש.	אלאסאן, אלאסאן ¹ , מיט דער גריווע פֿון לייב,
האלץ פֿארברענטע א שטיק גיט א שוואַרץ זיך אין וועג...	ס'זינגט און קלינגט דין געשפאן, ווען דין קאפ גיסט א הייב!
און דו שפרינגסט אפ צוריק, ווי אין קינדערשער שרעק.	טראַגסט און יאָגסט אזוי פֿלינק מיט דין ריזיקער גרייס
דעמאלט ווערט דין גאלאפ אזוי ברויזיק און גוט,	און די ערד רירסט אָן גרינג מיט די קלאַ-אנזנס ² הייס.
שטאלצער הייבסטו דין קאפ, דורך דין פֿעל לניכט דין בלוט!	זע, ווי זיכער איך זיך אויף דין רונדיקן גוף
און א זילבערנער שוים דניע דיכן באַציט;	און דין אויג גיט א בליק, ווען איך גיב דיך א רוף.
רייסט דעם שלאָס פֿון דין צוים צו דעם קלאַנג פֿון די טריט.	כ'האָב דיך ליב, ווען אין לויף שטעלסט די אויערן אויף,

¹ א גאלדיק ברוינער פֿערה, קאשטאן-קאליר. — ² פֿאדקאָועס.

— 2 —

דו ביסט געווען גערעכט, מנין פֿערד —
 דער גרויסער שוטה, וואָס איך בין —
 צוויי מאָל האָסטו זיך אומגעקערט,
 נאָר מיך — געצויגן האָט אַהין.

דו האָסט זיך ביזן סוף געמיט,
 אין וועג צוויי מאָל זיך אויסגעגליטשט.
 איך האָב געמיינט, ביסט שלעכט געשמידט,
 צי נעכטן — אויסגעשפּאַנט, פֿאַרשוויצט.

נאָר כ'האַב דאָן מיט מנין שפּאַרנדרוק
 אין ביידע פֿיס דיך אַינגעקלעמט;
 געגעבן האָסט אַ מאַדנעם צוק,
 וואָס איז אין דיר געווען מיר פֿרעמד.

דו האָסט אַ יאָג געטאָן זיך שניעל,
 געזען אין וועג דריי פֿרעמדע שטיין.
 דיין אומרו רופֿט מיך דורך דיין פֿעל,
 צוריק — געווען שוין שפעט צו גיין!

זיי האָבן אונדז אַרומגעקרניזט,
 ווי מענטשן-פֿרעסערס אין דער וויסט.
 און איינער אונדז אַ מעסער וויזט,
 אַ צווייטער אין דער לופֿטן שיסט.

דו ביסט געפֿעלן זיי געווען,
 דיין זאַטל האָט זיי אויך געלאָקט;
 און איך האָב ריך זיי אויסגעזען,
 אַ גוטן רויב זיי צוגעזאַגט.

זיך ראַנגלען איז געווען אומזיסט,
 כאַטש ס'האַט געטרייסט מיר מנין געווער;
 *

א בלינדער צופאל, א סורפריז,
האט אנגעצונדן מײן געהער.

א, כ״קאן די טשיליער רויבערס גוט,
האב איבערראשן זיי געמוזט.
איך דארף איין־אינציקע מינוט,
און איך צעקנאק דעם שווערן נוס...

און כ׳האב דאס גאנצע געלט פֿון טאש
א וואָרף געטאָן זיי אין געזיכט.
צעטומלט האָט זיי מײן קוראָזש,
וואָס ס׳האָט צעברענט זיך אומגעריכט.

און דו, מײן פֿערד, האָסט באַלד דערפֿילט
מײן שפּאַרנדרוק ביז ווייטיק גרויס:
האָסט זיך אַרויסגעריסן ווילד
פֿון זייער קלעם — צום פֿעלד אַרויס!

א שאָס האָט זיך אין לופֿט דערהערט
און אויסגעשריי מיט ווילדן קול:
— אַ טויזנט טנוולען פֿון דער ערד,
דו וועסט אַרײַנפֿאַלן אַ מאָל!

האָסט שווימענדיק ווי גרינגער האָט
די בערגלעך היפענדיק אין פֿעלד,
געבאָדן זיך אין הויכן גראָז,
קיין צאָם האָט דיך נישט אָפּגעשטעלט!

די נאָזלעכער צעפֿנט ברייט,
האָסט ניסנדיק מיט שוים געשפּריצט,
דיין גריווע ווי אַ פֿלאַקער רויט,
די אויערן — שאַרף אַנגעשפיצט.

דין קאפ געשלינדערט הין און הער,
 ס'האט דין געשפאן אויף דיר געזשומט;
 און אטעמענדיק צעהיצט און שווער,
 האסט ווי א ליב צערייצט געברומט.

דין פֿעל פֿון וויטיק אויפֿגעדרייט,
 די אויגן — אויסגעשטארט, צעגליט,
 א פֿארע האט פֿון דיר געווייט,
 ווי קעסל האט דין ליב געזידט.

האסט זיך אין אויף אריינגעיאגט,
 מיט שוים אין גאנצן איינגעדעקט,
 און עמעצער האט הויך געזאגט:
 — א מעסער אין זיך קערפער שטעקט!

דעם מעסער, וואס פֿאר מיר געצילט,
 געטרני דין ליב האסט צוגעשטעלט;
 ביים שויב, ווו בליצלעאמפ האט געשפילט,
 ביסטו געפאלן ווי א העלד.

1917

האַרְבַּסְט

טויט־געלער אָפּשנין אויף פֿעלד און אויף ישובֿ,
 שטראַלן אָנעמישע, קוים וואָס זיי קריכן.
 עס האָבן די ביימער צעשטעלט זיך אין רייען,
 ווי היימלאַזע יונגען בני שטאַטישע קיכן.
 האַרבסט — אַט אַ ליגט ער מיט צווייקן פּרצוף:
 מיט ווינענדע וואַלקנס און זינגענדע שניטערס;

מיט שרעק און מיט חלום אויף נאקעטע פֿעלדער,
מיט וועלקנדע בלעטער און זוניקע שפליטערס.

יום-טובֿדיק בליען דאָ-דאָרט כריזאָנטעמען,
ווי ליכט אָנגעצונדן אין טונקל אין גרויען —
גיי ווייס, צי עס דאָרף עפעס ווערן געבאָרן,
צי איז עס דאָס ליכט פֿון די גוססע שעהען...

האַרבסט — אַזאַ גרויקייט אויף זומפיקע וועגן:
דער שפּאַן אַזאַ שווערער, דער טריט אַ געשטערטער,
עס בלישטשעט דער אַקער, עס גייען-אויף טרוימען
און ס'ברענען אויף ליפּן פֿאַרשאַלטענע ווערטער...

ב. לאַפּין

שניט צייט

אַ שניטצייט-טאָג, פֿול אַרבעט און גערויש,
קלינגט-אַפּ אין ווייטער שטרעק,
ציט צו די דורכגייערס פֿון וועג —
און אַלע הנזער ליידיקן זיך אויס.
פֿון קליין ביז גרויס
איז אויפֿן פֿעלד פֿאַרנומען.
ווער ס'האַט פֿאַרווייט, איז שננדן איצט געקומען.

מיט קינדערישער זאָרג און פֿרייד
שטייט יעדער בני זיין בייט,
דער — שנידט, דער — בינדט,
דער וואַרפֿט גלייך אויף די וועגן
אַין שנייערן צו פֿירן,
ווייל אַט דער קרומער דרום-ווינט —

ער וויינט אויף רעגן,
 און דאָס פֿאַרהאַרעוועט פֿאַרמעגן
 קען אין איין רגע זיך פֿאַרלירן.
 עס ליגן פֿייערן צעלייגט,
 און קעגן זון זעט בלויז זיך רויך,
 דאָס פֿייער — אין דעם אַש באַהאַלטן,
 וואַרעמענדיק אַ טאַפּ אָן אַלטן,
 שפּניז פֿאַר דעם געזינד;
 קאַרטאַפֿל נאָר וואָס אָנגעגראָבן,
 ניט געשאָבן,
 אין וואַסער אַינגעווייקט
 און אָפּגעהיט פֿון אַ קליין קינד,
 ווייל ס'שטייט די מוטער אויך
 גלייך מיט די מאַנסבילן פֿאַריאַגט,
 פֿון פֿרי — ווי ס'האַט נאָר וואָס געטאַגט.
 נאָר באלד וועט ס'אַרעמע געריכט, שלעכט צוגעגרייט,
 פֿאַרשלונגען ווערן אין דער מיטיק-שעה מיט פֿרייד,
 פֿרום איבערקרייצנדיק זיך שטיל,
 און מורמעלענדיק אַ תּפֿילה מיט געפֿיל.

2

א וואגלער דורך דער פרעמד

דער וואַגלער

נישט קיין שיד און נישט קיין ראָק
אויפֿן ליב, נאָר בלויז אַ העמד,
און אין האַנט אַ וואַנדערשטאַק —
ציט אַ וואַגלער דורך דער פֿרעמד.
הונגערט אים, דאָ רייסט ער אויס
אַ ווילד געוויקס און עסט געזונט.
האַט ער נישט קיין היים און הויז,
איז אים ערגער ווי אַ הונט.
בלויז דער הימל טרייסט אים זאַכט,
ווען ער שלאָפֿט אין פֿעלד אַליין,
און דורך פֿינצטערניש פֿון נאַכט
הערט מען פֿיל מאָל זיין געוויין:
— ס'האַט אַ נאָרע יעדע שלאַנג,
און אַ הון האַט אויך אַ שטינג.
כ'בין שוין מיד און שוואַך, און קראַנק.
הערט די נאַכט און מאַכט — אַ שווינג...
קיינעם זאָגט זי גאָר נישט אויס
פֿון דעם מידן וואַגלערס פֿינג.
און ווען זון גייט רויט אַרויס,
זעט זי אים, וועלט־אויס, וועלט־אין.
ס'פנים שוואַרץ, פֿאַרברענט, ווי קויל,
באַרוועס, קראַנק, דעם שטאַק אין האַנט.
ווי גוט איז דעם, ווי גוט און וויל,
וואָס האַט אַ היים און האַט אַ לאַנד.

א בריוו

א בריוו געשריבן האסט צו מיר,
האָב איך געלייבט מיט באַנג.
און ס'האָט געצויגן מיך צו דיר
א בענקעניש פֿון יאָרן לאַנג.
כ'האָב וואָרט, דין וואָרט אין בלוט דערשפּירט,
דעם ריטעם דינעם כ'האָב דערהערט,
און ס'האָט די בענקשאַפֿט מיך געפֿירט
אַהין, אויף יענער ווייטער ערד,
ווי דו, צופֿוסנס בערג, אוראַלט,
פֿאַראיינזאַמט קוקסט־אַרויף צו זיי,
ווי שטום זיי שטייען, ביז און קאַלט,
די קרוינענקעפּ באַצירט מיט שניי.
נאָר טיף אין זיי, אָ, גאַט באַהיט!
קאַן זיין, אָ אונטער שטיין און קעלט,
מיט דונערשאַל אַ פֿנייער גלייט
און ברענט אָן אויסוועג צו דער וועלט.
איך זע די בערג און טאַלן טיף,
די גרויזאַמקייט פֿון פֿעלדז און שטיין.
און ס'ציטערט אין מיין האַנט דין בריוו,
און ס'זינגט אין מיר מיין גאַנץ געביין.

היי, סאַנטיאַגאַ!

היי, סאַנטיאַגאַ, זינגען, טאַנצן!
ביר געטרונקען, ס'שפּילט דער דזשאַן.
סאַקסאָפֿאַנען טרובען, גלאַנצן
בום־בום פּויקערס, ס'שלאָפֿט די גאַס.

העלצלעך קלאפן, דזשימוזשען טאצן
וויינען פֿידלען, לאַך טראַמפּייט!
קרעפּ און סאַמעט. זינד אויף לאַצן.
טאַנץ, סאַנטיאַגאַ! הוליע, פֿרייד!

דזשעומאַן טריבער, זינג פֿון האַרצן
וויין מיט טרערן שווער אַ שוור.
ס'ליגט די נאַכט — אַ מת אין שוואַרצן,
און מיט פּערלליכט — אַ שנור.

קעלנער, זויפֿער, שענק לוצערנאַ,
בילדו און „טשיטשאַ“-ביר, שאַמפּאַן!
היי, סאַנטיאַגאַ, שפּיל מאַדערנע
דאַרשטיק טאַנץ מיט ווייב און מאַן.

איבער די גאַסן סאַנטיאַגישע

איבער די גאַסן סאַנטיאַגישע
טומל, גערויש און ווירוואַר.
געכישופּט פֿון שטעקעלעך מאַגישע
טראַגט זיך מיט פֿיפֿן אַ קאַר¹.
און יינגלעך מיט שטימעלעך טראַגישע —
פֿאַרקויפֿן דעם נאַקעטסטן צער.

ווי שייך זינט איר, מיידלעך, סאַנטיאַגישע,
אַ דימענט אין אויג אַזערס ברענט,
ווען יונגען אויף גאַסן בראַדיאַגישע,
ווי וואַגשאַלן טראַגן די הענט.

¹ אויטאָמאָביל.

און אויטאָס אויף וועגן זיגזאַגישע —
פֿליען מיט אימפעט און בלענד.

אָ, ווונדער פֿון פֿרוכטמערק, סאַנטיאַגישע!
מיט טרויבן, מיט עפל און באָר.
געאַרטלט מיט בערגקייטן מאַגישע.
מיט דינסטן, מיט קנעכט און מיט האָר.
און זיס איז דאָס שיינע און טראַגישע —
באַצאַל איך מיט לידער דערפֿאַר.

פֿרימאַרגן

עס וועקט דער גלאַק פֿון שלאָף טונקעלע געמעכער.
עס שימערט-אויף דער מאַרגן איבער שטאַל און אַיזן.
שוין נעמען זיך, ווי שאַטנס, ערשטע מענטשן ווייזן,
און ס'טריפֿן טויען פֿריש אַראָפּ פֿון אַלע דעכער.

די הנזער שטייען מיד, ווי אַלטע, גרויע גרייזן.¹
ס'צעפֿיפֿן זיך די קוימענס, אַיילן ווילד אַליץ העכער,
זיי שפּייען קנױלן רויך אַרויס פֿון שוואַרצע לעכער,
און אַרבעטערס פֿאַרסאַפּעט דורך פּוסטע גאַסן שפּרייזן.

עס שמייכלען יונגע ביימלעך מיט זאַפֿטיק גרינע צווייגן
און דורך דעם שמאַלן הימל שוועבן זוניק טויבן
אויף פֿעלדער טוי-באַנעצטע פֿרישע קערנער קלויבן.

נאָר אַרבעטערס, פֿאַרשלאָפֿן, אַיילן שטום און שווייגן —
אַ גאַנצן ליבן טאַג זיך מאַטערן ביים פֿייער
און אין דער היים געלאָזט, וואָס ליב איז אַליץ און טייער.

¹ זקנים.

עס שימערט סאַנטיאַגאַ, די שיינע

עס שימערט סאַנטיאַגאַ, די שיינע,
אין מיטן די בערגער אַרום,
מיט גאַסן וואָס רוישן און זינגען,
מיט קלויסטערס וואָס דאוונען פֿרום.

מיט פֿלעקן, מיט בלוי און מיט פֿאַרבן,
מיט בלומען, מיט פירות און פֿלאַנץ,
כאַטש נעם און צעהוליע זיך לוסטיק
און גיי אַ משוגענעם טאַנץ.

עס שימערט סאַנטיאַגאַ, די שיינע,
און שמייכלט מיט איידעלן חן,
מיט מיידלעך, מיט ווילדע, ווי פֿנייער,
אַזש ס'ברענט אונטער פֿיס זיי דער שטיין.

מיט ליבשאַפֿט אויף פנימלעך צאַרטע,
מיט ריטעם אין איידעלן גאַנג.
עס שימערט סאַנטיאַגאַ, די שיינע,
אויף אייביק אַ ליכטיק געזאַנג.

ה ל ל ר י ה

הללויה, גלאַקן קלינגען.
בום-בום, דין-דין, דין שווער.
ווער זשע וועט די פֿרייד פֿאַרטוישן
איבער קריסטוס' בלוט און טרער?

הללויה, גאַסן רוישן.
טומל, חוזק, לאַך און שפּאַט.

ווער זשע וועט די תפילות זינגען,
 אויף א בלינד געוויין צו גאט?
 הללויה, באַרוועס, נאַקעט,
 ליכט אויף פנים, קריסטוס-צער,
 שיפּיט אַ מויל מיט בלוט און כראַקעט.
 ווער וועט דאַנקען גאט דערפֿאַר?
 הללויה, ברומען בראַנדזן,
 פסח-גלעקער, שווער געברום,
 און אין הייליקייט פֿון וואַנזין,
 קומט אַ וועלט אַן אַלטע אים.

א בעטלער

אין מיטן דעם יובל, אין מיטן דער פֿרייד,
 אַ בעטלער, אַ בלינדער, אין ווינקלאַס שטייט.
 די וויסלען פֿאַרריסן, פֿאַרגלאַצטע צו אַלץ,
 און כאַרכלענדיק שיקט ער די טענער פֿון האַלדו.
 און שפּילט אויף אַ פֿידל, און גרימפּלט אַ ליד:
 די וועלט איז אַ גאַרטן, אַ שיינער, וואָס בליט.
 און ס'רוישן די גאַסן מיט ווילדן געשריי,
 און ס'דרענגען זיך מענטשן, און גייען-פֿאַרבני;
 די פֿרויען געפּודערט און קליידער פֿון זנד
 שאַרשקען: גישטאָ אויף רחמנות קיין צייט.
 דער בעטלער, ער שטייט אַלץ פֿאַרגליווערט און שטאַר,
 איצט בעט ער אויף מיטלייד אין נאַמען פֿון „האַר“.

עס ציטערט אַ צלם בני אים אויף דער האַנט.
און שלאָגט זיך מיט קאַפּ אין דער שטיינערנער וואַנט.

און יאַמערט מיט ספּאַזמעס, און קלאָגט הויך, און שרײַט :
אַ גאַט זאַל אַנך בענטשן, איר, איידעלע לײַט !

נאָר ס'העלפֿט נישט, דער טומל פֿאַרטויבט זײַן געקלאָג,
און ס'לויפֿן די שעהען, נאָר ס'שטייט נישט דער טאַג.

דער בעטלער — ער שטייט נאָך און מאַנט שוין נישט מער.
דאָס פנים פֿאַרגליווערט און כריפענדיק שווער,

וויגט ער זיך, ציטערט, אַ קרעכץ און ער פֿאַלט.
אַן אַנגעלויף מענטשן. אַ ווילדער געוואַלט.

דער צלם — ער פֿאַלט פֿון די הענט אים אַרויס.
נישטאַ שוין דער בעטלער, געשטאַרבן, און אויס.

סאַנטאַ לוסיאַ

פֿון פֿעלדז און שטיין, דו בוים, דו באַרג,
דו, מויערוואַנט און טורעמקאַרק.
דו, בלומענבייט און קוויטנקוסט —
איך זינג צו דיר מיט פֿולער ברוסט :
סאַנטאַ לוסיאַ !

שוין שטנג איך הויך, איך קלעטער דרייסט,
דו, זונענבאַרג ! ווי שיין דו גייסט
מיט טרעפּ אַרויף, מיט שטעג און שליאַך,
דו ביסט אַ ווילדע צויבערזאַך —
סאַנטאַ לוסיאַ !

דו שנינסט מיט גרינס פֿון יעדן פֿאַלב,
און איך וועל זיין דיין יונגע שוואַלב.
אַ זינג, אַ שפרונג, פֿון גליק אַ פֿלי.
מיט לויב פֿאַר דיר, מיין באַרג איך קני —
סאַנטאַ לוסיאַ!

מיין אַטעם שטייט, דער פֿוס ווערט מיד,
נאָר שטאַרקער שוימט ווי וויין מיין ליד.
עס זינגט אין מיר דאָס גאַנצע לייב,
ביסט שענער ווי דאָס שענסטע ווייב —
סאַנטאַ לוסיאַ!

איך שטראַל און כִּפֿיל אַ גליק, אַ העלס,
דו, גרינער באַרג, דו שטומער פֿעלדז!
דו שטיינערקרוין, דו טורעמבלום.
אַט זינג איך ייִדיש צו דיין רום —
סאַנטאַ לוסיאַ!

סאַן קריסטאָבאַל

אויף דיין אייגן	סאַן קריסטאָבאַל,
פֿעלדזשטיין	שיפֿער, שרעגער,
קריצט די קראַפֿט	גראַזיק גרינער
פֿון אַלטע גניסטער.	קלעטערבאַרג.
ברומט אַ ווינט	היי, מאַפֿאַטשאַ,
אַן אַלט געוויין.	ווי אַ יעגער
סאַן קריסטאָבאַל,	יאַג די כוואַליעס
שפּאַלט און שטיינער.	דיינע שטאַרק!
גליווער־מעשה,	סאַן קריסטאָבאַל,
רוקנוואַלד,	באַרגיק דרייסטער!

שטייט אַ װירכען ¹	באַרד און אויגן,
אויף באַראַט.	מויל און ציינער,
וואַרף-אַראַפּ	בלאָז מיט צאַרן,
דאָס פֿרעמדע מיידל,	הימלען שפּאַלט.
גיב אַ שמייכל	סאַן קריסטאָבאַל,
אויף דער שטאַט.	אויף דיין שייַדל

באַרוועס

באַרוועס גייט אַ מאַן זיין וועג,
פֿינדיק אַ ליד פֿאַר זיך.
גלייך ווי גאַרנישט וואַלט געווען,
נישט קיין רעגן, נישט קיין ווינט.

ווילד באַוואַקסן, ס'פנים — רוי,
שמאַטעס טריבע אויפֿן ליב.
אונטער אים — דער קאַלטער שטיין,
איבער אים — די בערג מיט שניי.

ראַש און רויש, אין גאַסנליד,
טראַמווי-רעדער זינגען-צו.
שיין איז טשילע אויך אַן ברויט,
מעג די זון באַהאַלטן זיין...

ווינט און וואַלקנס אין דער הייד,
ווי אַ פֿויגל פֿליט דער הוט.
וועמען אַרט עס? און די בערג —
נישט צו רירן זיי פֿון אַרט.

¹ הייליקע בתולה.

שטייען בערג מיט זילבערקעפ:
 „נישט געדאגהט, נישט געזארגט!“
 שנידט זיך דורך די וואלקנס דורך,
 ווי א פֿייערראד די זון.

גייט דער באַרוועסער און פֿינפֿט,
 און די בערג אַנטקעגן אים.
 און גאַנץ טשילע זינגט און שטראַלט,
 אינעם שטויב פֿון זינע פֿיס.

1934

געווען איז אַן אַרעמער יונג

געווען איז אַן אַרעמער יונג מיט באַרוועסע, ברודיקע פֿיס.
 מיט קליידער צעפֿליקט און צעריסן, דאָס פנים געשטופלט און מיאוס.

ער האָט נישט קיין חֵבֶר געהאַט; זיין לעבן איז געווען אַ סוד;
 ווער ס'האַט אין דער גאַס אים געזען, דער האָט פֿון זיין פנים
 געשפּאַט.

געווען איז ער אַרעם אַזוי, וואָס אַרעמער קאָן שוין נישט זיין.
 מיט ווייניג און מיט טשיטשאַ-געטראַנק ער האָט נישט פֿאַרשיפורט
 זיין פֿיין.

ער האָט אין זיין בוזעם געטראַגן אַ גוטסקייט צו אַלץ אויף דער וועלט
 און אַליין אינעם רעגן געטאַפטשעט, געציטערט פֿאַר נעץ און
 פֿאַר קעלט.

געטראַפֿן אַ קינד אַ פֿאַרלאַזנס — ער האָט עס מיט ליבשאַפֿט געגלעט,
 געגאַנגען אין טומל פֿון גאַסן, געשמייכלט צו זיך און גערעדט.

עס האָבן די הינט די פֿאַרלאַזטע געלעקט און געקושט זינע הענט
 און ס'האַבן די שטאַטישע טויבן זיין שמייכל פֿון גוטסקייט דערקענט.

בײַ זיך אויף זײַן אַרעם געלעגער, ווען ער איז געלעגן אליין,
דאַן זײַנען פֿון גאַנץ סאַנטיאַגאָ די בעטלערס געקומען צו גיין.

זײ האָבן פֿון שלאָף אויפֿגעוועקט אים, געשטעלט זיך אַרום אין
אַ רינג.

און בײַזע געהײסן אים טאַנצן, און שטרענג באַפֿוילן אים: — זינג!

ער האָט זיך מיט זײ נישט געדונגען, געזונגען אַזאַ מין געזאַנג,
וואָס ווער עס האָט עס געהערט נאָר, דער וועט עס געדענקען
אויף לאַנג.

לידער פֿון אַ פֿריינד

— וואָס מאַכט משה־דוד, מײַן דיכטער און פֿריינד,
אין טשילע דעם לאַנד, פֿאַרוואַרפֿן, העט ווינט?
צײַ זינגט ער נאָך לידער, צײַ שרײַבט ער נאָך הײַנט,
ווי אַמאַל, אין דער שווערער, פֿאַרהאַרװעטער צײַט?

ווען ער האָט די פֿינגער געוונדיקט, צעבײַלט,
געבוקט צו דעם שלײַפֿשטיין, בײַם דרייבאַנק אין גאַנג,
געווינטן געשניטן און שרויפֿן געפֿיילט,
און אַזוי בײַ דער אַרבעט געטראַכט פֿון געזאַנג.

וואָס האָט ער געשעפֿטשעט, געמורמלט קוים־קוים
מיט פֿאַרטריקנטע ליפֿן: וואָס מיט דיר איז דער מער?
מײַן גורל מכּשף, וואָס שפּיזט מיך מיט טרוים,
ווען דאָס לעבן, דאָס האַרטע, איז ביטער און שווער...

און ס׳האַט פֿון אַ שמעלצטאַפּ מיט פֿלאַמען געדיכט
אַ רויך אים פֿאַרוואַלקנט און שפּיאַלטער דער סם
געשטיקט האָט זײַן אַטעם, געקושט זײַן געזיכט,
געקושט און באַלויכטן מיט פֿייער און פֿלאַם...

ביי נאַכט, אַזוי מיט ...

איך ווייס נישט, מנין חֵבֵר! צי האָט זיך געלוינט
באַזינגען מיט בענקשאַפֿט צעשלאָגענע הענט,
ווען דו האָסט מיט ווייב און מיט קינדער געווינט
אין ענגשאַפֿט פֿון גרויע צעקרישלטע ווענט.

וואָס האָט דיך געפֿיניקט, געצווונגען דערצו,
צום טיש זיך צו בייגן, ביי נאַכט, אַזוי מיט? ...
אַליין זיך באַרויבן פֿון שלאָף און פֿון רו,
און פֿיבערן וויזיעס אין פֿערז פֿון אַ ליד?

ווי האָסטו געפֿונען דעם שפרוך, וואָס פֿאַרטויבט
מיט וואַנזין — אַ ייִדישער דיכטער צו זיין;
אַ נאַר, אַ מאַרטירער, וואָס בלוטיקט און גלייבט,
אין טרוים, אַז די וועלט זאָל אַ שענערע זיין? ...

איך ווייס נישט, מנין חֵבֵר, צי האָט זיך געלוינט,
באַזינגען מיט בענקשאַפֿט צעשלאָגענע הענט?
ווען דו האָסט מיט ווייב און מיט קינדער געווינט
אין ענגשאַפֿט פֿון גרויע צעקרישלטע ווענט.

צו לייוויקן

צו לייוויקן שרייבן אַ בריוו:
מנין טייערער פֿריינד פֿון געזאַנג!
ווי שייך איז דיין וואָרט און ווי טיף,
שיק איך דערפֿאַר דיר אַ דאַנק.

אויף מיר איז אַ מיטלייד ביז גאַר,
איך לעב אין אַן איינזאַמען אָרט.

היט איך שוין ס'וויפֿלטע יאָר,
ווי אַ שומר דאָס ייִדישע וואָרט.

היט איך, ווי הייליק מען היט
אַ ווונדער־קמיע־געשאַנק,
דאָס איידעלע וואָרט פֿון דנין ליד,
דאָס גוטס פֿון דנין מענטשלעך געזאַנג.

ווי שווער אינעם יאָך פֿון פֿאַרשטאַנד,
איז טראַגן דעם גורל אַליין,
אין אַ ווייטן פֿאַרוואַרפֿענעם לאַנד,
וואָס איז אזוי ווונדערלעך שייַן.

גיי זוך אין די פֿעלדזן אַ שליאַך,
גיי נעם בנני די כוואַליעס די שנין,
גיי באַרג בנני די פֿויגלען די שפּראַך,
בעט ווינט, ער זאָל חבר דיר זיין.

טראַג איך אין איינזאַמקייט, מיד,
די בענקשאַפֿט, אַ שטילע צו דיר.
אין אַנדאַכט פֿון טרוים און פֿון ליד,
דעם שוידער פֿון שניי און סיביר.

מיר דוכט, אַז איך הער אַן אַדיע,
פֿון וואַלקן גייט־אויף דנין געזיכט.
און כ'קוק צו די בערגער און כ'זע,
ווי זיי שניבען אין אַוונטשנין־ליכט.

3

ו. זאל איך לויפן?

יצחק בלומשטיין

ערד-ציטערניש

גיי, ווייס, וואָס וויינט דאָרט מאַמע-ערד
און רינסט פֿון לניב זיך שטיקער אויס,
און רינסט די ווענט אין מיטן נאַכט,
און וואַרפֿט דעם מענטש אין גאַס אַרויס! ...

נאַכט איז שטיל געווען און שטום,
און אַלץ אַרום איז שטיל געווען,
גיי און ווייס, אַוואַסער בראַך
עס איז דער מאַמע-ערד געשען.

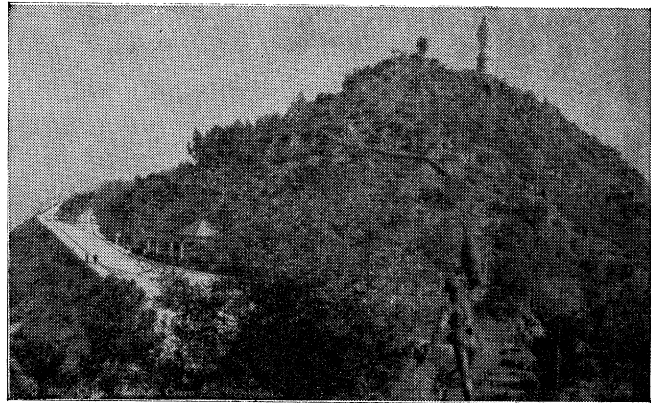
ס'וויינען קינדער בני דער ברוסט,
עס שטיקט די פֿלאַנץ זיך מיטן זאַפֿט:
מאַמע-ערד און מאַמע-מענטש —
ווער איז זי, די ביזע קראַפֿט? ...

אַ לבנה הענגט פֿאַרחושט
און קוקט-אַראַפֿ צעשראַקן, בלאַס:
נאַכט האָט אויפֿגעוואַכט מיט שרעק
און ס'לויפֿן מתים אויף דער גאַס ...

און פֿרויען-לייבער אַפּגעדעקט
און עופֿעלעך אָן וויקלשניר
און טיר און טויער אויפֿגעפּראַלט
און אָן אַ שומר בני דער טיר ...

און הינט און קעץ צעוואַיען זיך,
און רעווען נישט מיט זייער קול
און קינדערלעך פֿון וויג אַרויס
דערזעען נאַכט צום ערשטן מאָל...

גי און ווייס, וואָס פֿיבערט ערד,
און וואָס עס וויינט פֿון איר אַרויס.
אפֿשר ס'אומשולדיקע בלוט,
וואָס אַנגעזאַמלט אין איר שויס.



איינער. פֿון די בערג אין דער שטאָט סאַנטיאַגאָ גופא

און ס'קען נישט מער די מאַמע-ערד
דאָס בלוט פֿאַרדעקן ווי אַ סוד,
און זיין אַן אַנשפּאַר פֿאַרן מענטש
און פֿאַר זיין פֿאַלשן גאָט...

און ס'וויל נישט ערד מער זיין די שוואַם
פֿאַר דורות קוואַלן פֿון געוויין

און טרייסלט-אָפּ פֿון זיך די לאַסט
און וויל אַליין אויך אונטערגיין...

שאַ די ערד איז ווידער שטיל,
ווי נישט געשען עס וואָלט קיין זאָך,
און גיי און ווייס, צי איז עס רח,
צי שטילקייט פֿאַרן לעצטן קראַך.

צי ס'נעמט זיך ערד מיט כוחות אָן,
אויפֿצושטורעמען פֿון דאָס נני,
צי דעם מענטש אין גרויל געזען
און באַטראַכט: ס'איז נישט כּדאַי — — —

און אַפֿשר אינעם זכות פֿון קינד,
וואָס פֿרירט און צאַפלט שטומערהייט,
איז מילד געוואָרן מאַמע-ערד
און לאַזט עס גיין שוין ווי עס גייט...

און אַפֿשר איז'ס אַ חלום גאַר,
אַ שווערער חלום און נישט מער —
טאָ ווער זשע רופֿט עס דאָרט נאָך הילף
און עמעצער ווישט-אָפּ אַ טרער...

און די ווענט ווער האָט צעקרימט,
עס הענגט דער דאָך אויף גאַטס באַראַט —
יונגע חורבֿות, זשוויר¹ און שטויב,
ווי געבליט עס האָט אַ שטאַט...

¹ זאַמד, צעמאַלענע ציגל.

אלישבע ראבינאוויטש

שלום געמאכט

דערציילונג

דאָס גרויסע, שיינע עסצימער איז געווען פֿאַרגאַסן מיט זונען-ליכט, וואָס האָט אַרײַנגעפֿלייצט דורך דעם ברייטן פֿענצטער. די זון האָט זיך פֿילפֿאַרביק געשפּיגלט אין די קרישטאַלענע ווײַנגלעזלעך, אין דעם זילבערנעם באַשטעק און די פֿאַרצעלינענע טעלערס, צע-שטעלטע אויף דעם טיש. אַלץ האָט געפֿינקלט אויף דעם ווײַסן סערוועט און האָט צוגעגעבן אַ יום-טובֿדיקן גלאַנץ דער שטוב פֿון רײַכן אַבֿרהם־חיים.

אַבֿרהם איז געזעסן אויבן אָן. פֿון דער רעכטער זײַט — זײַן יונגע פֿרוי מאַטילדע און פֿון לינקס — זײַן אַלטע מאַמע, שײַנדל. דאָס שוואַרץ חנעוודיקע דינסטמײַדל האָט אַרײַנגעפֿירט דאָס דרײַ־יעריקע ייִנגעלע, דעם בן־יחיד פֿון דעם יונגן פֿאַרפֿאַלק. דאָס קינד איז מיט שנעלע טריט צוגעלאָפֿן צום פֿאַטער און געפרוּווט זיך אַרויפֿדראַפֿען אויף זײַנע קני.

די באַבע האָט זיך אויפֿגעכאַפט פֿון איר אַרט, צוגעלאָפֿן צום קינד. זי האָט אויפֿגעהויבן איר אייניקל, צוגעדריקט צו זיך און אַפֿגעדריקט אויף זײַן ראַזן בעקעלע אַ הייסן קוש.

— אוי, אפֿרימל! — האָט זי אויסגעשריגן אַ צעשמייכלטע — זיס ייִנגעלע, וואָס דו ביסט.

איר יונגע שנור, מאַטילדע, האָט פֿאַרפּרעסט די ליפּן און איר שײַן פנים איז פֿאַרצויגן געוואָרן מיט אַ בײַזן וואַלקן. זי איז אויפֿ-געשטאַנען פֿון איר אַרט, אַריבערגעגאַנגען צו דער אַלטער, שווינגן-דיק אַרויסגענומען דאָס קינד פֿון אירע אַרעמס און שטרענג גע-זאַגט צו דער דינסט:

— מאַריאַ, זעץ־אָוועק פֿאַטריסיאַן אויף זײַן בענקל. ער דאַרף עסן.

אָפּגעזאָגט און אַ רויקע צוריק אַוועק אויף איר אַרט. דער קליינער האָט געקוקט אויף די פּנימער פֿון די מענטשן אַרום דעם טיש און געלאָזט זיך פֿירן צום הויכן בענקל, וואָס איז זיין שטענדיק פּלאַץ ביים טיש, און געדולדיק געוואָרט אויף דעם טעלער עסן, וואָס זיין ניאַניאַ מאַריאַ וועט אים גלייך ברענגען. ער האָט דערפֿילט, אַז דאָ איז עפעס פֿאַרגעקומען און מען דאַרף זיין שטיל און אַרטיק.

אין עס צימער האָט איצט געשוועבט אַ שטילקייט, געמישט מיט אַ דריקנדיקן טרויער. מען האָט נאָר געהערט דאָס קלאַפֿן פֿון לעפֿל, מיט וועלכן דער קליינער האָט געוואָלט אַרײַנטרעפֿן אין זיין טעלער. אַבֿרהם האָט פֿון דער זײַט אַ בייזן בליק געוואָרפֿן צו זיין פֿרוי און שווינגנדיק פֿאַרגעזעצט זיין מאַלצײַט.

די אַלטע שיינדל האָט אַראָפּגעלאָזן דעם קאַפּ און שטאַר גע-קוקט אין איר טעלער. זי האָט מיט פּוח אַײַנגעהאַלטן די טרערן, וואָס האָבן זיך געריסן פֿון אירע אויגן. זי האָט זיך איצט שטיל פֿאַרגע-וואָרפֿן, פֿאַר וואָס זי קען זיך נישט באַהערשן צו קושן איר אײַניקל אין קעגנוואָרט פֿון איר שנור און פֿאַר וואָס זי קען נישט שלום מאַכן מיט דעם פֿרעמדן נאָמען פֿון דעם קינד, פּאַטריסיאַ.

ווען איר מאַן, אפֿרים, איז געשטאַרבן, האָט זיך פֿאַר איר גע-ענדיקט די וועלט. עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי וועט דאָס נישט איבערלעבן. פֿינף און דרײַסיק יאָר צוזאַמענלעבן מיט אים האָט זיי צונויפֿגעשמידט ווי אין אײַן מענטש, אײַן נשמה. זי איז געבליבן מיט צוויי זין, צוויי טײַערע קינדער, וועלכע זי האָט אַזוי שטאַרק ליב געהאַט. האָט גאָט בײַ איר אויך צוגענומען אײַנעם פֿון זיי. איז זי אין גאַנצן צוזאַמענגעפֿאַלן.

די ערשטע פֿאַר יאָר האָט זי טאַקע נישט געלעבט. איר זון, אַבֿרהם, איז אַוועק קיין טשילע און זי איז געבליבן וווינען אין אַר-גענטיגע. זי איז אפֿילו נישט געפֿאַרן אויף זיין חתונה, כאַטש ער האָט זיך בײַ איר געבעטן, זי זאָל פֿאַרקויפֿן אַליץ און קומען וווינען מיט אים. זי האָט נישט געוואָלט פֿאַרלאָזן איר אַלטע היים, איר

פוסטע שטוב, ווי יעדעס ווינקעלע האט איר דערמאנט אין אמאליקע פריידן און ליידן מיט מאן-און-קינדער. בלויז דער פריילעכער אב-זאג פון איר זון, אז ער דערווארט צו ווערן א טאטע פון א קינד, האט זי ווי אויפגעוועקט צו א ניי לעבן. די אלטע, צעבראכענע שיינדל איז ווידער יונג געווארן. זי האט פארגעסן איר אומעט, איר טיפן טרויער און שלאפֿקייט, און גענומען זיך גרייטן צום פארן. זי האט שנעל אויסגעפארקויפט אלץ און איז געקומען צו איר זון.

נאר באלד אין די ערשטע טעג נאך איר אַנקומען האט זי דער-פילט, אז די שנור איז נישט שטארק פֿרײַנדלעך צו איר. זי פֿלעגט דאָס אַלץ אויסטייטשן צום גוטן: „מן הסתם דער צושטאַנד... אין די פֿאַלן איז מען אויפֿגערעגט, נערוועיש... זאל זי נאָר, מיט מזל, האָבן דאָס קינד, וועט זי אַנדערש ווערן...“ און שיינדל האָט אַלץ פֿאַר ליב גענומען. זי פֿלעגט אַפֿטרעטן דעם וועג, זיך געמאַכט אַלץ קלענער און ווייניקער אַנזעעוודיק.

ווען געסט פֿלעגן קומען אין שטוב צו די קינדער, מען פֿלעגט דאָרט שפּילן אין קאַרטן, פֿריילעך פֿאַרברענגען, פֿלעגט זי אַפּילו נישט אַרײַנגיין אין די ליכטיקע שטובן, כדי זיי נישט צו שטערן. זי פֿלעגט בלײַבן בײַ זיך אין צימער אייניקע אַליין. זי פֿלעגט נישט ריידן צו הויך, נישט מישן זיך צו דער דיבסט און גאָר נישט פֿאַר-לאַנגען. זי האָט בלויז געוואָרט אויף דעם קינד, אויף דעם אייניקל, וואָס דאַרף געבוירן ווערן. און זי האָט זיך דערוואָרט.

איר שנור האָט געבוירן אַ ייִנגל, אַזוי ווי זי האָט געבעטן שטיי-לערהייט אין די פֿינצטערע נעכט פֿון איר איינזאַמקייט. אַ ייִנגעלע, וואָס וועט טראָגן דעם נאָמען פֿון איר מאָן, פֿון איר אַפֿרימען. זי פֿלעגט אים שוין אַזוי רופֿן נאָך איידער ער איז געבוירן געוואָרן. שפּעטער, ווען מען האָט אים געבראַכט פֿון שפּיטאַל און זי איז גע-שטאַנען איבער זײַן בעטעלע, האָט זי געטראַכט:

— דאָ ליגט דאָך אַ וועלט אַ גאַנצע. מײַן גאַנץ לעבן. מײַן אייני-ציקע טרייסט. גאַטעניו, איך דאַנק דיר פֿאַר דעם חסד, וואָס דו האָסט געטאַן צו מיר. איך בין עס נישט ווערט.

די גאַנצע ליבע פֿון איר אַלט האַרץ האָט שיינדל אויסגעגאַסן אויף דעם קינד. זי האָט געציטערט פֿאַר זינס אַ הוסטעלע, פֿאַר אַ נאַס, פֿאַר יעדן שאַרף, וואָס זי פֿלעגט אויפֿכאַפֿן ביי נאַכט אין צימער פֿון קינד. זי פֿלעגט מיטגיין מיט דער דינסט אין פֿאַרק אַרײַן, ווען יענע איז געגאַנגען מיט דעם קינד אויף שפּאַציר. זי האָט פֿאַרמאַכט אירע אויערן און אויגן, אַבי צו בליבן מיט איר איינציקער טרייסט און ליבע, מיט איר אייניקל אפֿרימען.

די בעסטע צייט פֿאַר איר איז געווען, ווען איר זון און שנור פֿלעגן האַלבע טעג און אַ מאָל גאַנצע נעכט אַוועקגיין פֿון שטוב, שפּילן און פֿאַרברענגען ערגעץ מיט זייערע פֿרײַנד און באַקאַנטע. דאָס קינד פֿלעגט בליבן אין שטוב אונטער דער אויפֿזיכט פֿון דער דינסט און דער באַבען. דאָס מאָל איז זי, שיינדל, די גליקלעכסטע. זי האָט דאָס קינד געקענט פֿרײַ צערטלען און קושן, דריקן צו איר האַרצן און פֿרײַ אים רופֿן מיט דעם ליבן נאָמען אפֿרײַם, ווייל דאָס שווערסטע איז געווען פֿאַר שיינדלען, וואָס איר שנור פֿלעגט דעם נאָמען אפֿרײַם פֿאַרבײַטן אויף פֿאַטריסיאַ.

אפֿרײַם, האָט זי געטראַכט, איר אפֿרײַם, האָט דעם נאָמען באַר־קומען פֿון זײַן זיידן, דעם רבֿ פֿון שטעטל. און נישט סתם אַ רבֿ, נאָר אַ ייד אַ גאון. איינער פֿון טויזנטער. און איר מאַן, אפֿרײַם? ער האָט זיך געהאַט פֿאַר עפעס צו שעמען? און ווער איז דאָס דער פֿאַט־ריסיאַ? וואָס איז ער געווען, דער דאָזיקער פֿאַטריסיאַ? אַ לערנער אַ גרויסער? אַ רבֿ? אַן עילוי? אַבער דער שנור פֿלעגט נאָר געפֿעלן דער פֿאַר שיינדלען פֿרעמדער נאָמען, און מאַטילדען פֿלעגט ברענגען אין רוגז, ווען איר שוויגער פֿלעגט אים רופֿן אפֿרײַם. היינט דאָס קושן? וויפֿל מאָל האָט זי, מאַטילדע, געוואַלט מאַכן אַ סקאַנדאַל דער אַל־טער — זי זאָל נישט קושן דאָס קינד? קושן אַ קינד איז נישט הי־גיעניש! — טענהט זי — בלויז איר מאַן האַלט זי איין. ער זאָגט, אַז זײַן מאַמע וועט דערפֿון לינדן. מען דאַרף פֿאַרקוקן. די מאַמע איז אַלט, שוואַך און עלנט. אַבער די שנור וויל שוין מער נישט דולדן און עס מוז דאָך איין מאָל אַ סוף נעמען. האָט זי דאָס היינט בײַם

מיטיק איר אָנגעלערנט. אפֿשר וועט דאָס זיין אַ גוטע לעקציע, אי פֿאַר דער אַלטער, אי פֿאַר איר מאַן.

די אַלטע שיינדל מאַכט זיך קוראַזש און עסט ווייטער. זי וועט נישט פֿאַרלאָזן איר פּאַזיציע. זי וועט דאָס קינד רופֿן, ווי איר גע־פֿעלט. זי וועט דאָס טאָן, ווען איר שנור וועט נישט הערן. דעם פֿרעמדן נאָמען האָט זי נאָך נישט געהאַט אויף אירע ליפֿן און אויף קיין פֿאַל וועט זי עס נישט טאָן. אויך פֿון קושן וועט זי זיך אָפֿ־האַלטן. זאָל די שנור זיין צופֿרידן. און אַזוי, אין שטילשווינגן, האָט זיך פֿאַרענדיקט דער טרויעריקער מיטיק.

די נאָכט איז צוגעפֿאַלן אַ דושגע. דער הימל איז געווען אַן וואַלקנס, אָבער אויך אַן איין שטערן, ווי אַ געדיכטער פֿאַרהאַנג איז ער געהאַנגען איבער גאַטס וועלט, פֿאַרוועבט אין שלאָף. עס האָט זיך נישט געפֿילט קיין ווינטעלע, קיין שאַרף, אַ פֿינצטערע שרעק האָט געווייעט פֿון דער אַרומיקער שטילקייט און דושנעקייט. פֿלוי־צעם האָט זיך דערהערט פֿון דער טיפֿעניש פֿון דער ערד אַ טויבער ברום, ווי אַ ווייטער דונער, און די ערד האָט אָנגעפֿאַנגען צו טרייס־לען, צו ציטערן. צום ערשט שוואַך און באַלד שטאַרקער. שיינדל האָט זיך אויפֿגעכאַפט פֿון שלאָף און אַראָפֿ פֿון בעט. זי איז גלייך אַריין אין צימער פֿון קינד. דער קליינער אפֿרים איז געשלאָפֿן רויק, גאַר נישט פֿילנדיק. שיינדל האָט דערזען, ווי די וואַנט איבער דעם קינדס בעטל גיט זיך אַ וויג. זי האָט געכאַפט דאָס קינד, צוגעדריקט עס צו איר ברוסט, גרייט צו אַנטלויפֿן, אָבער די וואַנט האָט זיך גענומען שפּאַלטן. זי איז געפֿאַלן, די אַלטע שיינדל, מיט דעם קינד אויף דער ערד. זי האָט בלויז געהאַט אין זינען צו פֿאַרדעקן דאָס קינד מיט איר קערפּער. און כּדי עס נישט צו דערקוועטשן מיט דער וואַג פֿון איר קערפּער, האָט זי איר שווערן גוף אָנגעלענט אויף אירע ביידע הענט. און אַזוי, האַלב אויסגעבויגן איבער דעם וויי־נענדיקן קינד, האָט זי אויפֿגענומען אויף איר שוואַכער פֿלייצע דעם האַגל פֿון ציגל און מויער פֿון דער צעשפּאַלטענער וואַנט. זי האָט געפֿילט דאָס טרעשטשען פֿון די ביינער אין אירע אַרעמס; זי האָט

געפילט די קלעפ פֿון די ציגל, וואָס זינען געפֿאַלן אויף איר קאַפּ און פלייצע, געהערט די געשרייען פֿון דער גאַס, אָבער זי האָט בלויז געטראַכט פֿון דעם קינד. זי האָט עס געוואָלט באַרויִקן, עפעס צו אים זאָגן, אָבער פֿון איר פֿאַרשטיקטער קעל איז בלויז אַרויס אַ ברום. זי האָט נאָך געהערט איר זונס קול און זיין רינסן די פֿון ערד־ציטערניש פֿאַרהאַקטע טיר, און זי האָט פֿאַרלוירן איר באַ־ווסטזיין.

שיינדל איז צו זיך געקומען אין איר צימער, אויף איר בעט. ביידע הענט אירע זינען געלעגן אינגעפרעסט אין גיפּס. דער קאַפּ האָט געשווערט, ווי אַנגעגאַסן מיט בליי. זי האָט נישט געקענט רירן מיט קיין אַבר. אַ קראַנקן־שוועסטער, אין ווייסקן, האָט זיך איבער־געבויגן איבער איר און געפֿרעגט:

— איר ווילט עפעס?

שיינדל האָט געעפֿנט דאָס מויל. געוואָלט עפעס זאָגן און נישט געקאַנט. זי האָט געוואָלט פֿרעגן אויף איר אייניקל, נאָר בלויז אַ שטילער קרעכץ האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון איר צעווייטיקטער ברוסט. אין די אַלטע אויגן האָבן זיך צעבליצט צוויי טרערן און גענומען זיך קניקלען איבער די אינגעפֿאַלענע באַקן. די קראַנקן־שוועסטער איז צוגעגאַנגען צו דער טיר און שטיל אַ רוף געטאָן. אין צימער האָט זיך באַוויזן מאַטילדע. זי איז צו צום בעט, אינגעבויגן זיך צו דער שוויגער און געזאָגט:

— שוויגער, איר דערקענט מיך? שוין צען טעג און נעכט, ווי

איר עפֿנט נישט די אויגן.

די אַלטע האָט געקוקט אויף דער שנור און אירע אויגן האָבן אויסגעדריקט אַזוי פֿיל צער, אַזאַ טרויער און צווייפֿל, אַז מאַטילדע איז געוואָרן בלייך ווי קאַלץ. זי האָט זיך פּלוצעם געגעבן אַ וואַרף צו דער טיר און אין אַ רגע אַרום איז זי צוריקגעקומען, האַלטנדיק אין אַרעם איר זון. זי האָט דאָס קינד אויפֿגעהויבן איבער דעם בעט פֿון דער קראַנקער און מיט אַ פנים שניצענדיק פֿון פֿרייד אויסגערופֿן:

— מאַמע, דאָ איז אַפֿרים. זונעלע, גיב אַ קוש דיין באַבעניו!

דער אַלטערס פנים האָט אויפֿגעלויכטן. אַ בלאַסער שמייכל
 האָט זיך באַוווּזן אויף אירע וויסע ליפֿן און זי האָט שטיל, אַבער
 דײַטלעך אויסגעמורמלט:
 — אַפֿרימקע־פֿאַטריסיאַ!

יצחק בלומשטיין

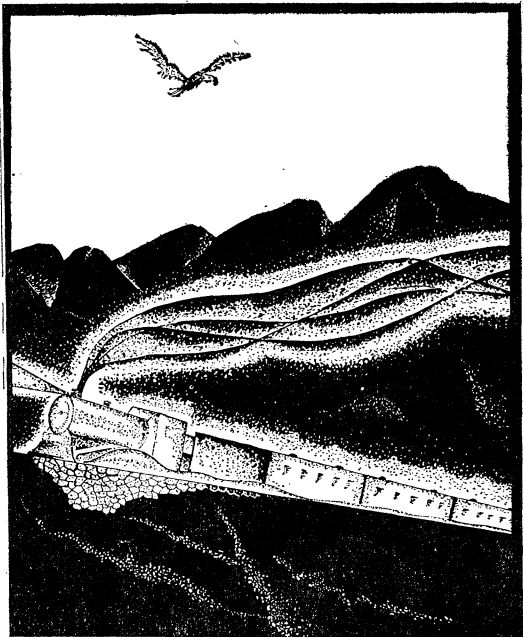
אין פֿאַניק

ווי זאל איך לויפֿן
 פֿון לאַווע צעגליטער,
 ווי איז די רעטונג פֿאַראַן? —
 ווי דו וועסט קומען
 אין וועלט אין דער גרויסער,
 שטיין וועסטו אויף אַ ווילקאָן...

ווי זאל איך לויפֿן
 פֿון שפּייענדן קראַטער,
 עס זידט שוין דאָס וואַסער אין קוואַל? —
 ווי דו וועסט לויפֿן,
 קומט אַלץ דיר אַנטקעגן
 שפּייענדע רשעות און גאַל.

ווי זאל איך לויפֿן
 אין אַלעמענס פֿאַניק
 אין מיט פֿון גערויש און געוויין? —
 דו ביסט שוין אַנטלאָפֿן,
 דו ביסט שוין געקומען,
 נישטאָ שוין פֿאַר דיר ווי צו גיין...

ווא זאל איך לויפֿן
עס שפאלט זיך דער באַדן.
דער הימל איז רויט אַנגעגליט? —
נישטאָ וואו צו לויפֿן,
דאָ מוזסטו זיך וואַרצלען
מיט בלוטיק־צעווונדיקטע טריט! ...



נייכענונג פון בערנארד פעדערמאַן אין יצחק בלומשטיינס
בוך בני די אַנדן

4

לאמיר שמענדיק זיין ווי ברידער

משה-דוד גיסער

ברידער

לאַמיר שטענדיק זיין ווי ברידער,
גלייך אויף גלייך אין פֿרייד און נויט.
לאַמיר טיילן אונדזער ביסן,
ביז דעם לעצטן שטיקל ברויט.

און אין אומגליק און געפֿאַרן,
לאַמיר האַלטן זיך מיט מוט,
און זיך שיצן און זיך שטאַרקן
ביז דעם לעצטן טראַפֿן בלוט.

לאַמיר טרײַ די הענט זיך געבן
אין די שווערסטע, גרויע טעג,
ביז די זון וועט ווידער שפּרייטן
ליכט און גאַלד אויף אונדזער וועג.

לאַמיר שאַלן, זינגען לידער,
ווייזן אַז מיר זינגען גרייט,
ווי עס פֿאַסט פֿאַר גלייכע ברידער
טיילן זיך מיט נויט און פֿרייד.

יעקב פילאווסקי

ער וויל ניט זיין מיט לייטן גלייך

ווען לייבקע איז אוועקגעפארן קיין טשילע צו זיין ברודער, האט ער דורכגעמאכט א סצענע, וואס איז אים געווען באקאנט פון קינד-ווייז אן — די סצענע פון באגלייטן.

ווען ער איז נאך געווען גאר א קינד, האט זיך דאס אנגעהויבן מיט זיין עלטערן ברודער, וואס איז אוועקגעפארן קיין אמעריקע. די מאמע, געדענקט ער, האט תחילת אלץ נישט געגלייבט, אז אברהם פארט טאקע אוועק קיין אמעריקע, וואס ביי איר האט עס געהייסן „אויף אייביק אים פארלירן“.

אבער ווען זינע אלע פאפירן זינען שוין געווען פארטיק און ער האט זיך געפאקט אין וועג ארען, האט זי צו אפט גענומען קוקן אויף אים, ווי זי וואלט געוואלט איינזאפן אין זיך אויף אייביק יעדן שטריך פון זיין פנים, און זיין יעדן קער און ווענד, אז ווען זי וועט נאך דעם וועלן, זאל זי אים קענען זען אזוי ווי ער איז איצט, אזא טייערן. זי פלעגט כאפן אויף אים א קוק, א קער טאן דעם קאפ אין א זינט, נאך א מאל א קוק אויף אים און ווידער אפגעקערט דעם קאפ אין א זינט, בגנבה אז קיינער זאל נישט זען, און געווישט די אויגן.

נאך דעם האבן אברהמען אלע ארויסבאגלייט, אלע קרובים און באקאנטע. ער געדענקט נאך, ווי ער איז אויך נאך אלעמען נאכער-לאפן און זיין קינדעריש מוחל האט דעמאלט נישט געקענט פאר-שטיין, פאר וואס די ארומיקע זינען אזוי טרויעריק, צו וואס דארף מען גאר וויינען, ווען מען פארט-אוועק. פארקערט, אים איז גאר געווען פריילעך און לעבעדיק אויף דער נשמה.

נאך דעם האט זיך די סצענע איבערגעחזרט יעדע פאר יאר. דא א שוועסטער געפארן קיין קאנאדע, דא א ברודער קיין מעקסיקע, נאך איינער קיין טשילע און היינט — ער האט זיך נישט באוויזן

ארומצווען — איז ער געווען דער וואָס פֿאַרט און אים האָט מען דאָס מאָל באַגלייט.

ער איז געגאַנגען צו דער באַן אין די נניע בגדים, וואָס זינגען נאָך גענייט געוואָרן, צום לעצטן מאָל, אונטער טאַטע-מאַמעס השגחה, און ער, דער ליכטיגער לייבקע, איז געווען ערנסט.

בני זיין זיט איז געגאַנגען דער טאַטע, אַ שווינגנדיקער, אָן אַ וואָרט אויסצוריידן. ער איז געגאַנגען, זיין טאַטע, מיט שווערע, גרוי-סע טריט, און האָט נאָכגעשלעפט זיין גוף. יעדער טריט איז גע-שטעלט געוואָרן מיט אַ באַזונדערער כוונה. גלייך די טריט וואָלטן געזאָגט: „מסתמא דאַרף אַזוי זיין. אַזוי איז דאָס באַשערט“...

— גאָטס ווילן איז אַזוי, מנינע קינדער זאָלן צעשפרייט ווערן איבער דער גאַנצער וועלט. באַגלייט איך זיי, אויספֿירנדיק זיין רצון. זיין טרויעריק פנים האָט פֿון צייט צו צייט באַקומען דעם אויס-דרוק פֿון הסכמה און האָט זיך געלייטערט אונטער דעם העכערן געפֿיל, וואָס נאָר טיף גלייבנדיקע לעבן דאָס דורך.

איידער די באַן האָט זיך גערירט האָט זיך דאָס גלות-פנים בני זיין טאַטן אויסגעצויגן, לענגער ווי געוויינטלעך, זינע אויגן זיי-נען גרעסער און טרויעריקער געוואָרן, און ער האָט אומגעלומפער-טערהייט צוגעטראָגן זיין באַרד און וואַנצעס צו לייבקעס גלאַטן פנים, האָט אים מיט דעם אַ וויש געטאָן, און בעטנדיק, ציטערנדיק, צו אים, לייבקען, אַ זאָג געטאָן:

— זע, לייבקע, זאָלסט זיין אַ ייד!

*

ווען די באַן האָט לייבקען אַ טראָג געטאָן ווי אַ וויכער, איבער ברייטע פֿעלדער און וועלדער, און האָט שנעל און ליכט דורכגע-ריסן און דורכגעשניטן גאַנצע שטחים, האָט זיך אין לייבקען זיין יונג בלוט צעזונגען.

ווי שנעל די באַן איז נישט געלאָפֿן, איז אים די זון נאָך שנעל-לער נאָכגעלאָפֿן און פֿאַרלאָפֿן, און פֿאַרנט געצייכנט פֿאַר אים דעם וועג, אַ לויטערן, אַ העלן, אַ ליכטיקן.

לייבקע האָט זיך געפֿילט ליכט און גרינג. מיט יעדער ראָדקלאַפּ פֿון דער באַן האָט ער פֿאַרלוירן די לעצטע, שוואַכע רינגעלעך פֿון דער קייט, וואָס האָט אים ביז היינט געבונדן.
פֿון צייט צו צייט נאָר איז פֿאַר אים, אויף אַ מאַמענט, די גרוי־סע העלקייט און ליכט פֿאַרטונקלט געוואָרן. פֿאַר די אויגן האָט זיך אַ דריי געטאָן אַ גרויסע, טונקעלע ראָד, און פֿון צענטער פֿון דער ראָד האָט אַרויסגעשוועבט זיין טאַטנס אויסגעצויגן, בלייך פנים, מיט אויגן גרויסע, טרויעריק גרויסע, די אויגן עפֿענען זיך און ריידן בעטנדיק, ציטערנדיק:
— זע, לייבקע, זאָלסט זיין אַ ייד...

*

אַז לייבקע איז אָנגעקומען אין משילע, האָט ער מיט זיך גאַר־נישט מיטגעבראַכט. נישט קיין יאָרן, קיין איינגעפֿונדעוועטע, נישט קיין טראַדיציע, נישט קיין קייטן. קיין זאָך נישט, חוץ זיין דינעם, צוואַנציק־יעריקן גוף, וואָס האָט זיך אונטערגעוואָרפֿן און געבוירן פֿאַר יעדער גלוסטונג און ווילזיין, און קליינע, שוואַכע פינטעלעך, פֿינף ווערטער:
— לייבקע, זאָלסט זיין אַ ייד...

*

אויפֿגענומען אין משילע האָבן לייבקען, חוץ זיין ברודער און זיין פֿאַמיליע, אַ פֿריילעכע זון, קלאַרע, ציכטיקע הימלען און בערג, וואָס טוליען זיך אונטער שנייפֿוך.
היינט, די מענטשן דאָ זינען עפעס אַזעלכע מאַדנע! ווי זיי וואַלטן זיך געפֿרייט, וואָס עס איז צוגעקומען נאָך אַ „גרינגיטאָ קאָן אַכאַס אַסולעס“, אַ גרינער מיט בלויע אויגן... — זיי פֿאַרמאָגן גאַר קיין גאַל נישט, די היגע מענטשן...
לייבקע האָט ליב באַקומען דאָס לאַנד און זיך דאָ שנעל איינ־געלעבט, ווי ער וואַלט דאָ געבוירן געוואָרן. ער האָט זיך ביסלעכ־ווייז דערווייטערט פֿון יידן, ער האָט אויף זיי געקוקט ווי אויף נאָ-

רישע שקלאפן, וואס יאגן זיך נאך דער ביליקער טשילענער מטבע
און פארלירן דערווייל אזא שיין, טייער און זיס לעבן.

*

הינט האט שוין לייבקע א ווייב מיט צוויי קינדער.
באקומען האט ער זיי אן דער דערלויבעניש פון רב אדער
פריסטער, אן דער הסכמה פון טאטע-מאמע אדער פרומע ווייבער.
און ליב האט ער זיי ווי דאס לעבן, ווי דאס לאנד, ווי די הימלען,
וואס דעקן אים צו.

עס טרעפט א מאל, אז א פאר פון די דאזיקע פרומע ווייבער
כאפן אים אריין, דעם לייבקע, קנעלן איבער אים און עצהן אים:
— אט, לייבקע, מען האט שוין אזוינס געזען און געהערט...
נאך ערגערס האט פאסירט. זיי זינען אפילו אין קלויסטער גע-
גאנגען און הינט זינען זיי גאנץ פיינע באלעבאטיים, חוץ זייער שאדן
אויף אונדז געזאגט... הינט זינען זיי אפילו דירעקטארן און פרע-
זידענטן אין „סאָסיעדאָד“... פאלג, לייבקע, דערצו דארפסטו וויסן
זיין, אז א גויע בלייבט א גויע, און אז א יידישע טאכטער איז פארט
א יידישע טאכטער... פאלג, לייבקע, און ווער מיט ליטן גלייך...
בני אַזעלכע רייד פארלירט זיך לייבקע א וויילע. פאר זינע
אויגן דערזעט ער יענע גרויסע ראד, פון וועלכער עס שוועבט-
ארויס זיין טאטנס געשטאלט, און אין די אויערן שעפטשעט אים א
ציטעריק, שוואך קול:

— זע, לייבקע, זאלסט זיין א ייד...

ער הייבט דעמאלט אן, א פארלעגענער, עפעס נידעריק און
שוואך צו ברומען. באלד דערזעט ער אבער פאר זינע אויגן די
פנימלעך און די טיפע, ריינע אייגעלעך פון זינע קינדערלעך. אין
זינע אויערן קלינגען זייערע גלעקל-קולכעלעך:

— פאפאטיטא לינדא...

פאר זינע אויגן טויכט-אויף די געשטאלט פון זיין פרוי, וואס
ציט זיך צו אים מיט א ליבע אן א גרענעץ און ער טראכט צו זיך:
ניין, נישט מיט דעם, נישט מיט דעם אַוועקוואַרפֿן זיין ווייב און

קינדער וועט ער מקיים זיין די ווערטער פֿון זיין טאטן „זאלסט זיין א ייד“. און ער גלייכט זיך אויס, לייבקע, באַקומט זיין שטענדיק פֿריילעך אויסזען, און מיט אַ שמייכל גיט ער אַ זאָג צו די ווייבער, אַנטווישנדיק זיי:

— נייך, איך וויל נישט זיין מיט לייטן גלייך.

משה-דוד גיסער

דער לויטערער קוואַל

אַ מאַן איז געקומען מיט לויטערע רייד
און ער האָט אַזוי אונדז פֿאַרציילט:
אַז ערגעץ איז דאָ אַ לויטערער קוואַל,
וואָס מענטשלעכע ווונדן ער היילט.

דער קוואַל איז פֿאַרבאָרגן, מען ווייסט נישט אַוווּ,
אין בערגישע היילן, צי גאַר אין אַ וואַלד.
און בענקט אין זיין עלנט, שוין טויזנטער יאָר,
צו זען אין זיין שפיגל אַ מענטשלעך געשטאַלט.

ער שיקט ווי אַ תּפֿילה, זיין קוואַליק געזאַנג,
מען זאָל אים דערהערן: — קום, מענטש, צו מיין שטראָם!
כ׳וועל וואַשן דיין קערפּער, כ׳וועל היילן דיין גניסט
און זאָל מיך אומזיסט נישט פֿאַרשלינגען דער תּהום...

דער מענטש, ווי אַ בלינדער, שטרעקט-אויס זינע הענט,
ווי ס׳עפֿנט אַן אַדלער דעם שנאַבל, ער שרייט
פֿאַרצאַפֿלט, ביז ווייטיק, נאָך בענקשאַפֿט צום קוואַל,
וואָס איז אַזוי נאָענט און איז אַזוי ווייט.

נאָר קומען וועט מוזן דער טאָג און די שעה,
ווען מענטש וועט דערשפּאַנען, נאָך יאָרן — ווער ווייסט ? —
צום קוואַל דעם פּאַרבענקטן, אַנטפלעקט פֿון זײַן סוד,
און ווערן געלײטערט, און ווערן געטרייסט.

א פּויגל אַזאַ

איז געפֿלויגן אַ פּויגל חדשים און טעג נאָך אַנאַנד,
איז ער געקומען צו אַ נייעם אָרט און אַ נייעם לאַנד.

האַט ער געזונגען, דער פּויגל, דאָס ליד פֿון זײַן ווינטער מדינה:
— איך קום פֿון אַן אָרט אַזאַ, וווּ די פֿעלדער זײַנען גרינע.

איך קום פֿון אַ לאַנד אַזאַ, וווּ די טײַכן זײַנען קלאַרע,
און אַלע לידער, וואָס איך זינג, זײַנען לויטערע און וואַרע.

בײַ אײַך, אַז מען זייעט דאָס פֿעלד, ווערן דערנער געבוירן;
בײַ אײַך, אַז מען זינגט אַ ליד, ווערט עס אין חלל פֿאַרלוירן.

בײַ אײַך, אַז עס קומט אַ קינד אויף דער וועלט, איז וויי זײַן נשמה,
נאָך איידער עס וואַקסט נאָך אַרויס מען שיקט אים אַוועק אין מלחמה.

מען גיט אים גראַנאַטן, אַ שווערד און אַ ביקס, אַ רימען מיט קוילן,
און ס'פֿרעסן די ווערעם זײַן לײַב, און די ביינער טריקענען און
פֿוילן.

האַט ער געזונגען, דער פּויגל: — איך קום פֿון אַן אָרט, וווּ מען
דאַרף ניט שרײַען.

שטייט־אויף, איר הינט, שטייט־אויף! מען דאַרף פֿון דעם יאָך
זיך באַפֿרײַען!

פריינדשאפט

א פריינד איז ווי א בוים
 אין בלעטערנדיקן גרינען,
 און אין צווינגיקייט צענומען —
 וועסטו אים אפגעפֿינען,
 ווען דו זאלסט נישט קומען.

א פריינד איז ווי א בוים
 ביים ראנד פֿון וועג:
 ער פֿרעגט נישט ווען דו קומסט
 און ווען דו גייסט-אָוועק,
 און וויפֿל צייט און וויפֿל רוים.
 ער שפירט דיין מידן טראַט
 און שפרייט זיין שאַטן אויס —
 א פריינד איז ווי א בוים
 און ווי א מאַמעס שויס.

מאַמיש צאַרט,
 שטאַמיק-קרעפֿטיק —
 איז ער, פֿונקט ווי נעכטן
 א פריינד, ווען ער איז פֿריינד
 אַזוי היינט
 יאָדערדיק און זאַפֿטיק,
 דופֿטנדיק און זיס —
 איז ער וואָס ער איז.
 א פריינד איז ווי א בוים,
 וואָס וואַרצלט טיף

און קען אויך זון און ליכט געדײען,
 און ביים ערשטן ריר
 כאפט ער אויף אין דיר
 דײן פרייד צוזאמען מיט די ווייען.
 פריינד און צווינגדיקער בוים
 אין שנין —
 געבענטשט זאלך זיי זײן!

סאָנטאָג, 1954

צענטראַלע מיינונג פון
 נאָן ווײַסערדיקע
 רעדאקציע
 אָרווערט 1962
 סאַנטראַל-טשילע

זײַד-אַמעריקע

הױפּט-זשורנאַל
 פאר ליטעראַטור,
 קונסט, קריטיק,
 און קולטור-גע-
 זעלשאַפּטליכע
 ענינים

ערישער יאָר-כאַונט - סאַנטראַל, פּעברואַר 1956

וויב, אפגעריסן פון דער גא-
 רדע אונטער וועלט, מיינט ויך
 אפ מיט וין אינגארטן לעבנס-
 אפן, דער-דרום-אמעריקאנער קאנטינענט מיט ויך אויך פאמאדערנעוואקסן, פאראילע סים אלע אמריקעס פון די
 זיינע צוויי וויכטיקע אודישע מאסצענטערן בראזיל און אר-אוישע לעבנס-בארעפטישן-אן אנגעקענער קולטור-גע-
 נעמינגע.

גאנץ באוועגערס, רוקט ויך
 ארויס-ארגעמינגע, וועלכער עס
 און באשערט געווען צו שפילן
 זייער א-וויכטיקער דאלע סאר
 דעם אלגעמינגע אודישן לעבן,
 אן דאנק דער גרויסער מאסן
 עטנאציע, וואס האט אונד
 לאנג געפליצט צו אירע ברייט
 צענטערטער, וואס האט
 מענלעך געמאכט, און א בא-
 זייטדיקער פראצענט פון די
 אודישע איינגעוואנדערטע מאסן,
 ואל די קאלאניזירן אויך די
 ארגענטינער-אויס-נוריים-ע-
 מערידיאס, סאנמאפע, און
 אן די אודישע מיאמע קאלא-
 ניסן זאלן אינשארן אויך בי-
 א. A tranquila corriente de la emigración judía a las
 exóticas playas de Sud América, ha hecho surgir
 como por encanto, nuevas y jóvenes colonias israelitas en
 su suelo hospitalario. Una cultura también nueva y un
 idioma desconocido, se ha
 con ellas, a los
 ericanos. Así
 vemos como se
 SUD-AMERICA
 particular herocidad, la colonia en Argentina. Como, ha
 fructificado la tierra, a través de las salvajes extensiones
 de las pampas. Como el emigrante judío, con sudor y
 sangre, ha abierto las duras entrañas de los campos de
 Santa Fé, luchando con las nubes, de langostas y los in-
 gratos caprichos de un clima, cuyas modalidades son im-
 posibles de predecir. Y cómo el mismo emigrante hebreo
 fué el creador de nuevas industrias, que invadieron las
 provincias argentinas y aun pasaron más allá de las fron-
 teras, a otras regiones de Sud América.
 Pero, simultáneamente con esta actividad industrial,
 ha comenzado a formarse una cultura «nui generis», jo-
 ven y de fina sensibilidad, que se expresa en el sonoro
 lenguaje Yidish, aunque ha asimilado en sí todos aquellos
 particularismos, que se expresan en un solo vocablo, Indo-
 América. Una cantidad de finos novelistas, dramaturgos,
 poetas—en su mayoría trabajadores que han trabado fre-
 cuente conocimiento con el hambre y la miseria—
 han asimilado en su espíritu el exotismo y el rico colorido
 del nuevo ambiente. En medio de las amargas durezas de

נח וויטאל

ב"י די אונדן - בערג

ראָמאַן

קאַפיטלען

אין אַ פֿלאַכן גרויסן טאָל, איבערגעשניטן אין מיטן מיטן אַ שמאַל טיכל און רונד אַרומגענומען מיט די אַנדן־בערג, ליגט די שטאָט.

ווי שומרים שטייען די ריזנבערג און באַוואַכן דעם טאָל. זומער און ווינטער זינען זייערע קעפּ באַדעקט מיט שניי. זיי היטן־אָפּ די שטאָט פֿון ביזע ווינטן; זיי פֿאַרהאַלטן די שטורעמס מיט זייערע רוקנס; זיי לאָזן זיך אין קאַמף מיט די שניי־זאַווערוכעס, פֿאַרהילן זיך אין זייערע שנייען. און ווינטער שטייען זיי וויסע ביז אַראָפּ, אין דער נידער.

פֿון אייביקע אייביקייטן שטייען זיי אַזוי, די קאַרדיליערן, און היטן די שטאָט.

בײַ טאָג פֿינקלען זיי אונטער דער זון און די שטראַלן ברעכן זיך איבער זייערע שפיצן, וואַרפֿן מיט גאַלדענע סנאַפעס, בלענדן מיט טויזנטער קאַלירן, און פֿאַר נאַכט פֿלאַקערן זיי אויף אין העלע פֿייערן, ווי ריזיקע שריפֿות. עס ציגן זיך אָן די שפיצן פֿון די בערג, ווי פֿאַקלען אין די טונקעלע רוימען.

בײַ טאָג זינען די הימלען איבער דער שטאָט לויטער און בלוי. עס שווימען אין זיי לזכטע, דורכזיכטיקע וואַלקנדלעך, ווי גרויע שיפֿן אין בלויען ים; און בײַ נאַכט זינען די הימלען טונקל, אַנג־געפֿאַסט מיט גרויסע, העלע שטערנס, ווי אויגן וואָס קוקן־אַראָפּ אויף דער באַלויכטענער שטאָט.

אַבער שײַן איז דער פֿרימאַרגן, ווען פֿון הינטער אַ באַרג הייבט זיך אַרויס די זון, אַ פֿייערדיק ראַד קוקט־אַראָפּ אין טאָל און פֿאַרבט

די שטאָט מיט ראָז. עס צינדן זיך אָן די שוויבן פֿון די וואַלקן-קראַ-
צערס פֿון אַלע פֿיר זיטן. ראָזעווע שטראַלן פֿון די נידעריקערע
היזער באַפֿאַרבן די פֿאַסאַדן מיט צונטער, דרינגען-אַרנן נידערי-
קער צווישן די גלייך געשניטענע גאַסן און צעשיטן זיך אויפֿן גלאַנ-
ציקן אַספֿאַלט.

אַ קילער מאַרגן-ווינטל לויפֿט-דורך איבער די גאַסן, זאַגט-אַן.
אַז עס איז שוין טאַג, און לויפֿט צוריק אַוועק און באַהאַלט זיך אין
די בערג. מער ווי אַ מיליאָן נפֿשות טשוכען זיך פֿון שלאָף.
טראַמוויען קלינגען און גליטשן זיך איבער די רעלסן צו די ווינטע
קוואַרטאַלן, וועקן און רופֿן: „עס איז שוין טאַג!“ אַמניבוסן לויפֿן
היין-און-צוריק, פֿאַרשלאָפֿענע פֿנימער קוקן-אַרויס פֿון די פֿענצ-
טערלעך.

*

אין וואַרטזאַל פֿון דער פֿירמע „קרניזלער-מיראַנדאַ“ האָט גע-
וואַרט דער גבֿיר זילבערשטיין מיטן שליח ד״ר ליפֿשיץ. זילבער-
שטיין האָט אַלץ געהאַלטן אין ריידן וועגן קרניזלערן, אַז ער איז אַ
פֿאַרפֿרעמדטער פֿון ייִדישן לעבן. ער האָט דערציילט דעם שליח,
אַז קרניזלער, דער מיליאָנער, האָט שוין לאַנג פֿאַרגעסן, אַז ער איז
אַ ייד. ער וווינט מיט אַ קריסטלעכער פֿרוי און פֿאַרקערט אין די
קרניזן פֿון דער הויכער טשילענער געזעלשאַפֿט. ווי מען דערציילט,
שטאַמט ער פֿון אַן אַרעמער פֿאַמיליע ערגעץ אין דער ליטע, אָבער
טראַגט אויף זיך אַ מיניסטאַרישן קאַפּ. אויף דער בערזע איז ער דער
קעניג. זינע אונטערנעמונגען זינען געוואָגען און מיט גרויס פֿאַר-
נעם. מינעס אין צפֿון, וואַלד און גרויסע שטחים לאַנד אין דרום.
ער איז דער פֿאַקטישער פֿירער פֿון דער גרויסער מיליאָנען-פֿירמע
„קרניזלער-מיראַנדאַ“.

זילבערשטיין האָט ביי קרניזלערן געקויפֿט האַלץ פֿון זינע זעג-
פֿאַבריקן אויף דרום, אָבער שטאַרק נאַענט מיט אים איז ער נישט.
ער גלייבט נישט, אַז ד״ר ליפֿשיץ זאַל ביי אים עפעס פּוועלן און
ווירקן אויף אים. דאָס זינען מענטשן, וואָס די הערצער זינען ביי

זיי פֿאַרשטיינערט, און מען יאָגט זיך רק נאָך געלט און ווידער געלט. זילבערשטיין אליין קען אויך נישט פֿאַררעכנט ווערן פֿאַר אַ קבצן. זינע געשעפֿטן מיט געהילץ און מיט הניזער זינען אויך גאַנץ ברייט פֿאַרצווינגט, אָבער ער איז אַ ייד, אַ געזעלשאַפֿטלעכער טוער און לאָזט זיך קאַסטן פֿאַרן פּלל-ישראל. דאָס פֿירט ער אים, דעם ד"ר ליפֿשיץ, צו די ייִדישע גבֿירים דאָ אין שטאָט, צו זאַמל־ לען געלט.

ד"ר ליפֿשיץ איז נישט אינשטימיק מיט זילבערשטיינען, אַז האַלב אַסימילירטע יידן זינען שוין אין גאַנצן אָפּגעשטאַרבן פֿאַרן ייִדישן פֿאַלק, אַ ייִדיש האַרץ קען מען נישט דערגרונטעווען. וואָרטן זיי ביז מען וועט זיי אַרײַנרופֿן אין קאַבינעט פֿון פֿעליפע קריזלער. אינעם וואָרטזאַל איז שטיל. דער גערוימער זאַל איז באַהאַנגען מיט בילדער פֿון געבנדרעס, לאַנדקאַרטעס און גראַפֿישע צייכענונגען. דער באַאַמטער, וואָס זיצט ביים טיש אין אַ ווינקל, רייכערט פּאַפּיראַסן און קוקט-אַרײַן אין פּאַפּירן. ד"ר ליפֿשיץ איז אַן עלטערער מענטש מיט אַ גרויען קאַפּ האַר, אַ ביסל צעשוּיבערט, און מיט גאַלדענע ברילן. ער זיפֿצט מיט אַ לײַכטן זיפֿץ און וויגט זיך אויף זיין שטול, ווי ער וואַלט געווען אין עפעס פֿאַרטיפֿט.

— אומזיסט די צייט, אומזיסט! — מורמלט זילבערשטיין און קוקט אויפֿן זייגער.

די טיר האָט זיך געעפֿנט און עס איז אַרויסגעקומען קריזלער, באַגלייטנדיק אַ באַזוכער, וועלכער איז באַלד אַוועק.

פֿעליפע קריזלער האָט אַנגעקוקט די צוויי יידן מיט אַ פֿאַר- ווונדערטן בליק. זילבערשטיין האָט פֿאַרגעשטעלט דעם ד"ר ליפֿשיץ און קריזלער האָט אים וואָרעם געדריקט די האַנט.

פֿעליפע קריזלער האָט אויסגעזען אַן עכטער טשילענער. אַ טונקעלער. ברוינע אויגן — כמעט שוואַרצע און גלאַטע האַר. ער איז געווען הויך און מיט ברייטע מאַסיווע פּלייצעס. אַ ביסל שווער. זיין שמיכל נאָר האָט דערמאַנט אין עפעס, וואָס איז נישט געוויינ- לעך אין טשילענער טיפּן — אַ גוטברודערישע גוטמוטיקייט האָט

געווייעט פֿון אים. ער איז דעם ד״ר ליפֿשיץ באַלד געפֿעלן געוואָרן. אַזוי האָט מיט אַלעמען פּאַסירט, מיט וועמען ער האָט זיך צום ער־שטן מאַל באַקענט.

עס האָט געווייעט פֿון אים מיט אָפֿנהאַרציקייט, ברייטקייט און גוטמוטיקייט. מיט דער זעלביקער ליכטקייט, מיט וועלכער ער האָט געשלאָסן געשעפֿטן אויף מיליאָנען, האָט ער זיך געקענט פֿאַראינ־טערעסירן מיט קלייניקייטן און אַנעקדאָטן. נישט אומזיסט האָט מען אים גערופֿן אויף דער בירזשע „על בוען כּודיאָ“¹.

זיי זינען אַרבעטן אין קאַבינעט, וואָס איז געווען אויסגעמעבלירט מיט לוקסוס. אין די באַקוועמע פֿאַטעלן פֿון גרינעם לעדער, ביים גרויסן שרייבטיש, איז מען געזעסן ווי באַרויקט, אָן אומדערוואַרטע איבערראַשונגען. און ד״ר ליפֿשיץ האָט זיך דערפֿילט עפעס גרינ־גער אויפֿן האַרצן.

— אַ ייד איז פֿאַרט אַ ייד... — האָט ער געקלערט.

זילבערשטיין האָט זיך געפֿילט אומבאַקוועם. ער האָט באַדאַרפֿט דערקלערן פֿאַר קרייזלערן, וואָס איז דער ציל פֿון זייער באַזוך. אָבער ד״ר ליפֿשיץ האָט אים אַרויסגעהאַלפֿן. ער האָט אויסגעווישט די ברילן און גענומען ריידן אויף ייִדיש. פֿעליפע קרייזלער האָט אויפֿגעלויכטן. אַ ברייטער שמייכל האָט זיך צעלייגט אויף זיין טונ־קעלן פנים.

— ייִדיש, ייִדיש, רעדט, רעדט!

און דער שליח האָט מיט אַ ציטערדיקער שטימע דערציילט וואָס עס לעבט איצט איבער דאָס ייִדישע פֿאַלק אונטערן יאָך פֿון היטלערן, ימח שמו. הונדערטער טויזנטער יידן זינען פֿאַרטריבן געוואָרן פֿון זייערע היימען; מיליאָנען יידן רוינירט און מען ווייסט נישט וואָס מיט זיי איז געוואָרן. פֿרויען, זקנים און קינדער, גע־שאַכטן, דערשטיקט דורך גאַזן, און די געראַטעוועטע גייען־אויס פֿאַר הונגער און פֿינען אין די קאַנצענטראַציע־לאַגערן. טויט און

¹ דער גוטער ייד.

פֿאַרוויסטונג הערשט אומעטום. און די יידן פֿון די אַמעריקאַנער לענדער, די גליקלעכע, וואָס זייער מזל האָט זיי פֿאַרהיט פֿון די גרויסע אומגליקן, מוזן קומען צו הילף זייערע ברידער פֿון יענער זייט ים.

ער האָט אָפּגעכאַפט דעם אַטעם און ווייטער גערעדט:

— גלייבט דער סעניאָר, אַז עס איז פֿון זיי אַ פֿעלער, וואָס זיי האָבן אים באַזוכט? וואָלט נישט געווען פֿון זיי אַ פֿאַרברעכן, ווען זיי שליסן אים אויס פֿון זייער מיט, און מיינדן־אויס זיין הילף? אַלע יידן, אַן אונטערשייד, אַלע, אַלע יידן דאַרפֿן העלפֿן. קיינער דאַרף זיך נישט אָפּזאָגן פֿון אַזאַ הייליקער זאַך ווי ראַטעווען די אומגליק־לעכע ברידער.

פֿעליפע קרייזלער איז געזעסן, דעם קאַפּ אַנגעשפּאַרט אויף די הענט, דאָס פנים פֿאַרגראָבן. פּלוצלינג האָט ער זיך ראַשיק געגעבן אַ שטעל־אויף און זיך געלאָזט אין אַ צווייטן ציימער.

זילבערשטיין האָט אַנגעקוקט דעם שליח און אין זיין בליק איז געווען עפעס אַזוינס, ווי ער וואָלט געזאָגט: „האַ, וואָס האָב איך אַנך געזאָגט? — אַרויסגעוואָרפֿן די אַרבעט.“

דער אַלטער דאָקטער האָט אַראָפּגענומען די ברילן און מיט נערוועזע פֿינגער געווישט די גלעזלעך.

פֿעליפע קרייזלער האָט פֿאַרמאַכט הינטער זיך די טיר און גע־נומען אָפּבינדן דעם קראַוואַט. עס האָט אים געשטיקט אין האַלדז. אַ קנויל האָט זיך אים געשטעלט אין גאַרגל און פֿון די אויגן האָבן אַ שטראַם געטאָן טרערן. ער האָט זיך אַנגעכאַפט מיט ביידע הענט בנים קאַפּ און גענומען אַרומלויפֿן איבערן ציימער. מיט צוקנדיקע אַקסלען און באַגאַסן מיט טרערן האָט ער זיך געוויגט, שפּרענדיק ווי אַ חיה.

נאָך דעם האָט ער זיך באַרוקט. מיט ציטערנדיקע הענט האָט ער פֿאַרראַכטן דעם קראַוואַט, אויסגעווישט די טרערן פֿון די אויגן און פּמעט אַ רויקער צוריק אַרײַן אין קאַבינעט. די צוויי יידן זענען געזעסן אומעטיק און שטיל.

קרניזלער איז האסטיק צוגעלאָפֿן צום שרייבטיש, האָט אַרויס-
געכאַפּט פֿון שוּפּלאַד אַ טשעקביכל און אָנגעשריבן אַ טשעק.
— פֿאַרגעסט נישט אין מיר. קומט-אַרײַן. קומט-אַרײַן שטענ-
דיק! — האָט ער געזאָגט מיט אַ הייזעריקן, פֿרעמדן קול.
זילבערשטיין האָט אַ בליק געטאָן אויפֿן טשעק און איז נשתומם
געוואָרן. עס איז געווען אזאָ קאַלאַסאַלע סומע, אַז ער האָט זיך זינע
אויגן נישט געגלייבט.

אַראַפּפֿאַרנדיק אין דער ווינדע, האָט ער אַלץ געמורמלט:
— אומפֿאַרשטענדלעך, אומפֿאַרשטענדלעך!
— פֿאַרט אַ ייִדיש האַרץ! — האָט דער שליח געטראַכט פֿאַר
זיך.

*

עס איז געווען אַרום פֿיר אַ זייגער נאָך מיטיק.
קרניזלער האָט דורכגעשפּאַצירט איבער די צימערן, וווּ עס
האַבן געאַרבעט די אָנגעשטעלטע בני די שרייב-מאַשינקעס, בני
טעלעפֿאָנען און איבער פּלענער פֿון געביידעס. מען האָט אים דער-
לאַנגט טעלעגראַמען, בריוו. ער האָט זיי אַרײַנגעלייגט אין קעשענע
מעכאַניש, ווי זיי וואָלטן נישט געהאַט קיין שניכות מיט אים.
זײַן פֿרוי, כוואַניטאַ, האָט צו אים טעלעפֿאָנירט, אַז זי וועט
וואַרטן אויף אים פֿינף אַ זייגער צו „אַנסע“² אין „קריזשאָן“. עס
וועט זײַן מיראַנדאַ מיט זײַן געליבטער אַניסעטע. זאָל ער אומבאַ-
דינגט קומען. ער געדענקט נישט, וואָס ער האָט איר געענטפֿערט.
ער איז געזעסן בני אַ טיש פֿון זײַנעם אַ באַאַמטן און עפעס אויסגע-
קלאַפּט מיט די פֿינגער אויפֿן גלעזערנעם דעק. דערנאָך האָט ער
זיך אויפֿגעהויבן, גענומען דעם הוט און איז אַראַפּגעפֿאַרן מיט דער
ווינדע אין גאַס.
אין גאַס האָט גערוישט. עס איז געווען אַ טאָג אין מיטן דע-
צעמבער. אַ וואַרעמער זומערדיקער טאָג. דער צענטער האָט גע-

² די בעסטע צײַט פֿון טאָג פֿאַר באַגעגענישן, ראַנדע-ווען.

לויכטן מיט העלן שיין, באגאסן מיט שטראלן. כאטש עס איז געווען א געוויינלעכער וואכעדיקער טאג, האט קרייזלער געפילט, ווי דא אין דער שטאט און אויף די דאזיקע גאסן איז יום-טוב, גלאנץ און לוקסוס. די שוידענצטער פול מיט טייערע ארטיקלען פאר טוריסטן, פאר רייכע ענגלענדער און אמעריקאנער, וואס קומען קיין טשילע אויף די זומער-חדשים פארברענגען בני די פליאזשעס און אין קאסינא פון וויניא דעל מאר. ער האט דערזען עפעס ניס אויף די גאסן פון סאנטיאגער צענטער. גאר נישט ווי פריער. ווער האט אים די אויגן געעפנט? און ווען האט ער, פעליפע קרייזלער, געשפאצירט אין מיטן פון א וואכעדיקן טאג איבערן צענטער, אן א ציל, זיך אפגעשטעלט בני די שוידענצטער, געקוקט און באטראכט פארביי-גייערס, אבסערווירט? ... ער איז דאך תמיד אזוי פארנומען אין זיין נע געשעפטן.

דער אלטער שליה שטייט אים פאר די אויגן, ווי ער ווישט זינע פייכטע ברילן, ווי ער רעדט צו אים מיט זיין ציטערדיקן קול, ווי ער שילדערט פאר אים דאס גרויסע אומגליק פון יידישן פאלק, איז ער דאך אויך איינער פון יידישן פאלק, ער געדענקט דאך נאך זיין שטעטל בני ווילנע, און ווילנע גופא, שניפישאק. איז וואס זשע איז ער, פעליפע קרייזלער — א ייד אדער א קריסט? אינעווייניק אין אים האט עמעצער געלאכט: א קריסט גאר? ווער האט אים גע-מאכט פאר א קריסט? אויף דער בירזשע קלאפן זיי אים גוטמוטיק איבער דער פלייצע, ווען ער פירט-דורך א גלענצנדיקע בירזשע-אפעראציע, און זאגן אים, אז ער איז א „גראן כודיא“. אבער ער איז דאך קיין ייד אויך נישט. מיט וואס איז ער א ייד? ווייל ער איז גע-מלט? דאס זינען מאכמעדאנער אויך. איז וואס איז ער, פעליפע קרייזלער? ער איז א געלטמאשין, א מאשין וואס מאכט געלט, גרויסע סומעס געלט, און וואס האט ער מיט זיין געלט אויפגעטאן? „טשאלעטן“ פאר כואניטאן, צוויי אויטאמאבילן — פאר אים און פאר איר, און וואס נאך? געפארן יעדן זומער אין וויניא, אין קאסי-נא, געטראפן זיך אין קלוב „לא אוניאן“ מיט גרויסע קארפנקעפ

פֿון דער בירושע און פֿינאָנצן. זיי, די גרויסע מיליאָנערן, האָבן צו אים געשמייכלט. אַ מאָל זיך טאַקע געחנפֿעט צו אים און אַ מאָל אונטערגעבורטשעט הינטער זינע פֿלייצעס, אַז אַ „כודיאָ“, אַ „גרינ-גאַ“ האָט זיך אַרײַנגעריסן אין זייער מיט, האָט חתונה געהאַט מיט אַ טאַכטער פֿון די מיראַנדאַס, פֿון די פֿני און אַ מאָל טאַקע אים צוגעוואָרפֿן אַ שטעכווערטל, אַז די אויסלענדער פֿאַרנעמען הויכע פֿינאַנציעלע פֿאַזיציעס אין לאַנד. און ער האָט עס אַלץ אָנגענומען פֿאַר גוט. ער האָט זיך געמאַכט נישט וויסנדיק, ווען מען האָט פֿון אים אומדירעקט געחוזקט. מיט זײַן פֿרוי, דער שיינהייט, כוואַניטאַ, ווען ער האָט געשפּאַצירט אויף דער פֿליאַזשע, פֿלעגט ער אַפֿט מאָל באַמערקן אַ באַהאַלטן שמייכעלע אין די אויגן פֿון זינע באַקאַנטע, וועלכע האָבן זיי באַגעגנט. דאָס ברענגט אים אויפֿן געדאַנק אַן אַנאַ-נימען בריוו, וואָס ער האָט דאָ נישט לאַנג באַקומען; אַז זײַן שיינע „לוקסוס-פֿרוי“ איז אים אומטרייב, אַז זי פֿאַרראַט אים מיט איינעם פֿון די אויסגעלאַסנסטע לעביונגען פֿון דער הויכער געזעלשאַפֿט.

יאַ, אַזוי האָט מען אים געשריבן אין בריוו. זײַן „לוקסוספֿרוי“... וואָס באַטייט עס? מיינט מען, אַז ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ פֿרוי נאָר צוליב לוקסוס?

*

ער האָט גענומען גיין האַסטיקער, האָט זיך אָנגעשטויסן אויף פֿאַרבניגייערס, זיך אַנטשולדיקט און געגאַנגען ווינטער. עמעצער האָט אים געגריכט. ער האָט זיך אומגעקוקט. דאָס איז געווען דער דירעקטאָר פֿון דער נאַציאָנאַלער באַנק, מיט וועמען פֿעליפע טרעפֿט זיך יעדן טאָג. איצט האָט ער אויף אים געקוקט מיט אויפֿגעריסענע אויגן און אים נישט דערקענט. ער איז אַוועק ווינטער און גענומען ריידן צו זיך אַליין אויפֿן קול:

— האַ, וואָס איז ער, פֿעליפע קרייזלער, אַ ייד צי אַ גוי?
 ווען ער איז צוגעקומען צו דער „פּלאַסאַ דע אַרמאַס“, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט. גרינע ביימער, קינדער שפּילן זיך אויף זיי פֿרישע בייטן. דינסטן אין וויסע פֿאַרטעכער שטופן קינדער-וועגעלעך אויף

די זאמדיקע סטעזשקעס פֿון דעם פֿארק, די קינדער אין די וועגעלעך זינען אנגעדעקט מיט זינדענע דעקעס, מיט בלויע זינדענע מיצלעך אויף די קעפלעך. און אַט זיצט אויף דער באַנק אַ פֿרוי, נעבן איר איר מאַן אין אַ רעגן־מאַנטל. צוויי קינדער שפּילן זיך בײַ דער זײַט. דאָס איז אַ ייִדישע פֿאַמיליע פּליטים, אַנטלאָפֿענע פֿון היטלערן. זײ זוכן אַ נײַע הײם אין סאַנטיאַגאָ. פֿאַר וואָס זײַנען זײ צו אים נישט געקומען בעטן באַשעפֿטיקונג? ער וואָלט זײ אַוועקגעשיקט אויף איינעם פֿון זײַנע גיטער, זײ באַזאָרגט מיט פּרנסה, מיט אַ הײם. פֿון וואָנען האָבן זײ אַבער געקענט וויסן, אַז פֿעליפע קריזלער איז אַ זײערקער?

— קריזלער־מיראַנדאַ איז דאָך אַ טשילענער פֿירמע!

ער האָט געוואָלט צוגײן און זײ פֿאַרלייגן אַרבעט, אַבער נישט געוואָגט. עס איז דאָך נישט קײן וועג אַזוי גלאַט צוגײן. ער קען זײ נאָך באַליידיקן. די פֿרוי, אַ לײַביקע, מיט העלע אויגן באַצױגן ווי מיט אַ נעפל, האָט אַ קוק געטאָן אויף אים און אַ זאַג געטאָן צו די קינדער:

— קאַמט הער!

פֿעליפע האָט איצט אַריבערגעשפּרייזט די גאַס און איז שטיין געבליבן בײַ אַ קאַפֿעהױז. ער איז אַרײַן. עס איז געווען „אַנסע“־צײַט; די טישלעך זײַנען געווען פֿאַרנומען. גאָר אין טײַף פֿון סאַלאָן האָט ער געפֿונען אַ פּלאַץ און זיך אַוועקגעזעצט. דערנעבן, בײַ אַ טישל, האָבן צוויי מיידלעך גערעדט אין דער שטיל און געלאַכט. איין מיידל האָט אים אויסגעזען צו זײַן אַ ייִדישע, כאַטש ער האָט נישט געוואָסט גענוי פֿאַר וואָס. ער האָט זיך דערפֿילט, אַז צו דעם דאָזיקן מיידל איז ער נענטער ווי צו דער אַנדערער. יענע, די צוויי־טע, האָט געהאַט אַ טונקל מאַט פנים מיט שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן זיך געריסן פֿון די אויגן־לעפלעך אַרויס. די ערשטע איז גע־ווען אַ בלאַנדע, אַ צוריקגעהאַלטענע. אין אירע בלויע אויגן האָט זיך באַהאַלטן אַ פֿאַרבאַרגענע שרעק, אַ שטילער טרויער. פֿעליפע האָט צוגערופֿן דעם קעלנער און געפֿרעגט, צי קען ער אַט די צוויי

פֿרײלינגס. יא, ער קען זײ אײנע, די בלאַנדע, איז אַ ״כודיאַ״ און איז אַנגעשטעלט אין געשעפֿט פֿון שרײַבגעצײג דאָ דערבײַ, אויך פֿון אַ ״כודיאַ״. זי קומט עסן ״אַנסע״ יעדן טאָג. די אַנדערע איז אַ טשי-לענערין. ווען די מיידלעך זײנען אַוועקגעגאַנגען, איז פֿעליפע אַרײַן אין געשעפֿט פֿון שרײַבגעצײג. ער האָט זיך געהײסן דערלאַנגען פֿאַרשיידענע זאַכן פֿאַר זײַן בײַוראַ. דאָס מיידל האָט אים, וויזט-אויס, דערקענט אַז ער איז דאָ נישט לאַנג געזעסן נעבן איר טישל אין קאַפֿעטעריע.

פֿאַרן אַוועקגיין האָט ער איר געגעבן די האַנט. אַ וואַרעם ווייך הענטל האָט אים אַ דריק געטאָן און אירע בלויע אויגן, וואָס האָבן געהויבט מיט טרויער, האָבן ווי אויפֿגעלויכטן.

*

ווען פֿעליפע קרײַזלער האָט זיך ווידער געפֿונען אין גאַס, איז שוין געווען נאָך זעקס. ער וועט שוין נישט גיין אין ״קריזשאַן״, וווּ כּוואַניטאַ וואַרט אויף אים און וווּ זײַן שותף מיראַנדאַ איז געקומען נײַט דער געליבטער. אויב דער אַנאַנימער בריוו איז אמת, איז איר וואַרטן אויף אים נישט מער ווי אַן אַנשטעל. נײַן, ער וועט נישט גיין, ער האָט איצט געשפּרײַזט אַן אַ ציל. ער האָט געקלערט פֿון דעם ייִדישן מיידל, וואָס האָט אים דערמאַנט אין עפעס אַ צעשראַ-קענער גאַזעלע, וואָס ווייסט נישט פֿון וואַנען דער יעגער לײַערט אויף איר. איז זי אויך פֿון די אַנטלאַפֿענע, וואָס זײַנען אַרומגעכאַפט מיט שרעק פֿון פֿאַרפֿאַלגונג, פֿון פּײַן און מאַרד, וועגן וואָס עס האָט אים דערציילט דער שליח? און אויב זי דאַרף דאָ האָבן שוין, וועט ער זי באַשיצן. אפֿשר האָט זי אַ קראַנקן פֿאַטער און זי האַלט אים אויס מיט אירע קלײַנע פֿאַרדינסטן? און אפֿשר איז גאַר איר פֿאַ-מיליע אין פּוילן בײַ היטלערן און זי האָט זיך מיט אַ נס געראַ-טעוועט?

ער האָט זיך איצט געפֿונען בײַם באַרג ״סאַנטאַ לוסיאַ״. דער באַרג איז געווען באַגאַסן מיטן רײַטן אפֿשײַן פֿון דער אונטערגײַענ-דיקער זון. פּאַסן רײַטס זײַנען געפֿאַלן בײַ די ראַנדן פֿון באַרג און

דערביי? קע טראַטואַרן. פֿעליפע האָט געקוקט אויף דעם דאָזיקן בילד און זיך געחידושט. עפעס האָט אים אויסגעזען ביי די שטאַט מיט אירע גאַסן. ער האָט עס גאַר קיין מאָל נישט באַמערקט. און אַט קומט אים ווידער אויפֿן געדאַנק דאָס בלאַנדע ייִדישע מיידל. אַ זני-טיקער געדאַנק זאָגט אים אונטער, אַז זי דאַרף האָבן הילף, אַז זי דאַרף שוין. ווער קען אים, פֿעליפע קרניזלערן, שטערן איר צו העלפֿן? אַלע טירן וועלן פֿאַר איר זיין אָפֿן. זי איז אַ ייִדישע, און ער איז אַ ייד. זיי זענען ברידער פֿון איין פֿאַלק. וואָס? וואָס פֿלאַנטערט ער זיך אין עפעס, וואָס איז פֿאַר אים ביי? ער וועט זיך אומבאַדינגט מוזן דורכריידן מיטן שליו. זאָל ער אים זאָגן, צי האָט ער נאָך רעכט צו זיין אַ ייד... געשמדט האָט ער זיך דאָך נישט. ביי זיין גלויבן איז ער געבליבן. ער איז נאָר אַוועק, ווינט אַוועק... זיין שטוב איז פֿול מיט קריסטלעכקייט. זי, זיין כוואַניטאַ, האָט ליב קריסטוסן. איבערן בעט ביי איר הענגט די הייליקע מאַריע מיט אַ לעמפל מיט אייל, און דאָס בילד פֿון יעזוסן הענגט ביי איר אומעטום אויף די ווענט. ער האָט עס גאַר פֿריער נישט באַמערקט. עס האָט אים נישט געאַרט. ווען כוואַניטאַ האָט זיך געשטעלט אויף די קני פֿאַר דער הייליקער מאַריען און געפרעפלט אַ תפילה, און עס אַרט אים אויך איצט נישט. עס איז איר גאַט, אירע הייליקייטן. ער האָט עס באַ-טראַכט ווי אַ רעליגיעזן פֿרויען-סענטימענט. איצט פֿילט ער, אַז עס ליגט עפעס טיפֿערס אין דעם. זי, זיין ליכטזיניקע, שטיפֿערישע כוואַניטאַ, האָט דאָך עפעס אַ גלויבן. זי גלייבט אין איר קריסטוסן, אין מאַריען, אין „לאַ ווירכען דעל קאַרמען“, און ער — ער איז אַ געלטמאַשין, וואָס פֿראַדוצירט געלט צו באַזיין אַ לוקסוספֿרוי...

פֿאַר וואָס האָט ער נישט געזען, אַז אויב אין זיין שטוב איז אַרײַנגעפֿירט געוואָרן דאָס קריסטנטום, זאָל אויך אַרײַנגעפֿירט ווערן דאָס ייִדנטום? זי מיט איר גלויבן, און ער מיט זיין גלויבן? אַדער ביידע — גאַר נישט... ער, פֿעליפע קרניזלער, ער איז נישט קעגן קריסטנטום. ער וויל נאָר נישט, אַז אין זיין שטוב זאָל יעזוס נעמען די איבערהאַנט איבער ייִדישקייט...

דער דאזיקער געדאנק האָט אים אויסגעוויזן עפעס מאַדנע. ווי אַזוי וועט ער קענען אַרײַנפֿירן ייִדישקײט אין זײַן שטוב? דאָס וועט ער מוזן פֿרעגן בײַם שלײַח. ער וועט אויפֿהענגען בײַ אים אין קאַ- בינעט, אין זײַן שרײַבצײַמער, דאָס בילד פֿון ד״ר הערצל. ער גע- דענקט אַ בילד נאָך פֿון דער היים, אַ יידן אין אַ טלית און תפֿילין, וואָס שרײַבט בײַ אַ טיש מיט אַ גענדזענער פֿעדער. אַט דאָס דאָזיקע בילד וועט ער מוזן באַקומען און עס אויפֿהענגען אויף אַן אַנגעזעע- נעם פּלאַץ אין אויפֿנעם-צײַמער, ווי עס הענגט דאָס בילד פֿון קריס- טוסן מיט אַ דערנערקראַנץ.

איצט האָט ער זיך געפֿילט ווי באַרויקט. ער, פֿעליפע קריזלער, וועט באַווייזן, אַז ער איז נישט נאָר אַ „בווען כּודיאָ“ אויף דער בירזשע, נאָר אַ ייד מיט אַלע יידן צו גלייך. און אויב כּואַניטאַ וועט זיך קעגנשטעלן אויף דעם, וועט ער האָבן איין ענטפֿער: איר שיקן זײַן אַדוואָקאַט זיך צו פֿאַרשטענדיקן וועגן אַ גט. די לעביונגען פֿון דער הויכער געזעלשאַפֿט וועלן פּראַווען באַנקעטן, ווען מען וועט זיך דערוויסן, אַז פֿעליפע קריזלער, דער „בווען כּודיאָ“, האָט אַפֿ- געגט זײַן שײַנע קריסטלעכע פֿרוי.

פֿון דעסט וועגן, ווען פֿעליפע האָט אַ קלער געטאָן צו פֿאַרן אַהיים, האָט ער דערפֿילט אַן אומרו. עס שטייט אים פֿאַר אַ גרויסע אונטערנעמונג, אַ פֿיל גרעסערע ווי די, וועלכע ער פֿלעגט אונטער- נעמען. אָבער תּמיד בײַ אַזעלכע פֿאַלן, האָט זיך פֿעליפע געפֿילט ווי געהויבן. ער וועט באַווייזן וואָס ער קען. זײַנע ברייטע פֿלייצעס און זײַן גאַנצער מאַסיווער קערפּער פֿון אַ דריי און פֿערציק יאָריקן קריזלערן האָט געאַטעמט מיט געזונטקײט, מיט זיכערקײט. מיט פֿעסטע טריט האָט ער שוין איצט געשפּאַנט איבער דער שוין טונ- קעלער גאַס. עלעקטרישע לאַמפּן האָבן זיך געצונדן, און די שוין- פֿענצטער פֿון צענטער האָבן זיך געלויכטן.

ער איז איצט געגאַנגען צום קלוב „לאַ אַוניאָן“, וווּ ער וועט עסן נאַכטמאַל און דערנאָך וועט ער פֿאַרן אַהיים. דאָס וועט אָבער נישט זײַן די היים פֿון פֿריער, וווּ עס איז גע-

ווען אפגעווישט זיין, פֿעליפע קרייזלערס, גניסטיקער איך, ווו עס האט זיך נאָר אַרויסגעזען איין גלויבן, ווו פֿון אלע ווענט האָבן אַראָפּגעקוקט די געשטאַלטן פֿון קריסטלעכקייט. אַ נייע היים וועט ער איצט פֿאַר זיך בויען. אַ היים ווו זיין גלויבן וועט געניסן פֿון דער פֿולער גלייכבאַרעכטיקונג מיטן גלויבן פֿון זיין פֿרוי.

*

אין „קריזשאַן“ האָט כּוואַניטאַ געוואָרט אויף פֿעליפען. אַ נער-וועזע האָט זי זיך אַרומגעדרייט. איר טישל האָט זיך געפֿונען אויף אַ סטראַטעגישער פּאַזיציע. זיצנדיק בנים טישל, האָט זי געקענט זען דעם גאַנצן סאַלאַן מיט די אלע ריכטע געסט, וואָס האָבן זיך דאָרט געפֿונען. אַט דאָרט זיצן די טעכטער פֿון די איראַנדאַס. די בריליאַנטן פֿינקלען פֿון זיי אַראָפּ. זיי קוקן זיך איבער און לאַכן. עס דאַכט זיך איר, אַז זיי וואָרפֿן בליקן צו איר טישל. זי זיצט אַליין, עפעס ווי אַ פֿאַרלאָזענע. זאָלן זיי האָבן עפעס געהערט פֿון איר און עפעסן, און זיי, די פֿאַרזעסענע מוידן, זיי קענען עס נישט איבער-טראַגן? זיי ווערן צעפֿלאַצט פֿון אירע דערפֿאַלגן...

די מוזיק האָט געשפּילט אַ פֿריילעכן דושען. פֿאַרלעך האָבן זיך געלאָזט טאַנצן, און פֿעליפע איז נאָך אַלץ נישטאַ. אַ באַליידיקטע האָט זי זיך אויפֿגעהויבן פֿון טישל און זיך געלאָזט אַוועקגיין. איר ברודער מיראַנדאַ איז אַנגעלאַפֿן.

— וווהין גייסטו? באַלד קומט אַניסעטע. מיר וועלן פֿאַרברענגען.

און פֿעליפע?

— ער איז נישט געקומען. דאָס איז פֿרעך פֿון זיין זינט. איך וואָרט שוין דאָ אַ שעה, צוויי. האָב געוואָלט אים אַרויסווייזן אויפֿ-מערקזאַמקייט, און נאָ דיר!

— ווייסיך וואָס! — האָט מיראַנדאַ צוגעפֿירט זיין שוועסטער צום זעלבליקן טישל ווו זי איז פֿריער געזעסן — דו ווייסט דאָך, אַז ער האָט זינגע געשעפֿטן. ער איז פֿאַרנומען. עס קען זיין, אַז אין דער צייט, וואָס דו האָסט געוואָרט אין „קריזשאַן“, האָט ער דורכגעפֿירט אַ געלונגענע פֿינאַנציעלע אַפּעראַציע און פֿאַרדינט אַ מיליאָן. דו

פֿאַרשטייט, וואָס דאָס באַטײַט? אַ מיליאָן אין איינע צען מינוט!
אַט אַזעלכע געשעפֿטן מאַכט דײַן פֿעליפע. אַ טײַערער מענטש! אַ
כּוּדײַג, און אַזאַ מין ווילער האַרציקער מענטש. אַ מענטש מיט אַ
וואָרט. זײַן וואָרט איז געלט, מען גלייבט אים מער ווי מיר, וואָס
איך בין אַ מיראַנדאַ, כאַ, כאַ!

— דו הערסט, כּוּאַניטאַ, איך האָב אים ליב. איך שעץ אים.
ווייסט, ווי אַזוי ער האָט אויפֿגעהויבן די פֿירמע קרײַזלער־מיראַנדאַ?
אונדזער פֿירמע רעכנט זיך איצט פֿאַר די גרעסטע אין לאַנד. און
צווישן אונדז גערעדט, מיינסטו, אַז איך, זײַן שותף, טו עפעס? איך
דול אים נאָר אַ קאַפּ. איך פּלאַנטער זיך אונטער די פֿיס. אָבער ווי
טריי ער איז אונדזערע געשעפֿטן, ווי איבערגעגעבן!

כּוּאַניטאַ האָט געשמייכלט. זי האָט געפֿילט, אַז אַלץ וואָס פֿעליפע
טוט איז צוליב איר. ער האָט זי ליב. זי, איינע פֿון די מיראַנדאַס,
האָט מיט אים חתונה געהאַט. דאָס אַליין איז געווען פֿון איר זײַט
אַ קרבן. וואָס ער זאָל נישט זײַן, טאַקע אַ גרויסער קאַפּ, אָבער אַ
כּוּדײַג איז ער דאָך, און זי האָט אים אַרײַנגעפֿירט אין דער הויכער
געזעלשאַפֿט...

— וואָס קלערסטו, כּוּאַניטאַ? — האָט איר ברודער אויף איר
געקוקט מיט אַ פֿראַגע.

— איך קלער, אַז איך האָב געגעבן אַ גרויסן קרבן מיט מײַן
חתונה האָבן מיט פֿעליפען.

— ביסט אַ נאַרעלע. האָסט געטאָן דאָס בעסטע, וואָס מען האָט
נאָר געקענט טאָן. בײַ יענער צײַט, ווען אונדז איז געבליבן נישט
מער ווי דער נאַמען, וואָלטסטו אויפֿן בעסטן אופֿן געקענט חתונה
האַבן פֿאַר אַן אויסגעלאַסענעם לעביונג אָן אַ גראַשן געלט, און ער
וואָלט דיך אַוועקגעוואָרפֿן בײַ דער ערשטער געלעגנהייט. וואָס
האָסטו צו אים? ער שטערט דיר אין דײַנע געשעפֿטן? ... האָסט נישט
בײַ אים די גרעסטע פֿרײַהייט, וואָס אַ פֿרוי קען נאָר פֿאַרלאַנגען?
איר ברודער האָט געקוקט אויף איר מיט אַ באַהאַלטן שמײַ-
כעלע, וואָס איז געווען אַ דײַטלעכע אַנצוהערעניש אויף איר אַוואַנ-

טורע מיט פעפען, דעם זינדל פֿון דער ריכטער פֿאַמיליע פֿון טשילע.

כּוואַניטאַ האָט דאָס דערפֿילט. די לעצטע צייט, זינט זי האָט זיך פֿאַרפּלאַנטערט אין אַ ליבע־פּלאַנטער מיט פעפען, איז זי געוואָרן באַ־זונדערס סענסיטיוו. עס דאַכט זיך איר, אַז מען שפּיאַנירט איר נאָך, ווען זי פֿאַרט צו אים אין זיין בחורישער וווינונג. זי פֿאַרהילט זיך און פֿאַרשלייערט זיך, און זי לויפֿט־אַריין אין טויער פֿון טשאַלעט אַן אַרומגעוויקלטע איבערן קאַפּ. און דאָך פֿילט זי, אַז מען ווייסט; אַז מען רעדט הינטער אירע פּלייצעס; אַז מען לאַכט. זי האָט נישט געקענט פֿאַר קיין פֿאַל דערגיין פֿון וואַנען עס שטאַמט. אַט וועט זי באַלד וויסן בײַ איר ברודער.

— זאָג מיר, כּוואַן, דעם אמת, ווי אַ ברודער: רעדט מען וועגן מיר און מײַן קאַוואַליער?

— דו פֿרעגסט נאָך? — האָט כּוואַן געלאַכט — דו ביסט די העלדין פֿון טאַג, די טעמע פֿון טאַג.

כּוואַניטאַ איז בלייבן געוואָרן.

— און פֿעליפע? ווייסט ער אויך? דערפֿאַר איז ער אפֿשר נישט געקומען? ער וויל זיך נישט ווייזן מיט איר אין געזעלשאַפֿט.

— עס איז דאָך אַבער נישט ריכטיק — האָט זי זיך געפרוווט ווערן — עס איז נישט מער ווי ריידערניצען פֿון ביזע צינגער.

— איך פֿאַרלאַנג פֿון דיר נישט קיין רעכענונג, אַבער פֿאַרזיכ־טיק. מען דאַרף זיין פֿאַרזיכטיק!

ער, דער ברודער אירער, האָט איר נישט געוואַלט פֿאַרשאַפֿן קיין עגמת־נפֿש. ער האָט איר נישט געוואַלט דערציילן, אַז איר גע־ליבטער איז דער אויסגעלאַסנסטער פֿון די אַלע ריכע טאַטנס זינד־לעך, און אַ ציניקער איז ער פֿון די ערשטע. ער האָט איר נישט געוואַלט דערציילן, אַז די גוטע ברידער זינען ווייסן אפֿילו געוויסע איינצהייטן פֿון איר ליבע, דעטאַלן אַזעלכע, וואָס נאָר איין פעפע האָט עס געקענט דערציילן.

אין סאלאָן איז געווען אזוי טומלדיק, אז מען האָט כמעט נישט געהערט, וואָס מען רעדט. דער אַרקעסטער האָט געפויקט די דזשעז-מוזיק, אַ פֿילפֿאַרביקער עולם האָט אָנגעפֿולט דעם זאַל; די קעל-נערס אין שוואַרצע פֿרעק מיט ווייס געפרעסטע וועסטן האָבן זיך דורכגעגלייטשט עלאַסטיש צווישן די טישלעך מיט זילבערנע טאַצן מיט געטראַנקען און פֿאַרשיידענע מאַכלים.

דאָ האָט זיך פֿאַרזאַמלט די רייכסטע געזעלשאַפֿט. דער לוקסוס האָט דאָ אַרויסגעשניטן די פֿרויען זינען געווען ממש פֿאַרהאַנגען מיט צירונג, אין די אויערן, אין די האַר; בריליאַנטענע בראַשן האָבן אַראַפֿגעפֿינקלט פֿון די דעקאַלטן. מען האָט געפֿילט, אז עס איז נישט קיין געוויינלעכער לוקסוס, נאָר אַ מין פּסיכאָז פֿון פֿאַרשווענדעריש-קייט, פֿון אַרויסשטעלן דאָס רייכטום, פֿון גלאַנצן מיט גאַלד און בריליאַנטן. עס איז געווען פּונקט אין דער צייט, ווען די מלחמה, וואָס היטלער האָט אַרויפֿגעצווונגען אויף דער וועלט, האָט אַרויסגע-רופֿן אַ קריזיס, סײַ אַן עקאָנאָמישן, סײַ אַ גיטטיקן.

עס איז אַפֿגעשטעלט געוואָרן דער מסחר צווישן לאַנד און לאַנד. די ימען זינען געווען אַפֿגעשלאָסן. אַ סכּנה פֿאַר אַ שיף אַרויסצו-לאָזן זיך אין וועג. היטלערס אונטערוואַסער-שיפֿן האָבן געלויערט פֿון די טיפֿענישן פֿון די ימען; ווי די רויבערס און פֿיראַטן האָבן זיי געזונקען פֿרידלעכע האַנדלשיפֿן, נישט איבערלאַזנדיק קיין שפור.

אַבער די טראַגעדיע, וואָס די וועלט האָט געלעבט, האָט דאָ נישט געהאַט דעם רייכטיקן אַפֿקלאַנג. די וואָס האָבן נאָר געקענט האָבן געלעבט אין ווילטאַג און באַויוון זייער פֿאַרשווענדערישקייט פֿאַר אַלעמען אין די אויגן.

*

... אַרײַנגייענדיק אין זאַל, האָט קריזלער זיך ווי פֿאַרלוירן. באַשטימטע קאַלירן. אַלץ האָט זיך ווי אויסגעמישט אין אַ בלענדן-דיקער ליכט. די טיפֿע דעקאַלטן פֿון די פֿרויען און אין גאַנצן נאָ-קעטע פֿלייצעס האָבן געבלענדט. עס האָט זיך געדאַכט, אז מען איז דאָ פֿאַרבלאַנדזשעט אין אַ פֿאַרפֿישופֿטן ווינקל, וואָס אַלץ אַרום איז

בלויער חלום, אלץ ארום איז דינער געוועב פֿון העלבלויען זינד, איז בלענדנדיקע שיינקייט.

פֿעליפע איז טאָקע געבליבן אזוי שטיין ביים אַריינגאַנג און נישט געוויסט וווּ זיך אַוועקצוזעצן. אָבער מיראַנדאַ איז, ווייזט־ אויס, דאָ שוין געווען אַן אַלטער און בכבודיקער גאַסט. באַדינערס אין שוואַרצע פֿרעק מיט ווייסע וועסטן זיינען צו אים צוגעלאָפֿן. מען האָט זיך געטומלט און מען האָט פֿאַר זיי אַוועקגעשטעלט אַ טישל ביי דער סאַמע בינע, פֿון וואָנען זיי האָבן געזען דעם גאַנצן זאַל.

מען האָט געטאַנצט אַ פֿאַקסטראַט. דער זאַל האָט זיך געוויגט אין ריטעם פֿון טאַנץ.

מיראַנדאַ האָט אַניגעטענהט מיטן קעלנער. מען האָט געבראַכט שאַמפּאַן, ליקאָרן אין מעטאַלענע עמערלעך מיט אַיז.

נאָכן טאַנץ איז אויפֿגעטראַטן אַ באַוויסטע זינגערין און טענ־ צערין, אַנאַ לודמילאַוואַ. פֿון אַ גרויסן רוסישן באַלעט. זי האָט גע־ זונגען „אַטשי טשאַרניע“³, וואָס איז געווען אין דער מאַדע אין די נאַכטקלובן. זי איז געווען אַ יונגע שיינהייט, און ווען זי האָט גע־ זונגען, האָט זי געוואַרפֿן בליקן צו פֿעליפעס טישל. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז זי קוקט טאָקע צו אים. צו פֿעליפען, קוקט און שמייכלט. איר געזאַנג האָט אַרויסגערופֿן אַזעלכע שטורמישע אַפּלאַ־ דיסמענטן, אַז מען האָט זי אַרויסגערופֿן אויף ביס. זי האָט דעם לעצטן פֿערז נאָך אַ מאַל איבערגעזונגען, און אַלץ געקוקט צו יענעם טישל.

מיראַנדאַ איז דאָ געווען היימיש, ווי ביי זיך אין דער היים. ער האָט אַרומגעשוועבט צווישן די טישלעך, גערעדט מיט פֿרויען און איז אַוועק הינטער דער בינע. אין אַ וויילע אַרום איז ער צו־ ריקגעקומען.

— ווי געפֿעלט דיר די דאָזיקע זינגערין? אַ שיינהייט, האָ אַ

³ אַ פּאָפּולערער רוסישער ראַמאַנס „שוואַרצע אויגן“.

וונדערלעכע שטימע! זי שלאגט רעקארד. גרויסע סומעס האט מען איר שוין פֿאַרגעלייגט, אָבער זי איז פֿאַרשלאָסן ווי אַן אַניזערנער קאַסטן... זי איז אַ רוסיק, וויזט-אויס, נישט געלטגנציק, מען דאַרף וויסן, ווי צו איר צוצוקומען, געווינען איר האַרץ...

אין דעם איז די זינגערין אָנגעקומען. אין אַ העל קלייד, באַ-האַנגען מיט בריליאַנטן, האַט איר לויטער יונג פנים אַרויסגעשניטן, אַ שמייכלענדיקע איז זי צוגעקומען צו זייער טישל.

— זדראַסטוויטיע!⁴ — האַט זי געזאָגט אויף רוסיש, די ביידע מענער האָבן זיך אויפֿגעהויבן, זי האַט זיי געגעבן די האַנט און אַ קעלנער האַט שוין געהאַט אונטערגעטראָגן אַ שטול.

אין דעם מאַמענט האַט זיך געמערקט, אַז זי איז שוין נישט אַזוי יונג, ווי זי האַט אויסגעזען פֿון דער וויזטן, די אויגן אונטער-געפֿאַרבט אויף טונקל, עס זאַל הייכן מיט לייכטשאַפֿט, מיט אַזעלכע קונציק געמאַכטע ריפֿן, וואָס פֿאַלן-אַרײַן אין טיף בלוי. זי האַט אַוועקגעלייגט ביידע הענט אויפֿן טישל — וויסע, מילכוויסע, פֿולע הענט, און די פֿינגער — לאַנגע, דינע פֿינגער, מיט רויט מאַנעקיר-טע נעגל.

— פֿאַנימאַיעטיע פֿאַ רוסיק?⁵ — האַט זי אַליץ געשמייכלט צו פֿעליפען.

— נייעמנאַזשקאַ!⁶ — האַט קרייזלער געענטפֿערט און אַרײַ-בערגעגאַנגען אויף שפּאַניש. ער האַט זי אויסגעפֿרעגט פֿון וואַנען זי איז און צי זי איז שוין לאַנג פֿון רוסלאַנד, זי איז שוין זייער לאַנג פֿון רוסלאַנד, זי האַט אַקטווירט אין פּאַולאַוואַס באַלעט ווי אַ טענצעריין און זינגערין, איצט קומט זי פֿון ניו-יאָרק, פֿעליפע האַט זיך דערמאַנט, אַז ער האַט טאַקע געלייענט אין די אַנאַנסן וועגן אַ רוסישער זינגערין און טענצעריין — לודמילאַוואַ, דאַכט זיך, הייסט זי.

מען האַט דערלאַנגט שאַמפּאַן, מען האַט געטרונקען, און מיראַנ-

⁴ גוט מאַרגן! — ⁵ פֿאַרשטייט איר רוסיש? — ⁶ אַ קליין ביסל.

דא איז געווען גאר באזונדערס אויפגעלייגט. ער איז געווען צופרידן, וואס ער האט צוגעפאָרט פֿעליפען מיט דער רוסישער זינגערין, די שיינהייט. זאָל ער זיך האָבן אַרום וועמען צו פֿאַרוויילן, וועט ער זיך אַרויסשלאָגן פֿון קאַפּ אָט די נאַרישקייטן פֿון „כודיאָ“ און „נישט־כודיאָ“, און אויך וועט עס זיין אַ גוטע לעקציע פֿאַר זיין שוועסטער כּוואַניטאַ, וועלכע פֿאַרראַט איר מאַן כּמעט עפֿנטלעך מיט דעם אויסוואַרק פּעפּען. יא, זי האָט זיך עס פֿאַרדינט. אַז זי וועט זיך דערוויסן, וועט אין איר אויפֿברויזן די אייפֿערזוכט; וועט ער איר טאַקע זאַגן, אַז עס איז איר שולד; זי האָט עס געפֿירט דערצו, אַז פֿעליפע זאָל זיך זוכן אַ געליבטע.

אַבער ווי עס האָט אויסגעוויזן, איז פֿעליפע געבליבן קאַלטלעך צו דער שיינער זינגערין. עס האָט אים מער פֿאַראַינטערעסירט, ווי אזוי זי לעבט, אירע אַרטיסטישע דערפֿאַלגן אידער אירע אַרויס־רופֿנדיקע שמייכלעך.

עס האָט אים עפּעס ווי אַפּגעשטויסן, איבער די רוסישע ווער־טער, וואָס זי האָט אַרײַנגעוואַרפֿן אין געשפּרעך, גלייך זי וואָלט מיט דעם געוואָלט אַרויסרופֿן עקזאַטישן אינטערעס צו איר פּערזאָן, וועקן אַוואַנטורע־שטימונג פֿון פֿרעמדע לענדער, פֿון עקזאַטישער לײַדנשאַפֿט. מען האָט זי אַרויסגערופֿן אויף אַ נומער; זי איז אַרויף אויף דער בינע אין אַ קורץ קליידעלע פֿון דורכזיכטיקן טול; דער שלאַנקער וויסער קערפּער אירער האָט זיך דורכגעלויכטן דורכן שיטערן געוועב, די פֿיס נאַקעט און אין זילבערנע קליינע שיכעלעך. איר טאַנצן האָט דעם עולם פּשוט אַרײַנגעבראַכט אין היסטע־ריע. מען האָט געקלאַפּט מיט די שטולן, געפּאַטשט בראַוואַ, גע־שרייען, געליאַרעמט; מענער מיט אויפֿגעריסענע מנילער, אַרויסגע־שטאַרצטע אויגן און געפּלעפּטן עקסטאַז, האָבן געהירושעט, ווי יונגע לאַשיקעס אין סטעפּ. און זי האָט געטאַנצט. אירע לאַנגע, דינע פֿיס האָבן זיך געוואַרפֿן ווי צוויי שלאַנגען, פֿאַרוואַרפֿן דאָס קורצע קליי־דעלע אַריבער די ברוסטן און זיך געדרייט אין אַ ווילדן קאַראַהאַד. מיראַנדאַ האָט טריומפֿירנדיק געקוקט צו פֿעליפען און גערעדט,

און ווידער געלאַכט; נאָך דעם האָט ער זיך איבערגעבויגן און עפעס אַרײַנגעזאָגט פֿעליפען אויפֿן אויער. דאָ האָט זיך פֿעליפע פֿאַרטראַכט. כאַטש ער האָט געטרונקען אַ סך שאַמפּאַן און זיך געפֿילט באַרוישט, האָט ער דאָך פֿאַרשטאַנען, אַז עפעס קומט דאָ פֿאַר, אַז דאָ האָט מען זיך צונויפֿגערעדט וועגן אים, אַז זײַן שותף וויל אים צושאַרן אַן אַוואַנטורע... און דאָס אַליין האָט אין אים דערוועקט אַ ווידער־ווילן. וואָס מײַנט ער, מיראַנדאַ, אַז ער איז עפעס אַן אונטערן־אויבן־זיצער? ער דאַרף האָבן פֿאַרמיטלערס, שדכנים?

דערווייַל איז די זינגערין, שוין איבערגעטאַן אין איר בלויען קלייד, ווידער צוגעקומען צו זייער טישל. עס האָט זיך געוואַרפֿן אין די אויגן פֿאַרן אַרום, אַז דער אויסגעוויילטער פֿון הײַנט איז אַט דער ברייטבייניקער, ברונעטער מאַן מיטן גוטמוטיקן ברייטן שמייכל. ביזן העלן טאַג האָט מען געטאַנצט. און געווען מאַמענטן, ווען דער גאַנצער עולם האָט מיטגעזונגען מיט דער אַקטריסע און מען האָט זי אַרײַנגעכאַפט אין מיטן פֿון אַ צעיושעטן ווילדן טאַנץ.

*

מיט אַ שווערן קאַפּ, ווי אַנגעגאַסן מיט בלינד, האָט זיך פֿעליפע אויפֿגעכאַפט. עס איז שוין געווען נאָך צען אַ זייגער. דער טעלעפֿאָן האָט געקלונגען אויפֿן נאַכטטיש. מען האָט אַנגעפֿרעגט פֿון זײַן ביוראָ, וואָס עס האָט פֿאַסירט. מען וואַרט אויף אים. פֿאַראַן וויכ־טיקע פּאַפּירן אונטערצושרייבן.

אַוועקלייגנדיק דעם טעלעפֿאָן, איז ער אַרויסגעשפרונגען פֿון בעט. געמאַכט אַ קאַלטן טוש און זיך שנעל גענומען אַנטאַן. אין עסצײַמער האָט מען זיך אַרומגעדרייט, דינסטן האָבן צוגעגרייט פֿרישטיק, אַבער כּוואַניטאַ האָט זיך נישט געוויזן. זי איז געווען פֿאַר־שטעקט ערגעץ אין אירע צײַמערן, אויפֿן צווייטן שטאַק פֿון שאַליי. אין עסצײַמער האָט פֿעליפע דערזען, אַז פּונקט אַנטקעגן זײַן פּלאַץ, וווּ ער זיצט, אויבן אַן בײַם טיש, הענגט אַ בילד פֿון קריס־טוסן מיט אַ דערנערקראַנץ. עס דאַכט זיך אים, אַז דאָס דאָזיקע בילד איז אַקערשט אויפֿגעהאַנגען געוואָרן, ווי אויף צו להכעיס אים, דעם

„כודיא“ ווי כוואניטא וואלט מיט דעם געוואלט באווייזן, אז זי איז די באלעבאסטע פון שטוב, און נישט ער. זי און איר גלויבן מוזן דא הערשן. ער איז צוגעגאנגען, האט אראפגענומען דאס בילד און איבערגעגעבן א דינסט, זי זאל עס באהאלטן אין קעלער צווישן די אנדערע אלטע בילדער, וואס וואלגערן זיך דארטן.

אויף דער וואנט האט זיך געמערקט דער סימן פון בילד — אן אפגעבליאקעוועט פירקאנטיק רעמל...

די דינסט האט א פארווונדערטן קוק געטאן אויף איר פאטראן און איז אוועק מיטן בילד.

פעליפע האט שוין דעם פרישטיק נישט געקענט עסן, א נער-וועזער און אויפגערעגטער איז ער אוועק און זיך ארינגעזעצט אין זיין אויטאמאביל צו פארן אין זיין ביורא.

ער האט באשלאסן, אז מער לאזט ער זיך נישט אריין אין מי-ראנדאס היליאנקעס. ער מוז עפעס טאן גרויס, וויכטיקס, א נניע וועלט האט זיך פאר אים געעפנט, די אלטנניע יידישע וועלט.

אין די ביוראען פון דער פירמע „קרניזלער-מיראנדא“ טומלט זיך, מען שרייבט אויף שרייב-מאשינען, מענטשן גייען אריין און ארויס.

קרניזלער זיצט אין זיין קאבינעט און שטעלט-צונויף א צעטל פון שרייבגעצייגן, וואס עס איז נייטיק פאר אלע אפטיילונגען. א באאמטער זיצט מיט א בלינשטיפט און פארצייכנט: ארכיוו-טעקעס, נאטיץ-ביכלעך, טינט... דערנאך גייט ער איבער אלע צימערן און פרעגט וואס עס פעלט צו מאכן די באשטעלונג. ווען ער האט גע-האט א היפשן רייסטער צוזאמענגעשטעלט, האט ער געהייסן מאכן א קאפיע אויף דער שרייב-מאשיין און עס אים אריינברענגען.

פיר א זיגער נאך מיטיק איז ער מיט דער רשימה אוועק אין געשעפט פון שרייבגעצייג צו מאכן די באשטעלונג. דארט האט ער געטראפן דאס מיידל. עס איז פונקט געווען „אנסע“ און זיי זינגען אריין אין קאפעטעריע. פאר וואס האט ביי אים אזוי געקלאפט דאס הארץ, ווען ער האט גערעדט מיט אט דעם בלאנדן מיידל מיט די

בלויע אויגן, וואָס זענען געווען פֿאַרצויגן מיט אַ באַהאַלטענעם טרויער? ער פֿרעגט בײַ איר אויס וועגן איר פֿאַמיליע, ווי לאַנג זי איז דאָ אין טשילע און צי דענקט זי טאַקע צו בלעבן אָן אַנגע-שטעלטע. דאָס מיידל דערציילט אים, אַז זי איז דאָ מיט איר פֿאַ-טער שוין אַ יאָר. זיי שטאַמען פֿון פּוילן, אָבער זיי האָבן די לעצטע יאָרן געוווינט אין דײַטשלאַנד און אַנטלאָפֿן פֿון היטלערס פֿאַרפֿאַל-גונגען. איר מוטער איז געשטאַרבן אין בערלין פֿון שרעק, ווען די געשטאַפֿאַ איז פּלוצלינג באַפֿאַלן זייער הויז צו מאַכן אַן אונטער-זוכונג.

און וואָס טוט איר פֿאַטער? איר פֿאַטער האַנדלט. ער פֿאַרקויפֿט אויף אויסצאַלן. און וווּ וווינען זיי? אַ, זיי וווינען דווקא נישט שלעכט. נישט ווייט פֿון דער גראַן אַווענידאַ האָבן זיי געדונגען אַ שטיבל און זיי האַלטן צוויי קוואַרטיראַנטן, אויך גרינע צוויי יונגע לנט, וואָס זענען געפֿאַרן מיט זיי אויף איין שיף. אין אַוונט איז בײַ זיי פֿריי-לעך, זיי האָבן זיך אַנגעשאַפֿט אַ קליינע ראַדיאָ און מען הערט די נײַסן פֿון דער מלחמה און מען וואַרט אויף היטלערס מפּלה. פֿעליפע האָט אויסגעהערט דאָס מיידל, און אַ בענקשאַפֿט האָט אים אַרומגענומען. אַ בענקשאַפֿט און אַן אַנגסט אַזאַ, וואָס האָט אים פֿאַרכאַפֿט דעם אַטעם. האָט עס די שטים פֿון זײַן בלוט געצויגן צום פשוטן, צום טעגלעכן געוויינלעכן לעבן, צו דעם שטעטל, צו די ווילנער שטויביקע גאַסן, צו די יידן? עס האָט אים געצויגן צו יידן, צו יידן וואָס טוליען זיך איינע צו די אַנדערע אין אַ נײַער פֿאַר זיי סבֿיבֿה, אין אַ נײַ לאַנד.

*

אין די «סאַסיעדאַדן» און אין קוואַרטאַל פֿון סאַן דיעגאָ האָט זיך פֿאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז אַן אַסימילירטער ייִדישער מיליאָנער האָט זיך מיט לײַב־און־לעבן אַרײַנגעלאָזט אין ייִדישע ענינים. ער שיט מיט געלט אויף רעכטס און לינקס. ווער עס קומט צו אים, אָבי נאָר מען זאָגט, אַז עס איז פֿאַר ייִדישע צוועקן, שיט ער מיט געלט. און עס פֿאַרשטייט זיך, אַז אַ ייִדישע פֿרוי איז פֿאַראַן אין דער מיט.

אזוי דערציילט מען אין די יידישע קלייטן, אויף זיצונגען פֿון פֿאַר־
איינען און אין די יידישע שטיבער.

די פֿעדעראַציע האָט אָפּגעהאַלטן אַן עקסטרע באַראַטונג, צי
זאָל מען אים פֿאַרבעטן פֿאַר אַ מיטגליד און אים אַרײַנציען אין
קהלשער אַרבעט. אַלע זײַנען געווען אײַנשטימיק, נאָר אין שטע־
רונג איז געווען — אַ קריסטלעכע פֿרוי. מען האָט באַשלאָסן אויס־
צווואַרטן און האַלטן אַן אויג אויף זײַן ווײַטערדיקן לעבן. דערצו
האָט זילבערשטיין נישט געהאַט קײן חשק אַרײַנצונעמען אַ זײַער אַק־
טיוון מענטשן, וועלכער וואָלט זיך צו פֿיל אַרויסגעזען...

קרייזלער איז לעצטנס אַ סך פֿאַרטאָן. ער האָט פֿאַרשיידענע
פלענער צו פֿאַרמירן אַ ייִדישן קאָאָפּעראַטיוו. לויט, דאָס ייִדישע
מיידל, מיט וועמען ער טרעפֿט זיך זײַער אַפֿט אין קאָפּעטעריע,
האָט אים באַקענט מיט אירע פֿרײַנד, די צוויי יונגע לײַט, דוד ראָל־
ניק און זעליק שעפּס. מיט ראָלניקן האָט ער זיך גאָר צונױפֿגעלעבט.
פֿון אים האָט ער זיך דערוואַסט, ווי אזוי עס לעבט זיך די נישט־לאַנג
געקומענע אימיגראַנטן. דאָס רובֿ פֿון זײַ זײַנען קליענטעלשטיקעס,⁷
דאָס הייסט, אַמבולאַנטן, וואָס פֿאַרקױפֿן זײַער סחורה אויף אויס־
צאָלן. זײַער קרעדיט באַקומען זײַ בײַ עטלעכע ייִדישע הורטאָוויג־
קעס, גרעסערע סחורים, וועלכע זײַנען פֿאַר דער לעצטער צײַט זײַער
רײַך געוואָרן. זײַ הייבן די פֿרײַזן און שײַנדן אַ הויט פֿון אַרעמען
גאַסן־הענדלער.

פֿעליפע האָט גענומען זוכן פֿלענער, ווי אזוי דאָס קען אויסגע־
בעסערט ווערן, אַ קאָאָפּעראַטיוו — דאָס איז דאָס איינציקע מיטל!
— האָט ער געקלערט און מיט זײַן סחרישן חוש באַנומען, אַז עס
איז ניט שווער דאָס דורכצופֿירן.

בײַ לויסין אין שטוב איז געווען די ערשטע באַראַטונג. ראָלניק,
אַ רירעוודיקער יונגער מאַן, מיט אַמביציעס אַרױפֿצואַרבעטן זיך
אינעם נײַעם לאַנד, האָט אַרגאַניזירט אַ קליינע פֿאַרזאַמלונג פֿון זײַ-

⁷ אין אַרענטינע רופֿט מען זײַ „קוענטעניקעס“.

נע באקאנטע קליענטעלטשיקעס, וועמען פֿעליפע וועט פֿאַרלייגן זיין פֿלאַן.

נאָך מיט עטלעכע טעג פֿריער האָט מען זיך בני לוסין אין שטוב געגרייט צו דער פֿאַרזאַמלונג. זי אליין, לואיס, האָט גערוימט די שטוב, די קליינע צימערלעך אויסגעפּוצט מיט בלומען. פֿאַר איר איז עס געווען אַ גרויס געשעעניש. פֿאַר דער קורצער צייט האָט זי זיך אַזוי צוגעבונדן צו אַט דעם פֿאַר איר כמעט אומבאַקאַנטן מאַן, אַז ווען ער איז נישט געקומען אַ פֿאַר טעג אין קאַפּעטעריע, האָט זי געפֿילט אַ פּוסטקייט אַרום און אַ נאַגנדיקע בענקשאַפֿט. ווען זי דערזעט אים אַרײַנקומען, אַ שמייכלענדיקן, אַ גוטמוטיקן, מיט אַ פֿאַטערלעכער האַרציקייט, לײַכט זי אויף, די אויגן שײַנען און זי רויטלט זיך אין שעמעוודיקן גליק, בײַם קאַפּע־טישױל דערצײלט איר קרײַזלער פֿון זײַנע געשעפֿטן, פֿון זײַנע קאַפּ־דרייענישן אויף דער בירושע און פֿון זײַנע פּלענער וועגן אַ קאַפּפּעראַטיוו, וווּ די ייִדישע אימיגראַנטן וועלן זײַן אַקציאָנערן און דער קאַפּיטאַל, וואָס וועט זיך אַנזאַמלען, וועט צעטיילט ווערן טאַקע צווישן זײַ אליין, אַנשטאַט רײַך צו מאַכן עטלעכע שפּעקולאַנטן.

דעם טאָג פֿון דער פֿאַרזאַמלונג איז לואיס נישט געגאַנגען אין געשעפֿט. זי האָט אַ גאַנצן טאָג אַרומגעפּאַדיעט⁸, גערוימט און צו־געגרייט. זי האָט געבאַקן היימישע קיכעלעך און פֿאַרגרייט אַ פֿאַר פֿלעשער זיסן ווייץ. פֿאַר איר האָט זיך געמאַלט די פֿאַרזאַמלונג ווי אַ גרויסער יום־טובֿ; פֿעליפע וועט קומען צו זיי אין שטוב אַרײַן און ער וועט זײַן דער צענטער פֿון אַלעמענס אויפֿמערקזאַמקייט. אַ שטילע פֿרייד נעמט זי אַרום, ווען זי קלערט וועגן אים. עס איז אַ זיס געפֿיל אַזאַ אַן אומבאַשטימט געפֿיל, וואָס וועקט אין איר זיסע חלומות.

*

⁸ געהאַרעוועט (פאַרלאָפּן אַלע וועגן).

עס זינען זיך צונויפגעקומען ביי לויסין אין שטוב און אכט מאָן. אלע יונגע, נישט לאַנג געוואָרענע קליענטעלטשיקעס. אין ציכטיקן און פֿאַרפּוצטן עסזימער איז געווען ליכטיק און טומלדיק. די פֿאַר-זאַמלטע האָבן דיסקוטירט מיט היץ וועגן קרייזלערס פּלאַן. מען האָט געוואָרט אויף פֿעליפען, און ווען פֿעליפע איז אַרײַנגעקומען, האָבן זיך אלע אויפֿגעהויבן פֿון די פּלעצער. זײַן הויכע, מאַסיווע פֿיגור אין אַ שוואַרצן אַנצוג האָט זיך אַרויסגעהויבן צווישן דער טומלדי-קער גרופּע אַרעמע אימיגראַנטן. זײַן גוטמוטיקער שמיכל און די פֿרייע גוטברודערישע האַלטונג האָט אַרײַנגעטראָגן אַ היימישקייט, ווי ער וואָלט שוין מיט זיי געווען פֿון לאַנג באַקאַנט.

— אַ גוטן אָוונט! — האָט ער געזאָגט אויף ייִדיש.

לויסין פֿאַטער, אַן עלטערער ייִד, אויף וועמען עס איז נאָך גע-לעגן אַ סימן פֿון גוטע צײַטן, פֿון אַן אַפּגעקומענעם גבֿיר, האָט אים אויסגעשטרעקט די האַנט און אים אַנגעוויזן אַ שטול אויבן אַן בניִם טיש. לויסין איז אַרײַנגעקומען פֿון צווייטן צימער, אין אַ וויסן פֿאַר-טעך, אַ פֿאַררויטלטע און גליקלעכע, ווי אַ יונגע שיינע גליקלעכע מאַמע.

צו ערשט האָט מען געטרונקען טיי און די היימישע קיכלעך האָבן פֿעליפען צעוואָרעמט. ער האָט זיך גאָר נישט געקענט אָפֿ-לויבן, ווי געשמאַק זיי זינען, בעסער ווי די שענסטע טאַרטן, און דער טיי — עכט רוסישער שטאַרקער טיי. און דער זיסער וויין — ער געדענקט שוין נישט, ווען ער האָט אַזוי הנאה געהאַט. און לויסין האָט סערווירט געשיקט און לייכט. אירע אויגן האָבן געשײַנט. זי איז געווען פֿאַררויטלט און פֿאַרטאָן ווי אַ געניטע באַלעבאַסטע.

ראַלניק האָט געעפֿנט די פֿאַרזאַמלונג. קיין גרויסער רעדנער איז ער נישט געווען. האָט ער זיך אַ ביסל געפּלאַנטערט.

— דער פֿריינד פֿעליפע קרייזלער, דער באַקאַנטער פֿינאַנציסט, האָט געבראַכט אַ פּראַיעקט צו פֿאַרמירן אַ קאַאָפּעראַטיוו פֿון קליענ-טעלטשיקעס. זיי זאָלן זיך אליין אַרויסהעלפֿן און נישט דאַרפֿן אַנ-קומען צו די מאַיאָריסטן, וועלכע ווערן ריך אויפֿן חשבון פֿון אַרע-

מען גאסן-הענדלער. וועגן דעם פראיעקט וועט דער חבר קרניזלער אליין ריידן.

און ער גיט טאקע איבער דאס ווארט קרניזלערן.

ראלניק איז אנטשוויגן געווארן. ער האט זיך געפילט נישט איי-בעריק גוט. א גאנצן טאג האט ער אינגעזחזרט וואס ער וועט זאגן, נאר אין גאנצן פארגעסן ביים ערשטן ווארט, וואס ער האט ארויס-גערעדט.

קרניזלער האט ארויסגענומען א פאפיר און אוועקגעלייגט אויפן טיש. אט דאס איז דער פלאן, די קאמערציעלע באזע פון דער אונטערנעמונג. ער וויל זאגן, אז דא האנדלט זיך נישט פון א געשעפט פאר זיין פירמע, נאר ווי אן אייגענע אונטערנעמונג פון די מיט-גלידער פון קאאפעראטיוו. מיט זיין פירמע האט עס גאר נישט צו טאן. דעם קאפיטאל צו גרינדן דעם קאאפעראטיוו וועט ער אויסלייגן און ער וועט זיין אינגעטיילט אין אקציעס, וואס וועט ביסלעכווייז אריבערגיין צו די מיטגלידער פון קאאפעראטיוו. ער זוכט נישט קיין פראפיט.

— האט עמעצער עפעס צו זאגן, קען ער באקומען דאס ווארט!

— האט ראלניק געזאגט.

קיינער האט זיך נישט אנגערופן.

— אפשר וויל חבר פרומקין עפעס זאגן? — ער האט א קוק געטאן אויף א יידן, א דארן, מיט א ביסל אן אינגעצויגענער פלייצע — איר זנט א שרייבער. איר פארשטייט זיך איין מער פאר אונדן. פרומקין האט א שמייכל געטאן: שרייבערני האט מיט דעם קיין שייכות נישט, דאך וועט ער זאגן א פאר ווערטער. ער וויל איבער הויפט מאכן אויפמערקזאם דעם ה' קרניזלער, אז זיין נאבעלע אויפ-גאבע, וואס ער וויל אונטערנעמען, איז נישט אזוי ליכט. ער וועט זיך געוויס אנטוויסן אויף שוועריקייטן. מען וועט אים נישט פאר-שטיין און ער וועט זיכער באקעמפט ווערן פון פאראינטערעסירטע פערזאנען, וואס וועלן זען אין דער דעהויבענער אונטערנע-מונג א פרוו צו וועלן אוועקשטעלן אויף די פיס א גאנצן שיכט

אימיגראנטן, א קאנקורענץ און שטערונג אין זייערע גרויסע פֿאַר-דינסטן. נאָר אויב דאָס וועט אים נישט אָפּהאַלטן, וועט ער געפֿינען מענטשן, וואָס וועלן אים מיט אַלע מעגלעכקייטן העלפֿן און שטיין צו דינסט פֿון דער גרויסער אַרבעט.

ווען פֿרומקין האָט גערעדט, האָט קרייזלער נישט אַראָפּגענו-מען די אויגן פֿון אים. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז אָט דעם מענטשן האָט ער געזען ערגעץ איבערלעך. אין זיין נשמה האָט זיך אַנגע-קריצט אַ פנים פֿון איינעם, וואָס איז ענלעך צו אָט דעם מענטשן, אַ פנים מיט אַן אויסדרוק פֿון איבערלעכן צער און ווייטיק, פֿון נשמה-ליידן און פֿאַרצערונג פֿון איינזאַמקייט.

ווען פֿרומקין האָט געענדיקט ריידן, האָט זיך קרייזלער אויפֿ-געהויבן און אים געדריקט די האַנט. ער ווייס די שוועריקייטן, אָבער וואָס מער שטערונגען, אַלץ רופֿט עס אַרויס ביי אים מער ווילן דורכצופֿירן זינע פּלענער, און נישט געזאָרגט: עס וועט זיין גוט. אַלץ אין פֿעליפען האָט געאַטעמט מיט אָפּטימיזם, זיכערקייט אין זיך און קראַפֿט.

מען האָט נאָך געמאַכט אַ לחיים, געווונטשן דערפֿאַלג דער אונטערנעמונג און מען איז זיך צעגאַנגען.

*

ראַלביק מיט שעפּסן זינען די גאַנצע וואָך פֿאַרטאָן אין זוכן אַ פּאַסיקן לאַקאַל פֿאַר דעם קאַאָפּעראַטיוו. דער לאַקאַל דאַרף זיין גענוג גרויס און דאַרף זיך געפֿינען אויף באַנדעראַ, די גאַס וווּ די מיינסטע מאַיאָריסטן האַלטן זייערע געשעפֿטן. יעדן טאָג האָבן זיי זיך געטראָפֿן מיט פֿעליפען; מען האָט אַרומגערעדט דעם ענין. זיי דאַרפֿן זיך נישט זאָרגן וועגן פּרייז פֿון דירה-געלט. און, אויב מען דאַרף, וועט מען צאָלן שליסלגעלט. דער לאַקאַל דאַרף זיין גרויס און מיט פֿאַרנעם, און ווי ער, פֿעליפע קרייזלער, האָט ליב. ביי זיך האָט פֿעליפע שוין געהאַט אַ פֿאַרטיקן פּלאַן, ווי אַזוי דער קאַאָפּעראַטיוו וועט פֿונקציאָנירן. לויט וועט זיין די קאַסירשע, ראַלביק און שעפּס די געשעפֿט-פֿירערס. פֿאַר לויסס פֿאַטער וועט מען

אויך געפֿינען אַ באַשעפֿטיקונג אין דער אונטערנעמונג און ער וועט נאָך אַרײַנציען פֿרומקײַנען, צו וועמען פֿעליפע האָט געפֿילט אַ באַ-
זונדער צוצײַונג.

מען האָט ענדלעך געפֿונען אַ לאַקאַל, אַן אַלטן און אַ פֿאַרלאַזטן, אין סאַמע צענטער פֿון באַנדעראַ. דאָרטן איז פֿריער געווען אַ רעס-טאָראַן. אַרבעטערס האָבן געאַרבעט בײַ טאַג און בײַ נאַכט אין צוויי טורנעס. מען האָט געלייגט נײַע פּאַלן, פֿונאַנדערגענומען ווענט און געבויט אינסטאַלאַציעס. פֿעליפע האָט זיך געפֿרייט ווי אַ קינד, ווען ער פֿלעגט צוויי-דרײַ מאָל אין טאַג קומען אין זײַן אויטאָמאָביל זען ווי עס גייט די אַרבעט. ער האָט צוגעזאַגט גרויסע סומעס טרינק-געלט, מען זאָל אַרבעטן געטרײַ און געשמאַק. ער האָט דיסקוטירט מיט די סטאַליערס וועגן די וויטרינעס, די פּאַליצעס. דער באַזונג-דערער קיאָסק פֿאַר דער קאַסע, וווּ לויט וועט זיצן... דער קיאָסק דאָרף זײַן פֿירקאַנטיק און גענוג גרויס, עס זאָל זײַן פּלאַץ אויף שאַפֿעס מיט ביכער און פֿאַר אַ גרויסער אַניזערנער פֿייער-קאַסע. ער האָט אויך געזאַרגט פֿאַר סחורה, פֿאַרטרעטערס פֿון פֿאַב-ריקן זײַנען געקומען אין זײַן ביודאַ מיט טעקעס, געפּאַקט מיט מוס-טערן. ער האָט געקויפֿט אַלץ, וואָס מען האָט אים פֿאַרגעלייגט. אַבער ער האָט זיך שטאַרק געדונגען און געזוכט אַרויסצונעמען די ביליקסטע פּרייַזן. ער האָט געהאַלטן פֿון דעם, אַז מיט אַ גרויסן אויסוואַל וועט דער קאַפּפּעראַטיוו צוציען קונים, נישט בלויז פֿון די מיטגלידער, נאָר אַפֿילו קעגנערס, ווען זיי וועלן עפעס דאַרפֿן וואָס, וועלן זיי אַנדערשוו נישט באַקומען.

— סחורה, וואָס מער סחורה, און עס וועט שוין גוט זײַן.

ראַלניק האָט מורא געהאַט מען זאָל נישט אַרײַנפֿאַלן אין „קלאַ-וואָס“⁹ און ער פֿלעגט אים ראַטן צו זײַן פֿאַרזיכטיק מיטן קויפֿן. שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז פֿעליפע איז געווען גערעכט. די סחורה איז געשטיגן אין פּרייַז פֿון טאַג צו טאַג און גרויסע סומעס

⁹ סחורה, וואָס פֿאַרקויפט זיך נישט לײַכט.

געלט איז שוין געשטאנען צו פֿאַרדינען איידער נאָך דער קאַאַפּע־ראַטיוו האָט זיך געעפֿנט. די קליינהענדלערס און קליענטעלטישקעס פֿלעגן זיך פֿאַרזאַמלען אַרום לאַקאַל פֿון דעם קאַאַפּעראַטיוו מיט אומגעדולד, עפעס מיט מורא פֿאַר שטערונגען, ווער ווייס וואָס. יע־דער האָט מיט עפעס צוגעהאַלפֿן. אינעווייניק אין לאַקאַל האָבן זיי געהאַלפֿן אויפֿראַמען, צוזאַמעננעמען די אָנגעוואַליעטע סטרושקעס, ציגל, געהילצן. מען איז געלאָפֿן זוכן גלעזערס אָנצוגלאַזן די גרוי־סע וויטרינעס. זיי האָבן געפֿילט, אַז דאָס דאָזיקע איז זייערס, פֿאַר זיי ווערט עס געבויט. זיי פֿלעגן זיך רייצן מיטן גרויסן מאַיאַריסט יאַנקל קאַלטמאַן, וואָס האָט אינגעלייגט וועלטן קעגן דעם קאַאַפּע־ראַטיוו.

— דאָס איז אַ בלאַף, כדי אויסצונאַרן דאָס ביסל פעזעס ביי די אַרעמע קוענטעניקעס! — פֿלעגט ער שרײַען — אַט דער קרניזלער איז אַ שווינדלער. ער האָט געמאַכט זינע מיליאָנען דורך שווינדל־לערישע געשעפֿטן אויף דער בירושע. ער איז אַ גוי. זיין גויש ווייב גייט דריי מאָל אַ טאַג אין קלויסטער אַרײַן...

דאָס קליינע פּנימל פֿון יאַנקל קאַלטמאַן ווערט רויט ווי צונ־טער. אַ שוים שלאָגט אים אַרויס אויף די דינע, בלויע ליפּעלעך.

יאַנקל קאַלטמאַן איז געוואָרן זייער רײַך פֿאַר די לעצטע פֿאַר יאַר. הינטער זיין גרויסער קלייט איז געווען אַ סקלאַד און נאָך טי־פֿער — עטלעכע צימערן. דאָרטן פֿלעגט מען אָפּלייגן די סחורה וואָס איז געשטיגן אין פּרייז און איז נישט געווען צו קריגן. ער האָט געזען אין דעם קאַאַפּעראַטיוו זיין טויטלעכן שונא און ער האָט זיך פֿאַרלייגט זי אונטערצוגראַבן נאָך איידער זי ווערט געבוירן. ער איז געווען אַ גרויסער כיטראַק, יאַנקל קאַלטמאַן. ער האָט געקענט די קליענטעלטישקעס דורך און דורך. ער האָט געוואָסט, אַז עס איז נישט קיין איינהייטלעכער עלעמענט. עס איז גענוג אַרײַנצולאַזן צווישן זיי אַ פֿאַר צעשטערערס, כדי דער גאַנצער פֿונדאַמענט זאָל זיך אַ וואַקל טאָן.

אין מיטן קלייט שטייט א יידל און שרייבט:
 — וואָס? קאָאָפּעראַטיוון? מען האָט שוין געזען אַזעלכע זאַכן.
 עס איז גאָר נישט מיט נישט...
 — איר זעט, ער איז אַ ייד אַ חכם! — לאַכט יאַנקל קאַלטמאַן —
 וואָס דען, מען וועט נאָרן אַ וועלט?
 די גרויסע מערהייט פֿון די גאַסן־הענדלערס פֿילן, אַז דאָס וויל
 מען צעשטערן זייער זאַך, זייער קאָאָפּעראַטיוו. מען גייט שלעכטס
 טאָן. רופֿט זיך אָפּ איינער:
 — איר, יאַנקל קאַלטמאַן, האָט זיך שוין גענוג אַנגעטרונקען
 מיט אונדזער בלוט. יעדן טאָג געהויבן די פּרינץ, געשונדן די הויט,
 איצט וועט איר שוין אַראָפּלאָזן אַ ביסל ס'קעפל...
 — וואָס זינט איר פֿאַר אַזאַ יחסן, יאַנקל קאַלטמאַן? מען קען
 אַיך נאָך פֿון דער גזשיבאָוסקי, פֿון די נאַלעווקעס... געפֿירט אַ ווע-
 געלע מיט שמאַטעס! — שרייבט איינער אַ היציקער ייד.
 און אַזוי האָט זיך געטומלט אין די ייִדישע הורט־געשעפֿטן אויף
 באַנדעראַ.

*

אויף דער ייִדישער גאַס האָט זיך געטומלט. נאָר איין פֿעליפע
 איז געשטאַנען ווי אין אַ זינט. ער איז געווען אַזוי אַרבינגעטאַן אין
 זיין פּלאַץ, אַז די רייסערניצען אַרום דעם קאָאָפּעראַטיוו זינען צו אים
 דערגאַנגען נאָר ווי אַ ווינטער אָפּקלאַנג. אין זיין פֿאַנטאַזיע האָט ער
 געזען אַ ריזיקע אונטערנעמונג, וואָס צעוואַקסט זיך אין אַן אומגע-
 הערער גרויס, אַ מאַכטיק אימפּאַרטעהויו, וווּ אַרעמע ייִדישע סוּח-
 רים, אימיגראַנטן, וועלן באַקומען סחורה אויף זייער ליבעראַלע קאַנ-
 דיציעס, פֿרניצע קרעדיטן פֿאַר אַלע יידן, די הכנסה וועט קאַפיטאַלי-
 זירט ווערן און צעטיילט ווערן צווישן די קאַנסומענטן. עס וועט גע-
 שאַפֿן ווערן אַ רעזערוו־קאַפיטאַל, וואָס וועט אינוועסטירט ווערן אין
 סחורה און אַזוי אַרום וועט די אונטערנעמונג זיך צעוואַקסן און
 ווערן פֿון די וויכטיקסטע האַנדלס־קאָאָפּעראַטיוון אין לאַנד. דאָס
 וועט זיין אַ מוסטער פֿון קעגנזייטיקער הילף. עס וועלן געשאַפֿן

ווערן אפטיילונגען פֿאַר שטיצע אין אומגליקפֿאַלן, פֿאַר עלטער, פֿאַר אַקצידענטן. נישקשה, עס וועט טראָגן אויף אַלץ.

ער איז געווען אַזוי אַרײַנגעטאָן אין דער אידיי, אַז ער האָט מיט צעשטרײַטקייט באַהאַנדלט זײַנע אייגענע געשעפֿטן. ער האָט ווי פֿאַרגעסן אין זײַן פֿרײַוואָט לעבן. עטלעכע אַנאַנימע ברײַו האָט ער פֿאַר דער צײַט באַקומען, אַלץ וועגן דעם, אַז זײַן קואַניטאַ פֿאַרראַט אים. עס איז אַפֿילו אַנגעגעבן געוואָרן אַן אַדרעס, וווּ עס קומען-פֿאַר די ראַנדע-ווען מיט איר געליבטן.

אַלע ברײַו פֿלעגט ער צערײַסן און אַוועקוואַרפֿן. דעם לעצטן אַנאַנימען ברײַו האָט ער באַהאַלטן אין קעשענע. ער וועט רײַדן מיט מײַראַנדאָן, איר ברודער, אויב עס וועט זיך אַרויסווייזן, אַז עס איז פֿאַראַן עפעס אמת אין דעם, וועט ער איבעררײַסן מיט איר. סײַ ווי איז ער פֿאַרפֿרעמדט געוואָרן פֿון זײַן הײַם. עס איז שוין פֿאַר אים קײַן הײַם נישט. ער האָט אַינגעאַרדנט זײַן שלאַפֿצײַמער אויפֿן ער-שטן שטאַק פֿון הויז און אויבן, אויפֿן צווייטן שטאַק, גײַט ער זעלטן אַרויף. קואַניטאַן טרעפֿט ער כּמעט נישט. און אויב ער זעט זי צו מאַל, איז זי ווי פֿאַרטאָן אין עפעס. אַן צווייפֿל, אַז זי איז אַרײַנגע-כאַפט געוואָרן אין אַ נעץ פֿון פֿאַרבאַטענער ליבע. דאָך איז געווען אַ צײַט, וואָס ער האָט זי שטאַרק ליב געהאַט. זי האָט געהאַט פֿאַר אים אַ סך צערטלעכקײַט. אפֿשר איז עס געווען נישט מער ווי אײַ-כּערפֿלעכלעך? אפֿשר האָט זי איבערלעך אים נישט פֿאַרטראָגן? זי איז דאָך אַ טאַכטער פֿון אַן אַלטער יחוסדיקער קריסטלעכער פֿאַ-מיליע, און ער — אַ פּשוטער אַרויפֿגעאַרבעטער סוחר, און נאָך דערצו אַ יוד. עס קען זײַן, אַז זי האָט אים קײַן מאַל נישט ליב גע-האַט. עס קען זײַן, אַז עס איז שוין נישט דאָס ערשטע מאַל וואָס זי פֿאַרראַט אים. ער ווייס, זי איז לײַכטזיניק, מיט קינדישע קאַפּרײַזן, מיט גאַרונג נאָך פֿאַרגעניגנס און לוקסוס. ער האָט נישט באַדאַרפֿט חתונה האָבן מיט איר, אַרײַנשטופֿן זיך אין אַ פֿרעמד לעבן, אין אַ פֿרעמדער וועלט. אָבער ער איז נישט שטאַרק בײַז אויף איר. אויב זי האָט ליב אַ צווייטן, הײַסט עס אַז אים האָט זי מער נישט ליב. איז

וואָס פֿאַר אַ טענות קען ער האָבן צו איר? געזונטערהייט, זאָל זי גיין צום צווייטן, צו איר געליבטן...

אַז די דאָזיקע געדאַנקען פֿלעגן אים אַנקומען, פֿלעגט פֿעליפע ווערן אַ ביסל נערוועז און אַרומשפּאַנען איבער זיין ביוראָ מיט ברייטע שפּאַנען און נאָך דעם זיך אַ כאַפּ טאָן, אַז ער האָט זייער וויכטיקס דורכצופֿירן. אין גיכן וועט פֿאַרקומען די דערעפֿענונג פֿון דעם קאַאַפּעראַטיוו. חבֿרה גרייטן שוין צו דעם באַנקעט און ער וועט דאַרפֿן אַרויסטרעטן מיט אַ רעדע. ער, פֿעליפע קרייזלער — ווען האָט ער געהאַלטן רעדעס, און וואָס וועט ער זאָגן? ער איז אַ פֿינאַנציסט, אַ געשעפֿטמאַן — וואָס ווייס ער פֿון רעדעס? וואָלט נישט בעסער געווען, מען זאָל באַשטימען פֿרומקינען צו האַלטן די הויפּטרעדע פֿון באַנקעט. ער איז אַ שרייבער, אַן אינטעליגענט. ער ווייס ווי צו ריידן און ווי צו איבערצייגן. אָבער זיי זיינען אַלע צו־געשטאַנען צו אים. אַפֿילו לויט האָט אים געבעטן. דער עולם וויל הערן פֿון אים אַ וואָרט. מען רעדט וועגן אים אין די ייִדישע קרייזן. וואָס מיינען זיי, אַז ער וועט בערג איבערקערן? ער וויל דאָך נישט מער ווי אויסבעסערן ייִדיש לעבן, העלפֿן ייִדן, העלפֿן דעם פֿאַלק, אויף וויפֿל עס איז אין זיינע פּוּחות. וואָס זשע קען ער אויפֿטאָן מיט זיינער אַ רעדע? ער וועט קיין סך נישט ריידן. ער וועט ברענגען ציפֿערן, קאַנקרעטע פֿאַקטן פֿון אַנדערע קאַאַפּעראַטיוו, וואָס עק־סיסטירן אין לאַנד. דער קאַאַפּעראַטיוו וועט זיין, פֿאַרשטייט זיך, מער פֿאַרגעשריטן, מיט נייַע אויפֿטוען, וואָס וועלן לייכטער מאַכן זיינע פֿונקציעס און אויסברייטערן זיין טעטיקייט. דאָס אַלץ.

*

די טעג לויפֿן. דער חודש אַפּריל מיט די סוף־זומערדיקע טעג איז אַנגעקומען. סאַנטיאַגאָ, די זוניקע שטאָט, האָט זיך עפּעס באַזונדערס צעגלאַנצט און צעשמייכלט, מיט ליכטיקע פֿרימאַרגנס, מיט ראָזעווע פֿאַרנאַכטן. אַ מילדע וואַרעמקייט און לייכטע, לעב־לעכע ווינטלעך צעשווימען זיך איבער דער שטאָט. מען טראַגט נאָך לייכטע זומערדיקע בגדים, אָבער אין די אַוונטן קומט פֿון ערגעץ

אן א קאלט ווינטל, גיט א בלאז און דערמאנט, אז עפעס ענדערט זיך, אבער מען דארף זיך נישט שרעקן. סאנטיאגער ווינטער איז אין דער אמתן קיין ווינטער נישט. נאָר די נאַרישע טוריסטן, וואָס קומען שמעקן די לופט און שאַצן נאָכן גראַדוסניק, צעלויפֿן זיך ווי סטייעס פֿייגל זוכן וואַרעמע געגנטן, אַרומצוטראַגן זייער לאַנגווייל אין סאַנדאַלן און בלויע ברילן.

פֿעליפע האָט דורכגעמאַכט דאָס, וואָס ער האָט דערוואַרט, אַז עס וועט פֿאַסירן. עס איז פֿאַרגעקומען אַ דראַמאַטישע סצענע, אַבער אַן שטורעם, און אַפֿילו אַן שאַרפֿע דיסקוסיעס. כּוואַניטאַ האָט אויך פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס בעסטע איז זיך פֿונאַנדערצוגיין. זי איז שוין צו ווייט אוועק, צוריקציען זיך און אָנהייבן פֿירן אַ צוריקגעהאַלטן לעבן איז שוין געווען נישט מעגלעך. און אין אַ פֿרימאַרגן איז צום ריכטן טשאַלעט צוגעפֿאַרן אַ לאַסטאָויטאַ און מען האָט פֿאַרנומען פֿעליפעס זאַכן. דאָס מעבל פֿון זיין שרייבציימער, וואַליזעס און זיין פֿריוואַטן, גרויסן אַנזערנעם שראַנק, כּוואַניטאַ האָט זיך פֿאַרמאַכט אין איר ציימער אויבן. זי איז געלעגן אויפֿן בעט מיטן פנים אין קישן. זי האָט מיט אַלע כּוחות זיך אָנגעשטרענגט צו קלערן פֿון עפעס אַנדערש און, נישט קענענדיק אַפּווענדן איר געדאַנק פֿון דעם, וואָס עס קומט-פֿאַר אונטן, האָט זי גענומען כּליפען אין קישן. זי האָט געוויינט סתּם אַזוי, דאַכט זיך אַן אַ מאַטיוו. זי האָט אַבער געפֿילט, אַז אַ שטיק לעבן איז אַפּגעריסן געוואָרן פֿון איר נשמה. פֿעליפע, איר פֿעליפע, גייט-אוועק, פֿאַרלאָזט זי, פֿאַרלאָזט זי אויף שטענדיק. האָט זי נישט געקענט אים פֿאַרהאַלטן? זיך איבערבעטן מיט אים, אים פֿאַלן צו די פֿיס, בעטן פֿאַרגעבונג פֿאַר איר אויפֿ-פֿירונג? ער וואָלט איר מוחל געווען. ער איז דאָך אַ גוטער, פֿעליפע, אַבער איצט איז שוין צו-שפעט. ווען אַפֿילו ער וואָלט גוט געוואָרן, וואָלט זי זיך געשעמט פֿאַר אים. זי איז דאָך פּעפעס געליבטע, אַלע ווייסן דאָך. עס איז שוין נישט קיין סוד. זי האָט באַקומען בריוולעך, אַז פֿעליפע ווייסט אַליק. ער ווייסט אַפֿילו פֿון דער אַרגיע, וואָס איז געפֿראַוועט געוואָרן ביי פּעפען אין אַן אַפּגעזונדערטן טשאַלעט, וווּ

זי, כוואניטאָ, האָט אויפֿגענומען די געסט מעשה באַלעבאָסטע... יאָ, זי איז געפֿאַלן, איז אַראָפֿ פֿונעם גלייכן וועג. זי האָט זיך פֿאַרדינט די שטראַף פֿון גאָט. זי איז אַראָפֿ פֿון בעט, זיך געשטעלט אויף די קני ביים אָנגעצונדענעם לעמפעלע פֿון דער הייליקער מאַרע און געשעפטשעט אַ תּפֿילה.

*

פֿעליפע האָט זיך אינגעאַרדנט אין אַ קליינעם בונגאַלאַ אין דעם רייכן, שטילן רעזידענץ-קוואַרטאַל פֿון לאַס לעאַנעס. סולעמאַ, זיין אַלטע דינסט, איז דאָ ביי אים. זי האָט נישט געוואַלט בלייבן מיט דער פֿאַטראַנאַ און זי האָט עס אינגעאַרדנט די ווינונג. זי האָט אויסגעשטעלט דאָס נייע מעבל, זיין גרויסן שרייבטיש, אויס- געהאַנגען פֿאַרהאַנגען און דער אַלטער כאַסע, איר מאָן, איז דער גערטנער. ער היט אַפֿ דעם גאַרטן ווי דאָס אויג אין קאַפֿ. אַ גאַנצן טאָג פֿאַרעט ער זיך צווישן די בלומען-קוסטן, שניידט מיט אַ שניידמאַשין דאָס גראַז און באַשפּריצט די בייטן.

ווען פֿעליפע קומט שפעט ביי נאַכט, זיצט ער נאָך לאַנג אין זיין שרייבטיש. ער זעט אויס געענדערט, אָבער נישט עלטער, דאַכט זיך גאַר יינגער, אָבער נישט אַזוי רירעוודיק, איז סאַלידער, שטייפֿער, ווי ער וואַלט געטראָגן אין זיך אַ באַשלוס דורכצופֿירן, און קיין אַנדער זאָך אינטערעסירט אים נישט.

פֿרומקין האָט אים אַמאַל געזאָגט, אַז אין אַזעלכע מענטשן ווי ער בייטיקט זיך דאָס ייִדישע פֿאַלק, פֿרומקין האָט דעמאַלט אָפּגע- חווקט פֿון די פּראָפֿעסיאָנעלע ייִדישע פּאַליטיקערס, פֿון די געסט, די שליחים, וואָס קומען אין די קליינע ישובֿים מאַכן פּראָפּאַגאַנדע, זיי אינטערעסירט נישט דאָס ייִדישע לעבן אין די פֿאַרלאַזענע ישו- בים. זיי דרשענען אָפּ זייערע דרשות און פֿאַרן זיך אַוועק, ווי נישט זיי מיינט מען עס. זאָל ער, פֿעליפע, זיין פֿון די, אין וועמען דאָס ייִדישע פֿאַלק בייטיקט זיך? און אויב יאָ, וועט ער טאַקע אַוועקגעבן אַליק, וואָס ער איז בכוח צו געבן פֿאַרן פֿאַלק? ער פֿילט נאָך אין זיך גענוג ענערגיע. דער קאַפּעראַטיוו — דאָס איז נישט מער ווי אַן

אָנפֿאַנג. קוים וועט ער אים לאָזן אין גאַנג, וועט ער שוין גיין מיט זיין אייגענעם אימפולס און ער וועט אַרײַנגיין אין גרעסערע אַר-בעטן, מיט מערער פֿאַרנעם.

דער לאַקאַל פֿון דעם קאַאָפּעראַטיוו איז שוין פֿאַרטיק, פֿעליפע האָט געמאַכט די לעצטע אינספּעקציע און אַרויס צופֿרידן. ער האָט אַזש אָנגעקוואַלן פֿאַר שמחה. עס איז טאַקע געווען פֿון וואָס אָנצו-קוועלן. דער לאַקאַל איז געווען אַזוי פֿיין אויסגעשטאַט, אַז אַלץ האָט געגלאַנצט. די שויפֿענצטער, גרויסע, מיט קרישטאָלענע שויבן; די טישן, די פֿאַליצעס, די קאַסע, אַלץ מיט פֿאַלירטן האַלץ, פֿיין אַרומ-געאַרבעט, און מיט געשמאַק. ער האָט נישט געזשאַלעוועט קיין געלט, פֿעליפע, אויפֿן פֿראַנג איז אַרויסגעהאַנגען געוואָרן אַ גרויסער שילד:

„קאַאָפּעראַטיוו אַז אַזאַעליטאַ“.

רעדלעך ייִדן האָבן זיך געקליבן ביים לאַקאַל. מען איז אַרײַן איבערווייניק, כאַטש דאָס געשעפֿט איז נאָך נישט געווען אָפֿן. דאָרט האָבן געאַרבעט ראַלניק מיט שעפֿסן און עס האָבן זיי צוגעהאַלפֿן זייטיקע מענטשן, קליענטעלטשיקעס. זיי האָבן געפֿילט, אַז דאָס איז זייער אייגענע אונטערנעמונג; דאָס וועט זיין זייער היים.

— אַ מיניסטערשן קאַפּ טראַגט ער אויף זיך, דער פֿעליפע קריזלער! — זאַגט איינער.

— ער האָט נאָך נישט געוויזן אין גאַנצן וואָס ער קען! — באַ-מערקט אַ צווייטער.

מען העלפֿט אויסלייגן די פֿאַליצעס מיט סחורה, מען שלעפֿט שטאַפֿן איינגענייט אין לייבונט, פֿון אויסלאַנד געקומען; מען פֿירט אויף אַ האַנט-וועגעלע פּעק סחורה טיף אין דעם דעפֿאַזיט אַרײַן. די אַרבעט ברענט, חבֿרה באַוויזט בריהשקייט. מען וויל אַלץ ברענגען אין אַרדענונג. מאַרגן וועט זיין דער באַנקעט און די אָפֿיציעלע דע-רעפֿענונג.

*

פֿעליפע האָט זיך אויפֿגעכאַפֿט גאַנץ פֿרי. ער האָט זיך אָפֿט געוועקט אין דער נאַכט, ווי געטריבן פֿון אַן אינערלעכן אומרו, וואָס ער האָט געפֿילט ביים אינזשלאָפֿן. עס דאַרף היינט פֿאַרקומען די אָפֿיציעלע דערעפֿענונג פֿון קאַפּעראַטיוו און דער באַנקעט. ער וועט דאַרפֿן דערקלערן דעם ציל פֿון דער אונטערנעמונג, ער וועט דאַרפֿן ריידן, אַ גאַנצע רעדע האַלטן, און דאָס מאַכט אים אומרויק. ער פֿילט אַבער, אַז ער האָט וואָס צו זאָגן; ער וועט נישט דאַרפֿן אויסטראַכטן פֿון קאַפּ ווערטער, זוכן מיט עפעס צו געווינען ביי די פֿאַרזאַמלטע. ער וועט ריידן קלאַר, פשוט און קורץ. ער האָט זיך צוגעגרייט צו דעם אַקט ווי צו אַ גרויסער זייער וויכטיקער פּאַסי־רונג. זיך לאַנג געוואַשן, זייער אויפֿמערקזאַם זיך אָפּגעגאַלט און לאַנג געקליבן אין זיין גאַרדעראַבע אַ פּאַסיקן אַנצוג. ער האָט גע־קלערט אַנטאָן אַ סמאַקינג ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ באַנקעט, אַבער עס איז אים געפֿעלן געוואָרן בעסער אַט דער העלער אַנצוג. האָט אַנגעוואַרפֿן אַ הויפֿן קראַוואַטן און אויסגעזוכט אַ טונקל רויטן זי־דענעם שניפּס מיט ברייטע, ווייסע שטריפֿן. אַ נעט אַנגעטאַנענער האָט ער זיך אַנגעקוקט אין שפיגל און איז פֿון זיך געבליבן צופֿרידן. ער איז דאָך נאָך גאָר אַ יונגער מענטש, אַ דריי און פֿערציק יאָר; ער קען דאָך נאָך וועלטן איבערקערן, פֿעליפע קרניזלער. אַבער צו וואָס האָט ער זיך עפעס היינט אַזוי נעט אַנגעטאַן?... וואָס פֿילט ער אין האַרצן עפעס אַזאַ זיסע אומעטיקייט, ווי עס וואַלטן אים דער־וואַרט גרויסע און אַנגענעמע פּאַסירונגען. ער עפֿנט די פֿענצטער און קוקט־אַרויס צום זוניקן טאָג. אַרום און אַרום — פּאַלאַצלעך אַנגע־טונקען אין בלומען און גרינס, און ווייטער — די אַנדן־בערג. זיי האָבן זייערע געלאַקטע שנייקע קעפּ פֿאַרהילט אין בלויע שליערן, וואָס שווימען־אַרום אין בלויען הימל.

סולעמאַ, די אַלטע דינסט, האָט אַרײַנגעבראַכט אַ בוקעט רויזן.

— נעם דיר איינס, פּאַטראָן. ער וועט דיר זיין צו מזל...

פֿעליפע האָט אַרויסגענומען אַ בלוטרויטע רויז און אַרײַנגע־

שטעקט אין לאַץ. איצט איז ער געפֿאַרן אין זײַן אויטאָ, צו נעמען לוסין מיטן פֿאַטער צום באַנקעט.

מיט אַ וואָך צוריק האָט לוסין פֿאַרלאָזט איר שטעלע אין פֿאַ- פֿיר-געשעפֿט. זי האָט זיך געגרייט צו אַרבעטן אין קאַאָפּעראַטיוו ווי אַ קאַסירשע. זי האָט אויך געפֿילט, אַז דער קאַאָפּעראַטיוו איז איר נאַענט, ווי אַן אייגענער. פֿעליפע קריזולער האָט דאָך אים געשאַפֿן... ער איז אַזוי ענערגיש, אַזוי טיכטיק, פֿעליפע... זי האָט געפֿילט, אַז וואָס קריזולער נעמט-אונטער, וועט עס שוין אויף זיכער האָבן דעם גרעסטן דערפֿאַלג. איצט וואָרט זי אויף אים. ער דאַרף קומען זי נעמען צום באַנקעט. אַ פֿאַר טעג, ווי זי גרייט זיך צום באַנקעט, ווי צו אַ גרויס געשעעניש. איר פֿרויען-אינסטינקט האָט איר אונטער-געזאָגט, אַז זי שפּילט אַ גרויסע ראַלע אין דער גאַנצער אונטער-נעמונג. און זי פֿילט, אַז זי דאַרף זיך ווייזן אין איר גאַנצער יוגנט-לעכער שיינקייט. זי דאַרף אויסנעמען. זי דאַרף געפֿעלן...

ווען קריזולער איז צוגעפֿאַרן צום שטיבל, איז לוסין געשטאַנען ביים טויערל אַ פֿאַרוויטלטע און אַ צעשמייכלטע. דאָס האָט זי אים אַפּגעוואָרט. אויך איר פֿאַטער איז אַרויסגעקומען און אים אַרײַנגע-פֿירט אין שטוב.

— איר זעט היינט אויס זייער שיין, לוסין! — ער האָט זיך געווינדערט אויף זיך אליין. ער מאַכט קיין מאַל נישט קיין קאַמפּלי-מענטן. אָבער זי האָט אים טאַקע באַרוישט, לוסין. זי איז, דאַכט זיך, אונטערגעוואַקסן פֿאַר דער צײַט, וואָס ער קען זי. אין איר וויסן קלייד, נעט געפֿאַסט אַרום איר יוגנטלעכן שטיפֿן קערפּער, דער וויסער, לענגלעכער האַלדז ווי געטאַקט, די אויגן שמייכלענדיקע מיט גליקלעכער צאַרטקייט אין זײַ, אַ מאַל אַ פֿאַרווינדערטע, מיט אַ באַהאַלטענעם טרויער, אַ געמיש פֿון שמייכל און בענקשאַפֿט. האָט זי אים באַרוישט. פֿעליפע האָט געגאַפֿט, ווי אין עקסטאַז. נישט וויסנדיק וואָס צו זאָגן, האָט ער אַרויסגענומען די רויז און פֿאַר-זײַן לאַץ און איר דערלאַנגט. לוסין האָט גענומען די רויז און פֿאַר-ווינדערט געקוקט אויף איר: אַזאַ רויטע, פּראַכטיקע בלום פֿאַסט

זיך גיכער פֿאַר אים, פֿאַרן סעניאָר קרניזלער... זי האָט די בלום צוגעשפּיליעט צו איר בליווקע און מיט אַ שטיפֿערישן שמייכל גע- פֿרעגט צי עס קליידט איר.

קרניזלער האָט זיך נאָך מער פֿאַררויטלט. זיין טונקל פנים מיטן ברייטן אָפּענעם שמייכל האָט זיך נאָך מער צעשמייכלט.
—איר זינט ווונדערלעך, לויסי. ווונדערלעך!

אין אויטאָ האָט זיך לויסי אַוועקגעזעצט נעבן קרניזלערן ביים רודער. פֿעליפע האָט געטריבן דעם אויטאָ אַזוי פֿאַרזיכטיק, גלייך ער וואָלט געפֿירט מיט זיך עפעס אַ טייערן פֿאַיאַנס, וואָס קען זיך צעברעכן ביים דעם ליכטסטן באַריר. ער איז געפֿאַרן זייער לאַנג-זאַם, האָט זיך געלאָזט אַריבעריאָגן פֿון אַנדערע אויטאָס; מען קען זאָגן, אַז זיין האַנט ביים רעדל, וואָס איז געווען געניט אין אַנפֿירן אויטאָס, האָט ווי געציטערט, ווי ער וואָלט מורא געהאַט פֿאַרן מינדסטן אַקצידענט. ער פֿירט דאָך לויסי...

עס איז געווען אַ יום־טובֿ־טאָג. די קלייטן פֿאַרמאַכט. די שטאַט אין אַ שלעפֿעריקער שטילקייט, באַגאַסן מיט זון. דער אויטאָמאָביל איז געלאָפֿן איבער דעם גלאַנציקן אַספּאַלט פֿון דער גראַן אַווענידאַ. דערווייַל האָבן זיך געקליבן רעדלעך ביים לאַקאַל פֿון דעם קאַאָפּעראַטיוו, געוואַרט אויף קרניזלערן. די טישן זינען געווען גע- גרייט, באַדעקט מיט ווייסע טישטעכער, מיט בלומען און סערוויזן, וואָס מען האָט געבראַכט פֿון אַ רעסטאָראַן אין צענטער.

ראַלביק, שעפּס און פֿרומקין האָבן געזען, אַז אַליץ זאל זיין אין אַרדענונג. ראַלביק וועט זיין דער טאַסטמייסטער. ער וועט געבן ווערטער. ער וועט אין קורצן דערקלערן דעם ציל פֿון באַנקעט און איבערגעבן דאָס ערשטע וואַרט קרניזלערן. נאָך דעם וועט רייזן פֿרומקין. און מען וועט זען וואָס ווייטער וועט זיין.

עס זינען געווען יידן, וואָס האָבן געטומלט, דיסקוטירט און זיך געשפּאַרט, אַז עס וועט נישט אויסהאַלטן, אַז קרניזלער מיינט נישט לשם שמים. מען האָט געטומלט, געליאַרעמט. די אַנהענגערס פֿון דעם קאַאָפּעראַטיוו האָבן באַשולדיקט די טומלערס ווי פֿאַררע-

טערס, וואָס דינען די אינטערעסן פֿון די מאַיאָריסטן, אָז זיי זײַנען אונטערגעשטעלט פֿון זיי, כדי אונטערצוגראַבן דעם קאָאָפּעראַטיוו פֿון אינעווייניק.

ווען קרײַזלער איז צוגעפֿאַרן מיטן אויטאָמאָביל, איז שטיל גע-
וואָרן. לויט איז פֿרײַער אויסגעשטיגן, דערנאָך איר פֿאַטער און דער-
נאָך קרײַזלער. מען האָט אים אָפּגעגעבן אַ ברייטן ״בועז דיאָ״ און
געשטופּט הענט פֿון אַלע זײַטן. ער איז געשטאַנען אין מיטן רעדל,
אַרומגערינגלט פֿון די יידן, אַ צופֿרידענער און אַ היימישער, ווי ער
וואָלט זיי שוין פֿון לאַנג געקענט.

ראַלניק האָט זיי אַנגעלאָדן אין סאַלאָן, וווּ עס איז שוין געווען
גרייט דער באַנקעט. זיי זײַנען אַרײַן אינעווייניק. אין לאַקאַל האָט
זיך פֿון עולם אַרויסגערוקט אַ ייד מיט אַ שיטער בלאַנד בערדל. ער
האַט אויסגעזען ווי אַ היימישער שוּחט. ער האָט אָפּגעגעבן פֿעליפען
אַ ברייטן שלום עליכם און געזאָגט:

— סעניאָר קרײַזלער, איך בין פֿון דער היים נישט קיין סע-
מאַנאַלטשיק, איך האָב געהאַט אַ קנעלונג, ס'הייסט, איך בין געווען
אַ מלמד. איך בין שוין דאָ אין דעם לאַנד צוויי יאָר. און אַזוי ווי
איך האָב קיין קנעלונג נישט געקראָגן, ווײַל דאָ לערנט מען נישט
מיט די קינדער קיין ייִדישקייט, בין איך ברוך השם געוואָרן אַ קלי-
ענטעלטשיק, און איך פֿלעג טאַקע תמיד קלערן; ווען עס וואָלט
זיך געפֿונען איינער אַ מענטש, ער זאָל אַנלערנען אַט די בלוטזויגערס,
די מאַיאָריסטן, וואָס צאַפֿן-אויס דעם אַרעמען ייִדישן גאַסן-הענד-
לער, בײַם סוּהרל, וואָלט געווען אַ ברכה פֿון גאָט. און אַט זײַט איר
געקומען, סעניאָר קרײַזלער! קען איך אײַך טאַקע בענטשן, איר
זאָלט לאַנג לעבן און גליקלעך זײַן!

— אַ דאַנק אײַך פֿאַר אײַנער גוטע מיינונג! — האָט פֿעליפע
געדריקט די האַנט דעם יידן.

מען האָט זיך אַרומגעזעצט אַרום די טישן. בײַ אַ פֿופֿציק יידן
האַבן זיך צונויפֿגעקליבן. לויט האָט זיך פֿאַררוקט בײַ אַ קאַנט פֿון
טיש, צווישן עלטערע יידן. זי האָט נישט געוואָלט מען זאָל באַמערקן

איר שנינען, מען זאל טרעפֿן איר בליק, מען זאל נישט קוקן אויף איר, אויף דער רויז, וואָס שטעקט אין איר בליוזקע, מען זאל נישט מערקן, ווי דאָס האַרץ הייבט זיך, שלאָגט אומרויק, שפּרינגט פֿון אונטער דער בליוזקע אַרויס. אָבער מען האָט זי דערזען און כמעט מיט כוח צוגעשלעפט אויבן אָן, נעבן קרייזלערן און פֿרומקינען.

קעלנערס פֿון אַ רעסטאָראַן אין צענטער האָבן סערווירט ביי די טישן און דאָס האָט צוגעגעבן מער יום־טובֿדיקייט דעם באַנקעט. אַלץ איז געווען מיט אַ ברייטער האַנט. מען האָט געעפֿנט די פֿלע־שער גוטן ווייץ, און דער עולם האָט זיך דערפֿילט געהויבן. מען האָט געפֿילט, אַז עס טוט זיך דאָ עפעס וויכטיקס פּאַסירן. נישט אויף געלעכטער האָט דער דאָזיקער מאַדערנער מענטש, פֿעליפע קרייזלער, פֿאַרקלערט אַזאַ אונטערנעמונג. מען זעט קלאַר, אַז ער וויל טאָן פֿאַר יידן, פֿאַר דערשלאָגענע אימיגראַנטן, וואָס ווערן אויסגענוצט פֿון ריכטע שפּעקולאַנטן. אַזוי האָבן יידן געקלערט און געקוקט, ווי קרייזלער שמייכלט אַזוי צופֿרידן, אַזוי גוט־האַרציק, ברייט, ווי אַן אמתער מענטשנפֿריינד...

ראַלניק האָט זיך אויפֿגעהויבן מיט אַ גלאַז ווייץ אין האַנט. ער איז געווען בלייך. מען האָט געזען, אַז ער איז נישט געוויינט גע־ווען צו האַלטן טאַסטן, צו נעמען ווערטער, צו האַלטן רעדעס. אַרום טיש איז געוואָרן שטיל, און די שטילקייט האָט אים נאָך מער גע־שראַקן. ער דאַרף באַגריסן קרייזלערן, דעם גרינדער פֿון קאַאָפּע־ראַטיוו, דעם וואָס האָט אַרביינגעלייגט אַ גרויסן קאַפיטאַל אַן קיין פּראָפֿיטן, נאָר צו דינען אַ שיכט ייִדישע קליינהענדלערס, וואָס מוזן זיך נעמען צו אַזעלכע פּרנסות, ווייל זיי קומען אַן פֿאַכן אין האַנט, אַן געלט און אַן דערפֿאַרונג. אָבער ווי אַזוי זאָגט מען עס, עס זאל אַרויסקומען קלאַר און פֿאַרשטענדלעך? זיין צוגרייטונג האָט אים, ווייזט־אויס, צו גאָר נישט געהאַלפֿן.

פֿון אַנפֿאַנג האָט ער אַרויסגעשטאַמלט אַ פֿאַר ווערטער, אָבער דערנאָך האָט ער זיך דערמאַנט, אַז צו ערשט דאַרף ער מאַכן אַ

ווענדונג צו אים, קרייזלערן, און צו די אַנוועזנדיקע, און ער האָט אַנגעפֿאַנגען:

— געשעצטע פֿרײַנד! פֿעליפע קרייזלער, חברים און פֿרײַנד... דער היינטיקער טאָג קען פֿאַררעכנט ווערן פֿאַר היסטאָריש... מיט עטלעכע וואָכן צוריק איז ער געווען אַן אַרעמער צווישן די אַרעמע, אַ הילפֿלאָזער גאַסן־פֿאַרקויפֿער, וועלכער האָט געמוזט אַנקומען נאָך אַ ביסל קרעדיט צו די אויפֿגעקומענע ייִדישע מאַיאָריסטן, און פֿון היינט אָן איז ער אַ גלייכער צווישן אַלעמען, אַ מענטש מיט ווערדע, מיט כּבֿוד, און דאָס זעלביקע די אַלע ייִדישע קווענטעניקעס, די וועלכע האָבן זיך דאָ פֿאַרזאַמלט און אַפֿילו די וועלכע גלייבן נאָך נישט אין דעם גרויסן אויפֿטו פֿון פֿרײַנד פֿעליפע קרייזלער און האָבן זיך אָפֿגעהאַלטן צו קומען אויף דעם היסטאָרישן אַקט. אָבער זיי וועלן זיך באַדענקען און וועלן אַינזען, אַז אַט דער מענטש, וואָס זיצט דאָ איצט פֿאַר אײַך, האָט באַוויזן אויפֿצוטאָן אין געציילטע וואָכן, וואָס מיר אַלע האָבן נישט געקענט אויפֿטאָן אין יאָרן. זאָל ער זײַן געגריסט און מיט דאַנקבאַרקייט הייב איך דעם כּוס לכּבֿוד אים, פֿעליפע קרייזלער.

מען האָט געפֿאַטשט בראַוואָ.

אַ בלייכער און צעשראַקענער האָט ער זיך אַוועקגעזעצט. ער האָט נישט געוואָסט, צי ער האָט גוט גערעדט אָדער ער איז דורכ־געפֿאַלן, און מיט צעשטרײַטע בליקן האָט ער געקוקט אַרום זיך, ווי ער וואָלט געזוכט אַן אויסדרוק אויף עמעצנס פנים. ער האָט געזען, אַז מען איז צופֿרידן.

— בראַוואָ, ראָלניק! — האָבן אייניקע געשרייען — ער איז דאָך גאָר אַ גאַנצער רעדנער...

קרייזלער האָט געלאַכט, האַרציק, אַזוי היימיש און צופֿרידן.

ראָלניק האָט געוואָרפֿן אַ זיטיקן קוק צו לוסין: „וואָס טראַכט זי וועגן זײַן רעדע?“... אָבער לוסי איז פֿאַרטאָן אין זיך, אין אירע טראַכטענישן. זי זעט נישט קיינעם. דער טיש מיט די וויינען, מיט די פֿרוכטן, מיט די פֿאַרשיידענע שפּײַזן, מיטן זיך אויס מיט די

פנימער פֿון אַרום. עס גלייבט זיך איר קוים, אַז דאָס אַלץ איז אויף דער וואָר. זי זיצט אויבן אָן, נעבן פֿעליפע קרייזלער, אַזוי נאָענט זיצט זי נעבן אים, אַזוי נאָענט... און דאָס האַרץ שפּרינגט עס פֿון אונטער דער בליזקע אַרויס, און די בלום באַוועגט זיך אַזוי, טאַנצט אומרוק אויף דער ברוסט.

— סעניאַרעס! — האָט ער אַנגעפֿאַנגען, נישט אויפֿהייבנדיק זיך פֿון פּלאַץ — סעניאַרעס, איך בין נישט קיין רעדנער, און איך רייך שלעכט ייִדיש. צו מײַן באַדויערן האָב איך שוין כּמעט ווי פֿאַר-געסן אונדזער שפּראַך. אָבער איך האָף, אַז איך וועל צוריק דער-לערנען נאָך מער וויפֿל איך האָב פֿאַרגעסן. אויף דעם האָב איך אַזעלכע גוטע פֿריינד, ווי דער שרייבער פֿרומקין, ווי ראָלניק און ווי שעפּס. איך האָב נאָך פֿיל, פֿיל פֿון זיי צו לערנען, כדי צו קענען דינען מײַן פֿאַלק.

— בראַוואַ! — האָט מען געפֿאַטשט.

— איך וויל אַיך נאָר זאָגן, מײַנע ליבע פֿריינד, אַז איר האָט מיר נישט וואָס צו דאַנקען. איך בין פֿיל מער שולדיק דעם ייִדנטום ווי דאָס ייִדנטום מיר. איך בין אַוועק פֿון אַיך און איך בין צוריק-געקומען. איך בין געקומען, און וויפֿל איך וועל טאָן, וועט דאָס אַלץ זײַן ווייניקער וויפֿל איך בין שולדיק. דאָס, וואָס מיר גייען הײַנט דורכפֿירן, די דערפֿענונג פֿון ייִדישן קאַאָפּעראַטיוו, מײַנע ליבע פֿריינד, איז גאָר קיין נײַס נישט. אַנדערשוו עקסיסטירן שוין אַזעל-כע אונטערנעמונגען פֿון לאַנג. דאָ האָט איר פֿאַרשפּעטיקט און מיר גייען עס אויסבעסערן. איר דאַרפֿט נאָר זען, אַז צווישן אַיך זאָלן נישט פֿאַרקומען קיין מחלוקת, קיין קריגערייען. און אַלע צוזאַמען דאַרפֿן מיר טאָן פֿאַר דער זאַך. איך גיב אַיך איבער — האָט ער פֿאַרענדיקט — די גאַנצע אונטערנעמונג. פֿירט עס און עס זאָל זײַן מיט גליק און מיט מזל.

— אַמן! אַמן! — האָט מען פֿון אַלע זײַטן געשרייען.

פּנימער האָבן געשיינט. אויגן האָבן געפֿינקלט.

— וואָס דען, ער איז אונדזערער אַ מענטש! אָן אייגענער, אַ

פשוטער ווילנער ייד! — האָט מען גערעדט צווישן זיך בײַ די טישן.
— אַזאַ גרויסער מיליאָנער און אַזאַ איינפֿאַכער מענטש. ער
בלאָזט פֿון זיך נישט ווי די אויפֿגעקומענע גבירים אונדזערע. אַ
מחיה אים צו הערן.

אַ פֿאַר יידן בניִים טיש האָבן געוואָרטשעט, געברומט, זיך אומ־
רויק געוואָרפֿן הין-און-הער. ראָלניק האָט געהאַלטן אויף זיי אַן
אויג. דאָס זינגען פֿון די ״שטערערס״, אונטערגעשיקט פֿון די ״מאַ־
יאָריסטן״, פֿון די הורטאָוויקעס.

איינער פֿון זיי, מיט אַ גרויסער גרויער בעלמע אויפֿן אויג,
האָט געקײט אַן עפל מיט געלע צייץ. געקײט און זיך געשושקעט
מיט זיין שכן. אָבער קיינער פֿון זיי האָט נישט געבעטן קיין וואָרט. זיי
האָבן געפֿילט, ווי פֿון אַלע זײַטן שיקט מען צו זיי בליקן ווי שפּיזן,
אַז זיי וועלן שלעכט אָפּשניידן...

— איצט האָט דאָס וואָרט דער ייִדישער שרײַבער, חבֿר פֿרומ־
קיין! — האָט ראָלניק הויך אויסגערופֿן.

פֿרומקין האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון פּלאַץ. האָט געקוקט צע־
שטרײַט אַרום, אָפּגעשטעלט זײַן בליק אויף קרייזלערן און אַנגע־
פֿאַנגען ריידן אַזוי שטיל, אַז עמעצער פֿון טיש האָט אַ זאָג געטאָן:
״העכער!״

— חבֿרים, פֿרײַנד קרייזלער — האָט ער אַנגעפֿאַנגען — איך
וועל קיין סך נישט ריידן. איך וויל באַגריסן דעם הער קרייזלער פֿאַר
זײַן גרויסן אויפֿטון. אין אונדזער אַרעמען ישובֿ דאָ איז צוגעקומען
אַ גרויסע קראַפֿט. ווער האָט זיך געקענט ריכטן, אַז דער פֿירער פֿון
דער גרויסער מיליאָנען־פֿירמע קרייזלער־מיראַנדאַ וועט זיצן איצט
דאָ בײַ דעם טיש מיט אַרעמע גאַסן־הענדלערס, מיט דערשלאַגענע
יידן, וואָס טוליען זיך צו אַ נײַ לעבן אין דעם דאָזיקן ווייטן לאַנד,
אַנטלאַפֿענע פֿון די פֿאַרפֿאַלגונגען פֿון דער היטלעריסטישער בעסטיע.
דאָס זינגען די סודות פֿון ייִדישן פֿאַלק; עס פֿאַרמאַגט באַהאַלטענע
קוואַלן, וואָס שלאָגן זיך דורך אַ וועג דורך פֿאַרבאַרגענע שטעגן,
דורך געהיימע דורכגענג. זיי קומען צו דערקוויקן די ייִדישע נשמה,

דעם יידישן גניסט. דארפן מיר זיין שטאלק, וואס מיר זינען די ערשטע דא אין ישוב, צו וועמען פריינד קרייזלער האט זיך דער-נענטערט. און מיר דארפן אויסהאלטן דעם עקזאמען. מיר וועלן אים אויסהאלטן!

דא האט ער זיך אפגעשטעלט, האט גענומען א גלאז וויין, אויפ-געהויבן און אויסגערופן:

— פארן געזונט פון פריינד פֿעליפע!

מען האט זיך א הייב געטאן פון די טישן, געפאטשט באוואג, געשטורעמט:

— קרייזלער! קרייזלער! זאל לעבן קרייזלער! — האט מען גע-שרייען פון אלע זייטן.

*

אין זיין צימערל, אן אפגעזונדערטס, אויפן צווייטן שטאק, איז פֿרומקין געזעסן איבער זינע פאפירן. דער אבאזשור פֿון עלעקט-רישן לעמפל האט געווארפן א האלב רונדן שניין אויפן טישל. ער האלט אין שרייבן א גרויסע דערציילונג. ער קען זי אבער נישט פֿארזעצן; ער איז פֿארכאפט מיט פֿעליפעס אויפטוען. אין זיין טאג-בוך פֿארציכנט ער זינע אינדרוקן יעדעס מאָל, ווען ער טרעפט זיך מיט אַט דעם מאַדנעם מענטשן. פֿאַר וואָס איז ער אים געוואָרן אַזוי נאַענט, ווי ער וואָלט זיך מיט אים געקענט נאָך פֿון קינדווייזן אָן? זיי זינען לאַנדסלייט. ביידע פֿון ווילנע. קרייזלער איז עלטער פֿון אים. ווו און ווי אַזוי האָט ער זיך מיט אים געקענט טרעפֿן? וואָס פֿאַר אַ צופֿאַל האָט זיי ווען עס איז ביידן צוזאַמענגעפֿירט? אין זיין דמיון שוועבט אַרום עפעס ווי אַ שאַטן פֿון אַ געשטאַלט פֿון אַ וווק-סיקן יינגל, אַן אַפּגעריסענעם, וואָס וואַלגערט זיך אויפֿן „פלעצל“, אַ האַלבער וואַגאַבונד, פֿאַרלאַזט, באַרוועס.

פֿאַר וואָס האָט דורכגעשוועבט אין זיין דמיון די דאָזיקע גע-שטאַלט, ווען ער האָט זיך דאָס ערשטע מאָל באַקענט מיט פֿעליפען אין קאַפּעטעריע?

אין זיין טאָגבוך האָט ער דעמאָלט אַזוי פֿאַרציכנט:

— „איך האב זיך היינט באקענט מיט א באוויסטער פערזאן פֿון דער היגער הויכער פֿינאנצוועלט, פֿעליפע קרייזלער. ער איז ווי מען זעט פֿון זיין פֿאַמיליע, א ייד; ער איז ווייט פֿון יידן, איינ-געקניפט אין דער היגער הויכער געזעלשאַפֿט פֿון באַנקירן און פֿי-נאַנציסטן. האָט, פֿאַרשטייט זיך, אַ קריסטלעכע פֿרוי. וואָס האָט אים געשטויסן צו אונדזער אַרעמען ייִדישן וועלט? וואָס האָט אים באַ-וועגט צו קומען אין אַ ביליקער קאַפֿעטעריע און פֿאַרברענגען שעהען מיט אַרעמע ייִדישע אימיגראַנטן? לוס? מען דערציילט, אַז זיין פֿרוי איז אַ שיינדייט, וואָס האָט צו זיך קיין גלייכן נישט. טאָ וואָס, אויב נישט די שטימע פֿון בלוט? די שטימע פֿון ייִדיש בלוט, וואָס גיסט זיך איצט אין פּוילן און אין ליטע... דאָס בלוט פֿון ייִדישן פֿאַלק קלאַפט טרעוואַגע... געפֿאַר! פֿעליפע האָט דערהערט דאָס געשריי אין זיין בלוט און איז געקומען. און אויך אַנדערשוו זיינען אַזעלכע פֿאַראַן, וואָס קומען. ווילנע, ירושלים דליטא, רופֿט אירע קינדער, וואָס זיינען צעשפּרייט איבער אַלע ימען! עם ישראל חי!“

אין זיין איינזאַמען צימער אויפֿן אייבערשטן שטאַק זיצט פֿרומ-קיין אָפֿט ביז שפעט אין דער נאַכט און שרייבט זיינע דערציילונגען. אייניקע האָט ער פֿאַרעפֿנטלעכט אין צייטונגען און זשורנאַלן. באַ-קומען בריוולעך פֿון שרייבערס מיט לויב-געזאַנגען. עס האָט אים נישט געפֿרייט. ער פֿילט, אַז נישט אַזוי ווי ער שרייבט דאַרף מען שרייבן. טיפֿער און טיפֿער אַרײַנדרינגען אין דער נשמה פֿון מענטשן דאַרף מען.

— אַ שפּילעכל שרייבן?!

אָפֿט, ווען ער גייט מיט זיין פעקעלע אונטערן אַרעם באַזוכן קליענטקעס, קומט אים אַן פּלוצלינג דאָס וואָרט, וואָס ער האָט גע-זוכט און נישט געקענט געפֿינען. נעכט גאַנצע האָט ער געזוכט דעם אויסדרוק, און אַט איז ער דאָ! אויף אַ באַנק פֿון אַ שפּאַצירפּלאַץ שרייבט ער מיט דריבנע אותיותלעך אין זיין ביכעלע. שרייבט לאַנג ביז ער פֿאַרגעסט זיך וועלכע קליענטקע ער האָט באַדאַרפֿט באַזוכן... אין שטאַט ווייסט מען, אַז פֿרומקין איז אַ שרייבער. מען

שמייכלט גוטמוטיק צו אים. עפעס גלייבט מען יא און מען גלייבט נישט. אויב ער איז טאקע א שרייבער, ווי קומט ער אין דעם דא- זיקן פארווארפענעם העק, אין דער דאזיקער שטאט?
א ביסל אנגעבויגן, א דארער, מיט א פארקלערט פנים, א בלייכער, גייט ער אזוי ארום איבער די גאסן פון שטאט.

*

אויף דער יידישער גאס האט זיך גענומען טומלען. דער קאא- פעראטיוו האט זיך פון טאג צו טאג מער צעוואקסן. יידן באפאלן ממש די קלייט. עס קומען צו מיטגלידער. סחורה איז דא לרוב. פעליפע האט פארויסגעזען א גרויסן מאנגל אין סחורה: היטלערס סובמארינען האבן איבערגעריסן דעם ים-פארקער, קומען נישט ארען קיין רוי-מאטעריאלן און סחורה שטעגט פון טאג צו טאג. די "מא- יאריסטן" האבן זיך געגרייט צו ריסן א פאס. מיט גליקלעכע פני- מער קומען יידישע קליענטעלשטיקעס קויפן צו זיי אין קראם. עס איז זייער קראם; עס איז זייער קאאפעראטיוו, און סחורה איז דא, דער גרעסטער אויסוואל. פעליפע האט שוין געזארגט דערפאר. ער האט קאנטראקטן מיט פאבריקן, נאך אויף די ביליקע פרייזן, און ער קלערט שוין פון אינסטאלירן אן אייגענע פאבריק פון שטאפן, וואס וועט ארבעטן מיט נאציאנאלן וואל.

אויף אונד דערפאלג האט זיך קיינער נישט געריכט.

— עט... — האט מען געזאגט — פאנטאזיעס... עס וועט דורכ-

פאלן!...

דערזען אבער, אז עס איז א "זאך", אז פעליפע איז נישט סתם א בעל-חלומות, נאר א מענטש מיט אקציע, מיט טאט, האבן יידישע כלל-טוערס אפגעהאלטן א באראטונג און באשלאסן צו שיקן א דע- לעגאציע צו אים. מען וועט אים פארבעטן צו באטייליקן זיך אין יידישע ענינים. מען וועט דערווייל האנדלען פארזיכטיק, נישט גע- אנאלט; מען וועט אים נאר צוציען צו געוויסע ארבעטן. מען ווייסט, אז ער האט זיך צעשיידט מיט זיין קריסטלעכער פרוי. ער פירט א צוריקגעהאלטן לעבן אין זיין ווילע אין לאס לעאנעס. זייער גוט.

אינס איז אָבער שלעכט: ער קומט זיך צונויף מיט עפעס אַ ראָלניק, אַ גרינער, און אימיגראַנט, מיט עפעס אַ ייִדישן שרייבערל, אַ פֿרומ־קין, מיט עפעס אַ מיידל... און סתם מיט אַ גאַנצער כאַליאַסטרע קליענטעלטיקעס, מיט אַ פֿישל מלמד...

עס איז פֿאַרגעקומען אַ הייסע דיסקוסיע, וועמען מען זאָל אויס־קלייבן אין דער דעלעגאַציע. דאָס בעסטע וואָלט געווען דעם דאָק־טער ליפֿשיץ, אָבער ער איז ערגעץ אויף אַ טור אין לאַנדאָן אָדער קאַנאַדע. און פונקט האָט זיך אין שטאָט נישט געפֿונען קיין איין שליח פֿון אַ וואָסער נישט איז אינסטיטוציע.

... דערווייל האָט זיך אין שטאָט צעטראָגן אַ קלאַנג, אַז אַ באַנ־דע נאַציס קלייבט זיך איבערצופֿאַלן ייִדישע לאַקאַלן, זיי האָבן טאַקע אויפֿגעהויבן די קעפֿ, די נאַציס, אין שטאָט. ווי צעיושעטע חיות האָבן זיי זיך געלאָזט באַנדעסווייזן אין צענטער פֿון שטאָט מיט דעם ציטונגל זייערס אין די הענט, געפֿאַכעט און געשטופֿט יעדן פֿאַר־בנייער אין פנים אַרײַן. דאָס האָט געהייסן: זיי פֿאַרקויפֿן זייער בלעטל; אין דער אמתן זײַנען דאָס געווען קליינע שטורמישע דע־מאַנסטראַציעס. צווישן די אויסרופֿן זייערע פֿון די טיטלען, האָבן זיי אַרײַנגעשמוגלט אַזעלכע ווי „אַבאַכאַ לאַס כּודיאַס“ און „פֿועראַ דעל פּאַיס“¹⁰...

אין די זונטיקן פֿלעגן זיי מאַכן אויספֿלוגן אין דער פֿולער נאַ־ציסטישער אונײַפֿאַרעם, מיט די ברוינע העמדלעך און האַקנקרייצן אויף די אַרבל. ווי מושטירטע סאַלדאַטן האָבן זיי מאַרשירט איבער די גאַסן פֿון די פֿאַרשטעטלעך, מיט רוקזעק אויף די פלייצעס, ווי אין אַ קריגמאַרש. איבער די צענטער־גאַסן פֿון שטאָט האָט זיך אַרומגעדרײַט אַ פֿאַרשוין, אַ דײַטש, מיט אַ פֿאַרשיכורטער רויטער נאַז, הויך און דאַר, האָט ער אַזוי געשפּאַנט איבער די גאַסן מיט אַ פֿאַרריסענעם קאַפֿ, גדלותדיק, ווי אַט די שײַנע שטאָט מיט די אַנדן־בערג אַרום, מיט די בלויע הימלען איבער איר, וואָלט געווען

¹⁰ גידער מיט די ייִדן! אַרויס פֿון לאַנד!

זינע, זיין פריוואט אייגנטום... ער איז געווען אן אַנפֿירער פֿון אַ „שטורעם-גרופע“ און האָט זיך געקליבן צו ווערן דער אינטענדענט פֿון שטאַט, ווי נאָר היטלער וועט געווינען די מלחמה. עס איז ביי אים קיין מינדסטער צווייפֿל נישט געווען, אַז היטלער וועט די מלחמה געווינען; און אין מאַמענט פֿון גרויסער באַגייסטערונג פֿלעגט ער זיך אַוועקשטעלן אויף אַ ראַג גאַס און ווי אַ האַן אויסקרייען:
— „הייל היטלער!“

ער פֿלעגט נישטערן מיט די רויטע אויגן זינע אויף די טראַמוווינען, צו דערטאַפֿן אַ יידן, און טאַמער האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער פּאַסאַזשיר איז אַ ייד, פֿלעגט ער פֿריער קוקן אויף אים מיט אַזאַ רציחה, ווי ער וואַלט אים וועלן אויפֿעסן, נאָך דעם מיט אַפֿע-נער פֿאַראַכטונג זיך אויסדרייען און אַרויסשפּרינגען פֿון טראַמוווינען... זיי האָבן שוין געהאַט פֿאַרטיק אַן אויסגעאַרבעטן פּלאַן פֿון אַ קאַנצענטראַציע-לאַגער פֿאַר אַלע יידן פֿון לאַנד. זייער דעפּוטאַט, דער נאַצי-פֿירער גאַנסאַלעז וואָן האַלע, האָט אין פּאַרלאַמענט גע-האַלטן אַנטיסעמיטישע רעדעס און געהעצט דאָס פֿאַלק קעגן יידן.

עס פֿלעגט טרעפֿן, אַז ביי נאַכט האָט זיך פֿאַרמירט אַ גרויסע באַנדע נאַציס און מיט זייער בלעטל „טראַבאַכאַ“ אין די הענט, זיך אַוועקגעלאָזט צום ייִדישן קוואַרטאַל אויף סאַן דיעגאָ. אויף די טראַ-טואַרן פֿון ביידע זיטן גאַס פֿלעגן זיי גיין אין אַ לאַנגער שערענגע, פֿאַכען מיטן בלעטל און שרייען מיט ווילדע קולות; זיי האָבן גע-קלעפט העצע-בלעטלעך קעגן יידן; אין אייניקע בוכהאַנדלונגען האָט מען אַרויסגעשטעלט „מיין קאַמף“ מיטן בילד פֿון מחבר, ווי אַ וואַרענונג:

— „עס קומט!“

זיי האָבן זיך פֿאַרנומען גרויס, די נאַציס אין שטאַט. די ספּיקערס פֿון זייערע ראַדיאָס האָבן מיט באַנומענע קולות אויסגעשרייען די נאַציסטישע נצחונות אויף די שלאַכטפֿעלדער אין אייראָפּע. אַט-אַט, און עס נעמט אַ סוף. היטלער באַהערשט די וועלט, און די „נזיע אַרדענונג“ וועט אַזינגעפֿירט ווערן אויף דער גאַנצער וועלט, —

אזוי האָבן געדרשנט די ספיקערס פֿון די נאַציסטיש אָפּגעקויפֿטע ראַדיאָ־סטאַנציעס.

מען האָט געוואָסנט, אַז זיי קלייבן זיך איבערצופֿאַלן דעם לאַקאַל פֿון דעם קאַאָפּעראַטיוו; עס האָט זיי געשטאַכן אין די אויגן דאָס גרויסע שילד „קאַאָפּעראַטיוואַ איזראַעליטאַ“. פֿאַרדעכטיקע פֿאַר־שוויגען האָבן אַרײַנגעקוקט אין די אָפּענע טירן פֿון געוועלב, מען האָט זיי לײַכט דערקענט, די נאַציס, אין זייערע רוצחישע פּנימער, ווילדע, פֿאַרשיכורטע בליקן און גדלותדיקער האַלטונג. זייער פֿירער אין שטאַט, וואָן האַלע, האָט זיי פֿאַרזיכערט, אַז היטלער וועט באַ־הערשן די וועלט. די נאַציס פֿון דאַנען וועלן איבערנעמען די רע־גירונג, און דאָס ערשטע וועט מען ליקווידירן די יידן. דאָס דאָזיקע גרויסע געשעפֿט פֿון דעם ייִדישן קאַאָפּעראַטיוו איז זייער צוקונפֿ־טיקער רויב; זיי קוקן אויף דער סחורה אין די שוויפֿענצטער מיט פֿאַרקלעמטע ציינער, מיט חיהשער גיריקייט. זיי וואַלטן זיך אַרײַ־געוואָרפֿן אויף דעם, אויסגעשאַכטן אַלע יידן, וואָס געפֿינען זיך אין געוועלב, און אויסגעפֿלינדערט, צעראַבירט דעם לאַקאַל ביזן גרונט. זיי זעען, ווי יידן קומען און גייען־אָוועק מיט פעקלעך. מען האַנדלט איבערווייניק, מען מעסט און מען וויקלט; און איינער פֿון זיי קען עס שוין נישט אַריבערטראַגן, גייט ער אַריבער די גאַס און שרײַט־אַרײַן אין דער אָפּענער טיר:

— „כודיאָס!“

מען לויפֿט־אַרויס, אָבער ער איז שוין נישטאַ. ער איז נעלם געוואָרן צווישן די פֿאַרבניגערס אינעם רעשיקן צענטער.

*

מען האָט זיך אַלץ געקליבן צו גיין צו קרייזלערן, שמועסן מיט אים און אים אַרײַנציען אין קהלשער אַרבעט. זילבערשטיין האָט אַלץ אָפּגעלייגט אויף שפּעטער. יעדעס מאָל, ווען ער האָט זיך געקליבן אַרײַנצוקומען צו אים, אין זײַן ביוראָ, האָט ער געפֿונען אַ תּירוץ: ער ווייסט, אַז קרייזלער איז איצט זייער באַשעפֿטיקט. מען רעדט, אַז ער האָט אונטערגענומען ריזיקע אונ־

טערנעמונגען. זיין פֿירמע האָט אָפּגעקויפֿט „טערענאַס“¹¹ אין רעכטן צענטער פֿון שטאָט און ער בויט וואַלקן־קראַצערס; ער האָט איי־בערגערראַשט די בירושע מיט אַ געניאַלן אַינפֿאַל זינעם; ווי ער וואַלט דורך אַ זעקסטן חוש דערפֿילט, אַז געוויסע אַקציעס וועלן פֿאַלן, האָט ער זיי פֿאַרקויפֿט נאָך אויף גאַנץ הויכע פּרייזן; מען האָט זיך געוונדערט: „אזעלכע פֿעסטע אַקציעס פֿון זיכערע קאַמ־פּאַניעס, אָבער אַז קרייזלער פֿאַרקויפֿט, זיכער ווייסט ער וואָס ער טוט.

אייניקע האָבן אים נאָכגעטאַן און אויך פֿאַרקויפֿט, האָבן זיי זיך טאַקע געראַטעוועט. די אַקציעס האָבן נאָך דעם גענומען פֿאַלן וואָס אַ טאַג אַליק מער. די גרויסע סומעס, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פֿון די אַקציעס, האָט ער אינוועסטירט אין „טערענאַס“ אין צענ־טער, וואָס זינען געשטיגן פֿון טאַג צו טאַג.

מען האָט גערעדט, אַז עס וועט זיין שווער אים אַוועקצונעמען פֿון די „שלעפּערס“, אין וועלכע ער האָט זיך אַזוי פֿאַרקאַכט. ער האָט ליב די יידן פֿון קאַאָפּעראַטיוו — די פּשוטע גאַסן־הענדלערס. ער האָט ליב צו הערן די מעשהלעך פֿון פֿישר מלמד; ביי אים אין זיין ווילע קומען זיי זיך צונויף; ראַלניק, פֿרומקין, שעפּס און אַ מאַל קומט אויך לויט מיט איר פֿאַטער.

ווי וועט זילבערשטיין אים אַוועקנעמען פֿון זיי? ער דאַרף דאָך אים דערציילן, אַז זיי האָבן קיין אַנזען נישט אין שטאַט. קיין איי־נער פֿון זיי איז נישט קיין שטאַט־באַלעבאַס. ער ווייסט, זילבער־שטיין, אַז דאָס וועט אויף קרייזלערן נישט ווירקן. ער קען אים, ער האַנדלט אָפֿט מיט אים, קויפֿט ביי אים געהיליך פֿון זינע סקלאַדן פֿון „סור“. ער וועט בעסער אויסוואַרטן ביז עס וועט קומען אַ שליה, ווער עס זאָל נישט זיין, אַבי אַ געקומענער פֿון דער גרויסער וועלט. יענע ווייסן שוין, ווי צו נעמען די דאָזיקע קאַפּריזנע ייִדישע מי־ליאַנערן פֿון דער גויִשער סבֿיבֿה.

¹¹ באַדנס (צו בויען הייזער).

און אזוי האָט מען געוואָרט.

אין זיין ווילע האָט קרניזלער זיך אננגעשאַפֿן אַ ייִדישע ביבֿ-ליאַטעק. פֿרומקייַט האָט אויסגעשריבן פֿאַר אים ביכער פֿון ניו־יאָרק און בוענאָס־אַנערס. פֿרין, שלום עליכם, אַש, מענדעלע און די נייע ווערק פֿון ייִנגערע שרייַבערס. זינען געלעגן אויף די פֿאַליצעס ביי אים אין שרייַבמער. אויף די ווענט האָט ער אויסגעהאַנגען פֿאַר־טרעטן פֿון טעאַדאָר הערצל, מאַקס נאָרדוי, פֿרין און אַנדערע ייִדישע שרייַבערס. ער האָט ליב געהאַט צו קוקן, ווי הערצל שטייט אָנגע־שפּאַרט אויפֿן פֿאַרענטש פֿון דער בריק. שעהען לאַנג פֿלעגט ער קוקן אויף דעם דאָזיקן בילד, קלערן ווי אזוי אַט דער מענטש האָט געגעבן דעם פֿאַלק האַפֿענונג און גלויבן אויף דורות.

און ער פֿעליפע, וועט גיין אין זינע וועגן, וועט לערנען פֿון אים ליב צו האָבן דאָס פֿאַלק, זיין אייגן פֿאַלק, זיין געפּלאַגט פֿאַלק, צעוואָרפֿן איבער אַלע לענדער, באַלידיקט, דערנידעריקט, צעשטויסן ווי צעבראַכן גלאָז.

זיין לעבן וועט איצט אַוועקגיין אַנדערש. ער איז אַ פֿרייער מענטש. כּוואַניטאַ, כּוואַניטאַ איז שוין אַ פֿאַרגאַנגענער ענין. נישטאַ כּוואַניטאַ. ער הערט נישט פֿון איר און ווייס נישט פֿון איר. אַפֿילו איר ברודער מיראַנדאַ היט זיך מיט אַ וואָרט נישט צו דערמאַנען וועגן זיין שוועסטער. ער וויל נישט צולאָזן אַפֿילו דעם געדאַנק, אַז זי קען אין אַ שיינעם טאַג צוריקקומען מיט חרטה אין די פֿאַר־טרערטע אויגן, מיטן קערפּער אירן, ווי אַ קאַץ, זיך צולאַשטשען צו אים. אים איבערבעטן... גיין, אַזעלכעס קען נישט פּאַסירן! דערצו נאָך איז זיין האַרץ פֿאַרנומען... פֿאַרנומען? מיט וועמען? מיט וועמען?... ביי אַ שטיבל שטייט אַ יונג בלאַנד מיידל, מיט טרויער אין אירע שיינע אויגן. בלויז אויגן אַזעלכע, שמייכלענדיקע... שטייט זי אַזוי בייים שטיבל און וואָרט: לויסי...

ער וועט איבערבויען זיין לעבן. איבערבויען ביזן גרונט. די פֿונדאַמענטן איבערבויען. ער וועט אָנפֿאַנגען פֿון צוריק, פֿון זינע אַרעמע קינדער־יאָרן אין ווילנע, און גיין ווייטער, ביז איצט. און

איצטער וועט ער גיין אויפן וועג פֿון זינע פֿליכטן.
מען האָט אָנגעקלונגען. פֿרומקין איז אַרײַנגעקומען מיט ביכער
אין אַ טעקע.

— בוענאַס נאַטשעס! — דאָס האָב איך געבראַכט פֿאַר אַיך,
דאָן פֿעליפע.

— אַ דאַנק, וואָסערע ניס האָט איר הינט געבראַכט?
— אַ באַנד „געשיכטע פֿון ייִדישן פֿאַלק“, פֿון שמעון דובנאָוו.
— אַ דאַנק אַיך פֿאַר אַינער אינטערעס צו מיר! — זייערע
בליקן האָבן זיך אַזוי צופֿעליק באַגעגנט און ביידע האָבן זיי זיך ווי
פֿאַרקלערט, געזוכט אין דער ווייטער פֿאַרגאַנגענהייט ענלעכע גע-
שטאַלטן און נישט געפֿונען.
— האָט איר, פֿרײַנד פֿעליפע, נישט געקענט אין ווילנע אַ פֿאַ-
מיליע פֿרומקין?

— גיין, סעניאָר פֿרומקין, איך האָב אין ווילנע קיינעם כמעט
נישט געקענט אויסער מײַן מאַמען, וועלכע האָט געדינט אין אַ ריז-
כער פֿאַמיליע אין אַ שטעטל הינטער ווילנע, און אַ יונגל פֿון אַ יאָר
ניין, איך ווייס נישט זײַן נאָמען, איך ווייס נישט וווּ ער האָט געוווינט,
אַבער איך זוך אים. ער האָט מײַן אַרעם לעבן געראַטעוועט. איך זוך
אים אין מײַן פֿאַנטאַזיע, און אָפֿט דאַכט זיך מיר, אַז אַט-אַט וועל
איך אים דערזען. איך ווייס נישט, ווי אַזוי ער זעט-אויס. איך ווייס
נישט, צי וווינט ער אין ווילנע. איך פֿיל אָבער, אַז ער איז דאָ. אַט-
אַט איז ער דאָ. אַט, דאַכט זיך מיר, וועט ער זיך באַווייזן. איך לעב
מיט אַן אייביקער האָפֿענונג אים צו באַגעגענען.

פֿרומקין האָט אים קיין מאָל נישט געזען אַזוי אויפֿגערגעט,
אַזוי אַרײַנגעטאָן אין די רייד, אַזוי פֿאַרכאַפט אין זײַן דערציילן.

— אינטערעסאַנט — האָט פֿרומקין פֿאַרקלערט געזאָגט, און
אין זײַן דמיון האָט זיך געמאַלט ווילנע מיט די שמאַלע געסלעך,
דער שולהויף מיטן „פלעצל“, וווּ מען פֿלעגט מושטירן סאַלדאַטן.
— איך וועל אַיך דערציילן, פֿרײַנד פֿרומקין, וואָס איך האָב
איבערגעלעבט. עס וועט פֿאַר אַיך צו נוץ קומען פֿאַר אַינערע דער-

ציילונגען. עס איז טאָקע גאַנץ אינטערעסאַנט. איך זע איצט, אז עס איז אינטערעסאַנט. אָט הערט: אָבער וואָרט, מיר וועלן טרינקען טיי, עס וועט זיין געמיטלעכער.

ער האָט אָנגעקלונגען. די דינסט האָט אַרײַנגעבראַכט אַ טאַץ מיט טיי און צובײסעכץ. פֿרומקײן האָט זיך באַקוועם געמאַכט אין ווייכן פֿאַטעל און פֿעליפע האָט זיך אַוועקגעזעצט אַנטקעגן אים. די שניין פֿון לאָמפּ איז געפֿאַלן אויפֿן טונקעלן פנים, אויף די ברייטע אַקסלען, ווי אין אַ ראָד פֿון געבלעכן ליכט.

— איר הערט, סעניאָר פֿרומקײן, איך האָב אַ מאָל געקלערט וועגן אַנדן, און איך פֿיל מיך פשוט גליקלעך, וואָס איך האָב אַנדן פֿאַר אַ פֿרײַנד. איר זײַט אַ ייִדישער שרײַבער. איך ווייס, אז איר פֿאַרשטייט זייער גוט די ייִדישע נשמה, ווי פֿאַרפֿלאַנטערט זי זאָל נישט זײַן. דער ייִד איז דאָך עפעס אַזאַ מענטשלעך באַשעפֿעניש, וואָס האָט צו זיך נישט קיין גלײַכן. אָט, צום בנישפּיל, נעמט מיך, איך, פֿעליפע קרײַזלער, ווי אַזוי וואָלט איר מיך געשילדערט?

פֿרומקײן האָט אַ שמייכל געטאָן. אין זײַן פֿאַנטאַזיע האָט זיך שוין געפֿלאַנטערט אַ טעמע וועגן אַזאַ טיפּ. ער האָט געזאָגט:

— סעניאָר קרײַזלער, איר שאַצט-איבער מיין באַשיידענעם טאַ-לאָנט. איך בין נישט מער ווי אַ סקיצן-שרײַבער. איך כאַפֿ-אויף גע-וויסע שטרײַכן פֿונעם מענטשן און גיב זיי איבער אין זייער אַ קור-צער און געפֿאַסטער פֿאַרעם.

— דאָס ווייס איך נישט. איך ווייס, אז איר זײַט אַ שרײַבער, דאָס שרײַבן דאַרף זײַן זייער אַ שווערער ענין. נאָך שווערער ווי אַ בירזשע-קאַמבינאַציע.

זיי האָבן זיך ביידע צעלאַכט.

— הערט, פֿרײַנד פֿרומקײן! — האָט ער אָנגעפֿאַנגען — יאָרן לאָנג ווי עס פֿאַרפֿאַלגט מיך אַ בילד פֿון מײַנע קינדער-יאָרן און איך וויל עס טאָקע אַנדן דערציילן. אָפֿשר וועט עס דורך אַנדן באַ-קומען אַ תּיקון. אָפֿשר וועט איר מיר אַן עצה געבן.

ער איז געווען א קינד — געדענקט ער — פֿון א יאָר צוועלף. א יתום. אָן א טאַטן. זיין מאַמע האָט געדינט אין אַ שטעטל הינטער ווילנע. איישישאַק, דאַכט זיך, האָט געהייסן דאָס שטעטל. גערופֿן האָט מען אים מיט אַ צוגעגעבענעם נאָמען „אַלטער“. אַז די מאַמע איז אַוועקגעגאַנגען דינען, האָט זי אים אַרײַנגעגעבן פֿאַר אַ לערן־ײַנגל צו אַ קירושנער. אָבער ווי עס האָט זיך דעמאָלט געפֿירט, האָט מען אים אַנשטאַט לערנען די מלאכה געגעבן ניאַנטשען די קינדער, אַרויסטראַגן די טעפֿלעך. אין זײַן קינדערשן מוח האָט זיך געוועבט אַ געדאַנק צו אַנטלויפֿן פֿון אַט דער שטוב. ער האָט געפֿילט, אַז עס ווערט קעגן אים באַגאַנגען אַן עוולה, מען לערנט אים נישט די מלאכה. עס וועט פֿון אים גאַר נישט ווערן. זײַן מאַמע, ווען זי האָט אים איבערגעלאָזט אין שטוב בניים קירושנער, האָט מיט טרערן אין די אויגן אים געבעטן: „אַלטער מײַנער, זע, זאַלסט זײַן אַ מענטש! פֿאַלג עלטערע און לערן זיך! לערן זיך די מלאכה, זאַלסט קענען פֿאַרדינען אויף חיונה.“

דער באַלעבאַס, אַ ייד אַ בייזער, אַ שווינגער, האָט אין מאָל, ווען ער האָט נישט אַזוי שנעל אויסגעפֿאַלגט די באַלעבאַסטע, אים גוט אַנגעשלאָגן און אַרויסגעוואָרפֿן אויף דער גאַס.

אַ גאַנצן טאָג האָט ער אַרומגעבלאַנקעט איבער די גאַסן, אַ הונגעריקער, אַ באַרוועסער, אַן אַפּגעריסענער. אַרום נאָך מיטיק האָט ער זיך אַוועקגעלייגט אויפֿן זאַמד, אויפֿן „פלעצל“, אַ פֿאַרלשטער. אויפֿן באַרוועסן פֿוס האָט ער געהאַט אַ ווונד, האָט ער געלאָזט די פֿליגן זאָלן זיך אויף דעם פֿאַרקלעבן, עס זאָל זיך פֿאַרטריקענען, היילן... און ער האָט אַנגעדרימלט. מיט אַ מאָל דערפֿילט ער, אַז עמעצער וועקט אים. ער עפֿנט די אויגן — שטייט נעבן אים אַ ייִד־געלע פֿון אַ יאָר נײַן און דערלאַנגט אים אַ היפש שטיקל ברויט, אַנגעשמירט מיט פוטער.

— ווילסט ברויט? — פֿרעגט ער אים — עס!

ער האָט גענומען דאָס ברויט פֿון קינדס הענטל און געשלונגען גאַנצע שטיקער.

— עס, איך וועל דיר ברענגען נאך ברויט! — זאגט צו אים
 דאס קינד און זעצט זיך אוועק נעבן אים אין זאמד.
 — איך וויל נישט מער... — ענטפערט ער און עס שטיקט אים
 אין האלדז א געוויין.

— און איך וועל דיר ברענגען געלט אויך — זאגט דאס ינגע-
 לע — גיי נישט אוועק פֿון דאנען, ווארט.
 און ער אנטלויפט.

ער האָט געזעסן דאָס ברויט און געוויינט. דאָס קינדישע האָרץ
 איז זיך אים עפעס ווי צעגאָנגען, צעגאָנגען פֿאַר געוויין, פֿאַר עלנט-
 קייט, ווי אַ פֿאַרלאָזט הינטל אין אַן אומבאַקאַנטער וועלט. עס האָט
 לאַנג נישט געדויערט און דאָס ינגעלע איז געקומען צו לויפֿן. אויף
 זײַן פּנימל זײַנען נאָך געווען סימנים פֿון פֿאַרטריקנטע טרערן. ער
 האָט געהאַלטן אין האַנט אַ „זעקסער“¹².

— נאָ! — האָט ער געזאָגט — נאָ דיר דאָס געלט, נעם עס.

ער האָט גענומען דעם זעקסער, געקוקט אויף דער קופּערנער
 מטבע און נישט געגלייבט זײַנע אויגן. דאָס קינד איז געשטאַנען
 איבער אים, אָנגעשטעלט אויף אים די אויגן מיט די נאָך נישט
 פֿאַרטריקנטע טרערן און איז פּלוצעם אַנטלאָפֿן געוואָרן. ער האָט
 אים געזען לויפֿן איבער דער ברייט פֿון „פלעצל“ מיט די קורצע הייז-
 לעך און באַרוועסע פֿיס.

קרייזלער האָט געווישט דעם שטערן מיטן טיכל, ווי עס וואָלט
 אים באַפֿאַלן אַ שווייס. ער האָט אַ קוק געטאַן אויף פֿרומקינען.
 פֿרומקין איז געזעסן אין טיף פֿון פֿאַטעל, דעם קאַפּ צווישן ביידע
 הענט אַרײַנגערוקט.

— דערציילט... — האָט ער געזאָגט מיט אַ כּריפּ אין קול, ווי
 אַן עכאַ פֿון ערגעץ.

¹² דריי קאָפּיקעס. 100 קאָפּיקעס זײַנען געווען אַ רובל, כּמעט אַ האַלבער
 דאַלער.

ער האָט זיך אויפֿגעהויבן מיטן זעקסער אין האַנט — זעצט-
פֿאַר קרייזלער — עס איז געווען אַ נײַע קופּערנע מטבע, וואָס האָט
געלאָאָנצט אין זײַן האַנט. ער פֿאַרמאָגט געלט, האָט ער זיך גע-
קלערט, אַ זעקסער. ער האָט זיך געגעבן אַ גלייך־אויס, אַ נײַער פּוּח
האָט זיך אין אים דערוועקט; ער האָט זיך דערפֿילט ווי ער וואָלט
עלטער געוואָרן אין דער מינוט. מיטן צונויפֿגעדריקטן זעקסער אין
האַנט האָט ער זיך געלאָזט לויפֿן צו דער מאַמען אין איישישאַק.
ער האָט נישט געוואָסט דעם וועג, אָבער ער האָט געהאַט אין זײַן
האַנט אַ זעקסער!

פֿעליפע האָט זיך אַ הייב געטאָן פֿון פּלאַץ.

קען מען דען פֿאַרשטיין, וואָס עס האָט דעמאָלט פֿאַר אים באַ-
טײַט דער זעקסער! ער איז געלאָפֿן איבער שטויביקע וועגן, צווישן
פֿעלדער, ביז עס איז נאָכט געוואָרן. פּויערים האָבן אים געוויזן דעם
וועג. די נאָכט האָט ער גענעכטיקט אין פֿעלד. מיטן ערשטן שנין
פֿון טאָג האָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט און איז ווײַטער געגאַנגען. ער
איז געווען הונגעריק, אָבער דעם זעקסער וועט ער נישט אויסגעבן.
ער דריקט די מטבע אין זײַן הענטל און קוקט אויף דעם גלאַנציקן
קופּער. ער דעדמאָנט זיך אין דעם ייִנגעלע, וואָס האָט אים געגעבן
ברויט און איז געלאָפֿן און אים געבראַכט די מטבע. אַ ער איז שוין
גאַר נישט דער אַלטער, וואָס איז געלעגן אַ פֿאַרחלשטער אויפֿן
פלעצל. ער גייט און פֿילט אין זיך, אַז עס גייען אין אים אויף כּוחות
אזעלכע, נײַע, וואָס ער האָט פֿריער נישט געפֿילט.

צוויי טעג האָט ער זיך געוואָלגערט איבער די וועגן און גע-
שלאָפֿן אין די פֿעלדער. גוטע פּויערטעס האָבן אים געגעבן שוואַרץ
• ברויט מיט מילך. אַ מאָל איז ער אַרײַן אין אַ וואַלד, אָפּגעגאַנגען
אַ שטיק וועג און זיך צוריק אומגעקערט. זיך געדרייט און צוריק-
געקומען אויפֿן זעלביקן פּלאַץ. אויפֿן פֿערטן טאָג ערשט איז ער
אַנגעקומען אין איישישאַק צו זײַן מאַמען...

פֿעליפע האָט איבערגעריסן זײַן דערציילונג. די לעצטע ווער-

טער האָט ער דערזאָגט מיט אַ מאַדנעם ציטער אין קול. ער האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון פּלאַץ און אַ שפּאַן געטאַן פֿאַרויס.

— דאָס ווייטערדיקע איז שוין נישט אַזוי וויכטיק.

עפעס אַ ווייטער קרובֿ, ער ווייס נישט ווי אַזוי, האָט אים גע־נומען קיין אַמעריקע, קיין טשילע, הייסט עס. אַבער דאָס בילד פֿון דעם ווונדערלעכן קינד איז אים געבליבן אַינגעקריצט אין דער נשמה. עס דאַכט זיך אים, אַז ער וואָלט אים דערקענט. ער איז אים שולדיק זיין לעבן. אַט דאָס קינד, וואָס האָט פֿאַר אים אויסגעוויינט ביי דער מאַמען אַ זעקסער, האָט אים געראַטעוועט פֿון אונטערגאַנג. קען אַ מאָל דער צופֿאַל זיי צונויפֿפֿירן, אים, פֿעליפע קרייזלערן, מיט אַט דעם ווונדערלעכן קינד, וואָס איז שוין איצט אַ מענטש?

— עס זיינען פֿאַראַן אַ סך ווונדערלעכע מענטשן אויף דער וועלט... — האָט פֿרומקין געזאָגט מיט אַ הייזעריקן קול, ווי עס וואָלט אים טרוקן געווען אין האַלדז.

אין זיין איינזאַמען צימערל, אויפֿן אייבערשטן גאַרן, איז פֿרומ־קינד דערנאָך געזעסן ביז שפעט ביי נאַכט. ער האָט זיך געגריבלט אין זיינע שרייטן — פעק מיט פֿאַרשריבענע פּאַפּירן — האָט אויס־געזוכט אַ העפֿטל, וווּ ער שרייבט אַ נאָוועלע, מיט נערוועזע באַ־וועגונגען געשריבן איין זייטל נאָך דעם צווייטן. ער האָט אַרײַנגע־שריבן די סצענע פֿון אים מיט אַלטערן, אַזוי ווי פֿעליפע האָט אים אַקערשט דערציילט. פֿאַרענדיקט שרייבן, האָט ער פֿאַרמאַכט דאָס העפֿטל, און אַן אויסגעשעפטער אַזוי אַינגעדרימלט איבערן טישל.

צווישן דרימל און חלום האָט זיך אים געדאַכט, אַז מען קלאַפט. ער האָט זיך אויפֿגעטשוכעט. יא, מען קלאַפט. ווער קלאַפט עס אַזוי שפעט ביי נאַכט ביי אים אין אייבערשטן צימערל?

— אַרײַן! — האָט ער אַ זאַג געטאַן.

פֿעליפע איז אַרײַנגעקומען, איז געבליבן שטיין אין גרויס פֿאַר־לעגנהייט.

— אַנטשולדיקט, וואָס איך קום אַינך שטערן אַזוי שפעט ביי

נאכט! — ער האט אַ טיפֿן קוק געטאָן אויף פֿרומקינען און נישט מיט זיין קול אַ געשריי געטאָן:
 — דאָס זינט איר! דאָס זינט איר! איך דערקען אין אַזערע אויגן.
 איך ווייס נישט פֿאַר וואָס, אַבער איך ווייס שוין... דאָס זינט איר...
 דאָס האָט איר מיר געראַטעוועט מיין לעבן!
 — גאָט איז מיט אַיך, סעניאָר קרייזלער! וואָס פֿאַלט אַיך אַזיין?
 ניין, נישט איך בין עס. אויסער דעם, וואָס איז עס אַיך וויכטיק?
 אַ קינד מיט אַ גוט האַרץ איז געקומען, ווען איר האָט זיך געפֿונען
 אין אַ נויט און אַיך געהאַלפֿן. קינדערשע זאַכן... קאַפּריזן... עס קען
 זיין, ווען נישט יענער ייִנגל, וואָלט אַן אַנדערער געקומען...
 פֿעליפע האָט אים לאַנג אַנגעקוקט, ווי ער וואָלט עפעס פֿאַר-
 שטאַנען און פֿעסט אים געדריקט די האַנט.

*

נישט אַלע ווינטערטעג זינען געווען גלייך. עס זינען אַוועק
 פּמעט וואַכן גאַנצע און עס האָט געהאַלטן אין איין רעגענען. די
 שטאַט האָט זיך דורכגעווייקט דורך און דורך. אין אַ סך הייזער האָט
 אַריינגערעגנט. און אויב מען האָט פֿאַרראַכטן דעם דאַך איז נאָך
 ערגער געוואָרן. האָט מען פֿאַרראַכטן אין איין זינט, האָט גערעגנט
 אין דער צווייטער זינט. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די הימלען וועלן
 זיך קיין מאָל נישט פֿאַרמאַכן. פֿאַרמורעטע הימלען. וואָלקנס איינע
 אויף די אַנדערע. אַנגעוואַרפֿן שוואַרצע כּמאַרעס. מען האָט זיך גע-
 טוליעט אין די קאַפּען, וווּ עס זינען אין מיטן טאַג געווען אַנגע-
 צונדן די עלעקטרישע לאַמפּן. אין קאַפּעראַטיוו האָט זיך געאַרבעט
 אַזוי געשמאַק, אַז מען האָט פֿאַרגעסן אין רעגן. עולם — קעפּ אויף
 קעפּ. דער אַלטער לאַזאַר, לוסיס פֿאַטער, דער אויפֿזעער איבערן
 גאַנצן געשעפֿט איז געווען אַזוי פֿאַרטאָן, אַז ער האָט נישט געפֿילט
 ווי עס רעגנט. אין דרויסן, ביי דער טיר, האָט מען אויסגעלאָדן
 פּעק סחורה פֿון לאַסטאויטאָס. ער האָט געציילט און באַטאַפּט יעדן
 פּאַק.

— סעניאָר לאַזאַר, כאַפּט עפעס אַרויף אויף זיך! — האָט אים

ראַלניק געשרייען פֿון אינעווייניק — איר וועט זיך פֿאַרקילן. עס איז טשילע!

ער האָט נישט געפֿילט קיין קעלט, דער אַלטער לאַזאַר. פֿאַר-קערט, עס איז אים געווען הייס. ער האָט אָפּגעווישט די רעגן-טראָפּנס פֿונעם פֿנים און פֿאַרציכנט אין ביכל די פעק סחורה, וואָס מען לאַדט־אויס פֿון די לאַסט־וועגענער.

בײַ נאַכט האָט ער זיך געפֿילט עפעס נישט מיט אַלעמען. עס האָט אים געשטאַכן אין פֿלייצע. ער האָט אַפֿילו לוסין נישט געזאָגט. עט, נאַרישקייט! האָט ער אָפּגעגעסן וועטשערע און זיך אַרײַנגע-לייגט אין בעט. בײַ נאַכט האָט ער געקראָגן היץ. עס האָט זיך אים געדאַכט, ער פֿאַלט אין תּהומען. ער שווימט אין באַסיינען מיט לעבלעכען וואַסער. זײַן ווייב, מערי, לייגט אים קאַמפרעסן. ער האָט געוויסט, אַז מערי איז געשטאַרבן, דאָך האָט ער זיך נישט געחיי-דוּשט, וואָס זי פֿאַרעט זיך אַרום אים, דעקט אים אײַן אין די קאַלד־רעס.

— ס׳ט־געזונט זײַן... — שעפטשעט זי אים אַרײַן אין אויער. עס דאַכט זיך אים, אַז ער הערט שוין נישט. פֿאַרשטאַפט די אויערן. עס שטיקט אים אין האַלדז. מיטן טאָג האָט ער זיך אויפֿגעכאַפט. זיך אַרומגעקוקט מיט שטאַרע בליקן און איז ווידער אַײַנגעשלאָפֿן. דער אַלטער לאַזאַר איז געווען פֿאַרבײַ. פֿעליפע האָט געבראַכט צוויי פּראָפֿעסאָרן אויף אַ קאַנסיליום. זיי האָבן אים לאַנג באַטראַכט. זיי האָבן געשמעלט דעם דיאַגנאָז: טאַפּלע לונגען־אַנצינדונג; מען מוז אים שנעל געבן אַײַנשפּריצונגען פֿון פעניצילין. אָבער וווּ נעמט מען פעניצילין? נישטאַ צו קריגן אין שטאָט! פֿעליפע איז אַרויסגע-לאָפֿן, איבערלאַזנדיק לוסין און די קראַנקן־שוועסטער בײַם חולה.

ער איז אָבער פֿאַרט צוריקגעקומען מיט עטלעכע פֿלעשעלעך פעניצילין, מיט אַ פּראַקטיקאַנט און נאָך אַ דאַקטער.

— די דאַקטוירים זײַנען שלימזליקעס... וואָס הייסט נישט קע-נען געפֿינען קיין מעדיצין?

דער חולה, דער אַלטער לאַזאַר, האָט געקוקט מיט דאַנקבאַר-

קייט אויף פֿעליפען. זײַן אָנוועזנהייט האָט אין אים געוועקט האָפֿע־
נונג, זיכערקייט. „ער וועט ראַטעווען; נישטאַ אַ זאַך, וואָס ער, פֿע־
ליפע, זאָל נישט קענען דורכפֿירן“, האָט ער געקלערט.

לוסי האָט געקוקט אויף אים מיט אַנגסט. זי האָט אויך גע־
גלייבט, אַז נאָר ער, פֿעליפע, קען ראַטעווען איר טאַטן; איין פֿעליפע
איז בכוח אים צו ראַטעווען. ער איז דער מענטש. זי האָט געפֿילט,
אַז ער איז איר אַ טזערער פֿרענד. אַ פֿרענד? זי פֿילט אַז זי רויטלט
זיך אין איר פֿאַנטאַזיע. אין איר שעמעוודיקייט מוז זי מודה זײַן,
אַז ער, פֿעליפע, איז איר נאָענט, אַ סך נענטער ווי אַ פֿרענד. זי איז
גרייט צו אַלץ פֿאַר אים... עפעס ציט זי צו אים. אַט שטייט ער און
קוקט ווי דער פראַקטיקאַנט מאַכט די אַנשפּריצונגען. ער איז
אַרײַנגעטאַן אין דעם.

— הער פראַקטיקאַנט — בעט ער זיך — מיט גרויס פֿאַר־
זיכטיקייט.

דאָס האָט פֿעליפע געבעטן, ווען דער חולה האָט אַ קרעכץ גע־
טאַן פֿאַר ווייטיק.

דאָכט זיך לוסין, אַז פֿעליפעס פֿיגור פֿילט־אַן דאָס גאַנצע צימער.
מאַסיוו און זיכער זײַנען זײַנע באַוועגונגען. מען פֿילט זיך באַרויקט
אין זײַן אָנוועזנהייט.

— נישט געזאַרגט, לוסין, מיר וועלן אים אַרויסשלעפּן... — האָט
ער געשמייכלט — דער פראַפֿעסאָר איז אַן עמינענץ אין לאַנד. ער
וועט קומען צוויי מאָל אַ טאַג. נישט געזאַרגט, נישט געזאַרגט...
מיט אַ גלאַנץ פֿון טרערן אין די אויגן האָט לוסין געקוקט אויף
פֿעליפען.

— איך גלייב אַיך, סעניאָר קרײַזלער, אַז איר זאָגט, גלייב איך.
אַיך דאַרף מען גלייבן. איר זאָגט תמיד דעם אמת.

— נישט אויף אַזוי פֿיל, טזערע לוסין, נישט אויף אַזוי פֿיל.
נישטאַ קיין מענטש אויף דער וועלט, וואָס זאָל תמיד זאָגן דעם אמת.
עס קומט אַ מאָל אויס אַפּצונאַרן זיך אַליין, זיך פֿאַרריידן די ציין,

אזוינדין זיך, אז דאס, וואס דו האלטסט פאר אמת, איז דער ריכטיקער אמת...

לויט האט דערלאנגט טיי מיט צובינגן. האט געגרייט צום טיש. פֿעליפע האט גערונקען און געגעסן מיט אפעטיט דאס שווארצע ברויט, סארדין און וורשט. לויט האט זיך באוועגט לויט אין דעם נישט גאר גרויסן צימער און אפט איז איר אויסגעקומען פֿארבנייגט גיין הארט נעבן שטול, ווי פֿעליפע איז געזעסן, א שמיכלענדיקע האט זי פֿארבינגעשוועבט און פֿעליפע האט געפֿילט ווי א פֿריש גלעטנדיק ווינטל איבער זיין פנים.

ער האט זי איצט געזען עפעס גאר אן אנדערע, מער פֿרוי, מער יידישע פֿרוי, מיט אלע חנען פֿון א יידישער טאכטער, מיט פֿארשעמעטע, אראפגעלאזטע אויגן. א ווייכע אַזא, וואס גייט נישט, נאר שוועבט מיט גרינגע, עלאסטישע טריט.

— סעניאריטא לויט, וואס ארבעט איר אזוי פֿיל? זעצט זיך ביים טיש. איר זינט זיכער גוט הונגעריק.

לויט האט זיך א פֿאררויטלטע אוועקגעזעצט אנטקעגן פֿעליפע. זי קען אים נישט קוקן אין די אויגן... עס דאכט זיך איר, אז ער לייענט אירע געדאנקען. ער דעקט אויף אירע באהאלטענע געפֿילן. פֿעליפע האט גערעדט וועגן איר פֿאטער, וועגן קאָאָפּעראַטיוו. עס איז פֿאר אים דאס גרעסטע גליק, וואס דער קאָאָפּעראַטיוו פֿראַג גרעסירט, צעוואַקסט זיך מיט גרויס דערפֿאלג. ער האט שוין אויסגעשריבן מאַשינען אין די שטאַטן, צו אינסטאַלירן א גרויסע פֿאַב־ריק פֿון שטאַפֿן. ער האט א פֿלאַן צו בויען הייזער פֿאר אלע מיטגלידער. עס וועט זיך אויסצאלן מיט די דיזיידענדן. ער איז איצט א פֿרייער מענטש און ער וויל זיך אָפּגעבן צו יידישע אינטערעסן. ער וויל צאלן אלע חובות דעם יידישן פֿאַלק. זאלן זיך מעלדן די מאַנערס. ער איז גרייט צו צאלן מיט דיזיידענד...

פֿון שלאָפֿצימער האט זיך דערהערט א שטיל קרעכצן. זיי זייען נען ביידע אַרײַנגעלאָפֿן. די קראַנקן־שוועסטער האט זיי אָנגעקוקט מיט אומרויִקע בליקן. דער אַלטער איז געלעגן מיט האַלב פֿאַרמאַכטע

אויגן און שווער געאטעמט. עס האט אים געשטיקט אין האלדז. עס ווייזט-אויס, אז דער פעניצילין האט נישט געהאט די דערווארטע ווירקונג. די היץ איז נישט אפגעפאלן. פעליפע האט געשיקט די קראנקן-שוועסטער צו רופן דעם דאקטער. דער קראנקער האט גע-עפנט די אויגן, דערזען לוסין מיט פעליפען, האט ער זיי אנגעקוקט ביידן מיט דאנקבליקן. ער האט מיט א האנט-באוועגונג צוגערופן לוסין. זי האט זיך אריבערגעבויגן איבער אים.

— טאטעשי, ווי פילסטו זיך? באלד קומט דער דאקטער. עס וועט דיר בעסער ווערן. זיי רויק, טאטע.

— איך שרעק זיך נישט, טאכטער, לויט מנינע. איך ווייס, דו וועסט נישט בלייבן אליין. גוטע מענטשן וועלן זארגן פאר דיר.
— אבער וואס איז דאס פאר א רייד? — האט פעליפע איבער-געשלאגן דעם אלטן — איר וועט געזונט ווערן. איר זינט אפגע-שוואכט, נישט מער, אפגעשוואכט א ביסל. א גלאז ווארעמע טיי דערלאנגט אים, א גלאז ווארעמע טיי!

לוסי איז געגאנגען ברענגען טיי און פעליפע איז געבליבן אליין מיטן קראנקן. דער אלטער האט אים מיט א ווונק צוגערופן נענטער, האט אנגענומען זיין האנט און טרערן זיינען אים געפלאסן פון די אויגן.

ער האט שטיל געשעפטשעט:

— היט-אפ מנין לוסין, מנין אויג אין קאפ!

א צערודערטער איז פעליפע געשטאנען. האט געקוקט, ווי דער אלטער וויינט אין דער שטיל, וויינט מיט ביטערע טרערן. ער האט נישט געוויסט וואס צו זאגן.

— בארויקט אייך, סעניאר לאזאר, בארויקט אייך...

לוסי האט געבראכט טיי, זיך אוועקגעזעצט אויפן ראנד פון בעט.

— נא, טאטעשי, טרינק.

צום אונט צו איז דעם קראנקן ערגער געווארן. עס זיינען גע-קומען ראליניק, שעפס, נאך דעם פרומקין. מען האט געווארט אין צווייטן צימער, וואס דער דאקטער וועט זאגן. ווישנדיק די ברילן

און אזוי ווי פֿאַרבניגענדיק האָט דער דאָקטער אַ זאָג געטאָן, אַז די נאַכט וועט זיין אַנטשיידן...

פֿעליפע איז אויפֿגעשפרונגען. עס טאָר נישט פֿאַסירן. מען מוז ראַטעווען, אַנעמען מיטלען. דער פֿראַפֿעסאָר האָט אויסגעהערט, אַנגעטאָן די ברילן און מיט אַ ליכטן שמייכל געקוקט אויף זיין פֿרײַנד:

— די מעדיצין איז רעלאַטיוו, דאָן פֿעליפע. אויף דער בירושע קען מען אַ מאָל זיך אימפּאַנירן, אָבער אונדזערע מעגלעכקייטן זײַן נען באַגרענעצטע. דער טויט שפּילט זיך מיט אונדז, טוט אונדז אָפּ שפּיצלעך, קאַפּריזעוועט, אָבער קיין אַבסאָלוטס איז נישטאָ...

ער האָט געביטן דעם טאָן, און פֿאַרענדיקט ערנסט:
— מען וועט אים נאָך אַ מאָל געבן פעניצילין און גאָט וועט העלפֿן...

*

לוסי געדענקט נישט וויפֿל צײַט זי האָט זיך געפֿונען ווי אין אַ היבערפלעט; זי געדענקט נאָר, ווי מען האָט דעם טאָטן אירן אַרויסגעטראָגן פֿון שטוב. דאָכט זיך, אַז זי איז געזעסן אויף אַ שטול און אַרום איר האָבן זיך אַרומגעשטעלט אומבאַקאַנטע פֿרויען, האָבן גערעדט צו איר, געהאַלטן פֿאַר די הענט. נאָך דעם האָט זי זיך עפעס אַזוי אַרומגעשלעפט אַן אַ ציל איבער די צימערלעך. אַ דינסט האָט איר באַדינט, געקאַכט געקעכטסן, און נאָך מענטשן האָבן זיך אַרומגעדרייט אין שטוב.

פֿעליפע און פֿרומקין האָבן צו איר גערעדט, ליבלעך גערעדט. זי וויל, דאָכט זיך, אַ שמייכל טאָן. זיי ענטפֿערן אַ דאַנקוואָרט. עס קומט איר אונטער עפעס אַזאַ מין דריקעניש אונטערן האַרצן, אַז זי צעוויינט זיך מיט אַ פֿאַרשטיקט געווייץ. נאָך דעם האָט זי געפֿילט עפעס אַזאַ פּוסטקייט, ווי אַרום וואַלט קיינער נישט געווען, ווי זי וואַלט זיך געפֿונען אין אַן אויסגעשטאַרבענער שטאָט. זי איז שוין געגאַנגען צו איר באַשעפֿטיקונג אין קאַפּפּעראַטיוו, געזעסן בײַ דער קאַסע, מיט בלייכע פֿינגער געציילט געלט, געגעבן רעשט, פֿאַר-

צייכנט אין די ביכער. דאָס אַלץ האָט זי געטאָן ווי מעכאַניש, ווי אַן אויטאָמאַט וואָלט איר דיקטירט די באַוועגונגען. איז בליק איז גע-
ווען אַ ווינטער, אָן אויסדרוק. אַ סך זאַכן, וואָס מען האָט צו איר
גערעדט, האָט זי כמעט ווי נישט פֿאַרשטאַנען. זיי דורכגעלאָזט אָן
איבערפֿרעגן, ווי דאָס, וואָס מען רעדט, מיינט מען נישט ס'איז צו
איר געווענדט, נאָר צו עמעצן אַנדערש.

דאָקטוירים האָבן געראַטן, זי זאָל אַרויספֿאַרן צום צפֿון פֿון
לאַנד, אין אַ וואַרעמען קלימאַט. זי מוז בייטן דעם אַמביענט אויף
אַ היפש שטיקל צייט. זי טאָר נישט זען אירע באַקאַנטע זאַכן, אָפֿילו
מענטשן מיט וועלכע זי איז זיך ציוניפֿגעקומען אָפֿט איידער איר
פֿאַטער איז געשטאַרבן. די באַקאַנטע זאַכן דערמאַנען איר אין פֿאַ-
טער און דאָס דערדריקט זי און פֿירט זי צו מעלאַנכאָליע.

פֿעליפע האָט געבעטן פֿרומקינען, ער זאָל באַגלייטן לויסין קיין
אַנטאַפֿאַגאַסטאַ. זי וועט מיטנעמען די דינסט און ער וועט שוין טע-
לעגראַפֿיש אַלץ באַזאָרגן, אַ באַקוועמען האַטעל און אַלץ וואָס מען
דאַרף. ער האָט געגאַרט מיטצופֿאַרן, ער האָט אָבער נישט געפֿונען
דעם פֿאַסיקן תּירוץ. אָבער ווען פֿרומקין האָט אים געזאָגט, אַז דאָן
פֿעליפע וואָלט באַדאַרפֿט אויך מיטפֿאַרן, האָט ער זיך צעשטראַלט
מיט פֿרייד ווי אַ קינד.

אויך לויסין האָט זיך דערפֿרייט, ווען זי האָט זיך דערוואַסט, אַז
זיי וועלן אַרויספֿאַרן אויף צפֿון, אויף אַ פֿאַר וואַכן, צו געניסן פֿון
דעם וואַרעמען קלימאַט פֿון אַנטאַפֿאַגאַסטאַ, און אַז פֿעליפע פֿאַרט
אויך. פֿעליפע — דער נאָמען האָט געווירקט אויף איר ווי אַ כּישוף.
זי האָט געטראָגן אין האַרצן דעם נאָמען ווי אַ טרייסט און יעדעס
מאָל, ווען זי האָט דערפֿילט, אַז זי פֿאַרלירט דעם באַדן אונטער אירע
פֿיס, ווי זי וואָלט געפֿאַלן אָן אַנהאַלט, איז גענוג געווען, זי זאָל
אַ שעפטשע טאָן „פֿעליפע“ און זי האָט פֿרייער אָפּגעאַטעמט, אַרניג-
גענומען לופֿט. אַ ראַזעווע פֿאַרב קומט איר אין פֿנים און אַ לייכטער
שמייכל באַווייזט זיך אויף די ליפּן.

שוין זיצנדיק אין אַוויאָן האָט זי דערפֿילט, ווי זי ענדערט זיך,

ווי זי וואלט באקומען נניע כוחות. אין די אויגן איז ליכטיקער גע-
וואָרן, ווי עס וואלט פֿון זיי אַראָפּ אַ נעפֿל; איר דערפֿרייענדיקער
בליק מיט אַ ליכטן גלאַנץ האָט ווידער אויפֿגעשניינט.
— לוס, לוס, איר זעט גאַר אַנדערש אויס! — האָט פֿעליפע
אַ פֿריילעכער אויסגערופֿן — אַט אַזוי, אַט אַזוי נעמט זיך אין די
הענט אַריין.

לוסי האָט אַ לאַך געטאַן. דאָס ערשטע מאָל זינט דעם טויט פֿון
איר פֿאַטער האָט זי געלאַכט. עס האָט זיך דערפֿילט דער זילבערנער
קלאַנג פֿון איר קול. אונטערן אַוויאַן זינגען די וואַלקנס געשווומען
ווי סטאַדעס געקרעזלטע ווייסע שעפֿסן.

פֿרומקין איז געזעסן און גערייכערט זיין ציגאַרעט. דאָס אימ-
פֿאַזאַנטע בילד האָט אים פֿאַרכאַפט. דאָס ערשטע מאָל, וואָס ער
פֿאַרט אין אַן אַוויאַן, פֿון זיין פֿענצטערל האָט ער געזען דעם ים,
וואָס האָט זיך געבלייט אונטערן האַריזאָנט ווי אַ בלויע טאַשמע, ווי
איבערגעשניטן מיט אַ מעסער. צווישן ים און יבשה איז געלעגן
דער ברעג מיט קליינע בערגלעך, ווי אויסגעבויענע רוקנס פֿון
פּויענדיקע חיות, און פֿון דער אַנדערער זייט האָבן געשוועבט פֿאַנ-
טאַסטישע באַשעפֿענישן, ווייסע געקנוילטע לעמפּערטן, ריזיקע
זשאַבעס, ווייסע ווי וואַטע, מיט צעשפּרייטע לאַפעס געהאַנגען אי-
בערן אַפּגרונט. דאָס בילד האָט זיך געביטן. און אַט איז געקומען
צו לויפֿן אַ ריזיקע ווילדע סטאַדע בופֿלאַקסן, ווייס ווי מילך, און
איבער זיי איז אַנגעריטן אַ ווילדער ריטער, וואָס האָט געהאַלטן
די צוימען פֿון אַ צענדלינג פֿערד, צעיאָגט די סטאַדע בופֿלאַקסן אויף
אַלע זייטן און איז אַליין אויך צעשווומען געוואָרן אין בלויען רוים,
און עס האָט זיך אויפֿגעדעקט אַ בלויער הימל, און די זון האָט אַ
בלענד געטאַן און פֿאַרגאַסן דעם אַוויאַן מיט סנאַפעס שטראַלן. די
פֿעצטערלעך האָבן זיך אַזוי צעשניינט, צעשטראַלט און צעשפּילט אין
טויזנטער קאַלירן, אַז עס האָט געבלענדט פֿאַר די אויגן.

— אַ ווונדערלעך בילד! — האָט פֿרומקין אַ מורמל געטאַן, און
געלאָזט קנוילן רייך פֿון זיין ציגאַרעט, און איידער וואָס ווען האָט

זיך שוין דער אויגן אראפגעלאזט אין אַרְאָדראָם פֿון אַנטאַפֿאַ-
גאַסטאַ.

*

די יוגנט אין לוסין האָט גוֹבֵר געווען.
די הייסע זון פֿון אַנטאַפֿאַגאַסטאַ. די רויע ווינטן, וואָס בלאָזן
פֿון פֿאַציפֿישן ים, האָבן אויף איר גוט געווירקט. דאָס פנים האָט
באַקומען די פֿרישע ראָזעווע פֿאַרב. די מאַטאַווע וויסקייט פֿון אירע
באַקן האָט זיך עטוואָס פֿאַרברוינט. זי האָט באַקומען צוריק דאָס
רירעוודיקייט פֿון אַ יוגן צוויי און צוואַנציק יאָריק מיידל. זי פֿלעגט
אויפֿשטיין גאַנץ פֿרי, פֿרֿיער ווי פֿעליפע מיט פֿרומקייטען. שוין
אויסגעבאַדן און אַנגעטאַן אין איר טונקעלן קליידל פֿון מאַטאַוון
מאַנגאַל, האָט זי געקלאַפט אין די צימערן פֿון אירע פֿרֿינד:

— אויפֿגעשטאַנען, פֿוילערס, פֿעפֿערס וואָס איר זנט!

און דער זילבערנער קלאַנג פֿון איר געלעכטער האָט זיך צע-
טראָגן איבערן קאַרידאָר פֿון לוקסוס־האַטעל.

אין ווייסע הויזן און ברוינע ספֿאַרט־רעקלעך, ווי טוריסטן, לאָזן
זיי זיך אַלע דריי אַרויס איבער די גאַסן פֿון דער שיינער זוניקער
אַנטאַפֿאַגאַסטאַ. לוסין גייט צווישן ביידן. אַט נעמט זי זיי אונטערן
אַרעם און מיט געלעכטער און שטיפֿערייען שפּאַנען זיי איבערן מיטן
גאַס.

מען האָט זיי שוין געקענט. זיי האָבן זיך געמערקט איבער דער
שטאַט. אין די קראַמען האָט מען זיי באַזונדערס אויפֿגענומען. פֿע-
ליפע האָט געקויפֿט וואָס נאָר ער האָט געזען אין די שוויפֿענצטער:
פֿאַטאַגראַפֿישע אַפֿאַראַטן, קוריאָזע שפּילצייגן און וואָס נאָר זיין אויג
האָט געזען. נאָך דעם האָט זיך עס אַלץ געוואַלגערט אין די צוויי
צימערן, וואָס ער האָט פֿאַרנומען אין האַטעל, ביז ער האָט עס אַוועק-
געשאַנקען די פֿאַרטערן, די קעלנערס און די דינסטן. קיים איז ער
פֿטור געוואָרן פֿון דעם, האָט ער ווידער געקויפֿט.

זיי זינען געלעגן שעהען אויפֿן זאַמד פֿון דער פֿליאַזשע אונ-
טער דער זון, און נאָך מיטיק זינען זיי אַרומגעפֿאַרן אין אויטאַמאָ-

ביל, וואָס פֿעליפע האָט דאָרט אינגעהאַנדלט. געפֿאַרן אַרום דער שטאָט אויף די זאַמדיקע וועגן און איבער די ווינטע פּליאַזשעס, בני די ברעגן פֿון ים.

פֿעליפע האָט אויך אין דער דאָזיקער שטאָט געהאַט געשעפֿטן. ער איז געווען אַ גרויסער אַקציאָנער אין די סאַליטרעס און מען איז געקומען אים באַזוכן אין האַטעל. אַבער ער האָט נישט געוואָלט הערן פֿון קיין געשעפֿטן. די דאָזיקען טעג זינען בני אים געווען די גליקלעכסטע פֿון זיין לעבן. באַהאַלטענע קוואַלן פֿון יוגנט האָבן אויפֿגעוואַכט אין אים. ער האָט ערשט דערפֿילט אַז דאָס אמתע לעבן האָט ער נישט געלעבט. דער לוקסוס און דאָס רייכטום האָט אים נישט געקענט געבן אַט דאָס פשוטע גליק, וואָס ער פֿילט איצט. יעדן זומער פֿלעגט ער אַרויספֿאַרן צו דער פּליאַזשע. אַבער ער האָט זיך דעמאָלט געלאָנגווייליקט, אַז ער פֿלעגט אין אַ שיינעם טאַג זיך אַרײַנזעצן אין זיין אויטאָמאָביל און אַוועקפֿאַרן אין שטאָט אַרײַן, און אין די נעכט איבערליגן אין אַ קלוב, שפּילן אין קאַרטן אין אַן אַנגערױכערטן צימער.

און זיין כּוואַניטאַט?... ער צווייפֿלט, צי האָט זי אים ווען עס איז טאַקע ליב געהאַט. אַפֿילו אין אירע ליבע־ספּאַזמעס האָט זי אויך מסתמא געוויסט, אַז זי איז מיט אַ יידן... אַ „כּוּדײַאַ“ פֿעליפע... איר בלוט האָט נישט פֿאַרטראָגן זיין בלוט און זי איז געווען קינדער־לאָז... האָט זי מיט אים קיין קינדער נישט געוואָלט האָבן? אַ דור פֿון „כּוּדײַאַס“... איז זי אַוועק צו אירס... פעפע איז ווי אַנגעמאַסטן פֿאַר איר... תּאוּוה מיט לוקסוס... פֿאַרבאַטענע ליבע, וואָס גרענעצט זיך מיט אויסגעלאַסנקייט...

ניין, כּוואַניטאַט איז נישט געווען פֿאַר אים און נישט ער איז געווען פֿאַר איר.

ער האָט דערהערט די שטים פֿון זיין בלוט — — —

*

אין האַטעל האָט מען געגעסן שפעט וועטשערע. ביז די געסט זינען זיך צונױפֿגעקומען אין דעם גרויסן עסזאַל האָט דערווייל גע-

שפילט אן אַרקעסטער און יונגוואַרג האָט אין צווישנצייט געכאַפט אַ טענצל. פֿעליפע האָט נישט געטאַנצט, אָבער ער האָט געהאַט הנאה צו זען, ווי לויט טראַגט זיך איבערן זאַל און פֿאַרבנישוועבנדיק וואַרפט זי אים צו אַ שמייכל. זי טאַנצט מיט אַ הויכן, דאַרן ענג-לענדער, און אינזשעניר פֿון די דערבניקע קופער-מינעס. פֿעליפע באַמערקט, ווי ער פֿרעסט לויטן מיט די אויגן, ווי ער דריקט זי צו זיך, איר יוגנטלעכער קערפער איז בייגזאַם, עלאַסטיש, דאָך שטייף און דראַטיק.

פֿרומקין טרינקט צו ביסלעך פֿון זיין ליקער, רייכערט זיין פֿאַ-פיראַס. ער טראַכט וועגן דעם, אָ לויט מיט קרייזלערן — דאָס זיין-נען אַ פֿאַרל מן השמים. דאָס צוגעפאַסטע פֿאַרל, וואָס דער צופֿאַל האָט צונויפֿגעפֿירט. דער צופֿאַל? ניין, עס איז נישט קיין צופֿאַל, פֿאַראַן פֿאַרבאַרגענע שטראַמען, וואָס לויפֿן דורך באַהאַלטענע דורכ-גענג און קומען אַלע צום אורקוואַל. אויף זייער וועג מאַכן זיי דורך קאַפּריזנע זיגזאַגן, און אַפֿט מאַל גרויסע אומקרייזן, אָבער עס ציט זיי ווי מיט מאַגנעטן צו זייער שטאַם, צו זייער אורשפּרונג.

אין די אויערן רוישט די מוזיק. די פּויק האָט זיך צעפּויקט מיט דומפיקע, ברומענדיקע קלעפּ, און אַ פֿלייט איז זיך פֿאַרגאַנגען. אַלע ליכטן אַנגעצונדן אין זאַל; הענגלאַמפּן מיט קרישטאַלענע צעפלעך פֿינקלען מיט שנין און קאַלירן. ער קוקט אויף קרייזלערן, וואָס זיצט אַנטקעגן אים בניים טישל, און שמייכלט צו אים. האָט ער פֿאַרשטאַנען זינע געדאַנקען? מעגלעך. אַפֿט מאַל דאַרף מען נישט ריידן, כּדי איבערצוגעבן אַ געדאַנק אָדער אַ געפֿיל. דער מענטש איז פֿאַרבליבן די זעלביקע מיסטעריע ווי מיט טויזנטער יאָרן צוריק.

— וואָס קלערט איר, סעניאָר פֿרומקין?

— גאָר נישט, דאָן פֿעליפע. אַזוי זיך... גאָר נישט...

נאָך וועטשערע זינען זיי אַרויס אויף אַ שפּאַציר בניים ברעג ים. עס איז געווען אַ ווונדער שיינע נאַכט, איינע פֿון די נעכט אין אַנטאַפֿאַגאַסטאַ, וואָס פֿאַרפּישוּפֿט מיט איר גראַנדיעזקייט. כאַטש מען האָט נישט געזען קיין לבנה אויפֿן הימל, איז דאָך געווען ליכ-

טיק. דאָס ליכט, אַ מאַטעווע, ווי פֿאַרשטעלט מיט טונקעלע אַבאַ-
זשורן, איז פֿון ערגעץ ווי געפֿלאָסן און זיך גערוקט אַרויף פֿון הינד-
טער די בערג ווייט הינטער דער שטאַט. גרויסע שטערן, העלע ווי
אויגן, האָבן אַראָפּגעקוקט אויפֿן ים. זייער אָפּשנין איז געפֿאלן אויף
די שטילע, שוואַרצע וואַסערן. דער ים איז געווען די נאַכט עפעס
ווי פֿאַרדרימלט, ווי אַ ריזיקער שוואַרצער שפיגל, וואָס האָט זיך דאָ
און דאָרטן געבויגן, אָבער נישט געבראַכן. עס האָט זיך געדאַכט,
אַז מען וואָלט געקענט גיין איבער אים און נישט זינקען ווי איבער
אַ שוואַרצער גלאַז.

פֿאַרכאַפט פֿון דער שיינקייט, זינען זיי אַלע דרײַ געגאַנגען
שווינגנדיק. לויט איז געווען ווי פֿאַרכישוּפֿט. מיט אויפֿגעריסענע
אויגן האָט זי געקוקט אַרום; איז עס וואָר, וואָס זי זעט דאָ אַרום זיך?
יא, עס איז וואָר. בײַ איר רעכטער זײט גייט פֿעליפע... און בײַ איר
לינקער זײט — דער גוטער פֿרומקײן, דער ליבער מענטש, צו וועמען
זי איז געוואָרן צוגעבונדן ווי צו אַ ברידער. זי נעמט זיי ביידן אונט-
טערן אַרעם, טוליעט זיך צו זיי, און מיט שטילע, לאַנגזאַמע טריט
גייען זיי צו צום ברעג ים.

בײַם ברעג האָט דער ים שטיל געמורמלט. קליינע, וויסע כוואַ-
ליעס האָבן אַנגעשלאָגן אין די פֿעלדזן, זיך צעשאַטן אין אַ זיל-
בערנעם שטויב.

אויף אַ פֿעלדזן זינען זיי געזעסן אַלע דרײַ, פֿאַרכאַפטע פֿון דער
אַרומיקער שיינקייט. געזעסן און געשוויגן.

— ליבער פֿרומקײן — האָט זיך אָפּגערוּפֿן פֿעליפע — האָט איר
שוין אַ מאָל געזען עפעס ענלעכס, וואָס איר זעט דאָ איצט?

— כִּלעבן, ניין. נישט געזען. איך האָב נאָך אַזאַ שייך לאַנד
נישט געזען. אַ לאַנד פֿון ווונדערלעכער שיינקייט. אויך ארץ-ישראל,
זאָגט מען, איז ענלעך צו שטילע. גאָט אַליין, וויזט-אויס, האָט מיט
זײַן פענדזל געמאַלן אירע לאַנדשאַפֿטן, געצײכנט די קאַנטורן פֿון
אירע ברעגן, געצײמט די וואַסערן אַרום אירע ימען, האָט מיט זײַן
אייגענער האַנט אויסגעהאַנגען די שטערן איבער אירע הימלען.

האַט געפלאַנצט אירע ווינגערטנער, אירע ווונדערלעכע פֿרוכטביי-
מער, האָט אויסגעגאַסן זיין שפֿע איבער איר.
ער איז אַנטשוויגן געוואָרן, פֿרומקין.

— רעדט ווייטער... — האָט לויט אַ פֿאַרלומטע געזאָגט — עס
איז אַזוי גוט אַנך צו הערן.

— ארץ-ישראל, זאָגט איר, איז ענלעך צו טשילע, איז לאַמיר
פֿאַרן קיין ארץ-ישראל! — האָט פֿעליפע אויסגערופֿן מיט קינדע-
רישער פֿרייד — איר פֿאַרשטייט, מײַן ליבער פֿרײַנד... איך האָב ליב
באַקומען מײַן פֿאַלק. און דאַרט איז דאָך דאָס וויגעלע פֿון אונדזער
פֿאַלק.

פֿרומקין האָט זיך ווי אויפֿגעשטעלט און לאַנג אָנגעקוקט פֿע-
ליפען מיט אַן ערנסטן בליק.

— איר מיינט עס ערנסט? כ׳מײַן וועגן ארץ-ישראל? עס איז
נישט אַזוי לייכט ווי עס רעדט זיך.

ער איז מיט אַ מאָל געוואָרן לעבהאַפֿטיק, פֿרומקין. ער האָט
גערעדט שנעל און מיט שטימונג: עס איז נאָך נישט געקומען די
צײַט, אַז ער זאָל פֿאַרן קיין ארץ-ישראל. עס איז נאָך דאָ אַ סך וואָס
צו טאָן אין גלות. אָבער ווען ארץ-ישראל וועט אים רופֿן, זאָל ער
טאַקע פֿאַרן. די וועלט טרינקט זיך נאָך אין אַ בלוטיקער מלחמה.
דאָס ייִדישע פֿאַלק גײַט־אַפֿ אין בלוט. די יידן פֿון פּוילן, פֿון ליטע
און פֿון גאַנץ אײראָפּע, ווער ווייס וואָס פֿון זיי איז געוואָרן די
נאַציס בושעווען, ווער ווייס, ווי גרויס דער בראַך איז. מען קען זיך
שוין אַנשטויסן, אַז זײער ווייניק יידן וועט געלינגען זיך אַרויסצו-
ראַטעווען פֿון די נעגל פֿון די נאַצישע בעסטיעס. וועט די וועלט
שווינגן? נאָך היטלערס מפּלה, ווען ער וועט אַננעמען אַ מיתה
משונה, וועט נאָך זײַן אַ פֿראַגע, צי דאַרפֿן יידן האָבן זײער לאַנד?
ניין, עס וועט קיין פֿראַגע נישט זײַן! די דעמאָקראַטיעס וועלן אַננ-
פֿירן יושר אויף דער וועלט. די נאַצישע בעסטיע וועט צעטראַטן
ווערן ווי אַ גיפֿטיקע שלאַנג. איז קען נאָך זײַן יושרדיקער, אַז יידן
זאָלן ווערן אַ פֿאַלק ווי אַלע פֿעלקער אויף זײער אײַגן לאַנד? די

איצטיקע מלחמה האָט באַוויזן, אַז בני יעדן אויפֿברויז פֿון דער בעסטע אינעם מענטשן זינען יידן די ערשטע קרבנות. איז וואָס? אַט אַזאַ מענטש ווי איר, סעניאָר קרייזלער, מיט איניציאַטיוו, וויפֿל זינען זיי פֿאַראַן אינעם ייִדישן פֿאַלק? און וויפֿל פֿון זיי אַנטפלעקן זיך? די מערסטע זינען נאָך אַרײַנגעשלעפט אינעם לעבן פֿון די מעכטיקע פֿעלקער, באַהאַלטן זיך אונטער פֿרעמדע דעקעס. פֿרומקין איז אַנטשוויגן געוואָרן. האָט אָפּגעווישט דעם שווייס פֿון שטערן מיטן טאַשנטיכל. פֿעליפע האָט אַנגענומען זיין האַנט אין זינע ביידע הענט און זי פֿעסט געדריקט.

— איר זינט גערעכט, גערעכט, ליבער פֿרומקין, אָבער זאַגט מיר, וואָס זאָל איך טאָן? וואָס זאָל איך טאָן מיט מיין ענערגיע, וואָס גייט־אַריבער מינע ברעגן? שיקט מיר מענטשן, גיט מיר עצות, איך וועל אויספֿאַלגן, איך וועל זיך אַינשפּאַנען ווי אַן אַקס און וועל אַרבעטן.

— ער האָט געקלערט וועגן דעם — האָט פֿרומקין, שוין אַ באַ־רויקטער, ווייטער גערעדט — מען וועט קומען צו אים. מען קלייבט זיך אים אַינצולאָדן צו טאָן פֿאַרן ישובֿ... — ער האָט ליכט אַ שמיכל געטאָן — אָבער ער גלייבט נישט, אַז דאָרט איז איצט זיין פּלאַץ. פונקט ווי אַ גרויסער מאַלער, וואָס וואַלט געקענט מאַלן פּראַכטיקע בילדער, וואַלט אַינגעלאָדן געוואָרן צו מאַכן קינדערשע וועגעלעך פֿון האַלץ... אָדער אַ גרויסער אַרכיטעקט — אויפֿצושטעלן אַן אויוון אין אַ דערפֿל...

מען וועט קומען צו אים. אים פֿאַרלייגן צו ווערן אַ וויצע־פּרע־זידענט אין אַ פֿאַראייניקטן די קליינע השָגות קענען גאָר אָפּשטויסן גרויסע איניציאַטיוו, פֿאַרוואַנדלען גרויסע פּלענער אין קליינגעלט. מען קען צו זיי קיין טענות נישט האָבן. דער ישובֿ איז קליין. מען רייבט זיך אַ פּלייצע צו אַ פּלייצע. מען ווערט זיך אין דעם טאָג־טעגלעכן קהלן זיך. ניין, נישט דאָ איז דאָס פֿעלד פֿאַר זיין אַרבעט. נישקשה, עס וועט קומען זיין צייט. זי וועט קומען!

ער איז אנטשוויגן געוואָרן. די כוואַליעס האָבן גערוישט בײַ די פֿעלדזן, געמורמלט, ווי אַ שטיל געזאַנג. לױסױ האָט אָנגעשפּאַרט איר קאַפּ אױף פֿעליפעס אַקסל, האָט פֿאַרמאַכט די אױגן אײַן אַ זיפּער בענקשאַפֿט.

פֿעליפע האָט דערפֿילט איר באַרירונג, האָט דערפֿילט איר נאַענטקייט. ער האָט זיך נישט באַוועגט, נישט געוואָלט איבעררײַסן. פֿון די שוואַרצע וואַסערן בײַם ראַנד פֿון העלן הימל האָט זיך אַרױסגעהױבן די לִבָּנָה און פֿאַרווונדערט אַ קוק געטאַן אױפֿן אַרױם, געקוקט גלייך אױף די דריי מענטשן, וואָס זײַנען געזעסן ווי צוגע־טוליעט אײַנע צו די אַנדערע אױפֿן פֿעלדזן בײַם ברעג פֿון ים.

*

מען האָט אָפּגעהאַלטן אַ שטורמישע זיצונג, אױף דער טאַג־אַרדענונג איז געשטאַנען די פֿראַגע „פֿעליפע קרייזלער“. זילבער־שטיין האָט געדראָעט מיט דימיסיע, עס האָבן זיך געשאַפֿן צױי צדדים — פֿאַר און קעגן, דער צד שכנגד האָט געטענהט, אַז ער איז נישט קײַן צוגעפּאַסטער עלעמענט, און אַז ער האָט זיך נאָך נישט פֿאַר־דינט צו ווערן וויצע־פּרעזידענט פֿון אַזאַ אינסטיטוציע ווי די פֿעדע־ראַציע. דערקעגן האָבן די אָנהענגערס געטענהט, אַז אַזעלכע ווי קרייז־לער וואַלגערן זיך נישט אױפֿן מיסט און אױב מען קען זיי אַרײַב־ציען אין דער אַרבעט, דאַרף מען עס טאַן און מען דאַרף אַוועק־וואַרפֿן אַלע פּערזענלעכע און זײַטיקע מאַטיוון. דער דאָזיקער אַר־גומענט פֿון „פּערזענלעכע מאַטיוון“ האָט געטראָפֿן זילבערשטיינען, ער האָט זיך אױפֿגעהױבן פֿון פּלאַץ, אױבן אָן, וווּ ער איז געזעסן, און געוואָלט פֿאַרלאָזן די זיצונג, מען האָט זיך אַרױם אים אַרומגע־שטעלט, אים פֿאַרהאַלטן, זילבערשטיין האָט זיך געפֿילט ווי אַ קעג־נער פֿון קרייזלערן, זינט ער איז מיטן דאַקטער ליפּשיץ בײַ אים געווען און אַנשטאַט זיי אױפֿצונעמען קאַלט, ווי ער האָט פֿאַרזיכערט דעם שלײַח, האָט זיי קרייזלער געגעבן דעם באַווסטן טשעק אױף אַ גרויסער סומע, וואָס האָט אױפֿגערודערט די ייִדישע גאַס. זינט דעמאָלט האָט זילבערשטיין געפֿילט, אַז פֿעליפע „גייט אױף אים“...

עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער וועט אונטערגראָבן די פּאַזיציע פֿון די אויסגעפרובירטע אַלטע טוערס פֿון ישובֿ.

מען האָט ווידער געמאַכט אַ פּשרה: מען וועט וואַרטן אויפֿן שליח לויפֿער, וועלכער האָט טעלעגראַפֿירט, אַז ער וועט קומען סוף וואָך. אין דער טעלעגראַם איז געווען גענוי די דאַטע און מיט וואָס פֿאַר אַן אוואַן ער וועט קומען, כדי מען זאָל אים אָפּוואַרטן אין אַראַדראַם. לויפֿער, אַ געשולטער ציוניסטישער טוער, האָט שוין מסתמא נישט דאָס ערשטע מאָל געהאַט צו טאָן מיט די מיליאָנערן, וואָס קומען-צוריק פֿון דער קריסטלעכער וועלט. ער וועט אַליץ מאַכן קנלעכיק און שפיציק.

כאַטש זילבערשטיין איז מסכים געווען, דאָך איז ער נישט געבליבן צופֿרידן. מען וועט שטערן די אַרבעט; נייע עלעמענטן וועלן זיך אַרײַנרײַסן אין דער וואַרעמער היימישער סביבֿה און ווער ווייס צו וואָס דאָס קען פֿירן...

לויפֿער איז געקומען. מען האָט אַפֿרײַער אָפּגעהאַלטן אַן „ענגע“ באַראַטונג פֿון דעם עקזעקוטיוו. ווען לויפֿער איז אַרײַנגעקומען, אין באַגלייטונג פֿון זילבערשטיינען, בײַ וועמען ער האָט געגעסן וועטשערע, האָבן זיך די פֿאַרזאַמלטע נישט ווילנדיק אַ הייב געטאָן פֿון די פּלעצער, אָבער זיך באַלד צוריק אוועקגעזעצט.

לויפֿער האָט אויסגעזען אַ ייד פֿון אַ יאָר פֿינף און פֿופֿציק, נאָר געהאַלטן האָט ער זיך ינגער. מיט אַ חוצפהדיקן בליק און נישט קיין אַנגענעמען געלעכטערל. מען האָט מורא געהאַט פֿאַר אים. אַ באַהאַלטן געפֿיל האָט געוואָרנט: „מיט דעם מענטשן טשעפע זיך נישט.“ מען האָט נישט געקענט וויסן, צי וועט ער פֿון אַינך אָפּחוזקן מיט אַ וויץ אָדער ער וועט דערציילן אַ משל פֿון דער גמרא אָדער ברענגען אַ פּסוק פֿון תּנך. ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ באַהאַל-טענעם פֿאַרדראַס אויף די קאַרפּנקעפֿ פֿון ציוניזם, אַז מען באַגייט אַן עוולה לגבי אים. מען האָט אים נישט אַרויסגערוקט אין פֿראַנט פֿון דער באַוועגונג און מען קומט אים אָפּ מיט נישט-וויכטיקע מי-סיעס, ווי שיקן אין פֿאַרוואַרפֿענע ישובֿים פֿון צענטראַל-אַמעריקע

צו זאמלען געלט פֿארן קרן קימת אָדער באַגלייטן גאָר אַן אַנגעזע-
ענעם שליח איבער די פראָווינצשטעט פֿון אַרגענטינע. ער האָט ביי
זיך געפֿועלט, אַז מיט זײַן רעדנער־טאַלאַנט האָט ער באַדאַרפֿט פֿאַר-
נעמען אַ גאָר וויכטיקן פּאַסטן אין דער וועלט־באַוועגונג. אמת, ייִדן
האַבן טאַקע געהאַלטן פֿון זײַן רײַדן. ער האָט גערעדט קלוג, האָט
געלאַכט ביים רײַדן, געוויזן אַן אַרײַנגעשטעלטן קאַסטן צײַן. דער
עולם לאַכט מיט אים מיט, ווײַל ער דערצײלט אַ ווייץ. ער איז קלוג
ביים רײַדן. ער ברענגט פּסוקים, דערצײלט משלים, לאַזט נישט לאַנג-
ווייליקן זיך, וועקט און רופֿט, און נעמט־אויס. און אַזעלכע רעד-
נערס וואַלגערן זיך נישט אין די גאַסן. און אַט דאָס געפֿיל פֿון גע-
קריודעטער סופּעריאָריטעט האָט אים שוין געפֿירט צו נישט איין
קאַנפֿליקט מיט די פֿירערס פֿון דער באַוועגונג, וואָס האָט זיך אַפֿט
געענדיקט מיט זײַן צוריקצײען זיך פֿון דער אַרבעט. צײַטנווייז איז
ער געבליבן „וואַקאַנט“, דאָס הייסט, ער טוט יאָ און טוט נישט...
אַז מען דאַרף אים נעמט מען אים און נאָך דעם איז ער ווידער
„פֿרײַ“...

אין אַט אַזאַ „פֿרײַער“ צײַט איז ער אַנגעקומען אין שטאָט. אַ
ביסל פֿאַרביטערט, ווײַל פּונקט איצט האָט די באַוועגונג זיך צעבליט,
איז געוואָרן דער לעבנסנערוו פֿון יעדן ייִדן, די האַפֿענונג וואָס
האַלט ביים דערפֿילט ווערן. אַרבעט איז פֿאַראַן איבערן קאַפּ. גרויסע
קאַמפּייען האַבן זיך אַנגעפֿאַנגען און ער פּלאַנטערט זיך אַרום אַן אַ
באַשטימטער מיסיע. דער עולם וויל זען נײַע פּנימער און מען שיקט
שליחים פֿון ארץ־ישׂראל דירעקט. איז ער געקומען אין שטאָט צו
זײַנע באַקאַנטע ייִדן און ער וועט שוין געפֿינען אַרבעט. ער וועט
געבן „פֿרײַע“ קאַנפֿערענצן, געבן עצות אין חינוך. ער וועט זיך שוין
פֿאַרדינען דעם האַנאַראַר און די הוצאות פֿון זײַן רײַזע.

מען האָט זיך צוגערוקט נענטער צום טיש און דער שליח איז
געזעסן נעבן פּרעזידענט. מען האָט ווידער לאַנג דיסקוטירט און עס
איז באַשלאָסן געוואָרן צו שיקן אַ דעלעגאַציע פֿון שליח מיט זיל-
בערשטיינען. ערשטנס, וועט סעניאָר לויפֿער אינעם שמועס מיט

קרייזלערן זיך שאַפֿן אַ באַגריף, צי מען דאַרף אים אַרײַנציען אין דער אַרבעט, און אויב די מיינונג וועט זײַן אַ גינציקע, דאַרף מען אים פֿאַרבעטן, אָבער אָן אַ באַשטימטן אַמט. ביז מען וועט זען וואָס ער קען. פֿאַרשטייט זיך, מען וועט אים אָפּגעבן כּבֿוד. ער וועט פֿיִ-גורירן צווישן די ערשטע אויף די ליסטעס פֿון די גרויסע קאַמפּיין-נען. עס רוקט זיך שוין טאַקע אין גיבן אָן דער גרויסער קאַמפּיין פֿאַרן קרן היסוד, מען רעדט שוין פֿון אַ פֿאַראייניקטן קאַמפּיין, ווי אין נאַרד-אַמעריקע. די עלטערע ציוניסטן זײַנען שוין מיד פֿון יאָרן לאַנג קלאַפּן אין די פּושקעס. דער ייִנגערער דור איז אָפּגעריסן, פֿאַרפֿרעמדט, און די יוגנט איז אַרײַנגעטאַן אין אירע אַרבעטן. חלוצים זײַנען נייטיק ווי דאָס לעבן, אָבער מען וועט זען...

*

זינט פֿעליפע, לויט און פֿרומקין זײַנען צוריקגעקומען פֿון אַנ-טאַפֿאַגאַסטאַ, האָט ער נאָך נישט באַזוכט דעם קאַאָפּעראַטיוו. ער האָט אָנגעקלונגען און זיך דורכן טעלעפֿאָן דורכגערעדט מיט ראַל-ניקן. אַלץ איז אין אַרדענונג. דאָס געשעפֿט וואַקסט פֿון טאַג צו טאַג. נייע מיטגלידער קומען-צו און סחורה שטייגט. די גרויסע סטאַקן, וואָס דער קאַאָפּעראַטיוו פֿאַרמאַגט, באַטרעפֿן איצט, נאָכן היינטיקן פּרײַז, דאַפּלט.

פֿעליפע האָט אוועקגעלייגט דעם טעלעפֿאָן און זיך אַרײַנגעטאַן אין זײַנע געשעפֿטן. דער שרײַבטיש איז געווען פֿאַרלייגט מיט פּאַ-פּירן. באַאַמטע זײַנען אַרײַן און אַרויס. ער האָט באַדאַרפֿט אַניאַגן די צוויי וואַכן, וואָס ער איז געווען בניים ים.

זײַן שותף מיראַנדאַ איז געווען פֿאַרקאַכט אין זײַן נייער גע-ליבטער, די רוסישע טענצעריין לודמילאַ, און האָט זיך זעלטן אַרײַנגעכאַפט אין די ביראַען. דאָס געשעפֿט האָט געפֿירט דער אַלטער פֿאַרוואַלטער און דער הויפּט-בוכהאַלטער. אין עטלעכע טעג אַרום האָט ער געבראַכט אין אַרדענונג די פֿאַרלאַזטע געשעפֿטן. האָט אויפֿגענומען צענדלינגער באַזוכערס, וואָס האָבן מיטן פֿאַרוואַלטער נישט געוואַלט האַנדלען, נאָר מיטן „פּאַטראָן“ אליין, מיט דאָן פֿע-

ליפען. אין דעם טומל פֿון זײַנע אונטערנעמונגען האָט קרײַזלעך נישט פֿאַרגעסן זײַן הויפטציל: באַקומען אַ לעגאַלן גט מיט כּוואַניטאַן און דערנאָך ריידן מיט לוסין. אַז ער וועט זײַן פֿרײַ, נישט געבונדן מיט קיין פֿליכטן, וועט ער ערשט קענען ריידן מיט איר. אָבער ווי אַזוי רעדט מען מיט איר? ווי אַזוי זאָגט מען איר, אַז ער האָט זי ליב? דאָס וועט אַרויסקומען קאַמיש, פֿאַר אים, שוין אַ מאָן פֿון דרײַ און פֿערציק יאָר, צו אַ יונג מיידל? ער וועט עס איר פֿאַר קיין פֿאַל נישט קענען זאָגן. אָבער ער ווייס, אַז זי האָט אים אויך ליב. ער פֿילט עס פֿון אירע בליקן. ער וועט עס לאָזן אַזוי גיין ביז די צײַט וועט געפֿינען אַ לייזונג. דערווייל טרײַבט ער אונטער זײַנע אַדוואַ-קאַטן, זײ זאָלן אונטעריאָגן דעם גט־פּראָצעס. עס איז אַלץ צוגעגאַנגן גען גלאַט. לעצטנס איז אָבער אַנטשטאַנען אַ שטערונג: כּוואַניטאַ האָט געביטן איר מיינונג. זי וויל נישט קיין גט. ער איז געווען זי-כער, פֿעליפע, אַז נישט קיין געלט־מאַטיוון זײַנען אין דעם פֿאַראַן. וויל כּוואַניטאַ ווייטער וווינען מיט אים? קען עס געמאַלט זײַן, נאָך דעם ווי זי האָט אים כּמעט אַפֿן פֿאַרראַטן? נאָר איין מיראַנדאַ קען וויסן, וואָס דאָ האָט פֿאַסירט.

אין אַוונט איז פֿעליפע אַרויפֿגעגאַנגען אין קלוב „לאַ אוניאָן“. ער האָט געוווּסט, אַז ער וועט טרעפֿן זײַן שותף. ער האָט אים ווירק־לעך געטראָפֿן. ער האָט גערעדט היציק, ווי זײַן טבע איז געווען, וועגן לאַנד־פּאָליטיק און וועגן די לעצטע פֿערדוועטן אין היפּאָדראַם. דערזען קרײַזלעך, האָט ער אַלעמען געלאָזט אין מיטן שמועס און זיך מיט אים אַרומגעכאַפט, אים אַרומגענומען, באַטראַכט אים פֿון אַלע זײַטן, און גוטברודעריש, מיט ליבע אים געפּאַשט אין פּלייצע.

— זעסט־אויס אַ ספּאַרטמאַן, פֿעליפע. קום, מיר וועלן טרינקען אַ וויסקי.

דאָס ערשטע האָט ער אים דערציילט פֿון זײַן נײַער געליבטער, די באַוווּסטע רוסישע טענצערין אַנאַ לודמילאַוואַ און אים געפֿרעגט, צי פֿאַרשטייט ער רוסיש. ער וויל וויסן, וואָס איז דער טײַטש פֿון-

נעם וואָרט „דוראַק“... פֿעליפע האָט אַרויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער, אַז מען האָט זיך אַרומגעקוקט פֿון אַלע זייטן.

— ווילסט וויסן, וואָס איז דער טייטשט „דוראַק“? ווער האָט עס געזאָגט און אויף וועמען?

— די לודמילאָוואַ באַניצט אַפֿט דאָס דאָזיקע וואָרט.

— אַזוי, אויב זי מיינט עס דיך, ביסטו גוט אין פעקל. עס באַ- טייט נישט מער און נישט ווייניקער ווי „אידיאַט“ אַדער בהמה.

זיי האָבן ביידע לאַנג געלאַכט, אַז באַקאַנטע זיינען צוגעקומען און געוואַלט וויסן פֿון וואָס זיי לאַכן אַזוי. אַבער מיראַנדאַ האָט אַ ווונק געטאָן צו זיין שותף, ער זאָל האַלטן ס'מויל; עס וואַלט געווען אַ טעמע אין קלוב אויף עטלעכע טעג. זיי האָבן געטרונקען וויסקי און קרייזלער האָט אומדירעקט אַרויפֿגעפֿירט דעם שמועס אויף דעם, וואָס עס האָט אים אינטערעסירט. ער וואַלט געוואַלט וויסן, צי כּוואַ- ניטאַ באַקומט פינקטלעך די סומעס, וואָס איז פֿאַר איר באַשטימט געוואָרן אין באַנק.

מיראַנדאַ האָט זיך אַ הייב געטאָן פֿון פּלאַץ, ער זאָל אים נישט ריידן פֿון כּוואַניטאַן. זי איז טאַקע זיינע אַ שוועסטער, אַבער זי איז נישט ווערט פֿעליפע זאָל דערמאָנען איר נאָמען. געזען אַ זאָך? גע- נומען און ניוכעט זיך מיט אַן אויסוואַרף, פֿאַרראַטן אַזאַ מאַן ווי ער, פֿעליפע. ער האָט איר געוואַרפֿן אין פנים אַריין איר אויפֿפֿירונג. אַ האַלבע שטאַט האָט דאָך גערעדט פֿון דעם סקאַנדאַל! ווער קען נישט פעפע ראַמירעז, דעם באַקאַנטן לעביונג. ער האָט עס איר טאַקע געזאָגט, איר דערציילט וואָס מען רעדט וועגן איר, און עס ווייזט טאַקע אויס, אַז דאָס האָט געוויירקט. ער האָט זיך דערוויסט, אַז זי האָט אים פֿאַרלאָזט, דעם אויסוואַרף, אים אַוועקגעוואַרפֿן.

— אַבער דאָס וועט נישט ענדערן מיין באַשלוס! — האָט פֿע- ליפע שאַרף אַ זאָג געטאָן — מיר האָבן זיך צעשיידט און אַזוי וועט עס בלייבן, זי דאַרף מיר געבן אַ גט.

מיראַנדאַ האָט זיך עפעס פֿאַרלוירן. ער האָט געקוקט אויף זיין

שותף. געזען, אָו ער איז שטאַרק אויפֿגערעגט. האָט ער גענומען ריידן שנעל, אָן אָפהאַלט:

— פֿאַרשטייט זיך, אַ גט, אויב דו ווילסט נישט מער מיט איר וווינען, נאָך דעם ווי זי האָט דיך פֿאַרראַטן, ביסטו פֿולשטענדיק גע- רעכט. וואָס דען, איך וואָלט בעסער געווען? איך וואָלט איר נאָך גוט אָנגעשלאָגן אויך. ביי אונדז גייט עס נישט. געכאַפט ביי דער האַנט, איז אַ קויל אויך לעגאַל. איר זינט מער אייראָפעיש, איר באַ- גייט זיך מיט זינדענע הענטשקעס מיט די ווייבער. די ווייבער דאַרף מען קענען.

פֿעליפע האָט זיך צוגערוקט נענטער צו מיראַנדאַן און פֿאַר- טרוילעך צו אים גערעדט.

ער ווייסט, פֿעליפע, אָו מיראַנדאַן, חוץ וואָס ער איז אַ שותף צו די געשעפֿטן זייערע, איז ער אים אויך אַ פֿרײַנד. אַ נאָענטער פֿרײַנד. ער פֿאַרלאַנגט פֿון אים איין זאַך, ער זאָל זען אויסוירקן ביי כּוואַניטאַן, זי זאָל נישט מאַכן קיין שוועריקייטן צו באַקומען דעם לעגאַלן גט, ווייל לעבן מיט איר וועט ער שוין קיין מאָל נישט. איז צו וואָס זײַן געבונדן? סײַ פֿאַר אים און סײַ פֿאַר איר איז עס אַ קייט אָן אומניצלעכע, אָן אומזיסטיקע.

מיראַנדאַן האָט זיך אַ הייב געטאָן פֿון בענקל, ווי ער וואָלט שוין גרייט געווען צו לויפֿן צו כּוואַניטאַן. ער ווייסט, אָו פֿעליפע האָט אַ גאַלדענעם כאַראַקטער. אָן איידעלער מאַן. ער קען מיט אַזאַ פֿרוי נישט לעבן. ער, אָו ער ליבט, איז מיט דער גאַנצער נשמה. ער לויפֿט שוין! אין דעם האָט ער זיך דערמאַנט, אָו ער האָט אָפּגערעדט זיך היינט צו טרעפֿן מיט דער רוסישער טענצעריין אַנאַ לודמילאַוואַ, און אויב ער וועט נישט קומען צו דער צײַט, שטייען שוין הינטער אים אין אַ ריי אַנדערע פֿאַרערערס אירע. דערצו נאָך איז אַ שאַדן די מתנות, וואָס ער האָט איר נישט לאַנג געשאַנקען, אַ ברייליאַנטע- נעם בראַש. טאַקע מיט עטלעכע טעג צוריק האָט זי אים אַרײַנגע- שלעפט אין אַ געשעפֿט און ער האָט געמוזט איר קויפֿן אַ פֿוטער- נעם מאַנטל. אַחוץ קלייניקייטן האָט זי אים שוין אָפּגעקאַסט אַ מאַט-

נע מיט געלט. ער האָט געהאַט אַ שווער שטיקל אַרבעט, איידער ער איז געוואָרן איר כמעט אַפֿיציעלער פֿאַררער. די עלטערע באַזונדערס פֿון רייכע קאַבאַרעט האָבן אים געהאַט פֿאַרשטעלט דעם וועג, אָבער ער האָט זיי אויסגעטרייסלט פֿון אַרבל. ער ווייסט, ווי זיך צו באַגיין מיט פֿרויען, געווינען זייערע הערצער.

— פֿעליפע טייערער! — האָט ער הויך געזאָגט — היינט בין איך זייער פֿאַרנומען, נאָר מאָרגן איז די זאַך דערליידיקט. פֿאַר-שטייט, עס וועט דערליידיקט ווערן איינס און צוויי.

פֿעליפע האָט אים געגלייבט. ער האָט געוויסט, אַז מיראַנדאַ וועט פֿאַר אים לויפֿן אין פֿייער און אין וואַסער.

— וואָס האַלט דיך אַזוי אַפֿ צו זען זיך היינט מיט דײַן שוועסטער?
טער?

מיראַנדאַ האָט אַ הייב געטאַן די ברעמען און אַ שעלמישן ווונק געטאַן.

— פֿאַרשטייט דאָך שוין... אַ קליידל...

— אַזוי. דערצייל מיר טאַקע אויך פֿון דײַנע דעראַבערונגען.

— קענסט דאָך איר, די אַנאַ לודמילאַוואַ, די רוסישע טענצעריין. איך האָב זי דיר פֿאַרגעשטעלט אין קאַבאַרעט. געוואַלט, זאַלסט זיך אַ ביסל פֿאַרוויילן, פֿאַרגעסן דײַנע נאַרישקייטן פֿון כּוּדִיָּאָ און קריסט־טיאַנאַ... איך ווייס וואָס, אָבער דו האָסט זיך נישט געלאָזט פֿאַקן... און דער סוף איז געווען, אַז איך בין אַליין אַרײַנגעפֿאַלן אין פֿאַסט־קע... זי איז אַ ווונדער שיינע פֿרוי, עקזאַטיש אַזוי, און זי רעדט אַ ביסעלע הייזעריקלעך, און דאָס מאַכט זי נאָך אינטערעסאַנטער. די היגע קליידל־יעגערס פֿון די רייכע קאַבאַרעטן זײַנען זי באַפֿאַלן ווי פֿליגן אַרום אַ שטיקל צוקער. זי איז די סענסאַציע פֿון טאַג אין די קרייזן פֿון די רייכע לעביונגען, אָבער איך האָב זיי פֿאַרשטעלט דעם וועג. זיי אויף צעפיקעניש ווער איך צוגעלאָזט אין איר פֿריוואַט־קאַמעריין, ווען זי איז איינע אַליין. זי איז פֿראַכטיק, און זי פֿאַר-מאַגט אין זיך עפעס אַ רייך, וואָס אונדזערע פֿרויען פֿאַרמאַגן נישט.

פֿאַרשטייט, עפעס אַזוינס, וואָס מען קען גענוי נישט באַשטימען... מעגסט מיר גלייבן, פֿעליפע, איך פֿאַרשטיי זיך אויף פֿרויען... די שותפים האָבן נאָך לאַנג אַזוי געשמועסט בײַ אַ גלעזל וויסקי. און פונקט צען מינוט פֿאַר עלף אין אַוונט האָט זיך מיראַנדאַ אַ הייב געטאָן פֿון פּלאַץ ווי אַן אונטערגעשאַסענער. ער האָט זיך געאַנלט. ער קען נאָך פֿאַרשפּעטיקן צו דעם ראַנדע־ווי מיט דער רוסישער טענצערין.

*

מיראַנדאַ האָט אַ פֿאַר מאַל אַנגעקלונגען צו זײַן שוועסטער און אַלע מאַל האָט אים די דינסט געענטפֿערט, אַז דאַניאַ כּואַניטאַ איז נישטאָ אין דער היים. זי גלייבט, אַז זי איז אַוועק אין קירך צו דער מאַרגן־תּפֿילה, ווייל זי האָט זיך אַנגעטאָן זייער איינפֿאַך און האָט גענומען דעם וואַכעדיקן האַנטבײַטל. זי האָט זיך טאַקע געענדערט, כּואַניטאַ. דעם טאַג, וואָס מען האָט אַרויסגענומען פֿעליפעס פּערזענלעכע חפּצים פֿון שטוב, האָט זי דערפֿילט, אַז עס פֿעלט איר עפעס. דער פּוסטער, גרויסער צימער, וואָס איז געווען פֿעליפעס קאַבינעט, האָט זי פֿאַרהאַקט. עס האָט פֿון דאָרט געווייעט מיט פּוסטקייט. ווען מ'איז פֿאַרבײַגעאַנגען, האָט זיך פֿון דאָרטן געטראָגן אַ געמורמל, ווי פֿון אַ לעבעדיק באַשעפֿע־ניש, ווי עמעצער וואַלט זיך באַהאַלטן הינטער דער טיר און זיך איבערגעשעפטשעט מיט די שאַטנס פֿון די ווענט... נאָך דעם איז זי אַרײַנגעפֿאַלן אין אַן איבערגעטריבענער פֿריילעכער שטימונג. זי איז אַרומגעאַנגען איבער די צימערן און געזונגען. איר שטימע האָט געקלונגען פֿון אירע צימערן אויבן אין גאָרטן און אין גאַס אַרויס. זי האָט געלאַכט צו די דינסטן און צו זיך. זי האָט זיך אויסגעפּוצט אין די שענסטע קליידער, מיט דער העכסטער עלעגאַנץ, איז גע־גאַנגען מיט פעפען אין די רײַכע נאַכטקלובן, געטאַנצט מיט אים ביז שפעט אין דער נאַכט. זי איז געוואָרן נאָך צערטלעכער צו אים, זיך געוויזן מיט אים אין עפֿנטלעכע פּלעצער, אין די טעאַטערס. זי האָט געוואַלט זיך באַרוישן, פֿאַריאַגן אַ נאַגנדיקע בענקעניש, וואָס פֿלעגט

זי באַפֿאַלן, זי האָט געפֿילט, אַז עס פֿעלט איר די דאָזיקע סאָלידע פֿיגור, דער מאַן מיט די מאַסיווע אַקסלען, מיטן רויקן געשטעל, פֿעליפע.

עס פֿלעגט טרעפֿן, אַז זי האָט זיך געלאָזט אין גאַס אויפֿן צו-פֿאַל, טאַמער וועט זי באַגעגענען פֿעליפען, אים זען פֿון דער ווינטנס, און אפֿשר טאַקע וועט זי אַזוי צופֿעליק מיט אים פֿאַרפֿירן אַ שמועס. זי האָט נישט געקענט בני זיך פּוועלן, אַז פֿעליפע זאָל זי אין גאַנצן פֿאַרגעסן, צי קען ער פֿאַרגעסן די ליבע, וואָס ער האָט צו איר גע-פֿילט? זיין צוגעבונדנקייט צו איר? זי איז דאָך געווען זיין ווייב אַזוי פֿיל יאָרן. ער וועט זיך סוף-פֿל-סוף באַדענקען, וועט פֿאַרגעבן אירע זינד און וועט צוריקקומען. און זי וועט ענדערן איר איצטיק לעבן, אַוועקוואַרפֿן פעפען, זיך מער נישט צונויפֿטרעפֿן מיט אירע ליכט-זיניקע חבֿרטעס פֿון פעפעס קרייז.

אַזוי האָט זי געבלאָנקעט איבער די צענטער-גאַסן פֿון דער שטאָט און געוואַרט אויפֿן צופֿאַל זיך צו באַגעגענען מיט פֿעליפען. זי איז פֿאַר דער צייט געוואָרן אַ ביסל אָפּגעצערט, דאָס פנים מאַט, בלייך, די אויגן גרויסע, שוואַרצע, פֿאַרצויגן מיט אַ ליכטן טרויער. דאָס האָט איר נאָך צוגעגעבן מער שיינקייט. אַ הויכע, מיט אַ ליכטן, גראַציעזן גאַנג, מיט פראַכטיקע, שוואַרצע, ברייטע לאַקן, וואָס האָבן זיך געלייגט אויפֿן שטערן און אַראָפּגעפֿאַלן אין רונדע רייפֿן אויפֿן נאַק.

זי איז ערשט אַרײַן אין די דרייסיקער יאָרן און זי האָט זיך צעבליט אין איר פֿולן פראַכט. מענער האָבן זיך געמוזט אָפּשטעלן, באַווונדערן די שיינקייט און האַרמאָניע פֿון דער דאָזיקער פֿרוי. איז זי געווען כמעט ווי זיכער, אַז פֿעליפע וועט צוריקקומען. עס קען נישט זײַן, אַז איר ווייבלעכער רייץ זאָל אים נישט צוריקברענגען צו איר און אים אַרײַנוואַרפֿן אין אירע אַרעמס, ווי אין די אַמאָליקע גליקלעכע צייטן. ציטנווייז פֿלעגט זי אַרײַנפֿאַלן אין אַ רעליגיעזער שטימונג, פֿלעגט קניען פֿאַרן בילד פֿון מאַריען, פּרעפלען תּפֿילות און פֿאַרגיין אין אַ געוויין. דערנאָך אַרײַנוואַרפֿן זיך אין בעט און

לאנג ספאזמירן. אזוי פלעגט זי ליגן א שעה-צוויי, דערנאך זיך אויפֿ-
הייבן, זיך אנטאן א טונקל, דיסקרעט קלייד, פֿארשפיליעט ביזן האלדו,
מיט שווארצע, דורכזיכטיקע, לאנגע הענטשקעס, און פֿלעגט אַוועק-
גיין צום גלח. איין מאל האָט זי זיך פֿאַר אים מתוודה געווען. זי האָט
אים דערציילט פֿון אירע באַצונגען מיט פעפען, אַז זי האָט פֿאַר-
ראַטן איר מאַן, דעם יידן פֿעליפע. צי איז זי נישט באַגאַנגען אַ זינד,
וואָס זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ יידן? איצט האָט ער זי פֿאַר-
לאַזט. ביזע צינגער האָבן פֿאַרמסרט איר אויפֿפֿירונג.

דער גלח האָט זי אויסגעמוסרט פֿאַר איר אומטרייקייט. כאַטש
אַ ייד, אָבער דאָך איז ער געווען איר מאַן... ער האָט איר געהייסן
זײַן פֿרום, געבן גרויסע נדבֿות פֿאַר דער קירך, פֿאַרלאָזן איר גע-
ליבטן און האַפֿן, האַפֿן. ער וועט גוט ווערן.

גייענדיק פֿון גלח אַ באַרויקטע, האָט זי פֿעסט באַשלאָסן אי-
בערצורייסן מיט פעפען, איבעררייסן אויף שטענדיק, אויסמינדן מיט
אים צו טרעפֿן זיך און ענדערן איר לעבן. זי וועט וואַרטן. זי וועט
געדולדיק וואַרטן. אין האַרצן האָט זיך צעפֿלאַקערט אַ ליבע צו
פֿעליפען, וואָס זי האָט אַזעלכעס גאַר קיין מאל נישט געפֿילט. זי
האָט ערשט דערזען וועמען זי האָט פֿאַרלוירן. ער האָט איר קיין
מאל קיין שלעכט וואַרט נישט געזאָגט, האָט זיך באַצויגן צו איר
מיט דער גרעסטער צערטלעכקייט, איר נאָכגעגעבן אַלע קאַפּריזן, איז
געווען אַ מוסטער פֿון אַ מאַן.

און דאָ האָט זי באַקומען אַ מעלדונג פֿון געריכט וועגן אַ גט.
זי האָט געהאַלטן דאָס פּאַפּירל אין האַנט און נישט געגלייבט אירע
אויגן. דערנאָך איז זי אַרײַנגעפֿאַלן אין אַן אויפֿברויזנדיקן צאָרן:

— אַ גט וויל ער? זי וועט אים געבן אַ גט, און זאָל ער וויסן,
וועמען ער פֿאַרלירט אויף שטענדיק!

אויב ער ווייס נישט, פֿעליפע, אַפּצושאַצן איר שיינקייט, דאַרף
זי אים נישט. זי וועט אים געבן אַ גט!

זי האָט דערפֿילט, ווי די קני בייגן זיך. אַט פֿאַלט זי אום. האָט

זי זיך אריינגעווארפן אין בעט, געדריקט דאס פאפירל אין האנט
און געמורמלט:

— „פעליפע, פעליפע“...

דערנאך האט זי געקלערט: אויב ער וויל א גט, הייסט עס, אָז
ער האט אן אנדערע פֿרוי, וועט חתונה האבן מיט אן אנדער פֿרוי.
דאָס — נישט! דאָס וועט זי נישט דערלאָזן!

זי איז אוועקגעפֿאַרן צו איר אַדוואָקאַט, אים געהייסן פֿירן אַ
לאַנגן פּראָצעס, אַנווענדן אַלע מיטלען, וואָס ער קען נאָר, אַננפֿלוס,
געלט, אַפּצוציען יאָרן, און קיין גט וועט זי אים נישט געבן.

ווען כּוואַניטאַ האָט דערזען אין אַ פֿרימאַרגן איר ברודער מי-
ראַנדאַ אַרייַנקומען, האָט זי זיך דערפֿרייט. זי האָט אים שוין לאַנג
נישט געזען, זי האָט געוואָסט, אַז ער איז איצט געווען פֿאַרקאַכט
אין דער רוסישער טענצעריין אַנאַ לודמילאַוואַ, וועלכע האָט אַרויס-
גערופֿן סענסאַציע אין די קאַבאַרעט-קרײַזן און זי האָט אים דערי-
בער מיט גאָר נישט באַלעסטיקט, אים אַפֿילו אויפֿן טעלעפֿאָן נישט
אַפּגערופֿן. איצט, ווען ער איז געקומען, וועט זי טאַקע מיט אים
ריידן ווי מיט אַ ברודער, אים אויסדערציילן אירע איבערלעבונגען,
אירע ליידן.

מיראַנדאַ האָט זי אַרומגענומען, איר געקושט אין שטערן, זי
באַטראַכט ווי אַ מַבֿיַן אויף פֿרויען. זי האָט זיך געלאָזט באַטראַכטן
און מיט אַ צופֿרידענעם שמייכל געקוקט אויף איר ברודער.

— ביסט דאָך ווונדערלעך שיין, כּוואַניטאַ! נאָך שענער ווי תּמיד.
ווען דו ביסט נישט מײַן שוועסטער, פֿאַרליב איך זיך אין דיר און
וואָרף באַלד אוועק די רוסישע טענצעריין, לודמילאַוואַ. נישט קיין
נאַר, פֿעליפע, געוואָסט וועמען אויסצוקלייבן.

— שוויג! — האָט זי געלאַכט און אים אַרויפֿגעלייגט איר האַנט
אויף זײַן מויל.

זי האָט געהייסן דערלאַנגען שנאַפּס.

— דו טרינקסט דאָך מסתּמא וויסקי אַדער עפּעס אַנדערש.

ער האָט אויסגעטרונקען אַ גלעזל וויסקי, פֿאַרטרונקען מיט סאַדע-וואַסער, האָט אויף איר אַ קוק געטאָן מיט אמתער ליבע פֿון אַ ברודער צו אַ שוועסטער; אַזאַ געראַטענע, אַזאַ שיינע. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער סאַפֿע, זי צוגעצויגן צו זיך, געגלעט אירע שוואַרצע לאַקן, וואָס זינען נאָך געווען פֿיכט און האָבן גע-שמעקט מיט אַ ליכטן פֿאַרפֿום.

— דו וויסט דאָך, כּוואַניטאַ, ווי ליב איך האָב דיך. איך וואָלט זיך פֿאַר דיר געשלאָגן מיט אַ האַלבער וועלט, געגאַנגען אין פֿייער אַריין. וועמען טאַקע האָב איך חוץ דיך. מיט מיין פֿרוי צעשיידט שוין יאָרן לאַנג. איין שוועסטער. איין איינציקע שוועסטער...

זיין קול איז געווען ברודערלעך, ווייך און אַנגענעם. זי האָט זיך צוגעדריקט צו אים, געהערט זינע רייד ווי אַ קינד.

— איך וויל דיין גליק, ביסט יונג און שייין. קענסט דאָך באַזיגן אַ וועלט מיט דיין שיינקייט.

— איז וואָס ווילסטו? — האָט זי דערפֿילט אַן אומרו. ער האָט אַרויסגענומען אַ פּאַפּיר, מיט ציטערדיקע הענט עס פֿונאַנדערגענומען.

— וועגן וואָס איז עס, אַ היפּאַטעק?

— ניין. עס איז וועגן דיין גט מיט פֿעליפען...

זי איז אויפֿגעשפרונגען און אים אַנגעקוקט מיט אַ בייזן בליק.

— אַזוי, איז וועגן דעם ביסטו עס געקומען, מיין טייערער ברו-

דער!

ער האָט זי ווידער צוגעצויגן צו זיך, איר געגלעט איבערן קאַפּ און אַ וויילע געשוויגן. ער האָט געלאָזט אַדורכגיין איר ערשטן אויפֿברויז. דערנאָך האָט ער געזאַגט:

— ביסט דאָך נישט קיין נאַרישע פֿרוי, כּוואַניטאַ. דו פֿאַרשטייסט דאָך, אַז עס קען אַנדערש נישט זיין. קענסט נישט דיין פֿעליפען! ווייסט דאָך, אַז דו האָסט אים פֿאַרראַטן, וועט ער מיט דיר מער נישט לעבן. און איך וואָלט בעסער געווען? איז צו וואָס זיך שפּאַרן, זיך שטערן איינע די אַנדערע, זיך פֿאַרמיאָסן דאָס לעבן. ביסט יונג,

ביסט ריין, מענער פאלן דיר צו די פיס, זיי זשע נישט אנגע-
שפארט. און דערצו, וואס וועט דיר העלפן? זיין אדוואקאט קען נאר
אפציען דעם פראצעס. אבער פארשפילן וועסטו. מוזסט צאלן, שוועס-
טערקע, מוזסט צאלן... מיר צאלן אלע...

ער האט איר דערלאנגט דעם פאפיר. זי האט אים שטום אנגע-
קוקט מיט פליכטע פארלאפענע אויגן און אונטערגעשריבן. זי האט
אנגעשפארט דעם קאפ אויף זיין אקסל, געוויינט שטיל, מיט ליכטע
ספאזמעס.

מיראנדא האט דערפילט, אז עס שטיקט אים אין האלדן. א קנול
האט זיך אים געשטעלט אין גארגל. ער האט האסטיק אויסגעטרו-
קען א גלאז וויסקי, אפגעווישט די ליפן און פרובירט עפעס זאגן.
אבער עס האט אים פארפעלט אטעם. אזוי איז פארביי עטלעכע מי-
נוט. כוואניטאס שטיל שלוכצען האט זיך ביסלעכווייז אנגעשטילט.
איצט זיינען ברודער און שוועסטער געזעסן שווינגנדיק. מיראנדא
האט שטאר געקוקט צום פענצטער מיט די דינע, ווייסע פארהא-
גען. די זון האט בלייך אריינגעשניט, געווארפן ליכט אויף די טע-
פעכער, אויף די בלומענטעפ, אויף די שפיגלען.

— און פעפע? — האט ער א זאג געטאן — און פעפע? האסט
שוין אין גאנצן מיט אים איבערגעריסן?
כוואניטא האט געשוויגן.

— איך וועל אים נעמען אין מיינע הענט אריין. איך וועל אים
מאכן פאר א ליט, וואס זאגסטו, כוואניטא? — האט ער איר ווידער
געגלעט איבערן קאפ.

כוואניטא האט זיך אלץ געטוליעט צום ברודער און געשוויגן.
— איך זע נישט, אז ער זאל זיין א שלעכטער שידוך. אייגענע
מענטשן, פארשטייסט... טשילענער... נאך אלעמען איז ער נישט קיין
שלעכטער יונג... אומגעזעהער ריין. נישט לאנג, ווייסט דאך, האט
ער באקומען א ירושה פון פערציק מיליאן, פון זיינער א מומען.
אמת, ער איז צעלאזן, צעיושעט. ער ווייס נישט וואס צו טאן מיט
זיין געלט און מיט זיין יוגנט. דארף מען אים לערנען. מען דארף

אים פאטשן. אלע טאג געבן א פאר הייסע פעטש, ער זאל דערזען די ווירקלעכקייט...

כואניטא האט זיך פלוצלינג צעלאכט. זי האט אזוי געלאכט, אז זי האט זיך אין גאנצן געווארפן אויף דער סאָפּע. נאך דעם האט זי זיך געגעבן א שטעל-אויף, האט מיטגעשלעפט דעם ברודער און זיך גענומען דרייען אין א טאגן, אונטערזינגענדיק א מאַטיוו פֿון א פּאָ-פּולערן לידל.

זי האט זיך אָנגעקוקט אין שפיגל, זיך צו רעכט געמאַכט די האַר, זיך אומגעדרייט צום ברודער און געלאַכט:

— כאַ-כאַ-כאַ! וואָס זאָגסטו, מען דאַרף אים פּאַטשן, פּעפּען, פּאַטשן! מיר איז גאַר נישט אַזאַנגעפּאַלן דער דאָזיקער געדאַנק, ווּנְדערלעך, ווּנְדערלעך...

— איז אָפּגעמאַכט. זאַל איך זיך זען מיט אים?
— מען דאַרף נישט. איך וועל זיך שוין אַליין אָן עצה געבן.
מיראַנדאַ האט זי א פאר מאַל אָנגעקוקט און זיך געזעגנט.

*

אין דעם אַרעמען קוואַרטאַל פֿון סאַנטאַ ראָסאַ האַט פֿרומקין „געקלאַפּט“. עס רעדט זיך אזוי „געקלאַפּט“. ער האַט שוין נישט באַדאַרפֿט „אַנקלאַפּן“. קיין נַיַע קונים האַט ער נישט געזוכט. ער האַט שוין געהאַט גענוג מיט זַיַנע אַלטע „קאַסעראַס“, קונים פֿון יאַרן. ער האַט זיך נישט געוואַלט פֿאַרנעמען גרויס, ווי די אַנדערע קליענטעלטישיקעס. עס איז פֿאַר אים געווען גענוג, אז ער האַט גע- האַט אויף זַיַנע הוצאות, און מער האַט ער נישט פֿאַרלאַנגט. אַרום צען אַ זייגער אין דער פֿרי פּאַקט ער אַרײַן אין זַיַן קליינער וואַ- ליזקע עטלעכע קינדערשע סוועטערס, פֿאַרטעכער, ביליקע שטיק- לעך זייף, נעמט-אַרויס פֿון שוּפּלאַד שקאַרמוצלעך מיט צוקערקעס, אַ פּאַר דינע פּליטקעס שאַקאַלאַד, וואָס ער האַט צוגעגרייט פֿון נעכטן, לייגט עס אַרײַן אין קעשענע און גייט-אַרויס „אַרבעטן“. ביז אַרויס שטאַט פֿאַרט ער מיטן טראַמווײַ. ווינטער גייט שוין

קיין טראַמוווי נישט. נעמט ער זיין וואַליזקע און גייט צו פֿוס. נאָך עטלעכע גאַסן הייבט זיך אָן „זיין“ קוואַרטאַל. ער גייט דורך שטוי-ביקע געסלעך מיט איין-שטאַקיקע שטיבלעך פֿון ליים מיט בלאַטע, שטיבער מיט לאַנגע, שמאַלע הייפֿן, מיט צימערן ביי די זייטן. אין יעדן צימער וווינט אַ פֿאַמיליע מיט קינדער. אין מיטן הויף שטייען אויף קעסטלעך אויסגעשטעלט מולטערס, וווּ די ווייבער וואַשן וועש. אין דער הייך זינען אַנגעצויגן שטריק וועש צו טריקענען. דער הויף איז נאָס פֿונעם גרעט וואַשן, די ווענט פֿיכט, צעקרישלט און צעשפּאַלטן פֿון די אַפֿטע ערד-ציטערנישן. אין די צימערן, אַנגע-שטעלט מיט בעטן און שטובזאַכן, אַרבעטן נאָר מייסטן די טאַטעס, ווער סטאַלעריי, ווער שוסטעריי; אַנדערע פֿאַרריכטן אַלטע קליידער, וואָס זיי ברענגען פֿון גאַס. ער גייט ווייטער. און אַט קומט ער אַרײַן אין אַ שמאַל שטויביק געסל. אַנטקעגן לויפֿט-אָן אַ כאַפֿטע קינדער. זיי שפּרינגען און שרײַען מיט פֿרייד:

— וויענע דאָן כאַקאַבאַ! וויענע דאָן כאַקאַבאַ! כאַקאַבאַ גייט...

אַנדערע קינדער דערהערן און לויפֿן-אַרויס פֿון די הייפֿן. זיי רינגלען אים אַרום, הענגען זיך אים אָן אויף די הענט. איינער כאַפֿט זיין וואַליזקע אויף דער פֿלייצע און לויפֿט מיט דעם פֿאַרויס. ער שרײַט:

— מאַמיטאַ, וויענע דאָן כאַקאַבאַ! דאָן כאַקאַבאַ קומט...

ער שטייט אין מיטן געסל און לאַכט, שפּילט זיך מיט די קינד-דער. אַ מיידעלע פֿון אַ יאָר פֿינף טוליעט זיך צו זינע פֿיס, הייבט-אויף צו אים אירע שוואַרצע, גרויסע אייגעלעך, דאָס פּנימל איז אויסגעשמירט, פֿאַרפּאַטשקעט, נאָר די אויגן אירע שיינען. ער גלעט איר איבערן קעפל און זעט: זי גייט כּמעט נאַקעט. אַ קורץ קליידעלע פֿאַרדעקט איר קערפּערל. ער קלערט: „זי דאַרף האָבן כאַטש אַ סוועטערל“. אין דרויסן איז קאַלט, גיט ער אַ רוף דאָס יינגל מיט זיין וואַליזקע, עפֿנט עס, נעמט-אַרויס אַ רויט סוועטערל און גיט עס דעם מיידעלע:

— נאַ, זאָג דער מאַמען, זי זאָל דיר אַנטאָן דאָס סוועטערל, עס

איז קאלט. דאָס קינד כאַפט דאָס סוועטערל, דריקט עס צו צו איר האַרצל און פֿינל פֿון בויגן לאַזט זי זיך לויפֿן שרײַענדיק.
— מאַמיטאַ, מיראַ! מאַמיטאַ, מיראַ! זע, מאַמע...

אַרומגערינגלט פֿון די קינדער גייט ער אַזוי אין מיטן געסל, קומט-צו צו אַ שטיבל און זעצט זיך אַוועק אויף אַ שוועל. די קינדער שפּרינגען אַרום אים, לאַכן. ער נעמט-אַרויס פֿון קעשענע אַ שקאַרמוץ צוקערלעך, גיט יעדן איינעם אַ צוקערל. דערנאָך נעמט ער אַרויס די פּליטקעס שאַקאַלאַד, ברעכט-אַפּ פֿאַר יעדן אַ שטיקל. קינדער דערדוויסן זיך, לויפֿן זיי אַרויס פֿון שטיבער. אין געסל הילכט אַ קינדעריש פֿריידיק געשריי: „דאָן כאַקאַבאַ! דאָן כאַקאַבאַ!“... צע-טיילט די נאַשערענע, נעמט ער זיין וואַליזקע און גייט באַזוכן זינע קליענטקעס. ער קען זיי אַלעמען, ווייס ווי זיי לעבן, וואָס דער מאַן פֿאַרדינט און בײַ אַ נויט לייט ער עמעצן נאָך אויס אַ פֿאַר פעזעס. אַזוי „אַרבעט“ ער ביז אַרום מיטיקציניט. פֿאַרקויפט אַ פֿאַר פֿאַרטעכער, אַ שטיקל צייג, אַ סוועטער, און קומט זיך אַפרוען ביים שוסטער מאַרטין. אין שטוב בײַ מאַרטינען איז ריינער ווי אין די אַנדערע שטיבער. זיין ווייב איז אַ בריה אַ ווייבל. זי וואַשט וועש פֿאַר אַ פֿאַר באַלעבאַסטעס, קאַכט, רוימט און געפֿינט נאָך צייט צו פֿאַרריכטן און פֿאַרלאַטען די הייזלעך און קליידלעך פֿון אירע פֿיר קליינע קינדערלעך.

פֿרומקין האָט ליב צו זיצן לענגער ביים שוסטער. ער זעצט זיך אַוועק אויף אַ נידעריקן קנילעכיקן שוסטער-בענקל ביים פֿירקאַנ-טיקן וואַרשטאַט, וואָס איז אַנגעוואַרפֿן מיט שטיפֿטלעך, האַמערס, לעדער און שוסטער-מעסערס.

מאַרטין גייט אַ שוך. צייט די דראַטווע און רעדט. ער האָט ליב צו דערציילן מעשיות פֿון צפֿון און פֿון דרום, וווּ ער איז אַלץ אויס-געפֿאַרן. ער האָט אַ גוטמוטיק פנים, מאַרטין. די באַקן אַ ביסל שיי-טערלעך, ווי אויפֿגעלאַפֿן און טונקל געל, די אויגן וואַסערדיקע, מיט זעקעלעך אונטער זיי. אַ גאַנצע וואָך אַרבעט ער פֿלייסיק, ברענגט מען אים געלט פֿאַר אַ שטיקל אַרבעט, נעמט ער אַרויס פֿון קעשענע,

פֿון אונטערן פֿאַרטעד, אַ פעזע, און גיט די קינדער צו קויפֿן אין קלייטל נאַשערניצען. ער איז נישט קאַרג, מאַרטין. האָט ער געלט, גיט ער עס תּיכּף אויס. זיין ווייב, קאַרמען, ווייס זיין שוואַכקייט, זאַמלט זי אַ גאַנצע וואָך וויפֿל זי קען נאָר אויף דיר-ה-געלט, אויף קלייד-לעך פֿאַר די קינדער און צו האָבן צו צאָלן דעם „קאַסעראַ“ וואַכנ-געלט.

שבת נאָך מיטיק ראַמט מאַרטין אויף דעם וואַרשטאַט, שטעלט אים אַוועק אין אַ ווינקל פֿון צימער, דעקט אים איבער מיט אַ ליי-לעך, וואַרפֿט-אַרויף דאָס רעקל אויף איין אַקסל און גייט-אַרויס אין געסל. דאָרט טרעפֿט ער זיך מיט זיין שכן, דעם סטאַליער כאַסע, און דעם גאַזפֿיטער לאַפען. מען גייט-אַרײַן אין שענקל אַזוי זיך, באַנעצן דעם גומען; זיי טרינקען דעם זויערן שוואַרצן וויין. בײַ דעם ערשטן גלעזל פֿאַרקרימען זיי זיך, ביזערן זיך אויפֿן שענקער, אַז ער מישט דעם וויין מיט זויערשטאַף; דאָס צווייטע גלאָז איז שוין באַטעמטער. קאַרמען לויפֿט אין שענקל, אַבער זי ווייס, אַז עס איז אומזיסט. זי וועט אים שוין פֿון דאָרט נישט אַרויסשלעפֿן. שפעט בײַ דער נאַכט שלעפט זי אים אַרײַן אין שטוב. וואַליעט אים אַרויף אויפֿן בעט. ער שלאָפֿט אין די זאַכן ביז מאַרגן מיטיקצייט, ביז דאָס ווייב רייסט אים אויף פֿון שלאָף. שטייט ער אויף, גיסט זיך וואַסער אויפֿן קאַפּ, פֿון קראַנט אין הויפֿל, און שיקט די קינדער ברענגען דורך דער הינטערטיר אין שענקל אַ ליטער וויין. ער טרינקט דעם גאַנצן זונטיק. מאַנטיק אַרבעט ער נישט, ער טשוכעט זיך און ווערט ווידער אַנטשלאָפֿן.

דינסטיק אין דער פֿרי איז ער גאַר אַן אַנדער מענטש, מאַרטין. ער שטעלט-אַוועק דעם וואַרשטאַט בײַ דער טיר פֿון שטיבל און נעמט זיך אַרבעטן מיט פֿלייס.

פֿרומקין גייט נישט זונטיק אַנצוקאַסירן, ווי די אַנדערע קליענ-טעלטיקעס. בײַ דעם רובֿ איז זונטיק דער בעסטער טאַג. עס איז נאָר פֿאַראַן בײַ די קונים עפעס געלט פֿון דער וואָך. אַלץ איינס וועט עס אַוועקגיין אויף זויערן וויין. אַבער פֿרומקין האַלט נישט פֿון דער

מיינונג. ער פֿאַרלאָזט זיך אויף יושר פֿון זינע «קאָסעראָס». די קליענטקעס זינע פֿילן עס און זיי באַהאַלטן די פֿאַר פעזעס פֿאַר אים. זיי וועלן דאָס געלט נישט אויסגעבן. און ווען ער קומט צו מאַרגנס, טראָגן זיי אים אַנטקעגן:

— «טאַמע, קאָסעריטאַ!»

זיי פֿילן, די אַרעמע גויעס, אַז דאָן כאַקאַבאַ איז עפעס אַן אויס־טערלישער מענטש. ער גייט אָפֿט מאָל פֿאַרקלערט, קוקט־אַרין אין אַ ביכל; זיי פֿילן, אַז ער האָט צו זיי גרויס מיטלייד. זוכט זיי, חלילה, נישט צו באַרניסן, דינגט זיך כמעט נישט מיט זיי. אַנומלטן איז ער געקומען צו אַ קליענטקע, האָט ער געטראָפֿן אַ טויטן ליגן אויף אַ טיש אין מיטן שטוב. דער מאַן איז געשטאַרבן פֿון אַ האַרצעלאַג ערשט מיט עטלעכע שעה צוריק. דאָס ווייב, די עלטערע טאַכטער, די קינדער וויינען. ווי וועלן זיי אַנבאַרדענען די «וועלאַריאַ?» און וווּ וועלן זיי נעמען געלט אויף דער לווייה, אויף טרויער־קליידער? די שכנים אַרום זינען זיך צונויפֿגעקומען. די האָט געבראַכט אַ שוואַרץ קליידל, די עפעס אַנדערש. דער טויטער איז געלעגן אי־בערגעדעקט מיט אַ שוואַרצער פֿלאַכטע. פֿרומקין איז געשטאַנען אַ וויילע, געקוקט אויפֿן שוואַרצן טוך, אויף די פֿאַרווייניטע פֿרויען. נאָך דעם איז ער צוגעאַנגען צו דער אַלמנה, איר אַרײַנגערוקט אין האַנט געלט. די אַרעמע פֿרוי האָט נישט געוואָלט נעמען.

— אַבער, דאָן כאַקאַבאַ, וווּ וועל איך נעמען דיר צו באַצאָלן?

פֿרומקין האָט זי אָפֿילו נישט געוואָלט הערן. ער איז אַרויס פֿון שטוב און זיך געלאָזט גיין מיט האַסטיקע טריט איבערן שמאַלן געסל. ער איז כמעט ווי געלאָפֿן.

— וויי, וויי... — האָט ער געמורמלט — אַזוי פֿיל אומגליק,

אַזוי פֿיל עלנט!

עטלעכע טעג נאָך דעם איז ער אַרומגעאַנגען ווי צעמישט. ער האָט זיך געזעצט שרייבן. ביז שפעט בײַ נאַכט געשריבן. אַזוי עט־לעכע נעכט נאָך אַנאַנד. ער האָט געשריבן אַ דערציילונג פֿון דעם דאָזיקן געסל מיט זינע אַניווינערס.

*

לויפער מיט זילבערשטיינען זינען אראפגעפארן פון דער ווינדע פון קרייזלערס ביורא און זיך אפגעשטעלט אונטן, אויף דער גאס. דער שליח האט געהאלטן א טשעק אין האנט, האט געטרייסלט מיטן ווייסן פאפירל און מיט זיין דריבנעם געלעכטערל געלאכט:

— בעסער אזוי. מיר דארפן פון זיי דאס געלט. פירן קענען מיר אליין! הא, וואס זאגט איר, סעניאר זילבערשטיין? מיט דעם טשעק קען מען זיך נישט פארשעמען, הלוואי אויף אונדזערע פלל-טוערס געזאגט געווארן! אונדזערע היימישע ציונים, זאלן נישט אויסגע-רעדט זיין, קענען טאקע שייך ריידן, שייך דרשנען, אבער אז עס קומט צו די ממתקים, אצילן זיי זיך נישט...

ער האט באטראכט דעם טשעק פון הונדערט טויזנט פעזעס מיט קרייזלערס אונטערשריפט און אים אריינגעלייגט אין קעשענע. עס איז אים געווען א ביסל א ווונדער, וואס קרייזלער האט אפילו נישט געוואלט הערן וועגן פבדו, ערן-מיטגליד אאז"וו. איז ער, הייסט עס, נישט קיין פבדו-זוכער. וואס זשע דען איז ער. נישט אזוי האט לוי-פער זיך פארגעשטעלט זיין באזוך ביי קרייזלערן. מען האט אים דערציילט, ווי אזוי ער האט אמאל אויפגענומען דעם ד"ר ליפשיץ. ווי גערירט ער איז דעמאלט געווען. מיט וואס פאר א מין נייגער ער האט אויפגעכאפט יעדעס ווארט פונעם אלטן שליח. ווי ער האט זיך כמעט געבעטן, מען זאל צו אים קומען, מען זאל אין אים נישט פארגעסן. דא, ביי זייער באגעגעניש, האט ער געטראפן א זייער פארנומענע מענטשן. מען האט געקלונגען אין ביידע טעלעפאנען אויפן טיש און קרייזלער האט געענטפערט, דא רעכטס און דא לינקס. נאך דעם ווי זילבערשטיין האט אים, לויפערן, פארגעשטעלט, האט ער אים באלד דערציילט א משל... שוין זשע האט קרייזלער נישט פארשטאנען? האט ער אים נאך דעם דערציילט א וויץ... ער האט לאנג, לאנג גערעדט, לויפער, און עס האט, ווייזט-אויס, נישט גע-ווירקט. ער האט אים דערציילט וועגן די היגע ציוניסטן, ווי זיי גיבן-אפ זייער צייט און זייער געלט פארן פאלק ישראל. ער האט

גלייכצייטיק נישט פארגעסן אים, פֿעליפע קרייזלערן, אַ חנפֿע צו טאָן אויך... אַזוי מוז מען... די מיליאָנערן האָבן ליב, אַז מען גלעט זיי האָר אַראָפּ... די חניפֿה האָט פֿעליפען, ווייזט-אויס, אַ ביסל אויפֿ-גערעגט. ער האָט זיך ווי אַ הייב געטאָן פֿון שטול, האָט אַרויסגע-נומען דאָס טשעקביכל און אַנגעשריבן אַ טשעק פֿאַרן קאַמפּיין...

— דאָ האָט איר מײַן בײַשטײַערונג. קיין אַמטן זוך איך נישט. נאָך ווייניקער — פֿבֿוד... דער סעניאָר זילבערשטיין קען מיד, אַז איך האָב זיך קיין מאָל נישט געשטופּט צום אויבנאָן. איך האָב עפּעס פֿאַרקלערט, אפֿשר וועל איך עס קענען דורכפֿירן.

לויפֿער האָט אים איבערגעשלאָגן די רייד און דערציילט אַ משל... ער האָט גערעדט, לויפֿער, לאַנג, און קרייזלער האָט געקוקט אין די פּאַפּירן אויפֿן טיש.

— איר זײַט, ווייזט-אויס, פֿאַרנומען, סעניאָר קרייזלער — האָט זילבערשטיין זיך אַרײַנגעמישט, באַמערקנדיק זײַן צעטראָגניקייט.

אַבער לויפֿער האָט זײַן מעשׂה נישט איבערגעריסן. ער האָט דער-פֿילט, דער שליח, אַז ער האָט נישט אויסגענומען, האָט ער אַ דריבֿ-נעם לאַך געטאָן, אויסגעשטרעקט די האַנט און זיך געזעגנט. ער האָט זיך עפּעס ווי געשעמט, דער שליח, פֿאַר זילבערשטיינען. ער וועט נאָך דערציילן די חבֿרים אין דער פֿעדעראַציע, אַז זײַן באַזוך איז געווען אַ דורכפֿאַל און זײַן פּרעסטיזש ווי אַ קלוגער, דורכגע-טריבענער טוער קען נאָך אַ ביסל אַפּגעשוואַכט ווערן. האָט ער גע-נומען זילבערשטיינען אונטערן אַרעם און גייענדיק אַזוי מיט אים אַננגעטענהט, אַז עס איז שווער צו געפֿינען דעם שליסל בײַ די דאָ-זיקע אויפֿגעקומענע מיליאָנערן, וואָס האָבן זיך אַננגעלעבט אין דער קריסטלעכער סבֿיבֿה. אַבער זילבערשטיין, כאַטש נישט קיין שטאַרק איבערגעשפיצטער ייד, האָט פֿאַרגעפֿילט, אַז נישט אַזוי האָט לויפֿער באַדאַרפֿט ריידן, אַז פֿעליפע קרייזלער איז לויטער געפֿיל, ווען מען רעדט צו אים פֿון ייִדישע צרות, און אַז זײַנע משלים מיט די וויצן זײַנען אים נישט געקראַכן אין קאַפּ אַרײַן. אַבער ער האָט

געשוויגן, זילבערשטיין. ער האָט נאָר אונטערגעמורמלט עפעס, וואָס דער שליח האָט נישט דערהערט.

ער איז טאַקע געווען אַ ביסל אויפֿגערעגט, פֿעליפע קרייזלער. ער האָט תּיכּף באַמערקט עפעס אַ צופֿרידענע זיכערקייט ביים שליח, ווי די צרות וועגן וועלכע ער רעדט וואָלטן אים פּערזענלעך נישט אַנגעגאַנגען, נאָר ער האָט געפֿילט, פֿעליפע, אַז די וויצן און משלים, וואָס ער דערציילט אים, זינען געציילט אויסצונעמען, געפֿעלן ווערן, זיך באַרימען מיט קענטעניש, מיט לומדות. אַנדערש האָט אויף אים געוויקט דער דאָקטער ליפּשיץ. ער האָט אין אים געזען אַן אמתן, אַ געפֿילפֿולן מענטשן, וואָס לעבט-איבער די ליידן פֿון זיין פֿאַלק.

פֿעליפע איז אַרויס אויפֿן באַלקאָן און געזען, ווי די צוויי דע- לעגאַטן דערווייטערן זיך און ווי דער שליח טענהט-אַינן, מאַכט מיט די הענט און וויל עפעס איבערצינגן. ער איז צוריק אַרײַן אין זיין ביוראָ, אַ ביסל אַנטווישט, הייסט עס, וואָס עס זינען פֿאַראַן פֿאַר- שיידענע מענטשן, אפֿילו בײַ די ציוניסטן, נישט אַלעמען גייט עס גלייך צום האַרצן. אַנדערע מאַכן פֿון דעם פּמעט ווי אַ פּרנסה אָדער אַ מיטל צו פֿבֿוד, פֿאַרערונג און פֿאַפּולאַריטעט. ער האָט געוואָלט פֿאַרטרייבן פֿון זיך יעדן צווייפֿל אין די אַלע וואָס טוען פֿאַרן ייִדישן פֿאַלק. עס וועבט זיך אויס בײַ אים אַ פּלאַן:

— אַ, ווען דאָקטער ליפּשיץ קומט, וואָלט ער אים דערציילט זינען פּראַיעקטן אויף נאָך דער מלחמה, פּראַיעקטן פֿון פֿאַרנעם, פֿאַר ארץ-ישראל...

באַזאַמטע האָבן געוואַרט אויף אים. זיי זינען געשטאַנען שוויי- גנדיק; זיי האָבן געזען, ווי ער איז פֿאַרטיפֿט, דעם קאַפּ אַנגעשפּאַרט אויף ביידע הענט ביים טיש. פֿעליפע האָט זיי באַמערקט, האָט זיך ווי אויפֿגעטשוכעט און זיך גענומען צו דער אַרבעט. מענטשן זינען אַרײַן און אַרויס, ווי תּמיד האָט געקאַכט מיט באַוועגונג, מיט קלאַ- פּערני פֿון שרייב-מאַשינען, מיט טומל און ריידעריי.

*

ווי עס איז געווען צו דערווארטן, האָט פֿעליפע געוונען דעם גט־פּראָצעס. עס איז געווען אָנהייב פֿרילינג. ער האָט זיך דערפֿילט אַ נײַער מענטש. ווען זײַן אַדוואַקאַט האָט אים טעלעפֿאָניש געמאַלדן פֿון געריכט־געבײַדע, אַז ער האָט געוונען דעם גט־פּראָצעס און ער איז פֿולשטענדיק פֿרײַ, איז דער ערשטער געדאַנק זײַנער געווען צו טעלעפֿאָנירן די נײַס לוסין. ער האָט שוין געהאַלטן דעם טעלעפֿאָן אין האַנט און באַלד צוריק אַוועקגעלייגט. קען ער אַזאַ נײַס איר מעלדן טעלעפֿאָניש? און ווי וועט זי דאָס אויסטײַטשן?

ניין, נישט אַזוי דאַרף עס זײַן. ער מוז זיך אַפֿרײַער כאַטש דורכריידן מיט פֿרומקינען. פֿאַר אים, פֿאַר פֿרומקינען, קען ער זײַן אָפֿנהאַרציק, זיך מיט אים באַראַטן ווי מיט אַן אייגענעם ברודער. אָבער פֿרומקין האָט נישט קיין טעלעפֿאָן. ער מוז אים נאָך הײַנט זען, ריידן מיט אים. ער איז אַראָפּ אין גאַס. אַן איבערלעכע פֿרייד האָט אים אונטערגעטריבן צו גיין שנעל. ווען ער וואַלט זיך נישט געשעמט, וואַלט ער אונטערגעשפרונגען. ער האָט גערעדט צו זיך, געמאַכט מיט די הענט, נישט ווי זײַן טבע. עס האָט אויפֿגעוואַכט אַ נײַער פֿרילינג אין זײַן נשמה. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז אַלע וואָס גייען אַרום אים זײַנען פֿריילעך און יום־טובֿדיק. אַט קוקן די אויף אים מיט שמייכלענדיקע בליקן. מיידלעך גייען אים אַנטקעגן און לאַכן. דאָס געקלאַנג פֿון די טראַמווײַען און פֿײַפֿערי פֿון די אויטאָמאָבילן הילכט אים אָפּ אין די אויערן ווי אַ פֿריילעכע מוזיק. ווי עס וואַלט אַלץ אַרום געווען יום־טובֿדיק. ער האָט געקלערט, אַז עס קומט אַ נײַ לעבן, ווי עס האָט באַדאַרפֿט זײַן, נישט געקינצלט, נאַטירלעך, געוויינלעך, עמכדיק.

ער איז שטיין געבליבן בײַ אַ ראַג גאַס. עס איז געווען נאָך מיטיק, אַ וואַרעם פֿרילינג־ווינטל האָט געבלאַזן. מען האָט שוין גע־טראָגן לײַכטע מלבושים. פֿרויען האָבן זיך שוין באַוויזן אין זומער־דיקע קליידער. ווי תמיד, האָט אין צענטער געקאַכט מיט באַוועגונג. געדיכטע שטראַמען דורכגייערס האָבן אָנגעפֿילט די טראַטוואַרן. ״ווי גייט מען?״ — האָט ער געקלערט. ער וועט גיין אין קאַפּפּעראַטיוו.

ער וועט אפשר טרעפן דארט פֿרומקיגען און... לוסין. וועט זי דער-
קענען, אז ער טראגט אזא גליקלעכן סוד אין זיין נשמה? זי וועט
זיכער דערקענען? ווי וועט ער פֿאר איר אויסבאהאלטן די איבער-
לעכע פֿרייד, וואָס גייט-אָריבער די ברעגן? ער קען זיך נאָך אַרויס-
כאַפּן מיט אַ וואָרט! און אפשר איר טאַקע באַלד דערציילן? ריידן צו
איר לאַנג, און נאָך דעם איר פֿאַרלייגן חתונה צו האָבן. אָבער וועט
עס נישט אַרויסקומען קאַמיש? ער, פֿעליפע קרייזלער, פּלוצלינג —
אַ ליבע-דערקלערונג... און אפשר וואָרט זי גאָר דעם מאַמענט? זי
וואָרט, זי וואָרט. ער איז זיכער אין דעם, ווי היינט איז פֿרילינג, זי
וואָרט!

פֿאַר דעם קאַאָפּעראַטיוו האָט ער פֿאַרלאַנגזאַמט דעם טראַט.
געזען צו באַרויַקן זיך. ער האָט געפֿילט, ווי עס קלאַפט דאָס האַרץ
האַסטיק „טיק-טאָק“. אין קאַפּ האָט גערוישט און עמעצער האָט אין
אים אַריינגערעדט: „דו ביסט פֿריי, פֿעליפע, פֿריי!“

פֿאַר וואָס איז לוסין אים איצט אַנטקעגנגעלאַפֿן מיט אַזאַ פֿרייד?
ווען ער איז אַרייַן אין קאַאָפּעראַטיוו און זי האָט אים דערזען פֿאַר
איר קאַסע-צימערל, איז זי אַנגעלאַפֿן אַנטקעגן, האָט אים אויסגע-
שטרעקט ביידע הענט און אים אַנגעקוקט מיט אַזאַ פֿריילעכן, שניי-
נענדיקן בליק, אַז קרייזלערן האָט דורכגעבליצט אַ געדאַנק: „זי
ווייס!“

— שוין נישט געווען עטלעכע טעג. וווּ זייט איר פֿאַרפֿאַלן גע-
וואָרן?

— איר ווייסט דאָך, לוסין... געשעפֿטן!

זי האָט אויף אים געקוקט מיט דעם זעלביקן שמייכלענדיקן
בליק. פֿעליפע האָט געפֿילט, אַז ער וועט פֿאַר איר אַט דעם גליק-
לעכן סוד, וואָס ער טראַגט אין האַרצן, נישט קענען פֿאַרבאַהאַלטן.
עס איז דאָך אייגנטלעך נישט זיין סוד אַליין. עס איז דאָך נוגע איר,
לוסין, אויך... עס איז זייער ביידנס סוד. זיי מוזן זיך מיט אים טיילן.
טיילן צוזאַמען די פֿרייד פֿון פֿריי זיין, כדי צו קענען זיך צונויפֿקו-

מען, חתונה האָבן, ווי וועט ער עס איר אָבער זאָגן? ווי וועט ער אָנפֿאַנגען?

לוסי האָט באַמערקט זיין פֿאַרקלערטקייט. זי האָט געפֿילט, אַז עפעס דאַרף דאָ פֿאַרקומען. אפשר טאָקע וועט איצט אָט דאָ אין קאַאָפּעראַטיוו, וווּ עס האָט זיך אָנגעפֿאַנגען איר ניי לעבן, קומען דאָס לאַנג דערוואַרטע וואַרט פֿון אים, פֿעליפען?

ער האָט אַלץ געהאַלטן אירע הענט אין זינע. עס האָט גע- דויערט אַ לאַנגע ווינלע. אין טומל פֿון קאַאָפּעראַטיוו האָט מען זיך נישט אומגעקוקט, ווי זיי זינען ביידע אַזוי געשטאַנען, שווינגדיקע. פֿעליפע האָט שטיל אַ מורמל געטאָן:

— איך דאַרף מיט אַנך עפעס ריידן, לוסי.

זיי זינען אַרײַן אין איר קאַסע-צימערל. פֿעליפע האָט אָנגע- פֿאַנגען:

— איך האָב אַנך צו דערציילן אַ פֿריילעכע נײַט, לוסי. איך האָב געוווּנען מײַן גט-פּראָצעס און איצט האָב איך קיין שטערונג נישט חתונה צו האָבן, און מיט אַנך, לוסי, אויב איר וועט זיין אַנ- שטימיק. איך האָב אַנך ליב, לוסי! איך האָב אַנך זייער ליב!

— אָבער דאָ, אויף דעם פּלאַץ, אַ ליבע-דערקלערונג?...

זי האָט זיך הויך צעלאַכט, און ווי אַ שטיפֿעריש קינד האָט זי אַ כאַפּ געטאָן זיין האַנט און פֿעסט צוגעדריקט צום האַרצן.

מענטשן זינען צוגעקומען צו דער קאַסע און זי האָט פֿריי גע- לאָזט זיין האַנט. פֿעליפע האָט געהאַט אַ געמישט געפֿיל פֿון פֿרייד און שעמעוודיקייט. צי איז ער נישט געווען אומגעלומפּערט דאָ, אין קאַסע-צימערל, זיך דערקלערן אין ליבע?... אָבער די פֿרייד האָט באַהערשט אַלע זינע געפֿילן, האָט אַרומגעכאַפּט זיין גאַנץ וועזן, און ער האָט נישט געזען, וואָס עס טוט זיך אַרום אים. ער איז גע- זעסן אין קאַסע-צימערל און געוואַרט, אַז לוסי זאָל זיך אָפּפֿאַרטיקן מיט די קליענטן. איצט האָט ער געהאַט אַ פֿאַרלאַנג צו ריידן מיט איר, צו פֿילן איר נאָענטקייט. אָבער ער האָט איר דאָך נאָך אַלץ

נישט דערציילט, ווי שטארק ער האָט זי ליב. ווי אַזוי קען ער איר דאָס דערציילן?

בני דעם קאסע-פֿענצטערל איז שוין קיינער נישט געווען.
— לויס... — האָט ער שטיל געזאָגט — הינט איז אַ שיינער טאָג... אַ פֿרילינגטאָג...

ער האָט באַמערקט, ווי לויס אויגן זינען פֿיכט געוואָרן.
עס איז צוגעקומען ראָלניק, ער האָט נאָך פֿריער געזען, ווי זיי ביידע שטייען אין צימערל, אָבער ער האָט זיך אָפּגעהאַלטן פֿון צו-קומען. נאָכן קווענקלען זיך איז ער צוגעקומען, ריינדיק הויך, מען זאָל אים דערהערן פֿון קאסע-צימערל:
— דאָן פֿעליפע, איך האָב פֿאַר אַיך נויס. די פֿאַבריק איז שוין באַלד אַנינגעאַרדנט.

ער האָט באַמערקט די פֿיכטקייט אין לויס אויגן, אויך פֿעלי-פעס צעטומלטקייט, און נישט באַקומענדיק קיין ענטפֿער, האָט ער זיך אויסגעדרייט און איז אַוועק.

*

... אין שטאָט האָט מען שוין געוויסט, אַז פֿעליפע קרייזלער פֿאַרט אויף אַ לויסרניצע מיט זיין יוגן ווייבל לויס קיין ארץ-ישראל. ער האָט פֿלענער, גרויסע פֿלענער, וואָס נאָר אין ייִדישן לאַנד וועט מען זיי קענען דורכפֿירן.

אין קאָאָפּעראַטיוו האָט מען זיך געקליבן אים צו מאַכן אַ פֿינער-לעכן אָפּשייד-באַנקעט, אָבער פֿעליפע האָט זיך פֿון אַלץ אָפּגעזאָגט. ער וויל נישט קיין כבוד; ער וויל נישט קיין ימים-טובֿים. ער וויל אַרבעטן, טאָן, אַניאָגן דאָס פֿאַרלוירענע, דאָס פֿאַרשפּעטיקטע. ער האָט געאַרבעט פֿיבעריש צו ברענגען אין אַרדענונג זיינע געשעפֿטן. ער האָט געמאַכט גרויסע באַשטעלונגען פֿאַר דעם קאָאָפּעראַטיוו, באַ-זאָרגט מיט רוי-מאַטעריאַלן די נייע פֿאַבריק און אין אַ שיינעם טאָג איז ער געווען פֿאַרטיק צו דער ריזע.
דער טאָג פֿון זיין אָפּפֿאַרן איז פֿאַר אים געווען אַ יום-טובֿ. אין

וואגאן מיט לוסין און פֿרומקינען אויפֿן וועג קיין וואַלפֿאַראַיסאַ צו פֿאַרן צו דער שיף, איז ער געזעסן ביים פֿענצטערל און אַרויסגע-קוקט צו די גרינע פֿעלדער, בערג און טאָלן, וואָס האָבן זיך פֿונאַנ-דערגעפֿנט ווי אַ ווונדערלעכע פֿאַנאַראַמע.

— וואָס זאָגט איר, ליבער פֿרומקין, אויף דער דאָזיקער שיינ-קייט?

פֿרומקין האָט זיך ווי אויפֿגעטשוכעט. ער איז געווען פֿאַרכאַפט פֿונעם בילד, וואָס האָט זיך פֿונאַנדערגעוויקלט פֿאַר זינע אויגן. די באַן איז איצט געלאָפֿן אויף אַ ראַנד פֿון אַ באַרג און אונטן איז גע-לעגן אַ גרינער טאָל, וואָס האָט זיך אַנגעפֿאַנגען פֿון אַ שפיציקן קלין און זיך אויסגעברייטערט צווישן די בערג, תּבֿואה-פֿעלדער און ווינ-גערטנער, פֿרוכטן און גרינס, ווי גאַטס שפֿע וואָלט זיך אויסגעגאַסן אויף דער דאָזיקער ערד.

— מען זאָגט, אַז טשילע איז די זיד-אַמעריקאַנער שווייץ. עס איז גיכער דאָס זיד-אַמעריקאַנער ארץ-ישׂראל... — האָט פֿרומקין געזאָגט.

— פֿאַרט-מיט מיט אונדז, ליבער פֿרומקין! — האָט לויסי זיך געבעטן — איר דאַרפֿט טיילן מיט אונדז אונדזער גליק, פֿעליפע האָט זיך פֿלוצלינג אַ הייב געטאָן פֿון פּלאַץ, האָט אַנ-געכאַפט פֿרומקינס האַנט און זי נישט אָפּגעלאָזט.
— איר וועט מיט אונדז מיטפֿאַרן. עס קען דאָך אַנדערש נישט זיין.

פֿרומקין האָט זיך ווי אַננגעקאַרטשעט. ער האָט געפֿילט, אַז אַט וועט ער זיך אַננברעכן און וועט נאַכגעבן.
פֿעליפע האָט איצט געקוקט אויף אים מיט אַ מאַדנעם בליק, ווי ער וואָלט זוכן אַדורכצודרינגען די פֿאַרגאַנגענהייט, אַריינצוקן טיף צוריק. איצט האָט ער אים געהאַלטן ביי ביידע הענט:
— זאָגט מיר, איך בעט אײך, ווער זײט איר? דאָס זײט איר, דאָס זײט איר, דאָס ווילנע?
פֿרומקין האָט זיך נאָך מער אַננגעקאַרטשעט און געשוויגן.

5

א'ך שפ"י פאר ד'ך

משה-דוד גיסער

צום יונגן דור

דורך וועג פֿון צער און פּנין, צו דיר, דעם יונגן יידן,
מזן וואָרט, דאָס בלוטיקע, פֿון האַרץ אַרויסגעריסן.
דו וועסט נישט רוען מער, כּוועל שטערן דיר דעם פֿרידן,
אין לאַנד פֿון טאָל און בערג, וווּ זיסע טיכען פֿליסן.

איך קום צו דיר מיט רייד, ווי גליענדיקע קוילן,
מיט הענט וואָס ציטערן, אין גרייטקייט אויף נקמה.
הער-אויס דורך מיר, מיט מיר, דיין פֿאַלקסגעשריי פֿון פּוילן;
אַז וויי-געשרייען, וויי, ווי ס'ציטערט מזן נשמה!

דו ביסט אַוועק פֿון זיך, דער רייך פֿון פֿרעמדע שלעסער
האַט זיס באַצויבערט דיך, מיט פּישופֿן געצויגן.
איצט שטרעקט זיך קעגן דיר דער שאַרף פֿון שונאָס מעסער
און דו האַלטסט צוגעמאַכט אין זיסן טרוים די אויגן.

איך וויל נישט זיין אַליין — אַ בוים מיט צווייגן-צווייגלען,
אַן איינזאַמער אין פֿעלד, מיט פּוסטע, לערע נעסטן.
און יאַמערן, ווי ער, ווייל אַלע זינע פֿייגלען
זינען זיך צעפֿלויגן, פֿון קלענסטן ביזן גרעסטן...

יונה אבאדאוסקי

שלמה ליכט

דערציילונג

עס איז שוין טיפע נאכט געווען. דער הימל איז געלעגן אן אויסגעשטערנטער און אומבאהאלפן אראפגעקוקט אויף די אומציי-ליקע וואלקן-קראצערס און עלעקטרישע שילדן, וואס האבן גע-בלענדט מיט פארשידענע קאלירטע פניערן און זיך ווי גערייצט מיט דער אומבאהאלפענער נאכט, וואס האט פארלוירן איר שליטה איבער די עלעקטרישע שטראמען.

די שטאט איז שוין געשטאנען א האלב אינגעדערעמלטע. פון צייט צו צייט האבן אפגעשלאגן רעדער פון אן עלעקטרישן טראמױז און דאס שיפען פון א פארשפעטיקטער באן האט זיך גרויליק אריינגעשניטן אין דער נאכטישער שטילקייט.

שלמה ליכט איז נאך וואך געווען. ער האט נערווען געבלעטערט איין בוך נאכן צווייטן און א מאדנע גלייכגילט-געפיל האט אים אפ-געהאלטן פון פארטיפן זיך אין לייענען. עפעס האט אים ווי גענו-מען באלעסטיקן זיין אייגענע פערזאן, וואס האט אנגעפולט דעם חלל פון זיין פירקאנטיקן צימערל. יעדע באוועגונג זינע, יעדער בייג פון זיין קערפער האט זיך שטום אפגעשאטנט אויף די נאקעטע נוענט און זיין קליינע פיגור איז מיט א מאל אויסגעוואקסן אין א ריזן-סילוועט. שלמה האט זיך דווקא געוואלט זען קליין, נאך קלע-נער ווי ער איז, און ער האט זיך דערפילט אומהיימלעך צווישן די פיר גרויע, נאקעטע ווענט. ער האט אויף גיך אויסגעלאשן דאס עלעקטרישע לעמפל און מיט שטילע טריט זיך ארויפגעקליבן אויפן דאך, ווו ער פלעגט מערערע מאל פראווען התבודדות.

מיט פולע לונגען האט שלמה איינגעאטעמט די קילע ערב פריי-לינגלופט און זינע אויגן האבן זיך אנגעשלאגן אין דעם לויטערן אויסגעשטערנטן הימל — איין גורל האט שלמה געקלערט — פאר-

אייניקט אים מיט דער נאכט: ביידע פֿילן זיי זיך היימלאָז אין דער גרויסער שילדגשטאַט...

ער האָט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן ברייטן דאַך און זכּרונות פֿון זײַן נישט ווײַטער פֿאַרגאַנגענהייט האָבן זיך גענומען אַרײַנשפּאַרן אין זײַן מוח: אַט זעט ער זיך נאָך אַ ינגל אין דעם קליינעם אוקראַיִנישן שטעטלע, אין דער מיט פֿון פֿאַרחלומטע נאַטור־לאַנדשאַפֿטן, וואָס פּשוט דאָס געמייט און רעגן־אַן די נשמה צו עפעס העכערס און העכערס.

אַ באַנגלעכער ציטער נעמט־אדורך זײַן קערפּער. ער בלייבט שטיין מיט צוגעמאַכטע אויגן, ווי ער וואָלט נישט וועלן מיט זיי מער באַרירן די אַנסופֿיקע וואַכעדיקייט, און ער לאַזט פֿרײַ זײַן זיכרון אַרומשפּאַנען איבער די וועגן און שטעגן פֿון זײַן שטענדיק גאַענטן אַמאַל.

עפּיזאָדן, שוין לאַנג פֿאַרשטעקטע אין די נעפלען, שוין כּמעט פֿאַרגעסענע, נעמען מיט אַ מאָל זיך אויסלייטערן און אויפֿלעבן אין זײַן זיכרון און ווייען־אַן אויף אים אַ זיסלעכע בענקשאַפֿט. שלמה דערפֿילט, אַז דאָס גאַנצע שטעטל, זײַנע מענטשן, דער אַרום, אַפֿילו דאָס וואָס־ער־מילעכל, דאָס קוואַקען פֿון די זשאַבעס אין די אַפּגע־ריסענע עכאַס פֿון די פֿאַרחלומטע נעכט, האָבן זיך אַרײַנגעוועבט אין זײַן נשמה און אין די פֿרײַע שעהען, ווען ער דערווייטערט זיך פֿון שטאַטישן גערודער און פֿאַרבלייבט מיט זיך אַליין, איז ער נישט מער שלמה ליכט, נאָר דאָס גאַנצע שטעטל, וואָס שטראַלט־אַרויס פֿון אים מיט ליכטיקער נשמה־זעליקייט און מיט שמעקעוודיקער פֿרישקייט פֿון סעדער און לאַנקעס.

אַ פּינלעך געפֿיל מאַכט שלמהן אויפֿציטערן. ער צעעפֿנט די אויגן און נעמט נערוועז אַרומשפּאַנען, ווי ער וואָלט זיך וועלן דער־ווייטערן פֿון אַ בייזער וויזיע, וואָס שטעלט זיך אים אין וועג צו זײַן ליבן אַמאַל; ער פֿילט אין די אויערן דאָס אומעטיקע געקלאַנג פֿון קלויסטער־גלאַקן, וואָס שנעידן זיך ווייטיקלעך אַרײַן אינעם פֿריד־לעכן געמייט פֿון שטעטל און מאַכט עס אויפֿרודערן מיט בייזן אַג־

זאג: אן אנגעלויף פֿון פויערים מיט מעסערס, העק און קאָסעס. א געקנאלערני פֿון ביקסן. מען יאָגט זיך נאָך יידן. א פאָר טריט פֿון אים פֿאלט זינער אַ חבֿר מיט אַן אָפּגעריסענעם „אוי“ און ער זעט נאָך זיין גוססדיקן בליק, וואָס איז אַנגעשטעלט אויף אים מיט שטור-מען געבעט...

שלמה דערשפּירט, ווי נעפלדיקע הינטלען ציען אים זיך אָן אויף די אויגן און זינע טריט ווערן וואַקלענדיק. ער שפּאַרט זיך אָן אויף דער באַלוסטראַדע און דריקט פֿעסט צו מיט די דלאַניעס זינע שליפֿן וואָס צוקן האַסטיק, ווי ווערעמלעך וואַלטן אין זיי דאָרט גע-פיקט. עס דאַכט זיך אים, אַז ער איז נישט מער ווי אַ לעבעדיקער דענקמאָל אויפֿן קבֿר פֿון אַן אומגעקומענעם שטעטל און דער גע-דאַנק מאַטערט אים. שלמה פֿילט זיך נאָך יונג און פֿול מיט לעבנס-לוסט. זיין נשמה איז אָבער צעפיצלט און פּלאַנטערט זיך אים צווישן נעכטן און הינט. מיט אַלע זינע חושים פֿילט ער זיך אַרנינגעוועבט אינעם נעכטן. דאָרטן האָט ער געלאָזט שטעקן זינע וואַרצלען און די זון, וואָס האָט זיי געוואַרעמט און געקרעפֿטיקט. אינעם הינט קען ער זיך נישט אַרנינגלעבן. עס איז אים פֿרעמד די גרויסע חורבן-שטאַט, וואָס רעשט און פּילדערט און ווייזט זיך אים אויס ווי אַ ריזן-לאַרווע, וואָס נאָגט-אויס די זאַפֿטן בני די מענטשן און מאַכט זיי שווינדזיכטיק. אַלץ איז דאָ געקינצלט: די מענטשן זעען-אויס ווי באַוועגלעכע מאַנעקינען מיט אויסגעוהילטע נשמות; עס פֿעלט דאָ דער נאָטירלעכער אימפּולס, די אינערלעכע פֿרייד מיט דעם געזאַנג פֿון געטלעכע באַשאַף. — און אפֿשר — קלערט שלמה — שאַצט ער איבער? אפֿשר איז נאָר ער דער באַוועגלעכער מאַנעקיין, וואָס פּלאַנט טערט זיך ביים ראַנד פֿון לעבן און שטייט ווי ווילדגראַז אין אַ זינט פֿון אַלץ וואָס לעבט און באַוועגט זיך? זינען דאָך די טעאַטערס, קי-נאָס און קאַפֿע-היזער שטענדיק געפּאַקט מיט מענטשן. עס הילכט-אַפּ מענטשלעך געלעכטער. מענטשן ווערן עמאַציאָנירט פֿון אַ שייין בילד, אַ שיינעם ספּעקטאַקל. שלמהן אָבער טוט עס וויי. ער פֿילט, אַז מענטשן ווילן פֿאַרשרייען די פּוסטיקייט, וואָס ווירבלט אין זייע-

רע נשמות, פֿארטרייבן דעם לאַנגווייל פֿון זייער לעבן — לויפֿן זיי אין די קינאַס, פֿולן־אַן די קאַפֿע־היזער, שמעלצן זיך אין קליינינקע רכילותן און זינען צופֿרידן, וואָס זיי האָבן פֿון וואָס אָפּצולאַבן.

שלמה קלערט וועגן אַ פּשרה: צום נעכטן קען ער זיך נישט צו־ריקקערן; דער הַזנט איז גרוי, וואַכעדיק; טאָ ווהיזן פֿאַרט זיך צו־טוליען! ער פֿילט, אַז די עלנט בייסט זיך זשאַווערדיק אַרײַן אין זײַן נשמה און וואַיעט פֿון דאָרט אַרויס מיט ביטערן יאַמער...

שלמה דערמאָנט זיך, אַז אויך אין דער אַלטער היים פֿלעגט אים אַפֿט מאָל באַפֿאַלן אַזאַ באַנגלעכע שטימונג, און עס פֿלעגט נע־מען פֿון אים אַרויסזינגען אַזאַ טרויעריקער ניגון, וואָס האָט זיך אַינגעוועבט אין דער טיפֿעניש פֿון זײַן נשמה, און ביידע האָבן זיי אים מיטגעזונגען, ביז די נשמה פֿלעגט אויפֿשניצען אַן אויסגעלני־טערטע, אַ זויבערע. דאָ אָבער פֿעלט דער ניגון און אַפֿשר איז ער אויך דאָ פֿאַראַן און בלאַנדזשעט־אום ערגעץ אויף די פֿאַרוויילונג־פלעצער און צווישן די קאַפֿע־טישלעך. קיינער נעמט איר אָבער נישט אויף. ער איז צו שטיל, צו פֿליסטערנדיק, און אַן אויסגעהוילטע נשמה, ווי אַ ליידיקע פֿאַס, נעמט־אויף דאָס רעשיקע, דאָס ליידיק באַטויבנדיקע...

**

די שטערן האָבן זיך גענומען ביסלעכווייז אויסלעשן און דער הימל איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שטיק שוואַרצן פֿלעק, וואָס האָט זיך אומהיימלעך געשפּילט מיטן אָפּשנין פֿון שטאַטישן ליכט־טורעם. אַ קיל באַגינען־ווינטל האָט זיך געפּלאַנטערט אין די עלעק־טרישע דראַטן און ליכטֿפּלעקן פֿון זיך הוידענדיקע לאַמפּן, האָבן אַרומגעטאַנצט אויף די טראַטואַרן און ווענט. שלמה האָט דערפֿילט אַ מידקייט אין זײַנע אַברים און שטיל אַראַפּגענידערט פֿון דער „אַסאַטעאַ“. ער איז געבליבן שטיין אויף דער שוועל פֿון זײַן צימער און אַ מאַדנע געפֿיל האָט אים געצויגן ערגעץ ווייט. אין אַ פּאַר

מינוט ארום האט זיך שלמה געטראגן איבער די שטאטישע גאסן ווי א פארבלאנדזשעטער שאטן.

ווען די זון האט זיך באוויזן מיט איר פניערדיקן עיגול אויפן ראנד פון האריזאנט, איז שוין שלמה געווען ווייט הינטער דער שטאט. צוויי שורות גרין באוואקסענע פעלדער האבן זיך געצויגן בארג-אראפ מיט גאלדענעם אפשנין; עס האט זיך דערטראגן דאס צוויטשערן פון פייגעלעך, וואס זינען נאר וואס ארויס פון די נעסטן אויפצונעמען מיט געזאנג דעם ניי געקומענעם טאג. שלמה האט דארשטיק ארענגעאטעמט די שמעקעוודיקע לופט פון פעלד און איז געשטאנען לאנג, לאנג א פארגאפטער, אינגעקלאמערט זיין בליק אין דעם הערלעכן פרימארגן-בילד. ער האט זיך ווי פון ס'ניי געפון נען. אלע זינע פייבערן האבן זיך צעזונגען מיט יוגנטלעכער פרייד און זינע ליפן האבן געשעפטשעט א שטיל געבעט פאר די נשמות, וואס קענען קיין תיקון נישט געפינען.

1938

יוסף גאלדשיין

אויפן סאן קריסטאבאל

דאס איז געשען אין א הייסן זומערטאג. מיד פון שטאטישן טומל, פון דער ברענענדיקער היץ, פון הוהא און גערויש פון די לאסט-אויטאמאבילן, פארטויבט פון די טרובעס און גלעקער פון די טראמוויען, ביז איך אוועק זוכן אפרו אויפן בארג, וואס טראגט דעם נאמען פון „הייליקן קריסטאבאל“. דארט, אויפן בארג, האב איך געהאפט צו געפינען א ביסעלע מנוחה פאר מין אנגעהיצטן מוח, וועלכער איז געווען ווי אנגעגאסן מיט בליי. עס האט זיך געוואלט זיין מיט זיך אליין, ווייט פון מענטשן.

פֿון שטאַטישן גערויש. עס האָט זיך געוואָלט אַ טראַכט טאָן וועגן אייגענעם קיום און וועגן תכלית פֿון דער וועלט. עס האָט זיך מיר פֿאַרוואָלט זעטיקן מײַן פֿילאָסאָפֿישן דאַרשט צווישן די בערג די שטומע, וואָס נעמען געדולדיק אויף יעדן איינזאַמען וואַנדערער, וועלכער קומט אַוועקלייגן זײַן מידן קאַפּ און קילן דעם פֿון דער מאַדערנער טעכניק צעשרויפֿטן און צעהיצטן מוח.

קומענדיק אין דער הייך, האָב איך פֿרײַ אָפּגעאַטעמט און אַרײַב־גענומען אין מײַנע לונגען, אָנגעזאַפטע מיט גאַזאַלין און שטויב, די ריינע און קילע באַרגלופֿט. פֿאַרכאַפט פֿון דער נאַטור, האָב איך אָב־געפֿאַנגען צו זינגען לידער פֿון אונדזערע נאַטור־דיכטערס, לויב־געזאַנגען צום שאַפֿער פֿון די אומבאַזיגטע ריזנבערג. אַ הימען צו דער נאַטור, וועלכע דער מענטש מיט זײַן ציוויליזאַציע האָט נאָך נישט באַוויזן מנצח צו זײַן.

אַבער מײַן פֿרייד איז מיר נישט אין גאַנצן באַשערט געווען. שווער, זייער שווער אויסצובאַהאַלטן זיך פֿון מענטשלעכן אויג. אַפֿילו אין די בערג קען מען פֿון מענטשן נישט אַנטלויפֿן. אַפֿילו דאַרט, אויפֿן שפיץ באַרג, קען מען פֿאַר זיך אַליין די אייגענע נשמה נישט אַנטפלעקן. דער מענטש, דער שונא פֿון איינזאַמקייט, לויערט אויף יעדן טריט און שריט און זוכטכט דײַן געזעלשאַפֿט, דײַן מיטגעפֿיל, דײַן חבֿרישע באַהעפֿטונג.

אין אַ ווינקל פֿון באַרג איז ער, דער מענטש, געלעגן. אויף אַ זאַק מיט שמאַטעס איז געווען אָנגעלענט זײַן געדיכט באַוואַקסענער קאַפּ. זײַן בליק געווענדט צום העכסטן שפיץ, דאַרט וווּ עס איז מיט שטאַליך געזעסן די שנייִוויסע קרוין אויפֿן קאַפּ פֿון דעם באַרג.

— ווהיין גייסטו, גרינגאַ?

— צום העכסטן שפיץ! — האָב איך געענטפֿערט.

— גיי נישט! — האָט ער אויסגערופֿן — עס איז פֿאַרבונדן מיט גרויס סכּנה. דו קענסט נאָר דעם אָפּגרונט דערגרייכן. דעם העכסטן שפיץ פֿון באַרג האָט נאָך קיין מענטשלעכער פֿוס נישט באַטראַטן.

— פֿון וואָנען ווייסטו דאָס? — האָב איך אים געפֿרעגט, גע-
רייצט פֿון זיין זיכערקייט און פֿון אייגענער נייגעריקייט.
— וואָס ווילסטו אויסגעפֿינען אין די בערג, גרינגאָ? — זיי
זינען שטום און לאַנגווייליק.

— נאָך מער לאַנגווייליק איז דער מענטש! — האָב איך געענט-
פֿערט — עס ווילט זיך מיר אַנטלויפֿן פֿון מענטשן. זייער אַנוועזן-
הייט קוועלט מיך דאָ. צווישן די בערג זוך איך רו פֿאַר מײַן מידן
קערפֿער און צעווייטיקטער נשמה.

— ריכטיק האָסטו געזאָגט, גרינגאָ. אָבער נישט אַלע מענטשן
זינען לאַנגווייליק. מיט מיר וועט דיר זײַן אינטערעסאַנט. איך בין
איינער פֿון די, וואָס לעבן מיט דער נאַטור. די גרויסשטאַטישע ציי-
וויליאַציע האָט אין מיר דעם מענטשן נישט אויפֿגעפֿרעסן.

— זאָג מיר — האָב איך נאָך אַ ווײַלע שווינגן געפֿרעגט —
וועמען און וואָס זוכסטו? וואָס ברענגט דיך אַהער?

— אַלץ און גאַרנישט! — האָט ער הויך אויסגעשריגן.

— אַהאַ! — האָט ער זיך צעלאַכט און באַוויזן זײַנע געזונטע,
גרויסע ווינסע ציין — דו פֿילאַסאָפֿירסט, גרינגאָ. גוט, איך פֿילאַ-
סאָפֿיר אויך. גיב דיין האַנט, גרינגאָ. לאַמיר זײַן חֲבֵרִים!

איך האָב אים מײַן האַנט דערלאַנגט. זי איז אין זײַן ברייטער
באַוואַקסענער האַנט פֿאַרלוירן געגאַנגען. איך האָב זיך מיט אַ מאַל
דערפֿילט נאָענט צו אים, וועלכער האָט מײַן רו גערויבט, און האָב
אים אַלץ מוחל געווען.

נאָך אַ קורצן שווינגן, האָט ער מיט אַ פֿינגער פֿון זײַן רעכטער
האַנט געווענדט צו דער הייך צו מיר זיך אָפֿגערופֿן:

— זע, ווי שייך, ווי קרישטאַל ריין דער הימל איז! גלייבסטו,
גרינגאָ, אַז דאָרטן געפֿינט זיך אַ העכערע קראַפֿט וואָס רעגירט מיט
אונדז? אַז דאָרטן, אויבן, אין די העכסטע הייכן, איז פֿאַראַן אַ גאָט?
אויף אַ ווײַלע בין איך צעטומלט געוואָרן. נישט געוויסט וואָס
צו ענטפֿערן דעם צווייפֿלער, דעם גאַטזוכער. נאָר באַלד האָב איך

זיך באהערשט און מיט פשוטע ווערטער פֿון אַלטן „לוקא“, גאַרקיס העלד פֿון זיין דראַמע „אויפֿן אַפּגרונט“, אים געענטפֿערט:

— גלייבסטו, איז פֿאַראַן אַ גאַט; גלייבסטו נישט, איז נישט פֿאַראַן.

— זייער קלוג האַסטו געענטפֿערט, גרינגאַ! אָבער איך דענק, אַז עס איז נישט פֿאַראַן. ווייל ווען עס וואַלט עקסיסטירט אַ גאַט, דערצו נאָך אַ באַרעמ־האַרציקער, אַ רחמנותדיקער, אַזוי ווי די היי־ליקע שריפֿטן ווילן אונדז אַננריידן, וואַלט ער נישט געקאַנט צווען מיינע יסורים, מײַן בענקשאַפֿט, מיינע יאָרן פֿון איינזאַמקייט, דאָ, אין די בערג אַליין, און וואַלט מיר אומגעקערט מײַן קאַראַלינע. מײַן קאַראַלינע! ווי ליב איך האָב זי... — ער האָט געשעפֿטשעט צו זיך אַליין און, אַוועקלייגנדיק זיין קאַפּ אויפֿן רוקן פֿון באַרג, איז ער אַנטשוויגן געוואָרן.

— דערצייל! — האָב איך זיך בײַ אים געבעטן — דערצייל ווער איז זי, די דאָזיקע צוליב וועלכער דו האַסט די שטאַט און די מענטשן פֿאַרלאָזט און זיך באַהאַלטן אין די בערג.

— עס איז נישט אינטערעסאַנט! — האָט ער מיט ביטול גע־ענטפֿערט — אַ גאַנץ געוויינלעכע געשיכטע, וואָס קען פּאַסירן מיט יעדן איינעם. נאָר פֿאַר דיר, גרינגאַ, וועל איך זיין אַפֿנהאַרציק און דערציילן. איך בין נאָך גאַר אַ יונגער בחור געווען. זעכצן יאָר אַלט געווען. זי איז, קאַראַלינע, מיט די שוואַרצע אויגן און שלאַנקע היפֿטן ווי אַ דינסט אין אונדזער הויז געקומען. אָבער פֿון ערשטן טאָג פֿון איר אַנקומען האָב איך דערפֿילט אַזוינס, וואָס איך האָב ביז דעמאָלט נישט געאַנט, וואָס דאָס איז אַזוינס. יעדעס מאָל, וואָס זי איז אַרײַנגעקומען אין מײַן צימער מיך באַדינען, האָט זיך מײַן האַרץ אַנגעגאַסן מיט אַ שטראָם פֿון וואַרעמע געפֿילן. איך האָב זיך אַפּגעזאַגט פֿון איר באַדינונג. יונג בין איך געווען. דאָס בלוט איז געפֿלאָסן אין מיינע אַדערן. אין מײַן פֿאַנטאַזיע האָט זי מיר אויס־געקוקט ווי איינע פֿון די פּרינצעסינס, וואָס איך האָב געקענט פֿון די ראַמאַנען.

עס האָט נישט לאַנג געדויערט און זי האָט אין איר נאָטירלעכן פֿרויען־אינסטינקט דערפֿילט מײַן ליבע צו איר. מיר זײַנען וואָס אַ מאָל נענטער געוואָרן. בײַ נאָכט, ווען אַלע אין הויז זײַנען גע־ שלאָפֿן, האָב איך זי אָפּגעוואָרט און מיר פֿלעגן אוועקגיין אין די בערג. אונדזערע שפּאַצירן זײַנען געוואָרן וואָס אַ מאָל לענגערע. מיר פֿלעגן זיך קײַקלען פֿון די בערג אַראָפּ אין טאָל, בײַם שײַן פֿון דער לבֿנה. פֿלעגן מיר זיך אַראָפּפֿאַלנדיק צוזאַמענגיסן, ווערן איינס, איין גוף, איין נשמה.

ווי גליקלעך בין איך דעמאָלט געווען. אַלע מײַנע געדאַנקען און געפֿילן זײַנען געווען פֿאַרבונדן מיט איר, מיט מײַן קאַראַלינען. אַ גאַנצן טאָג אַן אומרויקע, אַן אומעטיקע, אַ פֿאַרשלאָסענע אין זיך, פֿלעגט זי אין די נעכט פֿרײַ לאָזן איר ווילדן אומגעצוימטן דראַנג צו פֿריילעכקייט און לײַדנשאַפֿטלעכע גענוסן.

זי פֿלעגט זיך מיט מיר רייצן, באַהאַלטן אין די פֿעלדזן, מיך איבערלאָזן און אוועקלויפֿן אַהיים, זיך פֿאַרשליסן אין איר צימער, לאַכן ווילד און הנאה האָבן ווען איך פֿלעג צוריקקומען אַ צעבלור־טיקטער, און ווי אַ פֿאַרווונדעטער לייב קלאַפּן אין איר טיר, זיך בעטן בײַ איר, שרײַען, קריצן מיט די ציין, אַז זי זאל מיך אַרײַב־לאָזן, און כאַטש אויף אַ ווײַלע מיר שענקען אירע הייסע קושן.

אירע ווילדקייטן פֿלעגן זיך אָפֿט איבערחזרן. אירע פֿאַרלאַנגען האָב איך נישט געקענט צוימען. „אין ליבע מוז מען זײַן פֿרײַ“, האָט זי געטענהט. ביז איין מאָל, אין דער גליקלעכסטער נאָכט פֿון אונ־דזער ליבע, האָט זי זיך באַהאַלטן אין איינעם פֿון די פֿעלדזן. איך האָב געשריגן, מיט די לעצטע כוחות גערופֿן:

— קאַראַלינע! קאַראַלינע!

נאָר אַ ווילד געלעכטער האָט באַגלייט מײַנע רופֿן.

צוריקגעקומען איז זי נישט.

פֿון דעמאָלט אָן, שוין אַ סך יאָרן, ווי איך נוך זי אַרום דאַ צווישן די בערג. דאַ מוז זי זײַן. דאַ מוז איך זי געפֿינען, די וואָס

האַט מײַן האַרץ געפֿאַנגען און עס צעבראַכן. קיין אַנדערע איז נישט אין שטאַנד צו פֿאַרנעמען דאָס אַרט, וואָס זי האָט פֿאַרנומען.
 — איך האָב תּפֿילה געטאָן. בײַ גאָט געבעטן, ער זאָל מיר אומ-קערן די רוח, די געליבטע, די אויסדערוויילטע פֿון אַלע פֿרויען, מײַן קאַראַלינע. אָבער מײַן תּפֿילה איז נישט דערהערט געוואָרן. גאָט איז אַן אומברחמנותדיקער. נײַן, גרינגאָ, נישטאָ קיין גאָט! — האָט ער געשרייען מיט טרערן אין זײַן שטימע — נײַן, נישטאָ קיין גאָט! די זון האָט זיך ביסלעכווייז אַנגעהויבן אַרונטערלאָזן הינטער די בערג. עס האָבן זיך באַוויזן די ערשטע סימנים פֿון בײַן-השמעות. ער האָט זיך אויפֿגעהויבן, גענומען זײַן זאַק מיט שמאַטעס און זיך אַנגעהויבן געזעגענען.

— דו, גרינגאָ, גייסט דאָך צוריק אין שטאַט אַרײַן — האָט ער געזאָגט — אָבער איך מוז ווייטער גיין מײַן איינזאַמען וועג. דאָרט, אין די טאַלן, האָף איך, מוז זי זײַן. דאָרט, אין די אַפֿגרונטן, וואָרט מײַן קאַראַלינע אויף מיר...

איך האָב אים געווינטשן גליק און האַרציק, מענטשלעך און חֲבֵרִישׁ, זיך מיט אים צעשיידט.

ווען איך בין שוין געווען אונטן, צופֿוסנס פֿון באַרג, האָב איך געהערט דעם אַפֿקלאַנג פֿון זײַן קלינגענדיקער, טרויעריקער שטימע, וועלכע האָט גערופֿן:

— קאַראַלינע! קאַראַלינע!!! קאַראַ...

יעקב פּילאַווסקי

זיך אַפֿגעשטעלט

ברוך גליקין האָט אַפֿגעהאַוועט, אַפֿגעשממעט גאַנצע צוועלף יאָר, די צײַט וואָס ער געפֿינט זיך אין טשילע, און פּלוצלינג האָט ער זיך אַפֿגעשטעלט.

— „סעמאנאל“? פעדלען אויף באַרג, איז „סעמאנאל“... „טעכי-
דאָס“? טריקאָטאָזש, איז „טעכידאָס“... גאַלד און וואַלוטע? איז גאַלד
און וואַלוטע... „סעגוראָס“? פֿאַרזיכערונגען, איז „סעגוראָס“... און
אַלץ האָט ער געטאָן מיטן זעלביקן ברען און מיט דער זעלביקער
ענערגיע.

און היינט, אַז ער האַלט שוין ביי דער העכסטער מדרגה, וואָס
אַ טשילענער יוד ווינטשט זיך, ער שטייט שוין אויף דעם העכסטן
שטאַפל פֿון אַרױפֿאַרבעטן זיך — ער האָט שוין אַ גרויס, עלעגאַנט
הורטגעשעפֿט אין סאַמע צענטער פֿון דער שטאָט — האָט ער גע-
נומען און זיך אָפּגעשטעלט...

אין דער אמתן האָט ער זיך נישט אָפּגעשטעלט, נאָר געפֿאַלן:
קראַנק געוואָרן. איז דאָך קראַנק ווערן, אייגנטלעך, אַ גאַנץ פשוטע
זאַך. מאַלע וואָס אַ מענטש ווערט קראַנק?! אָבער די קרענק האָט
ברוכן געגעבן אַ געלעגנהייט און צייט, ער זאָל זיך אַ ביסל אַרומ-
טראַכטן אַרום זיך און וועגן זיך.

ס'הייסט נישט, אַז אַזוי, געזונטערהייט, האָט ברוך קיין מאַל
נישט געטראַכט. נישט אין מאַל האָט ער זיך פֿאַרטראַכט איבער זיין
גורל און זיין האַווען און שמייצען. ער האָט אָבער אין זיין האַווען
און שמייצען געפֿונען אַ זין, אַ ציל און אַ צוועק: ער וועט אַזוי אָפּ-
האַרעווען עטלעכע יאָר, וועט מאַכן אַ פֿאַר טאַגער און דאָס וועט אים
ערשט געבן די מעגלעכקייט צו פֿאַרלאָזן טשילע, זיך אומקערן אַהיים,
און דאַרטן צוריק פֿאַרזעצן זיין איבערגעריסן לעבן. ווייל דאָ —
האָט ברוך געטראַכט — שפּירט ער זיך, ווי נישט קיין אַנגענומענע
פֿלאַנץ, ווי נישט קיין אַנגענומענע פֿרי...

און די דאָזיקע געדאַנקען האָבן וויפֿל מאַל אונטערגעשפּאַרט
ברוכן, ער זאָל טאָן אַזעלכע זאַכן, וואָס זינען אים גאָר נישט געווען
צום האַרצן...

נאָר איצטער, אַז ברוך איז פֿאַרשלאָפֿט געוואָרן און האָט מער
קיין צייט צום טראַכטן נישט געהאַט, האָט ער זיך מיט אַ מאַל דער-
שפּירט אַן אָפּגענאַרטער, אַן אָפּגענאַרטער פֿון זיך אַליין...

ער האָט מיט אַ מאָל דערשפּירט, אַז ער האָט זיך אַליין די גאַנ-
צע צייט גענאַרט. ער האָט דערשפּירט, אַז עס איז אַ ליגן, אַז ער וועט
צוריק פֿאַרזעצן זײַן איבערגעריסן לעבן.

ער האָט מיט אַ מאָל דערזען, אַז דאָס האַווען און שמענען אַליין
איז געוואָרן זײַן לעבן; אַז צו קיין אַנדער לעבן וואָלט ער זיך שוין
נישט צוגעפּאַסט. ער האָט דערפֿילט, אַז זײַן נשמה (ער שמייכלט
דערבײַ: „אַלץ געוועזענע זאַכן“) איז פֿאַר די צוועלף יאָר, וואָס ער
געפֿינט זיך אין טשילע, אַנגעטריקנט און אַנגעדאַרט געוואָרן, ווי
אַ טרוקענער, אַנגעדאַרטער סוכאַר, און אַז דאָס לעבן זײַנס האָט
פֿאַר אים פֿאַרלוירן יעדן אינהאַלט...

די דאָזיקע געדאַנקען זײַנען אים ווי די זלידנע פֿליגן אַרומגע-
קראַכן איבערן מוח, געביסן און נישט געלאָזט רוען:

— דו האָסט פֿאַרשפּילט דיין לעבן... דו האָסט פֿאַרשפּילט דיין
לעבן...

און זיי האָבן אים, די דאָזיקע געדאַנקען, נישט אָפּגעלאָזט אויף
אַ רגע, נישט בײַ טאָג און נישט בײַ נאַכט. זיי האָבן זיך אַזוי פֿעסט
און זיכער אַנגעקוואַרטירט אין אים, אַז ער איז שוין פֿון זיי נישט
פֿטור געוואָרן...

*

**

ברוך גליקין איז שוין פֿון לאַנג אויפֿגעשטאַנען פֿון זײַן קרענק,
אויף וועלכער ער איז אַנגעפֿאַלן. נאָר אין זײַן לעבן איז פֿאַרגע-
קומען אַן ענדערונג: ער האָט אין גאַנצן פֿאַרלאָזן זײַן געשעפֿט. עס
אַרט אים נישט, אַז דאָס געשעפֿט גייט כאַדאַראָם.

פֿריער האָט ער זיך באַצויגן צו זײַן געשעפֿט ווי צו אַ לעבע-
דיקער זאַך. אַלץ איז דאָרטן געווען קאַמבינירט, אַזוי ווי ער האָט
געוואָלט און פֿאַרשטאַנען. אַנדערש האָט עס נישט געקאַנט און גע-
טאַרט זײַן. איצט אַרט אים נישט. איצט מעג זיך דאָס געשעפֿט זײַנס
איבערקערן מיטן קאַפּ אַראָפּ און מיט די פֿיס אַרויף, גייט דאָס אים
נישט אָן.

און אז די קונים טרעפן אים אַ מאָל אין געשעפֿט, טרעפֿן זיי אים, ווי אין די אַלטע, גוטע צייטן, מיטן קאָפעליוש אין האַנט, און אַן אַזלנדיקן, גרייט פֿון דאָרטן אַרויסצולויפֿן. זיי פֿרווון אים פֿאַרהאַלטן, ריידן מיט אים וועגן פֿאַרשיידענע עסקים. ברוך ענטפֿערט זיי אָבער גאָר נישט, נאָר שמייכלט פֿאַרלעגן... זיין ווייב קוקט אויף אים מיט ברייט צעעפֿנטע אויגן, פֿול מיט טרויער און פֿאַרדראָס. און ער דרייט זיך דערווייזל אַרויס און הייבט-אַן גיך שפּאַנען איבער די גאַסן... דאָס לויפֿט ער אָבער שוין נישט מער ווי אַמאָל. ער לויפֿט עס צום דערבנייקן פּאַרק, ער זאָל דאָרטן צום טויזנטסטן, צום צען טויזנטסטן מאָל קענען רויק איבעררעכענען: — איז וווּ אייגנטלעך, האַלט איך אין דער וועלט?...

משה-דוד גיסער

דער נייער דור

אויסגעוואַקסן, אויפֿגעשטאַנען
איז אַ נייער יונגער דור
איבער לענדער גרייט צו שפּאַנען,
ווען די שעה וועט שלאָגן נאָר.
איבער טייכן, איבער ימען,
איבער שטאַק און איבער שטיין.
דורך אַ וועלט פֿון פֿייער-פֿלאַמען
וועט ער טראָגן זיין געביין.
ס'וועט קיין זאַך אים נישט פֿאַרהאַלטן,
נישט קיין פֿייער, נישט קיין בראַנד.
דורך אַ וועג אַ וויסטן, אַלטן,
וועט ער ציען צו זיין לאַנד.

אָנגעגורט מיט הייסן ווילן
וועט ער קומען צו דעם אָרט,
זוו ער וועט זיין אימפעט שטילן
מיט דעם פֿייער פֿון זיין וואָרט.

מיט דעם שווייס פֿון זינע גלידער
וועט ער זאָפֿטן האָרטע ערד
און עס וועלן בליען ווידער
פֿעלדער, וועלדער, אומגעשטערט.

איבער בערג און איבער פליינען
זינגען וועט אַ פֿייגלכאַר:
זון זאל יונג און ליכטיק שנינען
פֿאַר דעם יונגן, נניעם דור!

טאַנטיאַגאַ, 1טער מיי 1947

נח וויטאַל

ג א ל ד

דערציילונג

ליפע און זלמן זינען אַראָפּגעשטיגן אויף אַ קליינער סטאַנציע
אין די בערג. אויף דער פּלאַטפֿאָרמע האָט זיך אַרומגעדרייט אַ יונג
מיט אַ צערסיסענעם רויטן היטל. אַ קודלאַטער ברודיקער הונט האָט
זיך געוואַרעמט אונטער דער זון.
— אַ מאַדנער ווינקל! — האָט זלמן געזאָגט און זיך אַרומגע-
קוקט.

— די „לאוואדעראָס“¹ דאַרפֿן דאָ ליגן נישט ווינט — האָט געזאָגט ליפע.

די באַנסטאַנציע איז געלעגן אין גאַנצן אין גרינס. אַ סטעזשקע, מיט געלן זאַמד אויסגעשאַטן, האָט געפֿירט אין די בערג, וווּ עס האָבן זיך פֿון ווינטן געווינטט די הַנזלעך פֿון אַ ישובֿ. די בערג זינען געלעגן אזוי נאָענט, אַז זייער גרינקייט האָט אָפּגעשניטן אונטער דער זון, אַ בלויער, שייטערער בעפל איז געהאַנגען איבער זיי, האָט גע-שוועבט אין דער לופֿטן און פֿאַרטראָגן אַ גערוך פֿון פֿרישן גראַז און טוי.

זיי האָבן זיך געלאָזט גיין מיט דער סטעזשקע, וואָס האָט זיך געשלענגלט צווישן הויכע גראַזן. ליפע איז געגאַנגען פֿאַרויס, דעם קאַפּ פֿאַרריסן און געזופּט די פֿרישע לופֿט מיט אַן אָפּענעם מויל.

— זלמן! — האָט ער אַ געשריי געטאָן.

— וואָס איז?

— היט דאָס געלט!

זלמן האָט נישט ווילנדיק אַ טאַפּ געטאָן אין בוועם־קעשענע, וווּ ער האָט געהאַלטן זיין גאַנץ פֿאַרמעגן, דריי טויזנט פעזעס אין אַסיגנאַציעס, אינגעפאַקט אין אַ פעקעלע.

אַנטקעגן איז אַנגעפֿאַרן אַ רייטער אין אַ ברייטן פּאַנטש² מיט אַ הוט מיט ברייטע ראַנדן און אַ פֿרענדזל בני דער זייט, ווען ער איז צוגעריטן נאָענט, האָט ער זיי אָפּגעגעבן אַ ברייטן „בווען דיאַ“.

— בווען דיאַ! — האָבן ביידע אָפּגעענטפֿערט ווי אין כאָר.

— אַ ווויל פֿאַלק, דאָס טשילענישע! — האָט געזאָגט זלמן און פֿרייער אָפּגעאַטעמט.

די סטעזשקע האָט זיי איצט געפֿירט אין די בערג אַרנין; בני ביידע זינטן זינען געלעגן גרינע טאַלן און רוישיקע וואַסערלעך זינען געפֿלאָסן צווישן פֿאַלירטע פֿעלדזן.

¹ דאָס אַרט בניים ברעג טיך וווּ מען וואַשט־דורך גאַלדזאַמד. — ² אַ טוך אויף דער פלייצע.

— אַט דאָרט איז עס, זעסט? — האָט ליפע אָנגעוויזן אויף אַ ווינטן טאַל, וווּ עס איז געפֿלאָסן אַ שמאַל, פֿלאַך טיכל. אייניקע פֿאַרשויןען זינגען געשטאַנען איבערגעבויגן ביים ברעג און מיט ברייטע פֿלאַכע רעשעטעס געזיפט דאָס נאַסע זאַמד, וואָס זיי האָבן אַרויסגענומען פֿון טיכל.

— לאַוואַדעראַס... — האָט ליפע אַרויסגערעדט ווי פֿאַרחלומט.

— לאַוואַדעראַס... — האָט זלמן נאַכגעזאָגט ווי אַן עכאַ.

זיי זינגען געגאַנגען ווינטער. זייער טראַט איז געוואָרן שנעלער, ווי געאַזלט. ליפע איז שטענדיק געגאַנגען פֿאַרויס. דער קאַפּ האָט זיך ביי אים געריסן פֿון די אַקסלען אַראָפּ. ווען ער וואַלט נאָר גע-קאַנט, וואַלט ער אַ שפרונג געטאַן איבער די בערג און טאַלן צום פֿאַרפֿישופֿטן טיכל, וווּ עס פֿליסט אַן אויפֿהער אַ גאַלדן זאַמד. זלמן איז נאַכגעגאַנגען מיטן רענצעלע. זינגע ברייטע פֿליצעס האָבן זיך ריטמיש באַוועגט נאָך יעדן טראַט. זיי האָבן אַליין נישט באַמערקט, ווי זיי האָבן זיך געפֿונען אין מיטן פֿון די בערג. פֿון איין זייט האָט זיך אויפֿגעהויבן אַ ריזיקער באַרג, וואָס האָט זיך אַנגעשניטן אין טיפֿן בעפל מיט זינגע שנייקע לאַקן; אויף זיין רוקן האָבן קלענערע בערג געקלעטערט, באַוואַקסן מיט שיטערע וועלדלעך. די וויסע הנילעך האָבן זיך פֿאַרלוירן פֿון אויג. זיי האָבן זיך אָנגעקוקט ווי דערשראַקן, אָבער ליפע האָט זיך נישט פֿאַרלוירן. ער האָט גענומען שפּאַנען נאָך שנעלער; די סטעזשקע איז געוואָרן שמעלער און זיך געדרייט אין די בערג. אָבער ווינטער אַ ביסל האָט זיך געעפֿנט אַ פֿלאַכער טאַל, וווּ די וויסע הנילעך זינגען געלעגן אין צוויי שורות. דער וועג האָט זיי איצט געפֿירט באַרג-אַראָפּ. די זון איז שוין גע-שטאַנען אין מיטן הימל, ווען זיי זינגען אַרײַנגעקומען אין שטעטל.

— נו, „מאַכער“, וווּ איז דאָס גאַלד?! — האָט זלמן זיך גע-רייצט מיט זיין שותף.

— נישט געזאָרגט, זיי וועלן שוין קומען! — האָט געענטפֿערט

ליפע — מען האָט אונדז שוין באַמערקט.

צו פֿאַרנאַכט-צו איז טאַקע אַרײַנגעקומען צו זיי אין צימערל.

אין רעסטאראן, א פארשוין א הויכער, אפגעברענט, שווארץ, די האָר געקרייזלט, מיט אַ פאַר הויכע שטייול און אַ ברייטער הוט.

— בוענאַס טאַרדעס!

— בוענאַס טאַרדעס! — האָבן ביידע אַפגעענטפֿערט.

אין נידעריקן צימערל האָט ער אויסגעזען נאָך העכער. ער האָט זיך באַדאַרפֿט עטוואָס איינבייגן.

— סיענטעסע³! — האָט ליפע אים געבעטן זיצן.

ער האָט זיך אַוועקגעזעצט, האָט אַוועקגעלייגט דעם ברייטן הוט אויפֿן טיש, אַרויסגענומען פֿון קעשענע אַ פּאַפּירל און צוגעטראָגן: ער האָט גאַלד, האָט ער, לאַוואַדעראַס. קואַנטאַ⁴ ?

ער האָט אַ ביסל גאַלד, נישט קיין סך, אין גאַנצן אַ צוויי הונד-דערט גראַם.

ליפע האָט גענומען דאָס פּאַפּירעלע און געשאַרט מיטן פֿינגער די גאַלדזעמדלעך, וואָס האָבן אַרויסגעשניטן פֿון טונקל אַרויס. ער האָט דערפֿילט, אַז דער קאַפּ לויפֿט אים פֿאַרויס. פֿאַר די אויגן שווינדלט. האָט ער אַוועקגעלייגט דאָס פּאַפּירעלע אויפֿן טיש און גענומען אַרומלויפֿן איבערן צימער.

זלמן האָט געקוקט אויף זיין שותף און פֿאַרשטאַנען, אַז עס האַנדלט זיך פֿון אַ גרויסן מסחר, האָט ער דערפֿילט אַ וואַרעמקייט ביים האַרצן. אַ טראָפּן שווייס איז אים אַרויס אויפֿן שטערן, גע-פּלאַצט און זיך צעגאַסן איבערן אויג; און נאַכהער, נאָך אַ טראָפּן און נאָך איינער; ער האָט דערפֿילט, אַז ער ווערט באַגאַסן מיט שווייס, האָט ער זיך גענומען פֿאַכען מיטן קאַפעליוש.

דער טשילענער איז געזעסן רויק. דאָס אַפגעברענטע שוואַרצע פנים האָט געהאַט צוויי טיפֿע פֿאַלדן, אַז עס האָט זיך געדאַכט, ווי ער וואַלט געשמייכלט און געוויזן די ציינער. די אויגן, ברוינע, און מעטיקע, האָבן געקוקט מיט אַ קלוגן, גוטמוטיקן בליק. זאַל ער

³ זעצט זיך! — ⁴ וויפל?

ברענגען דאָס גאַלד? פֿאַרשטייט זיך. צו וואָס דען זינגען זיי אָהער
געקומען, אַזש פֿון סאַנטיאַגאָ?
דער טשילענער איז אַרויס. זלמן האָט אַ רוק געטאַן דאָס בענקל
און גענומען אַרומשפּאַנען איבערן צימער. בנן ליפען האָט דאָס פנים
געשניט:

— וואָס האָב איך דיר געזאָגט, האָ? צוויי הונדערט גראַם. «לאַ-
וואַדעראַס», וויסטו וואָס דאָס הייסט, יאַלד!
זלמן האָט זיך טאַקע דערפֿילט אַ ביסל שולדיק אַנטקעגן ליפען.
ער האָט זיך לאַנג געלאָזט בעטן און נישט געוואָלט פֿאַרן אין די
«לאַוואַדעראַס», ווי איינער וויל נישט שטאַרבן; ער האָט נישט גע-
וואָלט מיט אַ מאָל רינדן ווערן; בנן דער «קווענטע»⁵ האָט ער גע-
מאַכט אַ לעבן. אָבער איצט זעט ער, אַז ליפע איז געווען גערעכט;
וואָס דען, זיך שלעפּן מיט דער «קווענטע», אַדער קויפֿן אַ פֿינגערל
גאַלד? האָט ער טאַקע גוט געטאַן, וואָס ער האָט גענומען ליפען פֿאַר
אַ שותף און מביין. ער גיט געלט און ליפע — מבינות.

דער טשילענער איז צוריקגעקומען אַ ביסל אַן אַנלנדיקער. ער
האָט אַרויסגענומען פֿון אונטער דעם פּאַנטש אַ גרויסע, טונקעלע
פֿלאַש און גענומען אויסשיטן אויף אַ פּאַפּיר די פֿינקלדיקע גאַלד-
זעמדעלעך. ליפע און זלמן האָבן זיך אַרומגעשטעלט. די אויגן זינגען
גרויס געוואָרן, ווי אַרויסגעקראַכן פֿון קאַפּ. זלמן האָט איז דער שווייס
גערונען איבערן פנים, אַרנינגעטריפֿט אין די אויגן און מויל מיט
אַ געזאַלצענעם טעם.

ליפע האָט שוין געוויגן דאָס גאַלד; אַפּגעוויגן און פֿאַרצייכנט.
דערבנן האָט ער אונטערגעברומט אונטערן נאַז:
— דער ערל קען נישט חשבונען, ס'איז טובּ...

דער טשילענער איז געווען רויק, געלאָסן אַפּגעוויגן אַ שאַלעכל
גאַלד און פֿאַרצייכנט אויפֿן ברעג פֿון אַ צינטונג-פּאַפּיר, האָט ער
געשאַטן איין קופּקעלע אויף דעם צווייטן. בנן ליפען האָבן זיך באַ-

⁵ פֿאַרקויפֿן אין גאַס אויף אויסצאָלן.

וועגט די ליפן, ווי ער וואלט עפעס געקניט; אין גאנצן איז ער געווען ווי אויף שפרונזשיבעס. און כאטש ער איז געווען שטיל און פארטאן אין דער ארבעט, האט זיך דאך געדאכט, אז ער האלט אין איין ריידן, אז אלץ אין אים איז רייד און באוועגונג. זיין פנים — דאר און געבלעך, מיט א שפיציקער געבלעכער נאָז און גרויסע גרויע אויגן, וואָס זינען געקראַכן פֿון קאָפּ אַרויס, און ווי מיט אַ פֿרעגזייכן אין זייער בליק, און זלמן — אַ נידעריקער, אַ ברייט־בייניקער, מיט פֿעסטע אַקסלען און אַ פֿירקאַנטיקן קאַפּ — איז געשטאַנען אַ ביסל אין אַ זיט און זיך צוגעקוקט ווי ליפע וועגט דאָס גאַלד, גלנץ ער וואָלט געזאָגט: איך בין דאָך נישט מער ווי אַ „געלט־שידוך“... איך פֿאַרלאָז זיך אין גאַנצן אויף דיר, ליפע. און ליפע האָט טאַקע גע־וויסט, וואָס ער האָט צו טאָן. ער האָט דער הויפט געזען, אז עס זאָל זיין אין אַרדענונג די וואָג און דער חשבון. אלץ אָפּגעווייגן ביז צום גראַם, האָט ליפע זיך גענומען צום חשבון. געמעקט און געחשבוט און ווייטער געמעקט, און ער האָט אויסגערעכנט דריי טויזנט מיט צוויי הונדערט.

דער טשילענער האָט געזען דעם חשבון און רויק אַרײַנגעשטאַן דאָס גאַלד אין פֿלאַש. ליפע האָט זיך צערעדט. די צוויי הונדערטער וויל ער, מען זאָל אים אַראָפּלאָזן. זיי האָבן דאָך אַזוי פֿיל הוצאות צו פֿאַרן אַהער, אין אַזאַ העק, אַזש אין די „לאַוואַדעראַס“.

דער טשילענער האָט נישט נאָכגעגעבן. זיין שוואַרץ אָפּגעברענט פנים האָט געשמייכלט. ער קען נישט אַראָפּלאָזן. ער האָט אויך אַ שותף, קען ער נישט. ליפע האָט זיך געהאַלטן בני זינס. נישט איז נישט; ער וועט בני אַ צווייטן אויך קריגן גאַלד. טשילע האָט גענוג גאַלד. און וואָס טוט ער, אז עס פֿאַלט דער פּרייז? דאַרף ער נאָך דערלייגן אויך. האָט דער טשילענער אַראָפּגעלאָזט איין הונדערטער. אָבער ליפע האָט זיך אַינגעשפּאַרט.

— גיב דעם הונדערטער! — האָט זלמן אַרײַנגעזאָגט ליפען היב־

טערן אַקסל.

— מיר'ן אים פרובירן לאָזן אַוועקגיין.

דער טשילענער האָט זיך טאַקע אויפֿגעהויבן, אַנגעטאַן דעם
ברייטן הוט, גענומען די פֿלאַש מיט גאַלד אונטער דעם פּאַנטש און
זיך געלאָזט צו דער טיר.
— גיב אים דעם הונדערטער, ליפע! — האָט זלמן אַ ברום
געטאַן.

— זשאַ... שוין... — איז ליפע צו צו דער טיר.

דער טשילענער האָט זיך צוריקגעקערט און אַוועקגעשטעלט די
פֿלאַש מיט גאַלד אויפֿן טיש. זלמן האָט אויף שנעל אַרויסגעכאַפּט
דאָס פעקל געלט און אַפּגעציילט דריי טויזנטערס. ליפע האָט מיט אַ
זיפֿצל אַרויסגענומען אַ הונדערטער און דערלייגט.

די זון איז שוין געלעגן ווייט הינטער די בערג, ווען ליפע מיט
זלמן זענען געגאַנגען מיט דעם זעלביקן סטעזשקעלע צו דער
סטאַנציע. זיי האָבן געשפּרייזט שנעל און נישט געוואָלט קוקן נישט
הינטער זיך און נישט פֿאַרויס. אַבער די בערג אַרום האָבן געצויגן
דאָס אויג. די וואַלקנס זענען געלעגן נידעריק, געהילט אין פּורפור,
ווי ראַזעווע טיולן וואַלטן געשוועבט אין הימל, פֿלאַטערנדיק אונטער
ליכטע ווינטלעך. קוואַלן האָבן גערוישט אין די פֿעלדזן, אונטן, אין
טאַל, וווּ דער הימל איז געווען וויאַלעט, מיט טונקל רויטע פֿלעקן.
זיי זענען ביידע געווען ווי אַנגעהילט אין פֿלאַמען, ווי זיי וואַלטן
געשפּרייזט אין פֿאַרשישע פֿלאַמען, וואָס האָבן זיך געצונדן אַרום
זיי. פֿון ווייטן האָבן זיי אויסגעזען ווי צוויי באַוועגלעכע טונקעלע
פֿלעקן אויף אַ זאַמדיקן פֿאַלד פֿון אַ באַרג. זלמן האָט פֿעסט גע-
האַלטן די פֿלאַש מיט גאַלד. ער האָט געפֿילט, אַז ער איז זייער גרינג
אויפֿן טראַט, די פֿיס הייבן זיך פֿון זיך אַליין, עס גלוסט זיך גיין
אַ טענצל, אונטערשפּרינגען, אַ לויף טאַן; אויפֿן האַרצן איז גרינג
און גוט. אַזוי שנעל זיך אַרויפֿגעאַרבעט! פֿון אַ קווענטעניק — אַ
גאַלד־סוחר. און נישט סתם אַ „קלאַפּער“, צו זוכן אַ פֿינגערל אַדער
אַ קייטעלע, נאָר אויף הורט, טאַקע אין די „לאַוואַדעראַס“ אַליין.
ער האָט אַנגעיאַגט ליפען, וועלכער איז ווי געלאַפֿן פֿאַרויס, דעם
קאַפעליוש אַרויפֿגערוקט און דעם קאַפּ פֿאַרריסן.

— ליפע, מען זעט, אז דו ווייסט, וואס מסחר איז! — האָט זלמן אים גוטברודעריש אַ קלאַפּ געטאָן אין פלייצע.
ליפע האָט נישט געענטפֿערט. ער האָט געחשובונט אויף אויסנ-
ווייניק, וויפֿל זיי וועלן אָפּנעמען פֿאַרן גאַלד און וויפֿל עס וועט בלייבן
אויף זיין חלק. ער וועט דערנאָך פֿאַרן אַליין אין די „לאַוואַדעראַס“.
צו וואָס וועט ער באַדאַרפֿן דעם יאַלד זלמנען?
אויפֿן וועג איז טונקל געוואָרן. דער הימל האָט זיך אויסגע-
לאָשן. פֿון ערגעץ וווּ איז אָנגעקומען אַ ווינטל, וואָס האָט געווייעט
מיט נאַכט.

— זלמן, היט דאָס גאַלד! — האָט ליפע אַ זאָג געטאָן.
אַ פֿרעסטל איז זלמנען אַריבער איבערן ליב. ער האָט פֿעסטער
צוגעדריקט די פֿלאַש צו זיך און גענומען שפּרייזן שנעלער. ווען
זיי האָבן דערזען די פֿייערלעך פֿון דער סטאַנציע, איז שוין געווען
ווייט אין דער נאַכט.

אין וואַגאָן האָבן זיי זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקעלע. ליפע
האָט אָבער נישט געקענט איינזיצן. עס האָט אים געהויבן פֿון פּלאַץ.
ער האָט נערוועז אַרויסגעקוקט דורכן פֿענצטערל אין דער נאַכטי-
קער שטילקייט, פֿון וואַנען עס איז געקומען אַ גערוך פֿון פֿעלד-
בלומען.

— ליפע... האָט זלמן שטיל גערופֿן — אויף דער פֿאָדערשטער
באַנק זיצן, דאַכט זיך, ייִדעלעך...

ליפע האָט זיך אומגעקוקט; צוויי עלטערע מענטשן זיינען גע-
זעסן מיט די פּלייצעס צו זיי און שטיל געשמועסט. ליפע האָט זיי
דערקענט.

— גאַלד־סוחרים... — האָט ער געזאָגט אומרוק — זיי וועלן
זיך נאָך אַרײַנרייסן אין אונדזער ווינקל.

זלמן האָט אַ טאַפּ געטאָן די פֿלאַש מיט גאַלד און זיך אָפּגערופֿן:
— עס וועט נאָך קלעקן פֿאַר אַלעמען.

אין דער היים האָט ליפע נישט געקענט איינלייגן אויפֿן געלע-
גער. ער האָט געפֿילט, אז ער האָט היץ. דער קאַפּ טוט אַ ביסל וויי.

אין די שלייפן קלאפט ווי מיט האַמערס. ער האָט אַלץ געקלערט, ווי אַזוי ער זאָל זיך אַנטיילן מיטן פֿאַרדינסט און וואָס ער זאָל ווייטער טאָן: צי זאָל ער מיטנעמען דעם יאָלד, זלמנען, אין די מי-נעס אַרײַן אָדער ער זאָל אַליין פֿאַרן? ער וועט אָנפֿאַנגען פֿון קליין, קויפֿן אַ הונדערט גראַם, פֿאַרקויפֿן און קויפֿן הונדערט פֿופֿציק, און אַזוי ווייטער, ביז ער וועט זיך פֿאַרנעמען ברייט, ווי זילבערשטיין אָדער ווי שטאַרקוואַסער, פֿאַרנעמען זיך גאַר ברייט.

און אַזוי טראַכטנדיק איז ער אַרײַנגעפֿאַלן אין אַ שווערן שלאָף. און ער חלומט: ער געפֿינט זיך אין די בערג. ער קלעטערט אַלץ העכער און העכער, ביז ער קומט צו אַ קוואַל. און דער קוואַל איז נישט קיין וואַסערקוואַל, נאָר אַ קוואַל פֿון גאַלד. אַ גאַלדענער שטראָם שלאָגט פֿון באַרג אַרויס און פֿאַרפֿלייצט די גאַנצע געגנט אַרום. ער שטייט ביז די קני אין גאַלד, נעמט דאָס גאַלד אין די הויפֿנס און שיט אָן פֿולע קעשענעס. דאָס גאַלד רינט פֿון די פֿינגער אַראָפּ אין פֿינקלדיקע שטראַמען: ער איז אָבער פֿאַרצווייפֿלט. אַזוי פֿיל גאַלד, אַזאַ אוצר, און ער קען אַזוי ווייניק פֿאַרנעמען. ער הייבט אָן שרייען, רופֿן זלמנען. קומט זלמן מיט טעפּ און שיסלען. שעפּן זיי אָן גאַלד אין אַלע טעפּ, אין אַלע פֿלים. „זלמן! — שרייט ער — נעם וואָס מערער! אין די קאַפּעליושן! אין די שידן!“... שלעפּן זיי שווערע זעק מיט גאַלד, באַרג-אַרויף און באַרג-אַראָפּ, אויף שמאַלע סטעזשקעס, איבער אָפּגרונטן, וווּ מען קען קוים אַ פֿוס שטעלן. ער, ליפע, איז שוין פֿאַרמאַטערט. ער קען שוין מער נישט גיין. זעצט ער זיך אַוועק אָפרוען. אָבער זלמן לויפֿט פֿאַרויס מיט אַ זאַק גאַלד אויף דער פֿלייצע. ער בלייבט אַליין זיצן. נעבן אים שטייען זעק מיט גאַלד. און אַט קומט אָן דער הויכער טשילענער מיט אַ בלאַנקנדיקן מעסער און שרייט: „אָדער דאָס גאַלד, אָדער דאָס לעבן!“...

— גוואַ-אַ-אַ-לד! — שרייט ליפע און כאַפט זיך אויף.

ער האָט אָפּגעווישט דעם שווייס פֿון שטערן און זיך אַרומגע-קוקט. עס איז שוין געווען גרויסער טאָג. האָט ער זיך אויף שנעל

אנגעטאן און איז אוועקגעלאָפֿן צו זלמען. ביידע זינען זיי אַרויס-געגאַנגען אויף דער בירזשע און זיך געסודעט. אָבער דער עולם האָט שוין געוויסט, אַז ליפע האָט דערטאַפט אַ „געלט-שידוך“ און מאַכט געשעפֿט מיט „לאַוואַדעראַס“.

בני זילבערשטיינען אין גאַלדגעשעפֿט איז ליפע געשטאַנען אי-בערגעבויגן ביים טיש און אַריינגעקוקט אין דער „פּראַבע“ פֿון די „לאַוואַדעראַס“. זלמן איז געשטאַנען אין אַ זייט, ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַ „געלט-שידוך“, וועמענס שותף איז דער מבין. דער אַלטער זיל-בערשטיין האָט געגאַסן טראַפנס פֿון אַזאַ וואַסערל אויף די זעמדלעך גאַלד. עס איז אַרויס אַ פֿאַרע און אַ גרינער שוים האָט אויפֿגעשלאָגן.

— איר זעט נישט? ס'איז מעש!

ליפע האָט זיך נאָך מער אַריבערגעבויגן איבערן פּאַפּירל, האָט אַליין אַנגעטונקט דאָס גלעזערנע שפינדל אין פֿלעשעלע, אַרויסגע-נומען אַ טראַפֿן און אַרויפֿגעגאַסן אויפֿן גאַלד. אַ גרינער שוים, ווי אַ געשווירל, האָט אַרויסגעשלאָגן פֿון גאַלד אַרויס.

— מעש!

זלמן איז מיט ווייכע טריט צוגעגאַנגען נענטער. ער האָט גע-זען, ווי ליפע איז געוואָרן מאַדנע געל, ווי ער וואַלט באַקומען די געלזוכט. איבער די אַרויסגעקראַכענע אויגן איז גערונען אַ שווייס.

— ליפע! — האָט זלמן פֿאַרבראַכן מיט די הענט און מיט אַ

וויינענדיקן קול אַרויסגעלאָפֿן.

— מען האָט מיך געקוילעט! מען האָט מיך געשאַכטן!...

אויף דער בירזשע איז געוואָרן אַ רעדל. מען האָט זיך אַרומ-געשטעלט אַרום זלמען. מען האָט געוואַלט וויסן, ווי אַזוי עס האָט פֿאַסירט. די וואָס זינען פֿאַרבבֿגעגאַנגען האָבן געמיינט, מען איז איינעם איבערגעפֿאַרן. אָבער די וואָס זינען געשטאַנען נאָענט האָבן געזען דעם ברייטבייניקן זלמן מיט זיין פֿירקאַנטיקן קאַפּ, ווי פֿון זינע גרויע אויגן האָבן זיך געגאַסן טרערן.

— מען האָט מיך געשאַכטן... האָט ער געמורמלט.

יצחק בלומשטיין

שולהימען

געווידמעט די אינטעגראלע שולן
פון ועד החינוך אין טשילע

שטייגט די זון אין הימלס רוימען,
ווי די זון — מיר שטינגן-מיט.
אונדזער שול, דו היים פֿון היימען,
אונדזער שול — דאָס שענסטע ליד.

געזעצט: בלומשטיין, יצחק

אנדאנטע

מיס - נון סטיימירונגן-די -- ווי מען רוימלס הי איז זון -- די -- סטייגט --
זער אונג ליד -- פֿע - שענסדישולן-קראון פֿון הייפֿוון-הי-די שול - זעראונג -
ליד. סע - שענס -- די - שול זעראונג פֿון הייפֿוון-הי-די שול

יעדן מאָרגן מיט די שטראַלן,
ווי אַן אויפֿגעפֿראַלטער וועג,
קומען מיר צו דינע קוואַלן
אין דערוואַכונג פֿון די טעג.
ביסט דורך פֿרֿייהייט אויפֿגעקומען
און דיין פֿאַן איז טאַלעראַנץ:
דריי קולטורן, ווי די בלומען,
אין אַ בלומענדיקן קראַנץ.

ביסט דער פרמל, ביסט די אנדן,
 ביסט דאָס בלוט פֿון אונדזער שטאַם.
 אונדזער שול, דו טוסט פֿאַרוואַנדן
 פֿונק מיט פֿונק אין העלן פֿלאַם...

דו דערנענטערסט, וואָס דערווייטערט;
 דו דערוואַגסט, וואָס נישט דערוואַגט;
 אונדזער שול, ווער אויסגעברייטערט,
 ווי די זון אין העלן טאַג!

בענטשן מיר די ערד פֿון טשילע,
 וווּ דנין צעלט איז אויפֿגעשטעלט.
 און ישראל — לויב און תּפֿילה,
 וואָס האָט דיך מיט טרוים באַהעלט.

*

שטייגט די זון אין הימלס רוימען,
 ווי די זון — מיר שטייגן־מיט.
 אונדזער שול, דו, היים פֿון היימען,
 אונדזער שול — דאָס שענסטע ליד.

טאַנטיאַג 1955

יעקב פֿילאַווסקי

עוזר טרעגער

עוזר טרעגער איז אַ ייד אַ גבֿר, אַ ריז, מער פֿון אַלע אבֿרים
 זינגען ביי אים אַנטוויקלט די פֿיס און די הענט. מיט זינגע לאַנגע
 פֿיס האָט ער דורכגעבראַדזשעט די בראַזיליאַנער פֿעלדער, איבער־
 געשפּרייזט די אַרגענטינער ברייטע פּאַמפּאַס און דורכגעקראַכן די
 שניי־טיפֿענישן פֿון די אַנדן־בערג, ביז ער איז געקומען קיין טשילע.

זינע הענט האָבן זיך אויך גענוג אָנגעהאָרעוועט אין זיין לעבן. זיי האָבן שטענדיק געדאַרפֿט אָפטאָן כל עבודת־פרך, ביו זיי האָבן געקענט דערלאַנגען אַ ביסן ברויט צום מויל.

זינע גרויסע דלאַניעס זינען טיף אויף אינעווייניק האַלב קני־לעכדיק אויסגעהוילט, ווי זיי וואַלטן מיט אַ כיוון באַשאַפֿן געוואָרן שטענדיק צו האַלטן עפעס אין זיי. ווען איר גיט אַ קוק אויף זינע ידיים, ווינטשט איר זיך קיין מאָל אין אַזער גאַנצן לעבן אים נישט צו האָבן פֿאַר קיין שוּנאַ...

אויגן האָט עוזר אַ פֿאַר ביסטרע, אַ ביסל אַרויסשטאַרטשענדיקע און קריגעריש אַרויסרוֹפֿנדיקע. טאַמער קוקט איר אים אָן צום ערשטן מאָל מיט אַ ביסל אומצוטרוי אַדער נייגעריקייט, גיבן אַנך זינע אויגן אַ ברייִקן שנייד־אַפּ:

— וואָס איז, לעקיש, איך געפֿעל דיר נישט? עס געפֿעלט דיר נישט מנין נאָז צי מנין הילוך? דאַרף מען נישט קענסטן גלייך גיין מיטן קאַפּ אין דער ערד און מיט אַ פֿוס אונטערן אַרעם! עוזר האָט ליב פֿרייהייט, באַקוועמלעכקייט. ער קען ניט זיין גע־קרעמפּעוועט.

גייט ער שטענדיק אַדום מיט ברייטע, פֿעסטע טריט, אַ צעכראַס־טעטער, אַ צעשפּיליעטער אויף אַלע קנעפלעך פֿון זיין העמד, פֿון וואָ־נען עס קוקט־אַרויס צו דער ליכטיקער שנין זיין האַריקע ברוסט, וואָס ווערט געגלעט פֿון מחיהדיקע ווינטעלעך. קיין ראַק נוצט ער נישט. די אַרבל גייט ער פֿאַרקאַטשעט, די האַר צעפּאַטלט, געקרויזט. די הויזן הענגען אים ברייט און לויז אַראָפּ. די פּינגער פֿון זינע פֿיס רייסן זיך שטענדיק פֿון די שיך אַרויס צו דער וועלט, צו דער פֿריי...

אַפֿשר מיינט איר, אַז עוזר האָט נישט וואָס אַנצוטאָן און דער־פֿאַר גייט ער אַזאָ הילוך? האָט איר אַ טעות! אַדרבה, כאַפט זיך מיט אים אַרײַן אין זיין צימער, וועט ער אַנך דאַרטן עפֿענען די צוויי קאַרפּוסדיקע קליידער־שאַפֿע זינע, פֿון וואָנען עס קוקן־אַרויס מיט בענקשאַפֿט צו דער וועלט דער פֿרייער אַ טויז אַנצוגן פֿון אַלערליי

פארבן און סעזאנען, א דריי-פיר מאנטלען, פילפארביק געשטרעפ-
 מע העמדער פון עכטן ענגלישן פאפעלין און בונטפארביקע זיידענע
 קראוואטן. ער האט אפילו א גאלדענעם זייגער און בראסלעט אויך.
 נאך וואס דען? ער האט פיינט דאס אלץ אַנצוטאן. אז ער טוט זיך
 אן אין א געפאסטן אַנצוג, זעט ער אויס נאך העכער ווי ער איז, און
 זינע אברים ריסן זיך פון די בגדים צו דער פריי. ער זעט דעמאלט
 אויס ווי א סטאַטיסט, ווי איינער וואס שפילט א פּרעמדע ראַלע. ער
 שפירט דעמאלט, ווי אין די דאזיקע קליידער וואלט געזעסן אן אַב-
 דערער, נישט ער, עוזר, און ער בענקט שוין פון זיי אַרויסצוקריכן,
 כדי צו קענען ווידער א מאַל זיין ער אליין און מיט זיך אליין...

פון דעסט וועגן ניצט ער זינע שיינע מלבושים און צירונג. ער
 דאַרף זיי האַבן.

עוזר איז א ליבהאַבער פון פּעסטיוואַלן. ער גייט אויף אלע
 פּעסטיוואַלן. פאַרשטייט זיך, אז די „פּעסטיוואַלן“ דאַרפן זיין מיט אַ
 „צוועק“. דער צוועק מוז זיין די פאַרטיי, שפאַניע, שטריינדדיקע
 אַרבעטערס אָדער אַן אַנדער זאַך, אַבי אַ „צוועק“... אז נישט, גייט
 ער נישט. אויף סתם „פּעסטיוואַלן“, אָדער „בנילעס“ גייט ער נישט.
 אויף דעם אַרײַנטריט־פּרײַז צום „פּעסטיוואַל“ קוקט ער נישט. עס
 מעג אפילו קאַסטן טויזנט פעזעס, אַרט אים נישט. און אז עס קומט
 צו אַזאַ „פּעסטיוואַל“, טוט זיך עוזר אַן זינע שענסטע קליידער,
 פּוצט זיך אויס מיטן זייגער און בראַסלעט, טוט אַן דעם שווערן
 גאַלדענעם רינג אויף זיין האַנט, פאַרשטייפֿט דעם האַלדז מיט אַ
 צונטער־רויטן קראַוואַט, שטופֿט אַן אַלע קעשענעס מיט פאַפּירגעלט
 און לאַזט זיך גיין אַהין.

אינעווייניק איז ליכטיק און פריילעך. יונגע בחורים מיט מייד-
 לעך טאַנצן מיט שיינענדיקע פּנימער און צעשטראַלטע אויגן. מוזיק
 שפילט. די טישן זינען פול מפל טוב.

פון אַנפאַנג פילט זיך עוזר אַ ביסל אַנגעשטרענגט אין זיין יום-
 טוב־דיקן הילוך, שמייכלט פאַרלעגן. באַלד טרעפֿט ער זיך אַבער מיט

פֿריינד און חברים. מען כאפט זיך אַרום און מען קלאַפט זיך אין די פלייצעס.

עוזר פֿירט אַלעמען צום טיש מכבד זיין.

— עסט און טרינקט, קינדערלעך! — שרייט ער.

און ער אליין פֿילט זיך אַזוי גוט, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט זינגע געווען. עס איז דאָך אַ מחיה, עס איז דאָך אַזוי גוט צו לעבן אויף דער וועלט! מען בייסט צו, מען כאַפט אַ טרונק, אַ ווונק צו אַ מיידל, אַ טענצל, און דערצו טוט מען נאָך אַ גוטע זאַך, מען העלפֿט דעם הייליקן „צוועק“.

אַלע „רעמאַטעס“ פֿון „פֿעסטיוואַל“ מוז עוזר אויסקויפֿן.

פלעט מען אויס אַ פֿלאַש שאַמפּאַניער, וועט אים קיינער נישט איבערשטינגן אין פֿרייז. פֿלעט מען אַן אינדיק, גרויס ווי אַ קאַלב, בליבט ער ביי אים. און אַז עס קומט צום פֿלעטן דעם קוש פֿון דער „ריינאַ“, די מלפּה פֿון יום־טובֿ, שלעפט עוזר גאַנצע זשמעניעס פֿאַר פֿירגעלט פֿון זינגע קעשענעס, קנייטשט זיי אין אַ גרויסער טאַץ אַרײַן, און געווינט אויך די דאָזיקע „רעמאַטע“.

צוריק פֿון פֿעסטיוואַל גייט עוזר אַהיים מיט לידיקע קעשענעס, אָבער מיט אַ פֿולן האַרץ פֿרייד, וואָס האַלט אין אים אַן ביז אַ צווייטן יום־טובֿ אַזאַ, ביז אַ צווייטן „פֿעסטיוואַל“...

**

עוזר איז בטבע אַ רויקער מענטש. ער טשעפעט קיינעם נישט. אַפֿילו קיין פֿליג אויף דער וואַנט נישט. צוויי זאַכן קענען אים נאָר דערצאַרענען. פֿון צוויי זאַכן ווערט ער מלאַחמה, און דעמאַלט — היט זיך, ברודער! די צוויי זאַכן, וואָס ברענגען עוזרן אַרײַן אין אַזאַ גרימצאָרן, זיינען: ווען מען זידלט יידן אָדער מען „האַווקעט“ קעגן ראַטן־פֿאַרבאַנד.

זידלען יידן, ווער טוט עס? פֿאַרשטייט זיך, אַ גוי, נו, מיט אים וועט ער זיך דאָך ניט שטעלן אויסטענהן, אַז סך־הכל איז זיין שפּראַך אַזוי אַרעם, אַ געמיש פֿון פֿאַרטוגעזיש און כאַכלאַצקע, פֿון שפּאַניש,

יידיש און פויליש. נעמט ער בעסער און פארפארט אים מיט א פינף-טעלע גלייך צווישן די פאנארן אריין, אז יענער ווערט באגאסן מיט א רויטן יאכל...

נאך אז ער הערט א יידן ריידן קעגן ראטן-פארבאנד, גיט עס אים א דריי-איבער די קישקעס פון בויך פאר פעס. מיט איין האנט האלט ער דעמאלט אונטער דעם בויך, ווי ער וואלט וועלן פאר-האלטן מיט איר די געדערעם, וואס ווילן זיך דארטן מער נישט האלטן, און מיט דער אנדערער האנט גיט ער זיך אזא מין נערוועזן וויש איבערן פנים פון אויבן אראפ, ווי ער וואלט פון דארטן אב-גענומען זינע רייד, און גיט זיי א שאט הייסע אזעלכע, ווי זיי וואלטן דורכגעגאנגען דורך א בראנדיקן פנייער:

— דו שניידערק איינער, וואס דו ביסט, לאטוטניק דו, לאך-כודרע, דו האוקעסט אויך אויף די באלשעוויקעס, אויף רוסלאַנד? פארגעסט שוין, אז ביי זיך אין שטעטל האסטו געפעכעט אויפן פיסק? ווען נישט די באלשעוויקעס, וואלטסטו דאך שוין דא לאנג געלעגן ניין איילן אין דער ערד מיטן הינטן ארויף! א רוח אין דיין טאטנס טאטן אריין! איך צעטרייבער דיר באלד די קישקעס...

און זיין האנט, מיט וועלכער ער האט זיך צעראומאכעוועט, בלזבט הענגען אין דער לופטן. דער ייד, וואס האט געוואגט אין זיין קעגנווארט אנצורירן די באלשעוויקעס, טראגט זיך שוין אפ פון געשעפט, אפילו ווען ער איז דער באלעבאס.

**

עוזר איז שוין לאנג קיין טרעגער נישט.

דער נאמען טרעגער איז אים פארבליבן פון די אמאליקע יארן, ווען ער פלעגט טראגן שווערע פעק אויף זיין קאפ, אז די האלדז-אדערן פלעגן זיך אים אנדראלן צום פלאצן און די אויגן האבן געוואלט ארויסקריכן. נאך דעם האט עוזר גענומען שטופן א וועגעלע, שפעטער פירן א לאסטאויטא. היינט איז ער א טשילענער ייד מיט לייטן גלייך — א סוחר. ער קויפט גאנצע ראמשן און רעשטן וואס

טויגן פֿאַר הויזן — באַזונדער, פֿאַר קינדער-מלבושים — באַזונדער, און פֿאַר פֿרויען-אַנצוגן — באַזונדער. ער מאַכט דערבני אַ פֿיין לעבן. נאָר בני געוויסע געלעגנהייטן ווערט עוזר ווידער פֿאַרוואַנדלט אין אַ טרעגער. דאָס טרעפֿט, למשל, ווען עס ברעכט-אויס אַ שטריק צווישן אַרבעטערס. דעמאָלט לאַזט זיך עוזר אַרויס מיט זינע לאַנגע פֿיס איבער די סאַנטיאַגער גאַסן, זאַמלט-צונויף עטלעכע הונדערט פעזעס צווישן די זיניקע, דערלייגט דערצו אַ פֿאַר הונדערט זינע אייגענע, גייט מיטן געלט אַוועק אין אַ הורטגעשעפֿט, קויפֿט דאָרטן אַן אַ קעסטל צוקער, אַ זעקל מעל, אַ ביסל טיי, לאַדט דאָס אַלץ אַן אויף זיין קאַפּ, זוכט-אַפּ דאָס גלייכגעוויכט און לאַזט זיך מיט דעם אין פֿאַראַיין אַרײַן, אין פֿאַראַיין פֿון די שטריקנדיקע אַרבעטערס.

1948

אפרים איציקזאָן

איבער קברים-פעלדער¹

צום געדענקטאָג פֿון אויפֿשטאַנד פֿון וואַרשעווער געטאָ

איך טרעט איבער קברים-פעלדער
און זוך די קברים פֿון קדושים און קרבנות.
טאַטעס, מאַמעס,
יתומים און אַלמנות.

איך קוק אויף די שטערן,
און קני צו דער ערד אַנידער —
נישטאַ קיין נאָמען פֿון קיין שוועסטער,
נישטאַ קיין נאָמען פֿון קיין ברודער.

¹ אפרים איציקזאָן, וואָס האָט מיטגעמאַכט קאָנצענטראַציע-לאַגערן, האָט זיך באַזעצט אין טשילע.

איך שפאן ווייטער צווישן בערג און טאל,
 טאפ די שטיינער ווי א בלינדער,
 אפשר ליגן דא מנייע עופעלעך,
 מנייע טייערע קינדער.

דאס הארץ פארשטיינט
 עס רייסט זיך ארויס א שווערער זיפץ: — אוי,
 כ'ועל דיר קיין מאל נישט פארגעסן,
 מנין הארציקע פרוי.

איך דריי זיך איינזאם ווי א שאטן
 אויפן וויסטן קברים-פעלד,
 אפשר זאל איך איך זוכן
 אויף יענער וועלט?

1954

יוסף גאלדשיין

פאציענטן

דאן סעגיסמונדא שטיינמאן, דער פרעזידענט פון „קאלאראשער לאנדסלייט-פאראיין“, אדער ווי זיינע לאנדסלייט פלעגן אים רופן צווישן זיך „זעליג בורדיע“, האט יענעם זונטיק אין דער פרי ברייט-לעך זיך אוועקגעזעצט ביי זיין שרייבטיש, ארויסגענומען די שפאניש-יידישע צייטונג, אָנגעטאָן זיינע נייע גרויסע אמעריקאנער ברילן און מיט יישוב-הדעת גענומען אויף ס'ניי ליינען די באַגריסונגען, וואָס זיינען געווען געדרוקט אויף אַ גאַנצער זייט לכבוד אים און זיין פרוי מאַטילדע. איבער הויפט האָט אים געפרייט די גרעסטע באַגריסונג סאַמע אויבנאָן פֿון דער צייטונג. ער האָט די באַגריסונג געלייענט פֿאַר זיך הויך אויפֿן קול, שלינגענדיק יעדעס וואָרט מיט

גרויס הנאה. דאָרט איז געווען געדרוקט מיט גרויסע קידוש־לבנה
אותיות:

„דער דירעקטאָריום פֿון „קאָלאָראַשער לאַנדסלייט־פֿאַר־
איינ“ באַגריסט זייער חשובֿן פרעזידענט, דאָן סעגיסמונדאָ
שטיינמאַן און פֿרוי, צום רעסיווירן זיך פֿון זייער זון כאָקאָבאָ
אַלס דאָקטער־מעדיצין און ווינטשן זיי פֿיל גליק.“

דאָן סעגיסמונדאָ האָט דאָס געלייענט עטלעכע מאָל און באַ־
שלאָסן די באַגריסונג איינצורעמען אין אַ ספעציעל רעמל און אויפֿ־
הענגען איבער זיין בעט אין שלאָפֿציימער.

אַזוי זיצנדיק מיט דער צייטונג אין האַנט, האָט דאָן סעגיסמונ־
דאָ זיך פֿאַרטראַכט איבער זיין לעבן. דאָס גליקלעכע פֿאַטער־געפֿיל
האָט אים פֿאַרטראַגן אין דער פֿאַרגאַנגענהייט. ווי לאַנג איז דען אין
גאַנצן, אָו ער איז דאָרטן אין קאַלאָראַש געשטאַנען מיט אַ שווערן
האַמער בני זינע פֿעסלעך? וואָס איז ער געווען, מישטינס געזאַגט?
אַ באַנדער, אַ בעל־מלאכה וואָס האָט געהאַט צו טאָן מיט אומוויסנ־
דיקע פּויערים. איצטער איז ער אַ פֿאַבריקאַנט פֿון טריקאַטאַזש.
האָט אַ גרויסע פֿאַבריק, און וואָס האָט די ווערט צו האַבן אַ זון אַ
דאָקטער? אָן אייגענעם דאָקטער? זיין איינציקער זון, זיין ציטערדי־
קער בן־יחיד, זיין „כאַקאַביטאַ“ איז שוין אַ דאָקטער: אָן אמתער
דאָקטער מיט אַ דיפּלאָם אונטערגעשריבן פֿון די גרעסטע פּראָפֿע־
סאָרן. איצטער איז געקומען די צייט, האָט דאָן סעגיסמונדאָ גע־
טראַכט, צו ווייזן זינע לאַנדסלייט, ווער סעגיסמונדאָ שטיינמאַן איז.
איצטער וועלן זיי זען, וואָס זייער פרעזידענט קען אויפֿטאָן.

דאָס ערשטע, וואָס ער וועט ווי דער פרעזידענט פֿון זיין פֿאַר־
איינ טאָן, איז צו גרינדן בנים פֿאַראיינ אַ קליניק, וווּ מען וועט געבן
די אַרעמע לאַנדסלייט אומזיסטע מידיצינישע הילף. זיין זון, דער
דאָקטער, וועט זיין דער שעף. ער וועט היילן אַלע אַרעמע און נויט־
באַדאַרפֿטיקע לאַנדסלייט. אויך רעצעפטן וועט ער, דער פרעזידענט,
געבן בחינם.

דאָן סעגיסמונדאָ שטעלט זיך פֿאַר אין זיין צעהיצטער פֿאַנטאַ־

זיע, וואָס פֿאַר אַ שטאַרקן אַננדרוק זײַן פֿאַרשלאָג וועט מאַכן אויפֿן דירעקטאָריום און איבער הויפט אויף די לאַנדסלייט. זײַן און זײַן זונס נאָמען וועט באַשריבן ווערן אין דער צײַטונג. זײַן זון, דער דאַקטער, וועט ווערן פּאַפּולער, באַרימט ווי אַ גרויסער דאַקטער מיט אַ גוט מענטשלעך האַרץ, וואָס פֿילט-מיט מיט זײַנע אַרעמע און קראַנקע לאַנדסלייט. ביסלעכווייז וועט דאָס באַווסט ווערן אין גאַנץ סאַנטיאַגאָ, אין גאַנץ טשילע, אויף דער גאַנצער וועלט. די קליענ-טעלע וועט וואַקסן און, דער עיקר, וועט זײַן כאַקאַביטאַ קענען אַזוי אַרום טאָן אַ רייכן שידוך, ווי עס פּאַסט פֿאַרן זון פֿונעם פּרעזידענט פֿון „קאַלאַראַשער לאַנדסלייט-פֿאַראיין“, דאָן סעגיסמונדאַ שטיינמאַן... דאָן סעגיסמונדאַ האָט באַשלאָסן זײַן פֿרייד און וויכטיקן באַ-שלוס מיטצוטיילן זײַן פֿרוי. אויפֿהייבנדיק זיך שווער פֿון זײַן בענקל, איז ער צוגעגאַנגען צו דער טיר, וואָס האָט געפֿירט פֿון זײַן ביוראָ אין גרויסן הויף, וווּ עס האָט זיך געפֿונען די פֿאַבריק און אויף זײַן טיפֿער באַשטימע גערופֿן זײַן פֿרוי:

— מלכהלע, מלכהלע! קום נאָר אַהער, איך וויל עפעס זאָגן, וואָס וועט דיר הנאה טאָן. קום-אַריין, מאַטילדע!

מלכהלע, וועלכע האָט ליב געהאַט, מען זאָל זי רופֿן „דאַניאַ מאַטילדע“, אַ קינדעכדיקע, אַ שווערליכיקע, מיט פֿיס ווי אַנגעשוואַ-לענע קלעצער, מיט אַ קאַרנאַסן געזל, וואָס איז געווען אַרײַנגעשטופּט צווישן אירע אויפֿגעלאַפֿענע באַקן, האָט זיך אַרײַנגעקאַטשעט אין ביוראָ, זיך אַוועקגעזעצט ברייטלעך אַנטקעגן איר מאַן, מיטן ברייטן קיכפֿאַרטעך אַפּגעווישט דעם שווייס פֿון איר דיקן פֿאַרשוויצטן גוי-דער, פֿאַרלייגט ביידע הענט אויף איר הויכן בוזעם און גרייט גע-ווען אויסצוהערן די רייד פֿון איר חשוּבן און אַנגעזעענעם מאַן.

דאָן סעגיסמונדאַ האָט שטיל און געמיטלעך דערציילט זײַן ווייב דעם גאַנצן פּלאַן פֿון פֿילאַנטראַפּישער טעטיקייט, וואָס ער רעכנט דורכצופֿירן אין זײַן פֿאַראיין. אַחוץ דעם וויל ער אויך פֿאַרבעסערן די לאַגע פֿון זײַנע פֿאַבריק-אַרבעטערס. דעם „גרינעם“, וואָס קען שוין אַליין מאַכן אַ „טשאַמבע“, אַ וואַלן לייבל, וועט ער העכערן

אויף צוויי פעזעס אַ טאַג; די נייַערִיגס אויף אַ פעזע מיט אַכציק סענט אַ טאַג, אַנשטאַט אַ פעזע מיט צוואַנציק סענט אַ טאַג, וואָס זיי האָבן באַקומען ביז איצט. אַז מען האָט אַ זון אַ דאַקטער — האָט דאָן סע-גיסמונדאָ געגעבן צו פֿאַרשטיין זײַן ווייב — פֿאַסט נישט, אַז מענטשן זאָלן אויף דיר טײַטלען מיט די פֿינגער און זאָגן מיט חזוק:

— „אַט גייט זעליק טריקאַטאַשזניק, דער פֿון דער פעזע מיט צוואַנציק סענטיקע שיקסעס“...

דאַניאַ מאַטילדע איז שיר נישט צעשמאַלצן געוואָרן פֿאַר נחת, הערנדיק וועגן איר מאַנס גוט־האַרציקייט. זי האָט אים צוגעגעבן מוט. אים גוטמוטיק אַ ביסל געמוסרט, אַז ס'איז שוין לאַנג צײַט געווען צו העכערן די שכירות פֿון די אַרבעטערס. און פֿאַר וואָס טאַקע נישט העלפֿן די אַרעמע לאַנדסלייט?

— איצטער, אַז מיר האָבן שוין אַן אייגענעם דאַקטער... און מיר ביידע, וויפֿל מישטיינס געזאַגט דאַרפֿן מיר אין גאַנצן האָבן? פֿיר-פֿינף טויזנט פעזעס אַ חודש אויף דורכצולעבן זיך... פֿאַר וואָס זאָל די שטאַט נישט וויסן, וואָס פֿאַר אַ גוטע מענטשן מיר זײַנען? עס איז דאָך אַ גאַטס רחמנות אויף די אַרעמע אַרבעטערס! — האָט מאַ-טילדע שיר זיך נישט צעכליפֿעט.

— דאָס טענה איך דאָך אויך! — האָט דאָן סעגיסמונדאָ געענט-פֿערט, גלעטנדיק זײַן ווייבס דיקן גוידער — נישט געזאַרגט, מאַ-טילדע. מיר וועלן נאָך זײַן „מוי בייען“...

און פֿאַר גרויס גדולה, וואָס זײַן ווייב איז איינשטימיק מיט אים און שאַצט-אַפּ זײַנע מעלות, האָט ער איר אַ קוש געטאַן אין אירע פֿעטע, גראַבע ליפֿן.

דאָן סעגיסמונדאָ האָט זיך אויפֿגעהויבן, אַנגעטאַן זײַן זונטיק-דיקן האַרטן קאַפּעליוש, גענומען זײַן שטעקן און, אויסשרײַענדיק אַ פֿריילעכן „האַסטאַ לועגאַ“, האָט ער זיך געלאָזט גיין אויף שפּאַ-ציר צו דער „פּלאַסאַ דע אַרמאַס“, וווּ ער טרעפֿט זיך שטענדיק מיט סוחרים, פֿאַבריקאַנטן און סתם גוטע פֿריינד.

ארויסקומענדיק פֿאַר דער טיר פֿון זיין הויז, האָט ער אַ קוק געטאָן אויפֿן מעשענעם שילדל, וואָס האָט מיט אַ פֿרישן גלאַנץ אַראָפּגעשניטן פֿון דער וואַנט, דאָס שילדל וואָס האָט מיט גדלות אָנגעזאָגט אַלע דורכגייערס, אַז דאָ אין דעם הויז וווינט:

„דאָקטאָר כאַקאַבאָ שטיינמאַן, ספּעציאַליסט פֿון לעבער-און נירן-קראַנקייטן, נעמט-אַן יעדן טאָג פֿון 3 ביז 5 גאַנץ מיטאַג“.

דאָס האָט דאָן סעגיסמונדאָן אומעטיק געמאַכט. דאָן סעגיסמונד-דאָ קען נישט באַגרייפֿן, פֿאַר וואָס האָט זיך נאָך ביז הײַנט נישט באַוויזן קיין איין פּאַציענט. דאָס שילדל הענגט שוין העכער אַ חודש צײַט, אין צײַטונג אַרײַנגעגעבן אַ גרויסן אַנאַנס, און קיין פּאַציענטן האָבן זיך נאָך ביז הײַנט נישט באַוויזן. אַ רחמנות-געפֿיל דערוועקט זיך בײַ אים.

— פּאַברעסטיאַ... — רעדט ער צו זיך אליין — קומט יעדן טאָג דריי אַ זייגער; טוט זיך אָן דעם וויסן כּאַלאַט, ווישט זיך אויס די ברילן, קוקט-איבער די אינסטרומענטן, זיצט-אַפּ ביז פֿינף אַ זײַ גער און גײט-אַוועק אַ ברוגזער, אַ געקרענקטער. אמת, דער זון זײַ גער באַקלאַגט זיך נישט; אַבער ער, דאָן סעגיסמונדאָ, איז אַ טאַטע. ער פֿילט, וואָס עס קומט-פֿאַר אין זײַן קינדס האַרץ. ער האָט אַפֿילו שוין געקויפֿט אַזאַ מאַשין, וואָס מען קען מיט איר אין דער פֿינצטער זען, וואָס עס טוט זיך בײַם קראַנקן אין בויך. שאַ, ווי הייסט זי, די מאַשין דאַרטן? יאַ, „ראַזשעס עסיק“... און וואָס קומט-אַרויס? קיין פּאַציענטן ווײַזן זיך אַלץ נישט.

דאָן סעגיסמונדאָ האָט זיך אויף אַ מינוט פֿאַרטראַכט און אַ גנער געדאַנק איז אים דורכגעלאָפֿן אין זײַן מוח: ער וועט צוגיין אין צײַ-טונג און הייסן אַרײַנשטעלן אין דעם אַנאַנס: „פֿאַר אַרעמע אומ-זיסט“. זאָלן זײַ גאַר קומען, ווייסט ער שוין וואָס ער האָט צו טאָן. ער וועט אַפּוואַרטן די אַרעמע פּאַציענטן. יעדן געבן פֿינף פעזעס

און זיי הייסן באַצאָלן פֿאַר דעם וויזיט. סײַ ווי סײַ וועט דאָך דאָס געלט בלײַבן בײַ זײַן זון...

אויף דער צווייטער וואָך איז אין דער צײַטונג דערשינען דער אַנאַנס מיט אַ באַזונדערער צושריפֿט „פֿאַר אַרעמע אומזיסט“.

עטלעכע טעג שפּעטער האָט דאָן סעגיסמונדאָ, זיצנדיק אין זײַן ביוראָ דערהערט אַ שאַרפֿן קלונג פֿון טירגלעקל. נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויף דער דינסט, וועלכע איז אַזוי שנעל נישט גע- גאַנגען עפֿענען, איז ער כמעט ווי צוגעלאָפֿן און אַליין געעפֿנט.

אויף זײַן „פּאַסע, סעניאָראַ“, וואָס ער האָט העפֿלעך און שטיל געזאָגט, איז אין פֿאַדער-צימער אַרײַנגעפֿאַלן אַ קליין, דאַר ווייבעלע, אין אַן אַלטן אָפּגעריבענעם מאַנטל, אויפֿן שפיץ קאַפּ אַ קליין קאַ- פעליושל מיט אַ גרויסן מענערישן רעגן-שירעם. דאָס ווייבל האָט מיט דרייסקייט און מיט אַ קוויטשיק קולעכל אַ פֿרעג געטאָן:

— איז דער דאָקטער שטיינמאַן אין דער היים?

דאָן סעגיסמונדאָ האָט דאָס ווייבל אַינגעלאָדן צו זיצן און איר פֿאַרויכערט, אַז דער דאָקטער וועט זי באַלד אויפֿנעמען.

אַ האַלבע שעה שפּעטער האָט דאָן סעגיסמונדאָ דורך די שוויבן פֿון זײַן ביוראָ געזען, ווי זײַן זון, דער דאָקטער, פֿירט-אַרויס דאָס ווייבל פֿון זײַן אויפֿנעם-צימער און, שוין שטייענדיק בײַ דער גאַס- טיר, ווענדט ער זיך צו איר:

— דערווייזל קען איד נאָך גאַר נישט זאָגן. איד ווייס נישט, וואָס אײַך צו זאָגן. קומט אין אַ פֿאַר וואַכן אַרום, וועלן מיר זען. אַדיאַס!

דאָ סעגיסמונדאָ שפּעט נחת, זעענדיק ווי אַזוי זײַן זון, דער דאָקטער, באַהאַנדלט דעם ערשטן פּאַציענט. איצט טראַכט ער, וועלן זיי שוין קומען אין די הונדערטער, אין די טויזנטער וועלן זיי קו- מען; אַבי דער ערשטער איז געקומען — וועלן שוין די איבעריקע אויך קומען.

דעם זעלביקן אָוונט, זיצנדיק מיט זײַן זון בײַם אָוונטברויט, האָט דאָן סעגיסמונדאָ צווישן אײַן מאַכל און דעם צווייטן, געפֿרעגט

זיין זון; אויף וואָס פֿאַר אַ קרענק ליידט דאָס ווייבל, וועלכע איז
בײַ אים געווען פֿאַר נאַכט.

דערמאָנענדיק דאָס ווייבל, האָט דער זון אַראָפּגעלאָזט דעם
קאַפּ אין טעלער עסן, מיט פֿאַרשעמטקייט אין קול געפֿרעגט דעם
פֿאַטער, צי קען ער טאַקע נישט דאָס ווייבל.

ווען דער פֿאַטער האָט אים פֿאַרזיכערט, אַז ער קען זי נישט,
האָט כאַקאַבאָ געזאָגט דעם פֿאַטער, אַז דאָס ווייבל איז פֿולשטענדיק
געזונט. געקומען איז זי צו אים וועגן אַ שידוך. זי איז די באַרימטע
שדכנטע סערקע דרעזנער. אַזוי ווי ער האַלט נאָך דערווייל נישט
בײַ אַ שידוך טאָן, האָט ער איר געהייסן קומען אין אַ צײַט אַרום.

דאָן סעגיסמונדאָ האָט פֿאַר יוצא וועגן איינגעשטימט מיטן זון:

— געוויס, וואָס איז זיך דאָ צו אַנלן?

אַן איינציק קינד. ער איז נאָך יונג. אַדרבה, נישט ער און נישט
די מוטער ווילן, אַז ער זאָל זי אַזוי שנעל פֿאַרלאָזן.

בײַ נאַכט האָט דאָן סעגיסמונדאָ נישט געקענט איינשלאָפֿן. עס
האָט אים באַנג געטאָן אויף דעם, וואָס איז פֿאַרגעקומען בײַ טאָג.
עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער וועט שוין שטענדיק דאַרפֿן
זיצן מיט אַנגעשטרענגטע אויערן און וואַרטן אויפֿן קלונג פֿון טיר-
גלעקל, אויסקוקנדיק אַז צו זײַן זון זאָלן קומען פּאַציענטן.

יצחק בלומשטיין

פון דובנער מגידס משלים

אריינגעשטעלט אין שטינג
און וואַרט,
מיט פֿויגלשן געזאַנג
זיך צו דערקוויקן.

איינער האָט אַמאָל
אַ פֿייגעלע געפֿאַנגען
און איז מיט דעם
אַהיים געגאַנגען.

נאַר פֿויגל וויל אַפֿילו ניט
 די קערנער פֿיקן.
 אומעטיק אין ווינקל
 ס'שטייט פֿאַרטרוימט,
 פֿאַרטרויערט.
 האָט דער מענטש
 דאָס פֿייגעלע באַדויערט.
 ער שטייט און טראַכט,
 ער וואָלט ס'אַרעמע בעל־חיים
 צו דער נעסט געבראַכט.
 ווייס ער ניט,
 די נעסט וווּ ער
 זאָל זוכן גיין...
 אַ קלוגער מאַן האָט אים
 די זאַך געגעבן צו פֿאַרשטיין:
 גוטס צו טאָן איז ליכט,
 מען דאַרף זיך גאַר ניט מיזען.
 דו עפֿן נאַר די שטינג,
 דאָס פֿייגעלע, באַפֿרײט.
 וועט צו דער נעסט אַליין שוין פֿליען...

סאַנטיאַגאָ, אַקטאָבער 1948

יעקב פֿילאָווסקי

משה קאַפּויער

פֿערציק יאָר האָט ער אָפּגעלעבט מיט זײַן נאַמען משה, משהלע,
 אַדער בני באַזונדערע פֿאַלן משה בראַדני. פֿערציק יאָר — פֿון זײַן
 ברית ביז זײַן קומען אין טשילע. מיט דעם זעלביקן נאַמען משה

בראדני האט ער זיך געהאדעוועט, חתונה געהאט און דאס ווייב פארלוירן, רינג געווארן און די עשירות אנגעוויירן, אין נארד-אמע-ריקע געווען און דערנאך אין טשילע געקומען, דעם בראדני אויך צו פארלירן און באקומען דעם נאמען קאפויער.

הייסט ער דא טאקע נישט אנדערש ווי משה קאפויער. און דער קאפויער פאסט זיך אזוי פארן משה, ווי דער משה צום קאפויער. און הייסן הייסט ער קאפויער, ווייל ער איז טאקע א קאפויערדיקער. אט, למשל, קומט ער אראפ אין א מיטן העלן טאג קיין טשילע. קוקט מען זיך אויף אים ארום. מען מוז זיך אויף אים ארומקוקן. עפעס זעט ער אויס אנדערש ווי אלע. א הוט גייט ער אן אמערי-קאנער. פול געפאקט איר ער. זיין פנים, וואס טראגט די סימנים פון א גוטער, זאטער קינדהייט, שניידט זיך אלע וויילע איבער מיט א גוטמוטיקן שמיכעלע, און די מארדע שפארט זיך אן אויף א הארטן, טאפעלן, וויסן קראגן, אונטערגעבונדן מיט א שליפֿל, א זכר פון יענער צייט, ווען ער איז געווען א רייכער איידעם אין א חסידישער שטוב. און שיטן שיט ער מיט פסוקים און גמרות ווי אמאל, אין די גוטע אלטע צייטן.

צו וואס נעמט זיך אזא ייד ווי ער אין טשילע? דווקא צו דער זעליקער מלאכה, וואס אלע יידן — צו «סעמאנאל», פארקויפן אויף וועכנטלעכע ראטעס.

אבער, ווען אלע אנדערע «סעמאנאלטיקעס» ארבעטן אין איין געגנט, כדי זיי זאלן האבן אלע «גויעס» צוזאמען, ארבעט משה דווקא קאפויער, צעווארפן איבער דער גאנצער שטאט. אין דער צייט, ווען אלע «סעמאנאלטיקעס» נעמען דרייסיק פעזעס פאר א שטיקל לייזונט, זעכציק פעזעס פאר א פאר ליילעכער, פארקויפט ער עס נאר פאר צוואנציק און פערציק, מען טאר מער נישט נעמען, זאגט ער; עס איז א פארברעכן.

ער איז אזא קאפויערדיקער, אט דער משה, אז אנשטאט צו נעמען געלט ביי די «גויעס» זיינע, גיט ער זיי גאר נאך א מאל. ער גיט א מאל אפילו די «גויעס» מתן-בסתרי. ער ווייסט, אז אן ארעמע

קליענטקע זינע גייט צו קינד און האָט נישט קיין שטיקל ליוונט
דאָס נפֿשל אינצווויקלען, וואַרפֿט ער עס אַריבער איבער איר פֿלויט.

— אַזאַ „טשודאַק“ איז ער! אַז מען זאָגט קאַפּויער...

עס פֿאַרשטייט זיך, אַז לאַנג ביים „סעמאַנאַל“ האָט זיך משה
נישט געהאַלטן.

ווערט משה אַ בופֿעטשיק אין אַ ייִדישער „סאַסיעדאַד“ אין סאַן־
פֿאַבלאַ, אין אַ זיטיקער געגנט, האָט ער דאָרטן גלייך אינגעפֿירט
נייע תקנות. ערשטנס, ווי נעמט מען דאָס עפעס אַ פעזע פֿאַר אַ גלאַז
טיי, פֿאַר אַ ביסל וואַסער? דאָס איז דאָך אמתע גולה — עס איז
גענוג, עד־בלי־די, פֿופֿציק סענט! האַלט ער זיך דאָרטן פֿון אסתר
תענית ביז פורים.

בני משהן איז רעכט אַרומצושמייען אַרום דעם שלעפּער קריג־
מאַן, קוקן אים אין מויל אַרײַן, אויסהערן מיט כּוונה פֿון אים עפעס
אַ ניי ווערטל, אַ המצאהלע, און אונטערטראַגן אים אַנטקעגן אַ גלעזל
טיי. ער הערט גאַרנישט, ווי פֿון די גרינע טישלעך טראַגט זיך צו
אים אַ רוגזהדיקע באַסאָווע שטים פֿון אַ דירעקטאָר פֿון „סאַסיעדאַד“:

— משה, אַ גלאַז טיי, משה!

מאַכט משה אַ „קאַמפּראַ־ווענטאַ“, אַ קויפֿ־ און פֿאַרקויפֿ־געשעפֿט.
אַנטקעגן אים שטייט דער דאָרער שמעון שניצלער אויך מיט אַזאַ
געשעפֿט, רייסט אַ פּאַס בני די וואָס קויפֿן און שינדט די הויט בני
די וואָס פֿאַרקויפֿן, און ווערט פֿון טאַג צו טאַג דאָרער און רייכער.
און ער, משה, קען זיך נישט האַלטן ביים געשעפֿט אַפֿילו נישט קיין
חודש, כאַטש ער נאָרט קיינעם נישט אַפֿ... אַדרבה, אַז צו אים
טראַגט אַרײַן אַ „ראַטאַ“ אַ פּאַר אַלטע שיד צו פֿאַרקויפֿן און בעט
בני אים פֿאַר זיי פֿיר פעזעס, זאָגט ער צו אים:

— נייך, איך קען בני דיר די שיד נישט קויפֿן פֿאַר קיין פֿיר
פעזעס, זיי זינען פֿאַרט ווערט זעקס...

צינטן האָט שוין משה דורכגעמאַכט פֿאַרשיידענע, אַ מאָל בע־
סערע, אַ מאָל ערגערע, אַ מאָל איז דאָ מערער צו עסן, אַ מאָל וויי־

צו אלע אידן פון סאמיאנא

זונטיג
26
אויגוסט
1934

אין סאלאן פון סירקולאא איראעלימא
וועט אויפגעפירט ווערן די גראנדיענע
טעאטער -
פארשטעלונג

זונטיג
26
אויגוסט
1934

דבורהלע מיוחסת

א דראפע אין א קעגן פון י. גארדין. רעזשי פרוי ס. פילאוסקי.

איז דער דאזיקער פיעסע נעמען אנטייל די היגע בעסטע טעאטראלע כחות ווי:

<p>פיווק וואלאטאוסקי (אן אוואקאס) הקה גראדניק איוואן פויר (א דינער) ס. בערדישעווסקי אליקום סטאראלע (א בעל אכטיות) ה. סאק שמשון אייוענשאפאל (א שלאסער) ס. בערמאן מיט זיין ברודער (א קראנקער) ס. רוניק רב יעקב זלמן (ניין זידע) י. גארדין דבורהלע מיוחסת (ששונם פרוי) פרוי ל. מאכארקין באראם שמונין (אור שוועסטער) פרוי ס. פילאוסקי חאקאל העקער (א-רייכער קינד) הער מונדמאן סובע סירקע (ניין פרוי) פרוי מולרמאן</p>	<p>הקה גראדניק ס. בערדישעווסקי ה. סאק ס. בערמאן ס. רוניק י. גארדין פרוי ל. מאכארקין פרוי ס. פילאוסקי הער מונדמאן פרוי מולרמאן</p>
---	---

קיינער דארף נישט דורכלאזן די געקעגנהייט צו זען די שייגע פיעסע

"דבורהלע מיוחסת"

לעבן א באקומען ביי יעקב פילאוסקי סאן דיעמא 916; אנאטא בערדישעווסקי, באגרעקא 152 און בערגנדיא ראשע, סאן דיעמא 107.

יידיש ליבהאבער טעאטער איז אין די יארן 1930—1950 אפט געשפילט געווארן אין דער הויפטשטאט פון טשילע. — דאס איז איינער פון די אפטישן (פון בוענאס איירעסער יוואגארכיוו).

ניקער, נאָר שטענדיק, ווען איר טרעפֿט אים, זעט איר אים מיט זיין
ברייטן און צופֿרידענעם שמייכל אויפֿן פנים.
ווער ווייסט זינע וויכטיקע געשעפֿטן?

נאָר, אַז עס קומט פֿרייטיק, וואַרפֿט ער אַוועק זינע אַלע וויכ־
טיקע און אַלנדדיקע געשעפֿטן און גייט־אַוועק אין מאַרק, האַנדלט
דאָרטן אַזיין מיט באַזונדערער כּוונה אַ פֿרישן פֿיש אויף שבת, אַ גוט
שטיקל פֿלייש אַדער אַן עוף, מאַכט עס פֿשר, קאַכט עס אָפּ, גרייט
עס אַלץ צום טיש, בינדט־אַן ליכט און איז מקבל־שבת.
נאָך דעם שטעלט ער זיך אַוועק בײַ דער טיר פֿון זיין שטוב מיט
זינע ברייטע, געדיכטע און אַקערשט אויסגעקעמטע וואַנצעס, מיט
דעם הויכן אַלטמאָדישן און וויסן קראַגן אַרום זיין קורצן האַלדז, אין
אַ שוואַרצן סורדוט, מיט דעם האַרטן קאַפעליש אויפֿן קאַפּ.
ער שטייט אַזוי ערנסט און פֿאַרטראַכט. עס פֿאַרשאַטענען אים
זיך די וואַנצעס. זיין גאַנץ לעבן גיט אים אין מוח אויף שנעל אַ
לויף־דורך... ער ווערט אומעטיקער. ווער ווייסט, צי ער וועט אים
געפֿינען?!

נאָר אַט גייט־פֿאַרבײַ אַ „ראַטאַ“. פֿון קליידער קיין סימן נישט.
באַרוועס. מיט אַ זאַק אויף די פֿלייצעס.

ער גייט צו אים צו נישט דרייסט און שטאַמלט אין אים עפעס
אַרײַן.

דער „ראַטאַ“ קוקט זיך אַרום, פֿאַרשטייט לכתחילה נישט, וואָס
דער גרינער וויל פֿון אים, נאָר גייט־מיט.

זיי גייען ביידע אַרויף צו משהן אין אייבער־שטיבל. משה זעצט־
אַוועק דעם אַפּגעריסענעם צו זיין רעכטער האַנט, צעשאַקלט זיך מיט
אַ קידוש־ניגון און גיט דעם אורח צו פֿאַרזוכן פֿון דעם קידוש־ווייזן.

נאָך דעם רוקט ער אים צו איין טעלער נאָכן אַנדערן, קוקט
מיט וואָס פֿאַר אַן אַפעטיט זיין אורח עסט און אַליין עסט ער אויך
אַ גליקלעכער און אַ צופֿרידענער...

יצחק בלומשטיין

ביים גרויסן קבר

פֿוילעניש פֿון מתים	פֿון פֿאַרזייטן קאַרן
עסט זיך אין אים איין.	וואַקסט דאָס ברויט אַרויס ;
פֿליסט אים אויפֿן שטערן,	פֿון פֿאַרזייטע קבֿרים
קריכט אין נאָז אַרײַן.	וואַקסן קבֿרים אויס.
ליגט אויף זינע שמאַטעס	און אַז קבֿרים וואַקסן,
און אין זינע טריט —	שטייט דער וואַלד אין שרעק,
ברענגט ער פֿולע וואַגס	און דאָס טיכל יאַמערט
טויט אויפֿן יאַרײַד ...	טאַג און נאַכט ביים ברעג ...
קויפֿן באַלעבאַסטעס	האַט דאָס בערגל מורא
פעטרישקע און מאַן,	קוקן צו דער הויך,
קריכט דער טויט אויף טישן,	ס'דאַכט זיך אים, אַז מתים
לייגט זיך אויבן אָן ...	קריכן אין זײַן בויך ...
אין דער קאַן מיט האַניק,	שטייען ווייניג צייגן,
אויף דער מילך אין קרוג,	שטייען קי און פֿערד,
קריכט אין די געדערעם,	קניען טויט און קללה
שוועבט אין אַטעמזוג.	מיטן גראַז פֿון דר'ערד ...
ברענגט מען רויטע עפל,	גראַבט דער גוי קאַרטאָפֿליעס,
באַרן — ווייניק־ווייניק,	ווייל ער זייען קרויט —
בייסט אַ קינד די ציינדלעך	גיט אויף אים אַ גאַס זיך
אינעם טויט אַרײַן ...	פֿוילעניש פֿון טויט ...

פֿרעסט זיך אָן דער גלח
מיטן פֿויערס גאַב
און פֿון זינע ליפֿן
טריפֿט דער טויט אַראָפּ ...

יעקב פילאָווסקי

מעריב-תפילה

ווי דו האָסט מיר פֿאַרטרויט,
 אַזוי ריין,
 ווי דו האָסט מיר געגעבן,
 זוך איך דיר איבער אַלע וועגן
 און קען דיר ניט געפֿינען.

שטיי איך,
 בנים קרייץ פֿון די וועגן,
 מיט דעם פֿונק פֿון דיין ליכט
 — מיט מיין לעבן —
 פֿון ווינטן צעשטורעמט.
 איך זוך דיר.

איך וויל דיר עס אָפּגעבן,
 נאָר אַזוי לויטער און ריין,
 ווי איך האָב עס גענומען,
 אַזוי ווי דו האָסט עס געפֿורעמט.

שטיי איך,
 אַ גאָט,
 בנים קרייץ פֿון די וועגן,
 און זוך דיר.

איך זוך דיר
 און קען דיר ניט געפֿינען.

אַ גאָט!
 ווי נידעריק און קליין
 איך שטיי פֿאַר דיר,
 אַליין
 און פֿאַרלאָזן!

גאָט!
 האָסט אין מיר
 דיין פֿונק צעבלאָזן
 און געלאָזן שטיין,
 אַליין,
 אויף אייגענעם באַראַט...

אַ גאָט!
 האָר און באַשאַפֿער!
 איך לויף איבער אַלע וועגן
 און זוך, מיין פֿונק
 אין דיין פֿלאַם צו באַהעפֿטן,
 און קען דיר ניט געפֿינען.

איך וויל דיר אומקערן דיין
 לעבן,
 אַזוי לויט.

משה-דוד גיסער

די הויראָ

וואָסער טאַנץ איז דער פֿריילעכסטער, דער בעסטער?
 מען נעמט-אַרום זיך מיט אַ זמר, ברידער, שוועסטער.
 מען מאַכט אַ רינג, מען מאַכט אַ ראָד,
 און עס טאַנצט די גאַנצע שטאָט...
 די הויראָ, די הויראָ!

אַזאָ מין יוגנטלעכער צעפֿלי צינדט-אַן די ערד אין גאַנצן,
 אַז אַפֿילו הויך אין הימל דרייען זיך די שטערן,
 וויגן זיך און טאַנצן,
 אַט אַזוי!...

הענט פֿאַרוואַרפֿענע אויף אַקסלען,
 הענט אַרומגעקייטלטע אויף יונגע מיידל-טאַליעס
 און די לופֿט ווערט לויטער ניגון,
 טענער — אויפֿגעברויזטע כוואַליעס.
 אַט אַזוי!...

גיכער, גיכער הייבן פֿיס און פּיאַטעס, פֿריילעכער, דערפֿרייטער,
 און די טאַנצנדיקע ראָד זאָל אַלץ ווערן גרעסער, ברייטער;
 לעבן זאָל דאָס פֿאַלק ישראל! און פֿאַר שוואַים, נישט קיין מורא!
 און דער עכאָ
 ענטפֿערט מיט ניגון:

— העכער... העכער...

הויראָ, הויראָ!

אַט אַזוי דאַרף מען קענען טאַנצן,
 איבערהאַפּסלען אַלע פּיינען,
 ווידער וועט אַ לעבן אויפֿגיין, גלאַנצן,
 ווידער וועט דער מאַרגן-שטערן שיינען,
 אויסגעבלוטטיקט אַלע אינטער-ווונדן,

דארער ליב מיט פרישער הויט באצויגן,
 וויגט זיך ווידער ריטמיש שלאנקער מיידל־קערפער,
 פֿינקלען ווידער פֿלאַמיק ברענענדיקע יינגל־אויגן
 גאַר נישט מיד צו ווערן, ביז אויסצושעפן,
 היפן, שפּרינגען פֿריילעך אויפֿן פֿוס, דעם לינקן,
 טופּען, קלאַפּן, פּויקן פֿוס דעם רעכטן,
 און פֿאַרגעסן אין דעם בייזן עבֿר און אין יאַמער פֿון דעם
 שוואַרצן בעכטן.
 אַט אַזוי און אַט אַזוי זאָלן טאַנצן פֿריילעך יונגע נצע יידן,
 אַפּ זאָל ווערן צייט און שטח,
 הערצער זאָלן ראַשער שלאַגן, בלוטן זאָלן זידן, זידן
 אין דעם טאַנץ דעם יונג צעברויזטן,
 אין די דרייענדיקע רעדער, אומגעהייערע,
 אַט אַזוי! ...
 געטאַנצט זאָל ווערן אונדזער היראָ,
 אונדזער היראָ! ...

יצחק בלומשטיין

רופסטו מיך צום קאַמף

רופסטו מיך צום קאַמף,
 גיי איך נאָך דיין רוף.
 און וואָס דו דאַרפסט פֿון מיר,
 קום, נעם:
 די נשמה מיטן גוף —
 איך בין אויף אַלץ געפֿאַסט.
 נאָר איין זאַך ווייס:
 איך קען נישט האַסן
 מיטן שונאס האַס...

איך האָב דעם האָס
 נישט אויסגעהיט ווי אַ פֿאַרמעג,
 ווי אַ געטראַנק,
 מיט אים זיך אָנגעזויפֿן.
 און פֿאַלט ער איבער מײַנע טעג,
 ווייס גאַט —
 נישט איך האָב אים אַרויסגערופֿן ...
 און שטראַפֿסטו מיך דעריבער —
 שטראַף!
 און שילטסטו —
 שעלט!
 ס'איז ניט צום איבערמאַכן
 דאָס האַרץ
 פֿון טויזנט שפּיזן דורכגעשטאַכן ...

*

טרעפֿט אַ מאַל,
 איך טו אַ נעם אַזוי דאָס האַרץ,
 דאָס ווונדיקע,
 און וויל דערטרינקען עס
 אין ים פֿון אַנמאַכטיקן האָס,
 אַן עק מאַכן דערפֿון
 און אויס —
 גייט ווונדערלעך פֿון ערגעץ אויף
 אַן אומבאַקאַנטע זון
 און שטראַלט פֿון יעדער ווונד אַרויס ...
 דאָן לעק איך פֿונעם האַרץ
 דאָס שלעכטע בלוט אַראָפּ
 און בייג דעם קאַפּ

פֿאַר זיך אליין
 און זינג אַ שטיל געבעט,
 אַז קיינער זאל נישט הערן,
 צום האַרץ, וואָס טאָר נישט אומקומען,
 נישט ווערן ...

סאַנטיאַגאָ, נאַוועמבער 1947

יעקב פּילאַווסקי

די מאַמע פון דער הכשרה

אין איינעם אַ לייכטנדיקן פֿרימאַרגן, ווען די זון איז אַ צעפֿלאַמ־
 טע איבערן הימל געהאַנגען און פֿון דאָרטן מיט אַזאַ שפֿע פֿון
 שטראַלן געשאַטן אויף דער וועלט, אַז זי האָט שיער די אויגן
 בלינד געמאַכט, האָט גיטל אַבראַמסקי אַ ידיעה דערהאַלטן פֿון איר
 קינד.

אַ יונג, אַ צעשמייכלטער און צעשניטער ווי דער טאָג, ווי די
 זון, האָט זיך אַרײַנגעשטעלט פּלוצלינג אין איר טיר, האָט מיט זײַ-
 נע ווייטע ציינער געווינקען צו איר, זי זאל אונטערהתמענען עפעס
 אַ צעטל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין האַנט.

נאָך אידער זי האָט געעפֿנט די טעלעגראַמע, וואָס זי האָט אײַ-
 בערגענומען פֿון דעם יונג, האָט זי, אַ וואַקלענדיקע פֿון אויפֿרעגונג,
 קוים דערגרייכט צו דער וואַנט, זי זאל זיך קענען אַנשפּאַרן. די
 בשורה האָט געציטערט און זיך געצאַפֿלט אין איר האַנט, און זי האָט
 זיך צעלייגט אויף איר געמיט, ווי די שוואַרצקייט פֿון דער טינט
 אויף דעם קלאָר ווייטן פּאַפּיר.

— אַזער זון איז געפֿאַלן ווי אַ העלד פֿאַר זײַן לאַנד. זײַט
 שטאַלץ צו זײַן די מוטער זײַנע.

אין עטלעכע שעה אַרום האָט זי אַ צווייטן קאַבל דערהאַלטן פֿון

איר ישראליקס אַ גוטן חבֿר און אינטימען פֿרײַנד. די דאָזיקע ידיעה האָט גענויער דערציילט וועגן איר זונס טויט. די ווערטער זײַנען געווען רירנדיקע, פֿאַטעטישע:

— אַנער זון, מײַן חבֿר, איז אויף די ווינטע פֿעלדער פֿון נגבֿ געפֿאַלן. זײַן גוף איז צעשעדיקט, צעריסן געוואָרן, אָבער זײַן פֿנים איז געווען צעגאַסן אין שטראַלן. ער איז געשטאַרבן מיט זײַן שטענדיקן שמייעלע אויף זײַנע ליפֿן.

גיטל איז געבליבן, נאָכן איבערלייענען ביידע טעלעגראַמעס, ווי פֿאַרגליווערט. איר האַרץ האָט זי געפֿילט ווי פֿאַרלייגט, ווי אָנגעלאָרן מיט שטיינער, און פֿון די אויגן האָט זי בשום אָפֿן נישט געקענט אַרויסרייסן קיין טרער. ווי פֿאַרשטאַפטע צוויי קוואַלן זײַנען אירע אויגן געשטאַנען.

זי האָט נישט געקענט וויינען, ווייל ווי טרויעריק די בשורה איז געווען פֿאַר איר, האָט זי שוין געהערט, בעסער געזאָגט — געזען.

פֿאַר די עטלעכע חדשים, זינט איר זון איז אַוועק קיין ישראל, האָט זי אין איר פֿאַנטאַזיע זיך געהאַלטן אין איין אויסמאַלן וועגן אים איין בילד נאָך דעם אַנדערן. אָט זעט זי ישראליקן, איר איין־איינציקן, אַ שוואַכן, אַן אויסגעהונגערטן און אויסגעשעפטן, אַן אַרומגערינגלטן פֿון אַלע זײַטן מיט אַ סך שונאים. ער ראַנגלט זיך מיט זיי מיט די לעצטע כוחות זײַנע. איינעם דערשיסט ער, אַ צווייטן דערשטעכט ער מיטן באַיאָנעט, אַ דריטן צעקלאַפט ער מיט דער קאַלבע פֿון ביקס דעם קאַפּ. נאָר פֿלוצלינג הייבט זיך אויף אַ ריז־זיקער מצרי, שוואַרץ ווי די נאַכט, און דערשטיקט איר קינד מיט די שטאַרקע הענט זײַנע. זי לאָזט דערבײַ אַרויס אַ געשריי און גיט זיך אַ באַוועג, ווי עמעצן אַנטקעגנצוקומען, אַז די אַרומיקע דער־שרעקן זיך.

— וואָס איז אַינך?!

— עט, גאַרנישט... עס האָט מיר אַ שטאַך געטאַן אין האַרצן... אַ מאַל זעט זי איר ישראליקן אַ צעוואַקסענעם אַזאַ, מיט צען

קעפ העכער ווי זי האט אים פֿון אירע אַרעמס אַרויסגעלאָזט — אַ העלד! זינע ליפֿן שמייכלען איצט נישט ווי תמיד, נאָר זינען ערנסט עקשנותדיק צעלייגט.

זי זעט אים פֿאַרטרייבן גאַנצע מחנות שונאים פֿון די גרענעצן פֿון ישראל און נאָך דעם קערט ער זיך אום צוריק צו איר. ער פֿאַר-גנבעט זיך הינטער איר פלייצע, ווי ער האָט עס שטענדיק ליב גע-האַט צו טאָן, דרייט-אויס איר פנים צו זינעם, שמייכלט איר אין די אויגן אַרײַן. פֿון אים שמעקט מיט מאַנסביל, מיט סאַלדאַטשינע און איר געפֿעלט עס.

אַ די געדאַנקען אירע שטעלן זיך אַ רגע אָפֿ אין זייער געלאָף, ווערן קלאַר, און עס הייבט איר אָן שטאַרק וויי צו טאָן, פֿאַר וואָס עס האָבן זיך נישט געקענט ריכטיק אויסלאָזן אירע ליכטיקע טרוי-מען, פֿאַר וואָס האָט עס „פונקט איר איין-אינציקן זון“ געדאַרפֿט פֿאַלן — האָט זי צו זיך גאַנצע טענות.

— מען דאַרף זיין ערלעך! — שרייבט זי אָן אויף איר געוויסן.
— האָב איך דען נישט געפריידיקט אַ גאַנץ לעבן, אַז מיר דאַרפֿן אַלץ אַוועקגעבן פֿאַר דעם אויפֿבוי פֿון אונדזער לאַנד, אַפֿילו אונדזערע לעבנס און די לעבנס פֿון אונדזערע קינדער?! און איצט, אַז פריידיקנדיק אַזוי, איז מײַן קינד אויסגעוואַקסן און איז אַוועק באַשיצן דאָס לאַנד, זאָל איך וויינען, פֿאַר וואָס איך האָב אים אַוועק-געגעבן?!

**

גיטל האָט צוואַנציק יאָר געהאַדעוועט איר זון און מיט יעדן טאַג, וואָס איר זון איז געוואַקסן און שענער געוואָרן, איז זי אַלץ אַינגעשרומפענער, קלענער און שוואַכער געוואָרן. עס איז אויסגע-קומען, ווי זי וואַלט געריסן שטיקער חיות פֿון זיך און געשטאַפט מיט דעם איר זון. אָבער זי האָט זיך געפֿילט גוט דערפֿון. זי האָט זיך גע-שפיגלט אין איר זון, ווי אין איר אייגענעם לעבן.
און הײַנט, מיטן פֿאַרלירן איר זון, האָט זי זיך אַליין אויך פֿאַר-לירן. זי האָט נישט ווילנדיק דערזען אין שפיגל איר שליאַבערדיקן,

אפגעלאזענעם גוף, וואָס ציט זיך צו דער ערד אַראָפּ, אירע קורצ־זיכטיקע אויגן, וואָס האָבן באַקומען אַ מוטנע אויסזען, ווי אַ וואַסער ווען עס ווערט צעבוֹיטעט, אירע גלאַנצלאַזע, גרויע האָר אויפֿן קאָפּ, די טיפֿע קנייטשן אויפֿן אַרט, וווּ עס זינען אַמאָל געלעגן חן־גריב־לעך, די וויינענדיקע גרימאַסע אַרום איר אַנציינערדיקן מויל, אויף דעם זעלביקן אַרט, וווּ עס האָט אַמאָל גערוט אַ לזטזעליק שמיי־כעלע, ווען זי האָט זיך בכלל דערזען אַ פֿאַרענדערטע, האָט זי אַ טראַכט געטאַן וועגן פֿאַרענדיקן, וועגן אַ סוף מאַכן צו אַליץ מיט אַנאַנדער.

אַבער אויך דאָ האָט זי זיך דערמאַנט, אַז אין די לאַנגע טעג און נעכט, זינט איר זון איז אַוועק, האָט זי וועגן דעם שוין אויך געטראַכט, אַז טאַמער פֿאַלט ער, וועט זי אַ סוף מאַכן מיט זיך. זי דערמאַנט זיך אַבער אויך, אַז זי האָט דעמאָלט אַפּגעוואַרפֿן דעם דאָזיקן געדאַנק:

— אַ ייד טאַר זיך דעם דאָזיקן לוקסוס אויך נישט פֿאַרגינען...
— רופֿט זי אין זיך אַרויס די דעמאָלטיקע ווערטער — אַ ייד דאַרף לעבן, בנ־אַלע באַדינגונגען, אויף צו־להכעיס די שונאים...

**

גיטל אַבראַמסקי האָט זיך אַזוי געפֿונען אין דעם דאָזיקן צו־שטאַנד פֿון זיין מיט זיך אַליין, פֿון גריבלען זיך אין איר אייגענעם ווייטיק וואַכן לאַנג. פֿאַר קיין זאַך נישט געהאַט קיין אינטערעס. פֿלעגט זיך נישט אַנטאָן, ווי עס באַדאַרף צו זיין, פֿלעגט נישט עסן און ניט שלאָפֿן. און אַז אירע באַקאַנטע און פֿריינד פֿלעגן קומען צו איר און ריידן צו איר טרייסטווערטער, פֿלעגט זי מאַכן אַ באַ־וועגונג פֿון אַ פֿאַרנומענעם מענטשן, ווען מען שטערט אים אין זיין וויכטיקער אַרבעט; דאָס האָט מען איר געשטערט אין אירע חלומות און אין איר אויסטענהען זיך מיט זיך אַליין. פֿלעגן די פֿריינד אירע אַוועקגיין מיט באַדויערונג אויף די ליפֿן און שאַקלען מיטן קאָפּ:

— זי קען נאָך, חס־ושלום, פֿון זינען אַראָפּ.

דאָס איינציקע וואָס גיטל האָט געטאַן אין דעם דאָזיקן צושטאַנד,

איז געווען: אַרײַנקוקן אין אַ ייִדישער צײַטונג. זי פֿלעגט לאַנג האַלטן פֿאַר די אויגן די צײַטונג און גאָר נישט זען. די גאַנצע שרײַפט פֿון דער צײַטונג, אַלע אותיות אירע, האָבן זיך אויסגעגאַסן פֿאַר אירע אויגן אין איין שוואַרצן פֿלעק, און דער דאָזיקער שוואַר-צער פֿלעק פֿלעגט איר דערמאַנען אין דעם טױט פֿון איר זון.

אין די ערשטע טעג, ווען די ידיעה פֿון איר זונס טױט איז אָנגעקומען, האָט די ייִדישע צײַטונג געשריבן וועגן אים. געהאַט פֿאַר אים לױבווערטער. דערצײלט וועגן זײַן לעבן. געבראַכט זײַן בילד. אַפֿילו אויך געשריבן וועגן איר, זײַן מוטער.

שעהען לאַנג פֿלעגט דויערן ביז זי פֿלעגט איבערלייענען און באַגריפֿן, אַז דאָס איז טאַקע אמת, אַז מען מײַנט עס טאַקע איר ישׂראליקן, אַז ער איז טאַקע טױט.

וויפֿל מען האָט וועגן אים נישט געשריבן, וויפֿל מען האָט נישט גערעדט מיט געהױבענע ווערטער, ווי וועגן דעם ווייטיק פֿון דער מוטער, וואָס פֿאַרלירט איר קינד, האָט איר פֿאַרדראָסן און וויי געטאַן. — וואָס ווייסן זיי, די שרײַבערס, ווער ישׂראליק איז געווען? וואָס ווייסן זיי פֿון אַ מאַמעס ווייטיק? דערצו דאַרף מען אַ מאַמע זײַן!

איצט שרײַבט מען שוין מער נישט וועגן איר זון אין דער צײַטונג. די צײַטונג דערמאַנט איר אָבער וועגן איר זון און, כאַטש דאָס טוט איר וויי, ציט עס זי צו איר.

יעדן פֿרימאַרגן עפֿנט זי די ייִדישע צײַטונג אויף און זוכט און נישטערט דאָרטן, אפֿשר דערמאַנט מען אים, איר זון, נאָך אַ מאָל. פֿאַר איר איז אַפֿילו גענוג צו לייענען וועגן דער אַרגאַניזאַציע, אין וועלכער איר ישׂראליק איז געווען טעטיק.

איז ווען זי האָט אין איין טאַג אַזוי גענישטערט און געבלע-טערט די צײַטונג, האָט זי דאָרטן איבערגעלייענט אַ מעלדונג, מיט אַ קליינעם טיטל איז די מעלדונג געווען, אַז די הכשרה, ווי איר זון האָט געדינט צוויי יאָר, שאַפֿט איצט אַ נייע גרופע יוגנטלעכע פֿאַר אַ קורצער צוגרייטונג, כדי עולה צו זײַן קיין ישׂראל. איבער-

געלייענט און עס איז איר אין קאפ אַרײַן, און דער זין פֿון די ווער-טער אין דער צײַטונג איז דערגאַנגען צו איר האַרצן, אַראָפּגענידערט און דאַרטן דעם שווערן קנױל געטאַן אַ רײַס-אױף... און טרערן, הייסע טרערן, האָבן זיך פֿון אירע אױגן גענומען גיסן, האָבן אױסגעוואַשן איר פנים צוזאַמען מיטן געמיט. איר מוח האָט זיך אױסגעלייטערט, אױסגעקלאָרט, ווי דער טאַג נאָך אַ ווײַלעדיקן ליקױ-חמה.

**

גיטל אַבראַמסקי האָט זיך גענומען אַננוואַשן מיט קאַלטן וואַ-סער. דאָס קאַלטע וואַסער האָט איר גוט געמאַכט, געוועקט אין איר דעם כוח און מוט צום לעבן. זי האָט זיך אַנגעטאַן אין אירע בעסטע קליידער און זיך גע-לאָזט צו דער הכשרה, און ווען זי איז אַהין אַנגעקומען, האָט זי געלאָזט אַרױסרױפֿן דעם אַנפֿירער און אים אױבערגעגעבן, אַז זי וויל אַרײַנטרעטן אין דער הכשרה.

דער מדריך האָט לכתחילה זיך פֿאַרלוירן און איר געפרוווט אַפּרײַדן. איר דערקלערט, אַז די הכשרה איז נאָר פֿאַר יוגנט. אָבער ווען ער האָט זיך אַנגעטראָפֿן מיט גיטלס אױגן, וואָס האָבן גערעדט מיט עקשנות פֿון אַ מענטשן, וואָס כאַפט זיך אָן אין דעם לעצטן פֿאַדעם פֿון לעבן און וועט אים בשום אױפֿן נישט אַפּלאָזן, האָט ער געזאָגט:

— נו... לאַמיר מאַכן אַ פּרוּוו.

און גיטל אַבראַמסקי האָט דעם פּרוּוו אױסגעהאַלטן.

אױף דער הכשרה, צווישן די עטלעכע און צוואַנציק בחורים און מײַדלעך, אַנגעטוענע אין קורצע בלויע הייזלעך און ווייסע בלויר-זעס, איז די פֿרוי אין די הויכע פֿערציקער פּונקט ווי אַלע אַנגעטאַן. איר גוף איז גלייכער און העכער געוואָרן. דאָס לײַב שטײַפֿער און איר פֿאַרברוינט פנים איז באַהעלט מיט אַ פֿאַר אױגן, וואָס זײַנען פֿול מיט באַגער און עקשנות צום לעבן. זי קען אין דער הכשרה יעדעס ווינקעלע, נאָך פֿון דער צײַט

ווען זי פלעגט באזוכן איר ישראל'יקן. זי געדענקט, ווי ער איז דארטן געווען דער ניצלעכסטער, ווי בני יעדער שוועריקייט האבן זיך אלע-מענס אויגן אין זיין ווינקל געווענדט און זי באמיט זיך אויך אזוי צו זיין. זי מעלקט דארטן די זעלביקע קי וואָס ער און צערטלט זיי מיט די זעלביקע צונעמענישן. צו איינער זאָגט זי: — היי, משה-רבינוס קזעלע, זיי נישט קיין בהמה! זיי אַ מענטש און לאָז זיך מעלקן, וועסטו עסן אין סוכה.

צו אַ צווייטער:

— בהמה, זיי נישט קיין בהמה!

און נאָך דעם טאָג אַרבעט ווערט גיטל אַ מאַמע — און אַ מאַ-מע פֿאַר אַלעמען. דעם פֿאַרריכט זי די הויז; דעם — דאָס העמדל; יענעם לייגט זי צו נאָך אַ שטיקל פֿלייש אין טעלער, דעם — אַ קאַרטאָפֿל.

היינט, טאָמער צעקלאַפט זיך עמעצער אַ מאַל עפעס בני דער אַרבעט אָדער ווערט סתם נישט געזונט, וואַקסט גיטל גלנץ אויס נעבן יענעם און מיט אַ בלאָז אויף דער ווונד, מיט אַ מאַמישן קרעכ-צעלע, לייגט זי צו אַ קאַמפרעס אָדער פֿאַרבינדט די ווונד. נישט אומזיסט האָבן איר די חברה אַ נאָמען געגעבן „די מאַ-מע גיטל“.

ביז אין אַ טאָג, ווען עטלעכע און צוואַנציק חלוצים האָבן זיך אוועקגעלאָזט קיין ישראל און צווישן זיי איז געווען אַ דאָקטער, דריי טעכניקערס, צוויי צאָן-דאָקטוירים, צוויי אַגראָנאָמען, אַן אַר-כיטעקט, פֿיר קי-מעלקערינס, דריי עופֿות-ציקטלערינס, אַ קעז-טעכניקער, אַכט ערד-אַרבעטערס, איז צווישן זיי געווען אַ... מאַמע — די מאַמע פֿון דער הכשרה.

יצחק בלומשטיין

ס'איז בעסער אזוי

ס'איז בעסער אזוי : אינעם בלוי פֿון פֿרימאָרגן,
ווען ס'טונקט זיך קאַיאָר אין דער קילקייט פֿון טויען,
אַרויסגיין אין גאַס, צו די הַיזער אין דרעמל
און שטיל זיי דעם סוד פֿון צעשיידונג פֿאַרטרויען.

מיט ברכה פֿון אָפשייד צום באַרג דאָרט אין שנייען,
צום הויז קעגן איבער מיט שטאַקיקן גאַרן ;
צום בוים דעם באַגרינטן, וואָס דרעמלט אין שאַטן,
האַרט ביי דעם פֿענצטער — אַ חבֿר פֿון יאָרן.

געבענטשט איז דאָס לאַנד, וואָס אַ מענטש טוט פֿאַרלאָזן
אַן שפורן פֿון האָס אויף די וועגן באַנניטע ;
געבענטשט די צעשיידונג, וואָס טראַגט נישט קיין יאוש,
און ליב איז דער האַנטדרוק פֿון נאַנטע און ווייטע.

ס'איז בעסער אזוי : אַן קללה, אַן רוגז,
אַן בייזער דערמאַנונג, אַן וואָרט וואָס דערנידערט ;
מיט דאַנק אויף די ליפּן פֿאַר גאַסטפֿריינדשאַפֿט העלער
צו לענדער אין פֿרנזיהייט, צו פֿעלקער פֿאַרבּרידערט.

און האָרט ביי דעם ברעג פֿון אַ ים אַ צעשוימטן
טוליען זיך שטיל צו אַ פֿעלדזיקן שאַטן
און אויסזינגען לויב צו אַ לאַנד, וואָס האָט פֿרנינדלעך
דעם איינזאַמען וואַגלער אַ היים אַנגעבאַטן.

אַ בלימל אָפּרייסן פֿון פֿעלד, דאָס געזעגנטס,
און טראַגן אין זכּר דאָס אָרט און דעם נאָמען,
דעם חלום פֿון דאָרטנס און דאָען פֿאַרבּרידערט,
וואָס גיבן די הענט זיך אַריבער די תּהומען...

צו דער כאראקטעריסטיק

פון דער

אומאגאגייע - משילעניש

בלעטער פון געשיכטע, שפראכפארשונג, קריטיק און זכרונות

משה ריזענבערג

אויף די שפורן פון די פארשווונדענע יידישע יישובים אין טשילע

העט ווינט, אויפן עקסטן דרום פון דעם אמעריקאנער קאנטינענט, אויף דעם שמאלן פאס ערד, וואס פון איין זייט פאררוקט ער זיך אין די פאלדן פון די קארדיליערן און פון דער צווייטער זייט ווערט ער געשווענקט דורך די כוואליעס פון דעם דרומדיקן פאסי-פיק, אין דעם לאנד וואס אויפן דיאלעקט פון די אוראלטע איינוווינערס זיינען, די אימארא-אינדיאנערס, הייסט עס טשילע, וואס באטטיט עק וועלט, איז דער קליינער יידישער ישוב אויסגעוואקסן אנהייב 20סטן יארהונדערט, אבער ניי איז ער נישט. פון דעם נעפל פון די יארהונדערטער שימערירן געשטאלטן פון פארגאנגענע דורות, אנטפלעקן זיך שוין כמעט אפגעווישטע שפורן פון יידישע ישובים, וועלכע זיינען גאנצעלעך אפגעמעקט געווארן פון דער אייבערפלאך.

אין די לענדער, שייכותדיקע מיט טשילע, ווי פערן און קאלאמביע, געפינען מיר פיל מער שפורן. אין 17טן יארהונדערט איז די "קאמערסיא" גאס אין לימא פול געווען מיט מאראנישע געשעפטן, מערסטנס פליכטלינגן פון פארטוגאל. די אלטע גאס "מאטא כודיאס" (הרגע יידן!) עקסיסטירט נאך עדהיום אין לימא און האט נישט געביטן אפילו איר נאמען. די געשיכטע פון דער אינקוויזיציע אין פערן איז אויסערגעוויינלעך ריך מיט יידישע אנוסים, וועלכע האבן אויסגעהויכט זייער נשמה אויף די ברענענדיקע פייערן פון די שניטער-הויפנס. אין דער פראווינץ אנטיאכיא, אין קאלאמביע, געפינען מיר נאך עדהיום אן א שיעור שפורן פון דער אלטער יידישער באפעלקערונג, וועלכע האט באוויינט אט די געגנט נאך אין דעם

17טן יארהונדערט. פיל ווייניקער שפורן פון די פארשוונדענע יידישע קיבוצים געפינען מיר אין דעם ווייטן טשילע. אבער יענע, וואס זינען נאך פארבליבן און נישט אפגעמעקט געווארן פון דער וועלט, באווייזן קלאר, אז יידישע יישובים האבן אין טשילע עקסיסטירט נאך אין אנהייב 17טן יארהונדערט און אפילו נאך פריער. פאראן גענוג השערות, אז א צאל יידן האט איינטיילגענומען אין די עקספעדיציעס פון די ערשטע קאנקיסטאדארן, וואס האבן באזעצט טשילע — פערדא דע וואלדיוויא, גארסא הורטאדא דע מענדאסא. אין דער צווייטער העלפט פון דעם 16טן יארהונדערט. אבער די אלע השערות זינען היסטאריש קנאפ באגרינדעט און מ'טאר מיט זיי נישט אפערירן. אבער אנהייב 17טן יארהונדערט געפינען מיר שוין א ריי באווייזן, וועלכע טראגן א כאראקטער פון וויסנשאפט־לעכער סאלידקייט. אין די דאקומענטן פון דער הייליקער אינקוויזיציע, וועלכע איז טעטיק געווען אין טשילע פון דעם ערשטן מאַמענט אן פון איר דעראבערונג דורך די קאנקיסטאדארן ביז דער ענדע פון דער קאלאניאלער עפאכע, ד"ה, ביז 1810. אין די ארכיוון פון דער אינקוויזיציע אין טשילע געפינען מיר דעם פאל פון א מאַראן, דעם קאפראל כואן דע באלמאסעדא, וועלכער איז אין אויגוסט פון 1612טן יאר פארהאלטן געווארן אין קאנסעפסיאן אונטער דער באשולדיקונג, אז ער האט געפריידיקט צווישן די זעלנערס פון דעם גארניזאן, אז גאט האט געהאט קיין זון, און האט בכלל געלייקנט די קריסטלעכע קאנצעפציע פון דער דריי־געשטאלטיקייט פון גאט. גאנצע צוויי יאר איז אט דער אנוס געווען באגראבן אין די פֿינצטערע קאזעמאטן פון דער אינקוויזיציע, ביז זיין ווידער־שטאנד איז געבראכן געווארן און ער האט אויסגעדריקט חרטה אין זיין אפיקורסות. אין א צווייטן פאל, מיט א מיליטער־מאן, געפינען מיר אין די זעלביקע ארכיוון דעם פאל פון דעם זעלנער לויס נאבלע, אדער ווי ער האט אויך אנדערש געהייסן, לויס דוארטע, געבוירן אין דער שטאט ע'ווארא, אין פארטוגאל, וועלכער האט זעקס יאר געדינט אין דעם שפאנישן מיליטער אין טשילע און איז אין אוי-

גוסט 1614 פֿארמשפט געוואָרן צו שמיץ און צו שווערער אַרבעט אין די גאַלערן פֿאַר זיין אַ ייד.

אַבער נישט נאָר צווישן דעם שפּאַנישן מיליטער זינען געווען פֿאַרבאָרגענע יידן. מיר געפֿינען אַ סך יידן אויך צווישן דער ציווי-לער באַפֿעלקערונג. די לעבנס פֿון אַ סך צווישן זיי האָט זיך זייער טראַגיש פֿאַרענדיקט און בילדן איינע פֿון די בלוטיקסטע זינטלעך אין דער געשיכטע פֿון דער אינקוויזיציע אין לאַטין-אַמעריקע. דער מאַראַן ראָדריגאָ הענריקעס דע פֿאַנסעקאָ, אַ מעדיצינער, איז צוזאַמען מיט זיין פֿרוי לעאַנאָר דע אַנדראַדע און זיין שוואַגער לויס ריוועראַ, אויפֿן סמך פֿון אַ מסירה אין מאַלאַגאַ, שפּאַניע, פֿאַרפֿאַלגט געוואָרן דורך דער אינקוויזיציע און אין 1655סטן יאָר האָט מען זיי געפֿונען אין סאַנטיאַגאָ דע טשילע. זיי איז געלונגען אויסצוואַנדערן, אַבער מ'האַט זיי פֿאַרהאַלטן דעם 30סטן אויגוסט 1656 אין קאַליאַאַ, פּערו. לויט ריוועראַ, פֿאַרפֿיניקט דורך די אינקוויזיטאָרן, האָט אַרויסגעגעבן זיין שוועסטער און שוואַגער, ווי אויך זינען עלטערן און קרובֿים, וועלכע האָבן זיך געפֿונען אין שפּאַניע. אויפֿן דריטן טאָג נאָך זיין מודה זיין זיך איז ער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד אין זיין קאַ-זעמאַט, עפֿענענדיק זיך די אַדערן מיט אַ שאַרפֿן בייץ. דעם 31סטן יאַנואַר 1661 האָט מען שרעקלעך געפֿיניקט ראָדריגאָ הענריקעס דע פֿאַנסעקאָס פֿרוי; דעם 14טן פֿעברואַר האָט מען געפֿיניקט אים אַליין און ענדלעך, דעם 4טן מאַרץ, נישט קענענדיק מער אויסהאַלטן די שרעקלעכע יסורים, האָט ער זיך מודה געווען אין יידישקייט. דעם 23סטן יאַנואַר 1664 איז ראָדריגאָ הענריקעס דע פֿאַנסעקאָ צוזאַמען מיט זיין פֿרוי לעאַנאָר דע אַנדראַדע פֿאַרברענט געוואָרן, און זייער קליין טעכטערל, וועלכע איז בעת זיי זינען פֿאַרהאַלטן געוואָרן אַלט געווען אַכט מאַנאַטן, איז אומגעקערט געוואָרן צו דעם הייליקן קאַ-טוילישן גלויבן.

דער טראַגישסטער איז אַבער געווען דער פֿאַל מיט דעם כירורג פֿראַנסיסקאָ מאַלדאַנאָדאָ דע סילוואַ, וועלכער איז אין 1626 אַרײַב-געוואָרפֿן געוואָרן אין דער תּפֿיסה אונטער דער באַשולדיקונג אין

ידישקייט, געמסרט פֿון זיין אייגענער שוועסטער. 13 שרעקלעכע יאָר איז דער אומגליקלעכער פֿראַנסיסקאָ לעבעדיקערהייט באַגראָבן געווען אין די פֿינצטערע אונטערערדישע לעכער פֿון דער אינקווי־זיציע. אָבער נישט די פֿיזישע און נישט די מאַראַלישע יסורים זיין בען געווען בכוח אים צו ברעכן און צו באַוועגן אים אָפּצולייקענען זיין ידישקייט און צווינגען אים תשובה צו טאָן. ער האָט אומאויפֿ־הערלעך געפֿירט וויכוחים מיט די געלערנטע גלחים פֿון דעם היי־ליקן אַמט. ער האָט אַנגעשריבן מיט קוילן אויף צונויפֿגעקלעפטע שטיקעלעך פּאַפּיר גאַנצע צוויי ביכער, אין וועלכע ער האָט דיסקו־טירט מיט די אינקוויזיטאָרן און געלויבט זיין ייִדישן גאַט. ער האָט אָפּילו באַוויזן זיך אַרזינגוריסן אין אַ שכנותדיקער צעל און פּריי־דיקן ייִדישקייט פֿאַר די פֿאַרהאַלטענע דאָרטן. און ווען מ'האַט אים געפֿירט אויף זיין לעצטן וועג צו דעם שניטער־הויפֿן, האָט ער, דער איינציקער צווישן אַ גרעסערער גרופּע אַנאָסים, וואָס האָבן געטיילט זיין גורל, געהאַט גענוג מוט צו אָפּזאָגן זיך פֿון טראַגן אין זינע הענט אַ גרין ליכט און אַ גרינעם צלם. און שוין געפֿינענדיק זיך, אויפֿן שניטער־הויפֿן, פֿאַרהילט פֿון אַלע זינטן אין די פֿלאַמען, איז פֿראַנסיסקאָ מאַלדאָנאָדאָ דע סילוואַ געשטאַנען פּנים אל פּנים מיט זיין גאַט פֿון ישׂראל און מיט זיין נאָמען אויף די ליפּן האָט ער אויס־געהויכט זיין ריינע נשמה.

דאָס זינען פֿאַלן פֿון ייִדישע מאַרטירערס פֿון דער אינקוויזי־ציע אין טשילע, וועלכע זינען אַנטדעקט געוואָרן אין די געפֿונענע אַרכיוון. אָבער וויפֿל פֿאַלן זינען נאָך באַגראָבן אין דער פֿינצטער־קייט פֿון די אַרכיוון, אין די קלויסטערס סאַנטאָ דאַמינגאָ און סאַן אַגוסטין פֿון סאַנטיאַגאָ, אין סאַנטאָ דאַמינגאָ־קלויסטער פֿון קאַנ־סעפּסיאָן און אין די אַנדערע קאַטאָלישע קלויסטערס, צעזייטע און צעוואַרפֿענע איבער טשילע? וויפֿל נישט־אַנטדעקטע פֿאַלן פֿון מסירת־נפֿש וואָרטן נאָך אויף זייער אַנטדעקונג פֿון היסטאָריקערס? און דאָס אַלץ זינען אויסערגעוויינלעך וויכטיקע און ערשטקלאַסיקע בלעטער פֿון דער ייִדישער געשיכטע אין לאַטיין־אַמעריקע!

העט ווינט אויפן דרום פֿון טשילע, צווישן די געדיכטע וועל-
 דער און בערגיקע פֿעלדער פֿון דער פראַווינץ קוראַ-קאָוטין, צעזייט
 און צעשפרייט צווישן דער אינגעבוירענער אַראַקאָנישער (אינדיאַ-
 נישער) באַפֿעלקערונג, געפֿינט זיך אַן אייגנאַרטיקער שטאַם, וואָס
 שייַדט זיך אונטער פֿון די איבעריקע איינוווינערס אין טשילע. דער
 דאָזיקער שטאַם היט אַפּ זינע מינהגים און ריטואַלן, קלאַמערט זיך
 שטאַרק אין די אַלטע טראַדיציעס און מישט זיך נישט צונויף מיט
 דער אַרומיקער סבֿיבֿה. דאָס זינען די „בני ציון“ אָדער ווי מען
 רופֿט זיי די „סובאַטיקעס“, וואָס זינען צעוואָרפֿן איבער די שטעט-
 לעך קונקאַ קאָוטין, לאַנקימז און אַנדערע, ווי אויך אויף די פֿאַר-
 וואַרפֿענע פֿעלדער אין די הויכע קאַרדיליערן. זייער צאַל איז נישט
 גרויס. זי דערגרייכט קוים צו די 600 משפחות. אין דער מערהייט
 זינען זיי אַרעמע לאַנד-אַרבעטערס. אַ טייל פֿון זיי פֿאַרנעמט זיך
 מיט האַקן די אַרומיקע וועלדער. ס'געפֿינען זיך צווישן זיי אויך
 בעלי-מלאכות, קליינהענדלערס און פראַפֿעסיאָנאַלן; לערערעס, רע-
 גירונג-באַאַמטע, פֿאַרמאַצעווטן אַאָזװו. אָבער אַלע פֿון אַט דעם
 שטאַם בינדט-צונויף די אַנגעהעריקייט צו איין גלויבן, צו דער אַזוי
 גערופֿענער ייִדישער „קירכע“.

ווער, אייגנטלעך, זינען אַט די „בני ציון“ אָדער די „סובאַטיני-
 קעס“, איז שווער צו זאָגן. זיי אַליין באַהויפטן, אַז זיי שטאַמען פֿון
 די ערשטע מאַראַנען, וואָס זינען אַנגעקומען אין טשילע, אָנהייב
 17טן יאָרהונדערט. זייערע אורזיידעס האָבן אויסגעוואַנדערט פֿון
 שפּאַניע און פֿאַרטוגאַל, אַפראַטעווענדיק זייער לעבן פֿון די שניטער-
 הויפֿנס פֿון דער הייליקער אינקוויזיציע. זיי האָבן זיך באַזעצט אַרום
 די ניי-געגרינדעטע שטעט אַסאַרנאַ, אַנגאַל און קאַנסעפּסיאַן. און די
 מאַראַנען האָבן געפֿירט אַ לעבן, ווי אמתע פֿרומע קריסטן.

נאָר אויב אויסערלעך האָבן זיי געלעבט ווי זייערע שפּאַנישע
 שכנים און זיך מיט גאַרנישט ניט פֿון זיי אונטערגעשיידט, האָבן
 זיי צווישן זיך באַהאַלטענערהייט אַפּגעהיט די ייִדישע רעליגיע און
 אויסגעפֿירט די ריטועלע צערעמאָניעס, אמת, מיט אַ געוויסער צו-

מישונג פֿון קריסטנטום. די ייִדישע טראַדיציעס זײַנען איבערגעגאָנגען גען פֿון פֿאַטער צום זון. זיי האָבן זיך משדך געווען נאָר צווישן זיך און אויף אַזאַ אַופֿן האָבן זיי אויפֿגעהאַלטן זייער רייניקייט, נישט פֿאַרשווינדנדיק צווישן דער אַרומיקער באַפֿעלקערונג. און שפּעטער, ווען ס'האַט זיי אויפֿגעהערט צו דראַען די געפֿאַר מצד די יעזוויטן, האָבן זיי זיך אַפֿן פֿאַראייניקט אין אַ רעליגיעזער געמיינדע אונטערן נאָמען „די ייִדישע קירכע“. צי זײַנען די טשילענישע „סובאַטניקעס“ גוטע, הונדערט־פּראָצענטיקע יידן, איז שווער צו זאָגן. וואָרשניבלעך — נישט. ס'איז קלאָר, אַז אין זייער גלויבן האָבן זיך אָנגעקליבן שייכטן און פּלאַסטן, וואָס שטאַמען פֿון קריסטנטום. אָבער ס'איז קיין צווייפֿל נישט, אַז אַט די „בני ציון“ אָדער די „סובאַטניקעס“ שטאַמען פֿון די אַנוסים, וואָס זײַנען פֿאַרוואַלגערט געוואָרן אין דעם 17טן יאָרהונדערט קיין טשילע. און אויב עס האָבן זיך אָנגעזאַמלט אַ 600 משפּחות, קען מען באַהויפטן, אַז פֿריער זײַנען געווען אַ סך מער מאַראַנען. אַ טייל האָט זיך אויסגעמישט מיט דער אַרומיקער באַפֿעלקערונג און דער טייל, וואָס האָט אָפּגעהיט זײַן שטאַמרייניקייט, האָט זיך צוליב דעם מאַנגל אין פֿריש בלוטצופֿלוס געמוזט פֿאַרקלענערן.

אויפֿן באַרג סאַנטאַ לוסיאַ, אין סאַנטיאַגאָ, וווּ ס'געפֿינט זיך די אַלטע שפּאַנישע פֿעסטונג, איז פֿאַראַן אַן אַלטער בית־עולם פֿאַר נישט־קריסטן. די מצבֿות זײַנען שוין פֿון לאַנג אַראַפּגעטראָגן געוואָרן. די קבֿרים זײַנען שוין אויסגעגלייכט מיט דער ערד. נאָר אין די אַלטע שמות פֿון די אַרכיוון געפֿינען מיר דעם זכר פֿון בית־עולם. אין די פֿאַרגעלטע בלעטער טרעפֿן מיר אַ סך ספֿרדישע פֿאַמיליע־בעמען, ווי סילוואַ, פּערעז, לאַפּעז, גאַמעז א״א. און אויף אַ פֿייל נייערן בית־עולם, וועלכער געהערט צו דער צווייטער העלפֿט פֿון דעם 19טן יאָרהונדערט, געפֿינען זיך נאָך אַ סך אַלטע ייִדישע מצבֿות מיט אויפֿשריפֿטן אין שפּאַניש און אויך אין אַ גריניקן העברעיִש, וועלכע באַצייכענען דעם פּלאַץ פֿון אַ שוין פֿאַרשווונדענעם דור פֿון אַ פֿריערדיקן ייִדישן ישוב אין טשילע.

די קאלאניאלע עפאכע פֿון טשילע, ווי אויך דער אנהייב פֿון דער רעפובליקאנער תקופה, האָט פֿאַרמאָגט אייניקע ייִדישע קיבו־ צים. איבער די רעליגיעזע פֿאַרפֿאַלגונגען אין דער קאָטוילישער שפּאַניע און פֿאַרטוגאַל זינען אויסגעוואַקסן ייִדישע קיבוצים אויפֿן יונגפֿרוילעכן באַדן פֿון טשילע. שפּעטער זינען זיי פֿאַרשוונדן אויף אַ צייט און זייער פּלאַץ האָבן פֿאַרנומען נייִ-אויפֿגעקומענע ישובֿים. אויף אַלטע קבֿרים זינען אויסגעוואַקסן נייע ייִדישע קהילות, אמת, פֿאַרבאָרגענע פֿאַר דער דרויסנדיקער וועלט. אָבער אַ סך מיט אַן אינ־ טענסיוון ייִדיש רעליגיעזן לעבן. און אַט די אַלטע ייִדישע ישובֿים, שוין לאַנג פֿאַרשוונדענע, שימערן־אַרויס פֿון דעם געדיכטן נעפל פֿון די פֿאַרגאַנגענע יאַרהונדערטער און רופֿן־אַרויס געשטאַלטן פֿון שוין פֿאַרגעסענע דורות. אַט די אַלטע, פֿאַרשוונדענע ישובֿים וואַרטן אויף דער אַרבעט פֿון אַ ייִדישן וויסנשאַפֿטלער, וועלכער זאַל אַראַפֿ־ נעמען דעם פֿאַרהאַנג פֿון די פֿאַרשוונדענע ייִדישע ישובֿים אין טשילע.

טאַנטיאַנג 1935

נח וויטאַל

אויף וועמען זיך קלאַגן?

שטימונגען נאָך אַן ערדציטערניש

נעפלען. פֿאַרכמאַרעטע הימלען. אַ רעגן וואָס גיסט אַן אויפֿהער. גיסט טאַג־איין טאַג־אויס. גיסט אין די בערג, אין די טאַלן, צווישן די צעשפּאַלטענע וועגן, איבער די אויפֿגעריסענע גאַסן, איבער די איינגעפֿאַלענע היזער, צווישן בראַכוואַרג און חורבֿות, וווּ מאַמעס טוליען זייערע פּיצלעך קינדער, פֿאַרוויקלען זיי מיט שמאַטעס, אין דער פֿינצטער, אין דער שוואַרצער נאַכט.

אויף וועמען זיך קלאַגן? צו וועמען רופֿן נאָך הילף? עס טראַגן זיך פֿאַרשטיקטע קרעכצן פֿון צווישן די אַנגעפֿאַלענע הַיַזער, צווישן בערג מיט בראַכוואַרג. די הימלען, שוואַרצע, אַנגעזאַפטע מיט נעץ, לאַזן זיך אַראָפּ גידעריק. עס וויעט פֿון זיי מיט קעלט און פֿרעמד־קייט, מיט שוידער פֿון דעם אַקערשט איבערגעקומענעם. עס האָט געציטערט. די ערד האָט גענומען אַנטלויפֿן פֿון אונטער די פֿיס. זיך געוואַרפֿן אין קראַמפֿן, אין ספּאַזמעס, און די שטאַט האָט זיך אַ וויג געטאַן און איז זיך צעפֿאַלן. הַיַזער אויף הַיַזער. בערג מיט בראַכוואַרג. טויט און פֿאַרוויסטונג. פּחד און יאַמער. אויף וועמען זיך קלאַגן?

אין די טאַלן, צווישן די אַנדן־בערג, ביי די ברעגן פֿון די טייַכן, אומעטום, וווּ נאָר ס'איז געווען אַ יִשׁוּב, אַ גרופּקעלע הַיַזער, האָט דאָס אומגליק געטראַפֿן. און די מעכטיקע געביידעס, געבויט נאָכן לעצטן וואַרט, האָבן זיך געבויגן ווי האַלב אַנגעפֿאַלענע ריזן פֿון אַ שטורעם. די ימען האָבן זיך צעצאַרנט, האָבן געזאַטן מיט זודיקן שוים, האָבן געקאַכט אין זייערע גרונטן, האָבן געפֿנט זייערע טי־פֿענישן און אַנגעשלונגען אַלץ, וואָס איז געלעגן ביי די ברעגן און אויפֿן באַדן.

הַיַזער, אַרויסגעריסענע פֿון זייערע פֿונדאַמענטן, זינען אַרומ־געשווומען אויף די וואַסערן, האָבן זיך געטראַגן איבער די כּוואַ־ליעס. אויף די דעכער זינען געזעסן מענטשן, וואָס האָבן זיך גע־וואַלט ראַטעווען פֿון דער פֿאַרפֿלייצונג. זיי האָבן גערופֿן נאָך הילף, געשריגן אין דער טויבער נאַכט, אין דער פֿינצטערניש אַרײַן, און זינען פֿאַרטראַגן געוואַרן אין די אַפּגרונטן. און אין דער טיפֿער נאַכט, אין די בערג, האָבן אויפֿגעפֿלאַמט ריזיקע פֿייערן, וואָס האָבן געשלאַגן צו די שוואַרצע הימלען אַרויף ווי רויטע פֿלאַם־פֿייערדיקע פּיראַמידעס. דאָס האָבן זיך צעשפּילט די ווילקאַנען. פֿון דער טי־פֿעניש פֿון דער ערד, פֿון די קאַכעדיקע גרונטן, האָט אַרויסגעשלאַגן מיט שטיינער, פֿייער, לאַווע און אַש.

ערד־ציטערניש, וואָס האָט צעטרייסלט די אייבערפֿלאַך און צע־

שפאלטן דאס שאלעכץ פון דער ערד; ים-פארפלייצונג, וואס האט צעדרייט און צעקנוידערט די פארטן, האט אפגעשווענקט שטעט און ארויסגעריסן די הניזער פון זייערע פונדאמענטן, אין ווילקאנען-אויסבראך. נייע ווילקאנען האבן זיך געעפנט. זייערע ריזיקע פניער-דיקע פיסקעס רייסן זיך מיט קנוילן רויך און באלייכטן דעם חושך ארום מיט א רויט פארשטיקטן שיין.

פארוויסטונג און טויט. שטומער אויסבראך פון כוחות, וואס האבן נישט איבער זיך קיין קאנטראל, קיין שטארקערס, וואס זאל זיי באצווינגען, באגרענעצן, אפהאלטן. א צופאל, נישט מער. אט האבן זיי זיך צעשפילט. אט האט אויפגעציטערט, צעטרייסלט, צע-שטערט. און אט איז עס אינגעשטילט געווארן. ווער האט עס ארויסגעלאזט אט די דאזיקע צעשטערערישע כוחות? און ווער האט זיי צוריק פארשלאסן אין זייערע טיפענישן און אין זייער מיסטעריע פון וועלטבאשאף?

און דער רעגן גיסט אן אויפהער. אין טאג, און נאך א טאג, און אין נאכט און נאך א נאכט, און צוויי טעג און דריי טעג — גיסט אן אויפהער, און צווישן די צעוויקטע חורבות באהאלטן זיי זיך די לעבן-געבליבענע, פארדעקטע מיט שמאטעס.

... און אט קומט מען מיט לאמטערנעס אין די הענט. מען זוכט זיי. מען נעמט זיי צונויף. מען העלפט. די וועלט האט זיך אויפגע-הויבן צו הילף פון די געליטענע. הייסט עס: נאך נישט אלץ איז פארלוירן. עס איז דא צו וועמען צו רופן. הייסט עס, עס לוינט זיך נאך צו לעבן אויף דער וועלט...

מ. וואלדמאן

די יידישע ישובים און די דרום-אַמעריקאַנער לענדער

...ווי פֿון זיך אליין האָט זיך אין דרום-אַמעריקע אויסגעפֿור-
רעמט אַ יידישע געזעלשאַפֿטלעכקייט. פֿונאַנדערגעוואַקסן זיך און גע-
וואָרן דאָס, וואָס מיר זעען פֿאַר אונדזערע אויגן — אימפּולסיווע
און לעבעדיקע יידישע ישובים.

נאָך היינט זעט עס אונדז אויס אומפֿאַרשטענדלעך, ווי אַזוי
האָט דאָס געקענט געשען; אָן לערערס, אָן מדריכים, דורך אַ פֿאַרעמ-
לאָזער מאַסע, וואָס האָט מיט אַלע טראַדיציעס זיך געשיידט, מיט
גאָט, מיט טאַטע-מאַמע, מיט געליבטע און פֿריינד, און וואָס האָט
מיט אַלע רמ"ח אַברים זיך אַרביינגעטאָן אין חומרות, אין „געלט
מאַכן“, און זיך אַפּגעזאָגט פֿון יעדער גיטטיקער באַדערפֿעניש, אין
דערהייבן צייניש און גראַב דאָס עם-האַרצות ביז צו אַ קולט. און
דאָס איז אַ ווונדער. פֿון וואָנען — פֿרעגט זיך — האָט זיך אויפֿגע-
וועקט אין דער דאָזיקער אומגעשטאַלטיקטער און קאָלירלאָזער מאַסע
דער ווילן און די אייגנשאַפֿט צו אַרגאַניזירן זיך אונטערן צייכן פֿון
איין משפּחה, און אומעטום אונטער איינע און די זעלביקע געזעל-
שאַפֿטלעכע פֿאַרמען? נישט אַנדערש, ווי אָן אינעווייניקסטער אינס-
טינקטיווער ווילן פֿון אליין-דערהאַלטונג האָט אין די מענטשן אויפֿ-
געוועקט דאָס באַוווסטזיין פֿאַר אַחריות פֿון דעם ווייטערדיקן יידישן
נאַציאָנאַלן קיום. און אַט דער דאָזיקער לעבנס-אינסטינקט האָט די
מענטשן אויסגעלערנט אַנצוגיין מיט אַזאַ אַדער אַזעלכע יידישע
געזעלשאַפֿטלעכע אַרגאַניזאַציעס, וואָס פֿאַרדעקן זיך מיט גאַנץ מאַד-
נע און פֿאַר דעם יידישן אויער פֿרעמד קלינגענדיקע נעמען, און מיט
פּללים גענומענע פֿון דער פֿרעמדוועלטישער סבֿיבֿה.

דאָס רובֿ פֿון די, וועלכע שטייען אין דער שפיץ פֿון דער דאָ-
זיקער נייער יידישער אַרגאַניזירונג, זענען מענטשן וואָס האָבן פֿון
זייערע אַלטע היימען, די קליינע יידישע שטעטלעך, קיין שום גע-

זעלשאַפֿטלעכע דערפֿאַרונג נישט מיטגעבראַכט. און אַפֿילו דאָ אין די נייע לענדער, האָבן זיי לאַנגע יאָרן מיט צופֿרידנקייט געטראָגן דאָס געפֿיל, וואָס מען לאָזט זיי אומגעשטערט אויסלעבן זיך אין זייער גליק, ווי זיי האָבן, אַפֿילו פֿאַר זייערע נאָענטסטע שכנים, זיך אויסבאַהאַלטן אונטער דעם מאַנטל פֿון מכלומרשטע „פֿראַנצויזן“, „בעלגיער“ און „אַלעמאַנעס“. אָבער ווי עס ווייזט־אויס האָט פֿון דעסט וועגן אין דער טיפֿעניש פֿון דער נשמה עפעס געעקבערט. און מיט דער צייט איז די פֿאַרגרימירטקייט גענומען צו ביסלעך אַראָפֿפֿאַלן און ס'האָט זיך דערזען אַ הויכער כאַראַקטעריסטישער שטערן, וואָס האָט זיך גענומען גאַנץ ייִדישלעך קנייטשן. דער איי־ביק ייִדישער „תכלית“ האָט די מענטשן אויפֿגעוועקט, אַ תכלית, אָבער אַן אַ תכלית, אַן באַשטימטע צילן; אַ צעטומלט אַינלעניש פֿון וועלן אַניאַגן דאָס, וואָס האָט זיך אַרויסגעגליטשט פֿון אונטער די הענט אַפֿיר און אַנטלאָפֿן.

דער ייִדישער מאַסנמענטש האָט זיך דאָ אַהער געראַטעוועט, ווי פֿון אַ שריפֿה אַרויס, אַהערגעקומען אַ נאַקעטער, סײַ מאַטעריעל, סײַ גניסטיק. און האָט ער אויף זײַן נאַקעטקייט אַרויפֿגעוואַרפֿן וועלכן עס איז טלית פֿון גניסטיקייט, האָט ער עס אויכעט אין מאַטעריעלער בהלה אַוועקגעוואַרפֿן.

דאָ זעען מיר אים אַן אַנדערן, מיט דעם גאַנצן אויסערלעכן לבוש פֿון דער פֿרעמדער וועלט, מיט דער גאַנצער אויסגעפּוצטער מאַנירלעכקייט און צוגעקלעפטע אייגנשאַפֿטן פֿון די נייע פֿעלקער און לענדער, צווישן וועלכע זיי האָבן זיך פֿאַרקליבן. און אזוי, נאָך יאָרן לאַנגע פֿאַרשטעלענישן, האָט מען זיך אַ ביסל גענומען אונטערשעמען פֿאַר זיך אַליין, און פֿאַר שכנים אויך, מיט דער פּנימ־לאַזיקייט פֿון דעם אייגענעם לעבן, און אין אַינלעניש גענומען אויפֿ־בויען זיך און פֿאַרריכטן טעותים און פֿעלערן.

די צוויי טויזנט־יאַריקע אַרץ־ישׂראַל־בענקשאַפֿטן, דער זיפֿף נאָך „סלוצק“, דעם ייִדישן שטעטלע פֿון דער אַלטער היים, מיט דעם שטיבעלע פֿון „ליים“, זינען ערשט שפּעטער געקומען. דאָס

ערשטע האָבן ציוניסטישע שליחים און מטיפים פֿון יענער זייט וועלט, פֿון איראפע אַריבערגעבראַכט, און דאָס צווייטע האָט אַהער געבראַכט דאָס תמיד לאַכנדיקע און אייביק האַרצרייסנדיקע ייִדישע טעאַטער, מיט זינע טרעגערס, די אייביקע נע־ונדניקעס, וואָס קע־נען אין ערגעץ קיין רו נישט געפֿינען — די ייִדישע אַקטיאָרן. אָבער האָט מען שוין גענומען קיצלען די ייִדישע ווונדן, האָט מען ערשט אויפֿגערודערט יענע באַמת גרויסע ייִדישע ווונדן, די דערציִונג־פֿראַגע, פֿון וועלכער עס שרײַט מיט ווייטיק און ס'טריפֿט מיט בלוט, און ווער ווייסט, ווי לאַנג נאָך עס וועט דויערן ביז מיר וועלן זי קענען פֿאַרהיילן.

מער ווונדער פֿון אַליק איז דאָס ייִדישע געדרוקטע וואָרט, וואָס האָט זיך, כמעט איינציטיק, גענומען באַוונזן אין פֿאַרשיידענע מקו־מות און איז געוואָרן דאָס איינציקע ווינקעלע פֿאַר די צרות און פֿורעניותן פֿון כל ישראל און וואָס איז געוואָרן יענע פֿאַפֿירענע בריק, וועגן וועלכער מען דערציילט אין די מעשהלעך פֿון משיח־צייטן.

דערווייל איז דאָס ייִדישע געדרוקטע וואָרט אין אונזערע לענדער די איינציקע ממשותדיקע דערגרייכונג, הגם נישט אַ גע־נוג אויסדריקלעכע, הגם אַ סך מאָל אומבאַהאַלפֿן. צו מאָל אויך, אַ נישט־געזעצטע, אָבער דאָך שניידט זיך אַרויס, צווישן די טויזנטער און טויזנטער אותיות פֿון נישט אַלע מאָל גענוג טאַלאַנטירטע שרײַ־בערס, דער זיגזאַגישער בליץ פֿון אַ ניעעם ליכט, וואָס צינדט־אָן דעם פֿאַרוואַלקנטן ייִדישן הימל מיט אַ ניעעם ייִדישן געזעלשאַפֿט־לעכן באַווסטזיין.

מ. ריזענבערג

ה פ ק ר !

דאָס ייִדישע געזעלשאַפֿטלעכע לעבן אין טשילע האָט אָנגענו-
מען מער קווערדיקע פֿאַרמען. ווען מ'קוקט זיך צו צו אים, מוז מען
אויפֿציטערן פֿון צאָרן און דאָס האַרץ פֿילט זיך אָן מיט שפּאַט און
פֿאַראַכטונג. מ'פֿאַרלירט גענצלעך דאָס גלייבן אין מענטשן.

ס'בושעוועט איבערן לאַנד אָן אומגעהעצער שווערער עקאָנאָמי-
שער קריזיס; הונדערטער ייִדישע פֿאַמיליעס זינען פֿולקאָם אויסגע-
וואַרצלט געוואָרן פֿון זייערע פּאַזיציעס און זיי ראַנגלען זיך מיטן
הונגערטויט. שוין לאַנגע וואָכן, ווי מען פֿאַרדינט נישט קיין איין
סענט. ס'איז נישטאָ אויף ברויט ממש. און יעדער טאָג פֿאַרגרעסערט
די קאָדרען פֿון די פּרנסהלאָזע. און ווען דער הילפֿס-קאָמיטעט רופֿט
אָן אַלגעמיינע פֿאַרזאַמלונג פֿון די ייִדן, שרייבט צו זיי: "ייִדן, רחמנים
בני רחמנים, העלפֿט אַייערע ברידער!" — בלייבט זיך שטימע ווי
אַ קול קורא במידבר; קיינער קומט נישט. און גלייכצייטיק שפּילט
מען אין קאָרטן, ווי פֿריער אין די גוטע צייטן; מ'וואַרפֿט זיך מיט
געלט; (און מען מאַכט) אַ סעודה אין צייט פֿון פעסט.

וואָס גייען-אָן דעם רייכן די ליידן פֿון אַרעמאָן!

ס'געפֿינט זיך אין סאַנטיאַגאָ אַ קליין הַיִפּעלע ייִדישע אינטע-
ליגענץ, וועלכע האָט אָפּגעגעבן אירע כוחות דער ייִדישער געזעל-
שאַפֿט, געזוכט און געבויט שענערע און בעסערע פֿאַרמען פֿון לעבן
פֿאַרן גאַנצן ייִדישן כלל אין טשילע. און אַז דאָס הַיִפּעלע אינטעלי-
גענץ וואַלגערט זיך ממש אויף דער גאַס און שטאַרבט צען מאָל אַ
טאָג פֿון הונגערי, אינטערעסירט דאָס אַבסאָלוט קיינעם נישט. מען
איז דאָך אַזוי רייך אין אינטעליגענטע כוחות, אַז אויב אַ האַלבער
צענדלינג וועט אונטערגיין, שפּילט דאָס אויך קיין ראַלע נישט.
12 יאָר האָט מען געאַרבעט פֿאַרן ציוניזם. גוט צי שלעכט,
אַבער מען האָט געטאָן לויט די כוחות פֿאַרן גרויסן פֿאַלקס-אידעאָל.

און לעצטנס איז אָפּגעמעקט געוואָרן די גאַנצע אַרבעט, פּונקט ווי זי וואָלט קיין מאָל נישט עקסיסטירט. ס'וואָלגערן זיך אַרום פּוּש-קעס פֿון קרן-קימת און קיינער ליידיקט זיי נישט אויס; בריוו פֿון דעם עקזעקוטיוו ווערן נישט געענטפֿערט; אין אַ ברידער-קבֿר ליגן סײַ די פֿעדעראַציע, סײַ דער ציוניסטישער פֿאַרבאַנד. און ווען מען רעדט און מ'שרייט צו די אַלטע פֿאַראַנטוואָרטלעכע ציוניסטן: „גוואָלד, ייִדן! ס'קען דאָך אַזוי ווײַטער נישט גיין!“ — טרייסלען זיי זיך אָפּ, ווי פֿון אַ דאַקוטשליווער פֿליג. נישטאַ מער קיין ציוניזם אין טשילע, געשטאַרבן און באַגראָבן!

און צוואַמען מיטן ציוניזם זײַנען אונטערגעגאַנגען כּמעט אַלע ייִדישע אינסטיטוציעס. צעפֿאַלן איז דער „קולטור-צענטער“ (צו וואָס דאַרף דען דער טשילענער ייד קולטור?) און ווי אַ זכּר איז פֿאַרבליבן נאָר אַ ביבליאָטעק, וועלכע קיינער באַניצט נישט. די איינציקע ייִדישע שול איז אויך נישט אָפּגעראַטעוועט געוואָרן פֿון אונטערגאַנג. די גאַנצע מי פֿון צענדלינגער יאָרן איז געגאַנגען צום טײַוול. צו אַלץ איז געקומען אַ ביטערער סוף.

דער קריזיס הערשט איצט אין אַלע לענדער, ער טראַגט זיך אַרום ווי אַ הוראַקאַן איבער דער גאַנצער וועלט. אָבער וווּ איז דען אָפּגעשטאַרבן דאָס געזעלשאַפֿטלעכע לעבן? וווּ, אין וועלכן לאַנד איז פֿאַרלוירן געגאַנגען דאָס געפֿיל פֿון פֿאַראַוונטוואָרטלעכקייט לגבי דעם יחיד און לגבי דעם כּלל?

ניין, קיין ייִדישן ייִשובֿ אין טשילע האָבן מיר נאָך נישט פֿאַר-מאַגט. ס'איז געווען נאָר אַ צוזאַמענלוף, און דעריבער איז פֿאַר-שטענדלעך דער הפֿקר, וואָס הערשט דאָ אויף דער ייִדישער גאַס. ס'איז טרויעריק, אָבער פֿאַרט אַ פֿאַקט!

משה יודעלעוויטש

צווישן ליכט און שאַטן

עפיזאדן און בילדער פון יודישער אסימילאציע אין טשילע

די אומבאקאנטע מחותנים אָדער דער פּוּח פֿון
אָן אַלטן טלית

איר זיידע, פֿון דער מאמעס צד, האָט געהייסן פֿראַנסקאָ
אַראַווענאַ מאַלדאַנאַדאַ, אַ וועטעראַן פֿון דער „פּאַסיפֿיק-מלחמה“
צווישן טשילע מיט פּערו-באָליוויע, אין וועלכער ער איז באַשאַנקען
געוואָרן מיט צוויי זילבער-קרייצן: מיט דעם פֿינף-עקיקן „קרייץ פֿון
מאַלטאַ“, מיט אַ רויטן באַנד, צו וועלכן עס זענען צוגעהעפֿט די
ווערטער: „פּיסאַגוואַ“, „אַריקאַ“ און „טאַקנאַ“ — די ערטער פֿון די
שלאַכטן, אין וועלכע אַראַווענאַ האָט איינטיילגענומען אין 1879.
דער צווייטער — אויך פֿון דעם מאַלטאַ-טיפּ, נאָר מיט געשפּאַלטענע
פֿליגל און אַ באַנד אַ בלויען, מיטן אויפֿשריפֿט „מיראַפֿלאָרעס“,
„טשאַריזשאַס“, האָט אַראַווענאַ באַקומען פֿאַר זיין גבורה אין דעם
„לימאַ-קאַמפיין“ פֿון 1881.

די דאָזיקע אויסצייכענונגען פֿון פּאַטריאָטיזם און העלדנמוט
פֿלעגט אַראַווענאַ, ווי אַ „וועטעראַן פֿון פּאַסיפֿיק“, גלאַנצן מיט גענוג
שטאַלץ און ווערדע ביי אַלע פֿייערלעכע געלעגנהייטן און נאַציאָנאַל-
לע ימים-טובֿים פֿון זיין פֿאַטערלאַנד.

**

איר זיידע, פֿון דעם טאַטנס צד, האָט געהייסן אַבֿרהם-יונה שאַץ,
פֿון אַ שטעטלע ערגעץ אין פּאָדאָליע. אַ שיינער יוד געווען, ווי מען
דערקענט עס נאָך דער פֿאַרבליבענער פּאַטאַגראַפֿיע און לויט דער
יודישער טאַטע האָט איר דערציילט: אַ זינגער געווען, אַ בעל-תּפֿילה,
מסתמא אַ חזן געווען אין זיין שטעטל.

דער נע-ונד-גורל האָט דעם אַלטן אַב־רהם-יונהען מיט זיין משפּחה פֿאַרטראָגן צו דער אַרגענטינער „פּאַמפּאַ“. פֿון דאָרטן איז דער ייִדישער טאַטע אירער מגולגל געוואָרן קיין טשילע. דאָ גע- לעבט, דאָ חתונה געהאַט און דאָ געשטאַרבן, איבערלאָזנדיק איר אַ יונגע יתומה.

פֿון ייִדישקייט האָט די יונגע שאַץ-אַראַווענאַ בלוין פֿאַרמאַגט איר טאַטנס ייִדישן נאַמען, אַ פֿאַרבליבן בילד פֿון אַ ייִדישן זיידן און אַן אַלטן טלית מיט סימנים פֿון אַ זילבערנער עטרה, וועלכע דאָס מיידל, וואָס הייסט שאַץ-אַראַווענאַ, האָט געהיט ווי אַ רעליקוויע אין דעם משפּחה-קופֿערטל, וווּ עס זינען געלעגן די צוויי מאַלטאַ-קרייצן פֿון איר צווייטן זיידן, דעם העלד פֿון דער „פּאַסיפֿיק-מלחמה“. און דער כּוח פֿון אַ ייִדישן טלית איז נישט צו שאַצן. צינטנווייז גרייכט ער אַריבער די שפיצן פֿון הויכע, שעמערינדיקע טעמפלען, די לוקסוס-טעמפלען, וווּהיין די אַלמנה אַראַווענאַ דע שאַץ פֿלעגט אין די פֿרימאַרגנס פֿירן די יונגע יתומה צו דער תּפֿילה.

אין האַל, ביים אַרזינגאַנג, וווּ עס הענגט פֿון לאַנגע יאָרן דאָס בילד פֿון פֿראַנסיסקאַ אַראַווענאַ, דער העלד פֿון „79“, דער שטאַלץ פֿון דער משפּחה, איז איצט צוגעקומען אַ צווייט בילד, פֿון ייִדישן זיידן, וועלכן די יונגע שאַץ האָט, קעגן דעם ווילן פֿון איר מאַמען, געלאָזט פֿאַרגרעסערן און אויפֿהענגען פּונקט אַנטקעגן דעם צווייטן זיידן.

הענגען זיי, די צוויי אומבאַקאַנטע מחותנים, דאָן פֿראַנסיסקאַ אַראַווענאַ, דער העלד פֿון „פּאַסיפֿיק“, און ר' אַב־רהם-יונה שאַץ, דער חזן פֿון דעם פּאַדאָליער שטעטעלע, איינער קעגן צווייטן, קוקן זיך פּסדר אָן און קענען, ווייזט-אויס, צווישן זיך נישט דורכקומען, ווי זיי וואַלטן אין פּערמאַנענטן קאַנפֿליקט געווען. פֿון איין זייט אַראַווענאַ מאַלדאַנאַדאַ אין זינע מיליטערישע בגדים מיט די זיל-בער-קרייצן אויף זיין ברוסט, פֿון איבער זינע דיקע „ווילהעלם-

וואַנצעס" קוקן-אָרויס אַ פּאָר שטרענג קאַלטע אויגן, וואָס בליקן מיט האַלב רוגזהדיקער שטוינונג און ווונדער אויף דעם קעגנאיבערדי-קער באַרד און יאַרמלקע, ווי פֿרעגנדיק:

— ווער ביסטו? ווער האָט אַיך אַרנינגעבראַכט אַהער אין מיין מחיצה? וואָס דאַרפֿט איר דאָ?

אַ פּאָר מילדע ייִדישע אויגן וואַלטן ווי הכנעהדיק פֿון דער צוויי-טער זניט געענטפֿערט:

— זיי נישט ביז, פּריצלי! איך בין ניט שולדיק. קעגן מיין ווילן האָט מען מיך אַהער פֿאַרשלעפּט... — און ווי צו זיך גערעדט — רבונג של עולם! ווהיין בין איך דאָ פֿאַרוואַגלט געוואָרן, טאַמע זיסער? אַבער דאָס מיידל, וואָס הייסט שאַץ-אַראַווענאַ, באַמערקט נישט דעם שטומען קאַמף צווישן אירע צוויי זיידעס. זי איז שוין צו זיי געוויינט. האָט זיי ביידן אין איר בלוט. די צוויי זילבער-קרייצן מיט דער „הייליקער מאַנטאַ“, ווי זי רופֿט דעם טלית, ליגן זינט יאָרן אין זעלבליקן קופֿערטל צוזאַמען. פֿון דעסט וועגן ווייסט זי, אַז דער זיידע מיטן „קאַרדענאַלישן קאַפל“ איז אַ געליטענער געווען, אַ גריי-נער, נעבעך; זי ווייסט אַפֿילו, אַז געליטן האָט ער צוליב זיין ייִדיש-קייט: קיין היים נישט געהאַט... נישט איין מאָל האָט זי דאָס צווישן מאַמעס צד געהערט. זי האָט מיטלייד מיט דעם דאָזיקן געליטענעם זיידן. זי פֿילט, אַז מאַמעס צד האָט אים אַן עוולה געטאַן. פֿאַר וואָס? — דאָס איז איר נישט גענוג קלאָר. ער איז דאָך אַ זינגער אין זיין טעמפל געווען, האָט אין דעם הייליקן מלבוש תּפֿילה געטאַן! עס איז דאָ געזאַנג און תּפֿילה און עס איז דאָ אַ גאַט! צו וועמען דען טוט מען תּפֿילה טאָן? זי לייענט אַפֿט דעם „אַלטן“ טעסטאַמענט, צו וועלכן זי פֿילט אַ באַזונדערע סימפּאַטיע, זוכנדיק דאָרט די תּשובֿה צו אירע ספֿקות, דעם זיין פֿון איר טאַטנס און זיידנס ליידין.

**

אין איר איינזאַמקייט, זוכט איצט די פֿרוי שאַץ-אַראַווענאַ אַ דערנענטערונג צו ייִדן און ייִדישקייט. זי פֿרעגט זיך נאָך אויף אַ

יידישער אינסטיטוציע, ווו מען קען זיך באקענען מיט די פרינציפן פֿון יידנטום, ווו זי זאל לערנען קענען די פֿאַר איר מיסטעריעזע וועלט פֿון איר טאַטן און זיידן.

דער אַלטער מוהל

דער אַלטער מוהל איז שוין אַ ייד בני די שבֿעים, אַבער פֿלינק און געניט אין פֿאַך. טוט זיין מלאכה מיט פּראָפּעסיאָנעלער שנעל־קייט. זיין האַנט ציטערט נישט. אַ מוהל אין אונדזערע מקומות פֿאַרמאַגט אַ פּל־המינימדיקע קליענטעלע, ווי פֿאַרשיידן עס קענען זיין יידן אין אַ יונגן צונויפֿ־געלאָפּענעם ישובֿ: יידן נאָך זייער אַפּשטאַם, יידן — סתּם און יידן — יידישע...

ווייסט ער, דער אַלטער מוהל, וואָס ער האַט צו טאָן; ווו מען דאַרף און ווו מען דאַרף נישט פֿאַרשטעקן די פּיאָות; ווו מען זאָגט די ברכות מיטן „טעם העליון“, פֿיין אויסגעצויגן; און ווו מען דאַרף עס מאַכן בקיצור; ווו פּריעה ומציצה ווערט געטאָן מיט פּוונה און ווו מען מאַכט עס סימבאָליש פּהרף־עין; ווו מען קען עפּעס טועם זיין פֿון דער סעודה און ווו מען דאַרף נאָר קוקן ווי אַנדערע עסן... אַלץ נאָכן אָרט און נאָך דער צייט. און צייט מיינט: ווען עס פֿאַלן זיך צונויף עטלעכע בריתן אין איין זונטיק (אין דעם לאַנד פֿאַלן אַלע בריתן אויס זונטיק). נאָר אין איין זאך קענט איר זיין זיכער: אַז וואָס נוגע דין ומנהג, פֿון דעם טוט זיך דער מוהל נישט אַפּנייגן אַפּילו פּקוצו של יוד, נישט אויף אַ האַר! ווו און ווי עס זאל נישט אויס־פֿאַלן, אין וועלכן אופֿן עס זאל נישט זיין, איז ער בעצם גאָר נישט מוסיף און גאָר נישט גורע, קיין איבעריק וואָרט נישט אַפּילו. ווייל ווי עס טרעפֿט זיך אין אונדזערע מקומות, ווו מען דאַרף אַ מאַל, בעזונותיגן הרבים, מל זיין אין גאַנצן אַן אַ ברכה... טוט ער פֿלינק און געשליפֿן שלא מדעת בעלים, קיינער זאל זיך נישט באַליידיקן חס וחלילה.

וועגן אַ ברכה לבטלה

טרעפֿט, אַז אַנשטאַט צו זאָגן „ויקרא שמו בישראל“ האָט דער מוהל געזאָגט „ויקרא שמו“, דעם „בישראל“ האָט ער דורכגעלאָזט. בײַ דער ברכה „על המילה“ האָט ער נישט דערמאָנט דעם שם הויה, דאָס זעלביקע האָט ער געטאָן, ווען ער האָט געהייסן דעם בעל-ברית נאַכזאָגן די צווייטע ברכה. און ער ווייסט וואָס ער טוט, דער אַלטער מוהל. קיין ברכה לבטלה וועט ער נישט מאַכן, חס וחלילה!

אַבער דער יונגער טאַטע, דער בעל-ברית, איז גליקלעך. ער האָט זינס אויסגעפֿירט: געמאַכט דעם זון פֿאַר אַ „יידן“. אויף דעם מוהלס שפיצלעך פֿאַרשטייט ער זיך נישט.

גרינג איז עס אים נישט אָנגעקומען. דאָניאַ גראַסעלאַ, זיין ווייב, איז סוף-פֿל־סוף אויך געווען צופֿרידן:

— אַראַפּגעפּטרט!...

זי, אַ יונגע, גוטע נשמה, וואָלט זיך איר טייערן, ליבן מאַן נישט קעגנגעשטעלט. אַבער איר קאַטוילישע מאַמע, די באַבע פֿונעם קינד, האָט וועלטן איינגעלייגט, אין לעבן איז עס איר געגאַנגען, אַז דאָס ערשטע אייניקל פֿון דער איין-איינציקער טאַכטער זאָל אַ גלייביקער זיין. באַיך ברירה איז זי צום גלח געלאָפֿן, דאָס האַרץ אויסגעגאַסן, תשובֿה און אַן עצה געבעטן...

דער „פֿאַטערל“ אַבער האָט איר דווקא באַרויקט:

— אונדזער האַר, געבענטשט און געלויבט זיין הייליקער נאָמען — האָט ער איר געזאָגט — איז אויך געווען אַ געמלטער... אַ קריסט — האָט ער איר געגעבן צו פֿאַרשטיין — מוז נישט דווקא זיין אַן ערל און מילה איז בשום אופֿן נישט קיין שטערונג, אַז דער ניי-געבוירענער זאָל קענען זיין אַן אונדזעריקער... דער עיקר — האָט ער איר אָנגעדייט — איז שפעטער... די דערציִונג... מען דאַרף האַלטן אַן אויג און דערפֿילן מיט די הייליקע פֿאַרשריפֿטן... די פֿרומע באַבע האָט קניענדיק געקושט דעם „פֿאַטערל“ אין האַנט און צוגעזאָגט ראַטעווען די נשמה פֿון איר אייניקל...

און דער קאמף פֿאַר דער געמישטער נשמה איז נישט געווען קיין גלייכער. פֿון איין זייט — אַ גאַטפֿאַרכטיקע שוויגער, אַנגע-לאַדן מיט תּפֿילה, ווידוי, סליחה ומחילה, מיט אַ קאַלענדאַר פֿון הייליקע טעג; פֿון דער אַנדערער זייט — אַ ייִדישער יונגער מאַן, וואָס האָט אין זײַן לעבן קיין איין ייִדישן מאַמענט נישט געהאַט. בײַ זײַן ייִדישן טאַטן זײַנען די 365 טעג פֿון יאָר אַלע פֿון איין קאָ-ליר געווען... פֿאַרעווע, ניכטערע טעג... זורח השמש וְבֵּא השמש — די זון גייט־אויף יעדן טאָג פֿון מזרח און פֿאַרגייט צו מערבֿ... נישט מער וואָס אַ טאָג שטינגט דער דאַלאַר און אַ טאָג פֿאַלט ער... פֿאַראַן אַבער ימים־טובֿים בײַ גוים. גייט אַ גוי אין קלויסטערל אַרײַן און אַ ייִד... אין אַ טערקישער באַד, שפּילט אַ „דערדל“ און עסט אַ פֿעטערן וואַרמעס...

**

דריי שותפֿים זאָגן אונדזערע חכמים, האָט אַ מענטש: טאַטע, מאַמע און דער רבּונו של עולם. און גאַט איז דאָך נאָר איינער! שלעכט איז אַבער, ווען עס רוקט זיך אונטער אַ פֿערטער שותף צו דער נשמה אין דער געשטאַלט פֿון אַ פֿרומער שוויגער. אין איינעם אַ טאָג, ווען דער יונגער טאַטע איז געווען אונטער־וועגס, האָט מען דאָס קינד אויסגעפּוצט זונטיקדיק, שטילערהייט גע־נומען וווּ מען דאַרף. דער פּהן האָט געטאַן דאָס זײַניקע: געבענטשט, געשפּריצט מיט הייליקן וואַסער, אַראַפּגעוואַשן די ייִדישע „טומאה“... און מערקווערדיק: אַ גלח, להיפּוך צו אַ מוהל, האָט גאָר נישט קיין מורא, אַז זײַן ברכה זאָל זײַן אַ ברכה לבטלה...

„אַ טאַטנע אַ קינד“

אַז אַ מנין מיינט צען מענטשן, דאָס געדענקט נאָך דער יונגער „בעל־יאָרצײַט“, אַבער אַז די דאָזיקע צען מוזן זײַן לויטער יידן — איז אים נישט אַנגעפֿאַלן. ער געדענקט נאָך, ווי שווער עס איז אַנגעקומען דער צענטער.

האָט ער הנייאר, כדי נישט צו פארלירן קיין צייט, מיטגענומען אַ גוטן-ברודער, דעם בעסטן חבר זינעם האָט ער אַראָפּגעבראַכט.

זיצן זיך ביידע, דאָס הייסט, דער בעל-היאָרצייט מיט זיין חבר מיט גרויס דרך-אָרץ און דווקא אין פֿינע יאַרמלקעס, אמת, נישט מיטגעדאַוונט, אָבער זייער אויפֿמערקזאַם צו די תּפֿילות. וווּ זיי האָבן נאָר באַמערקט, אַז מען שטעלט זיך אויף, זינען ביידע באַלד אויפֿ-געשפרונגען, פֿייערלעך זיך אויסגעצויגן מיטן גאַנצן יראת-הכּבוד. און אַ ייִדישע יאַרמלקע צו שוואַרצע אויגן און אַ ברוגעט-טונקעלן פנים שאַפֿט אַ ווונדערלעכע האַרמאַניע פֿון ייִדישער טי-פּישייט, עפעס תּלמיד-חכּמדיקייט.

אַפּגעדאַוונט, גייען-צו די גבאים — ביי אונדז איז אַ מנין אין דער וואַכן צונויפֿגעשטעלט פֿון כּמעט סאַמע גבאים; עס איז דאָ אַ גבאי ראשון, גבאי שני, שלישי וכו', אַ מין סגולה אַזאַ צו אַ מנין... — גיבן-אַפֿ שלום דעם אורח. אַן אומבאַקאַנטער יונגער-מאַן, מסתּמא אַ גרינער! אָבער מען זעט, אַז עס איז „אַ טאַטנס אַ קינד“, פֿרעגט מען: מה שמך? וואָס מאַכט אַ ייִד? צי פֿאַרשטייט ער שוין אַ ביסל שפּאַניש? כּנהוג.

קוקט זיי אָבער דער אורח אַן פֿאַרלוירן. ער פֿאַרשטייט נישט, וואָס מען רעדט צו אים. שטעלט אים פֿאַר דער בעל-היאָרצייט:

— פֿראַנסיסקאַ גאַנסאַלעס, און אַמיגאַ! — און דער אורח אַליין איז באַלד מוסיף מיט העפֿלעכער נויגונג:

— פֿאַראַ סערווירלעס!¹

דאָס הייסט: ווען נאָר איר וועט אים דאַרפֿן, איז ער אַיך גרייט צו קומען אין שול אַרײַן.

צום גליק איז פֿראַנסיסקאַ גאַנסאַלעס געווען דער עלפֿטער, אַנישט וואַלט מען געמוזט אָנהייבן נאָך אַ מאָל פֿון „הודו“...

¹ שפּאַנישער נוסח: גרייט אַיך צו דינען!

א קבלת־שבת אויף דער פראָוויניץ

דער מנין יידן האלט זיך ביים צוזאמענקומען. עס איז א פֿרני־טיק־צורנאכטס; עס איז דא א חתן מיט מחותנים פֿון דער הויפט־שטאָט. איינער פֿון דער געמיינדע מאכט חתונה א טאכטער, האָט מען אַנגעזאָגט דעם עולם, אַז היינט וועט מען, לכבוד די אורחים, מקבל־שבת זיין.

עס איז שוין אַפֿילו אַ צוויי שעה אין דער נאַכט, אָבער צום קבלת־שבת פֿעלט נאָך אַ היפש ביסל. עולם הייבט ערשט אָן צו קומען. ווי זאָגט מען? הכל כמנהג המקום. יעדעס אַרט מיט זיין מנהג. אַנשטאָט צו פֿאַרמאַכן די קלייטן, ווען מען „רופֿט אין שול אַרײַן“, איז מען זיך דאָ נוהג צו גיין אין שול אַרײַן, ווען מען פֿאַר־מאַכט די קלייטן — הייבן זיך אָן ביסלעכווייז צו ווייזן, איינער נאָכן אַנדערן און, ווי נאָטירלעך פֿאַר אַ קליינעם קיבוץ, מען קען זיך גוט צווישן זיך. ווייסט מען, אַז עס פֿעלט נאָך דער און יענער. קומען וועלן זיי אָבער אַלע. מען איז צונויפֿגעלעבט. וואָרט מען ביזן לעצטן. אַגב, וואָס איז דאָ דאָס אַנלעניש? דערווייל פֿאַרברענגט מען ביי אַ גלע־זעלע משקה און ביז וואָס ווען טוט זיך דערווייל דער קעלנער זיין אַרבעט: שטעלט־אויס די בענקלעך אין רייען; טראָגט־אָרויס די גרי־נע טישלעך אין אַ זיטיק צימערל; עס פֿאַרמירט זיך, אַזוי צו זאָגן, אַ מקום־תֿפֿילה. אָבער, וווּ איז דאָ דער אַרון־קודש? דער עמוד? — אַזוי טראַכט איך מיר, איינער פֿון די מחותנים. עס האָט נאָך אַלץ נישט קיין אויסזען פֿון אַ מקום־קדוש.

אָבער אַט איז שוין דער לעצטער יד געקומען. אַלע זינען דאָ. מען קען שוין אָנהייבן. גיט ער אַ ווינק צום קעלנער:

— יאָ, כּוֹאַניטאַ!

און באַלד ווערן צעפֿנט אַ פֿאַר קאַמופֿלאַזשירטע ווענטלעך. עס באַווייזט זיך אַן אַרון־קודש, און דווקא אַ פֿיניס, מיט אַ פֿאַר פֿיין געשניצטע לייבן, וועלכע זינען אַנגעלעגט אויף די טאָוולען פֿון די עשרת הדיברות, אַן עכט טיפֿישער און היימישער. פֿון ערגעץ וווּ

ברענגט מען צו שטופן אן עמוד און אויך פֿון א היימישן סטיל מיט א "מזרח" און א "שויתי". עולם לעשן באַלד אויס די ציגאַרעטלעך. מען ציט־אַרויף די יאַרמלקעס און די "עקספענדיאַ דע ליקאַרעס"² באַקומט מיט אַ מאַל אַן אויסזען פֿון אַ טיפיש אומשולדיק שולעכל. די פֿאַר צענדלינג יידן פֿון אונגערן, דייטשלאַנד, פּוילן, ליטע און בעסאַראַביע — עס פֿעלן אויך נישט קיין גאַליציאַנער — זינען מקבל־שבת און מען איז אייניק צווישן זיך אַפֿילו אין דעם נוסח.

**

"עקספענדיאַ דע ליקאַרעס" איז אַנגעשריבן מיט גרויסע שילד־אותיות בנים אַרײַנגאַנג.

גי, ווייס, אַז דאָ ליגט באַהאַלטן אַ בית־מדרש, ווען מ'דאַרף. און נישט נאָר אַ שול. דאָ קומט מען זיך צונויף נאָך דער אַר־בעט צו פֿאַרברענגען אַ שעה בני אַ טישל. אַהער קומט מען הערן דאָס וואָרט פֿון אַ ייִדישן שליח; דאָ שטעלט מען חופּות. און אַז מען דאַרף, איז עס אַ טאַנצזאַל פֿאַר חתונות און אַנדערע ייִדישע שמחות. דאָ דאַוונט מען שבתים און ימים־נוראים. און האָט ווער יאַרצייט, איז מען מִפֿסיק, און בין פֿאַקער לדערדל, קענט איר הערן אַ הויכן "ברכו" מיט אַ קדיש. דאָס זעלביקע פּלאַץ איז פּושט צורה און לובֿש צורה, ווערט הייליק און וואַכעדיק, אַלץ נאָכן געברויך און נאָכן מאַ־מענט, און מערקווערדיק: דאָס הולין און די קדושה זינען זיך נישט מסיג גבול איינס דאָס צווייטע און לעבן בשלום אונטער איין דאַך, שאַפֿנדיק צוזאַמען אַ גיסטיק־פֿאַלקסטימלעך ייִדישן צענטער... — און וואָס נאָך קען מען פֿאַרלאַנגען פֿון עטלעכע צענדלינג איינזאַמע יידן, צעשפּרייטע איבער דער גרויסער און ווינטער פּראָ־ווינצשטאַט? — באַמערקט מען — דאָס איינציקע וואָס מען מוז זאָגן, איז יישר כּוּחכּם!

אַזוי האָבן דאָך אַ סך גרויסע ייִדישע קהילות אין אַמעריקע אַנגעהויבן.

² פּאַרקויף פֿון אַלקאַהאָל־געטראַנקען.

א נאליציאנער איז ער געווען *

בני די מתפללים אין שולכל איז די שטימונג אַ לעבעדיקע. עס וועט זיין אַ קידוש מיט פֿאַרבניסן. עס איז דאָ אַ בר־מצווה. די מאַמע פֿון בר־מצווה, אַן אַלמנה, דווקא נישט קיין גבירטע, אַ פֿאַריאַגטע, נעבעך, אין דער פרנסה. פֿאַראַן נאָך קינדערלעך, אָבער זי האָט אויסגעבאַקן אַ פֿינעם לעקעך. עס איז דאָ שנאַפּס מיט פֿאַר־בניסן.

דער בר־מצווה, אַ 14 יעריקער בחור. קיין ייִדיש פֿאַרשטייט ער נישט. צו „בר־מצווה“ האָט מען אים נישט צוגעגרייט: — איז וואָס טוט מען מיט אַזאַ תּכשיט? מילא! שוין געווינט מיט אַזעלכע זאַכן. מ'עט אויפֿרופֿן, מאַכן מיט אים די ברכה און יוצא.

— איז, ווי רופֿט מען דך, בחור? — פֿרעגן אים די גבאים.
— פּעפּע!
— ווי האָט מען גערופֿן דין טאַטן?
— איזידאַראַ!

גייען שוין די אַלטע ייִדן צו דער מאַמען. מען חקירהט. און עס בלייבט:

— הבחור יוסף בר' יצחק!
איז שוין, דאַכט זיך, אַלץ גוט. דער בעל־קורא וויל שוין זאָגן „יעמוד“, אָבער, ניין. עס פֿעלט נאָך עפּעס, און דווקא זייער אַ וויכ־טיקער פרט, וואָס הייסט סתם אַזוי אויפֿרופֿן. מען מוז דאָך וויסן, וואָס? אַ כּהן? אַ לוי? אַ ישראל?
גיט מען שוין ווידער אַ מאַל צו דער מאַמען:
— אַפֿשר ווייסט איר, וואָס איז געווען אַנער מאַן? אַ כּהן צי אַ לוי? צי סתם אַזוי אַ ישראל?

* דער דערמאָנטער עפּיזאָד איז באַקאַנט אין פֿאַרשיידענע נוסחאות ווי אַן אַלגעמיין אַמעריקאַניש. אָבער דער עפּיזאָד, ווי ער ווערט דאָ איבערגעגעבן, איז אַריגינעל אַ טשילענער.

אָבער בײַ דער שאלה בלייבט זי נעבעך שטיין, די אַלמנה, קוקט
שעמעוודיק און טראַכט:
— וואָס מיינען זיי דאָ די אַלטע יידן? וואָס הייסט, צי מײַן מאַן
איז געווען אַ... אַ... וואָס? אָבער, פּלוצעם ווערט איר פנים שײַנענ-
דיק, אַהאַ! זיך דערמאַנט:
— אַ גאַליציאַנער! אַ גאַליציאַנער איז ער געווען...

יעקב גלאַטשטיין

משה-דוד גיסער

... קורץ פֿאַר זײַן פֿרייצײַטיקן און אומגעריכטן טויט האָט דער
פּאָעט משה-דוד גיסער באַזוכט ניו-יאָרק און געהאַט אַ ביסל שיבֿרת
הלבֿ, וואָס מען האָט אים נישט געגעבן קיין צו וואַרעמען אויפֿנעם.
אָבער דאָס האָט שוין געהאַט צו טאָן מיט די ספּעציפֿישע באַדינגונג-
גען אונדזערע, און בשעתו האָב איך געשריבן וועגן דעם און עס איז
נישט כּדאי דאָ איבערצוזוהרן, פֿאַר וואָס אונדזערע קבלת־פּנימס ציי-
כענען זיך נישט אויס מיט קיין איבעריקער וואַרעמקייט. די גאַנצע
ליטעראַרישע משפּחה האָט אָבער געוווּסט, אַז בײַ אונדז אין שטאַט
האָט פֿאַרבראַכט איינער פֿון דער משפּחה.

גיסער איז געבוירן געוואָרן אין ראַדעם, פּוילן. ער איז געקו-
מען קיין אַרגענטינע אין יאָר 1924, אָבער ער האָט זיך דאַרט שטאַרק
געמוטשעט, און אין יאָר 1933 האָט ער אויסגעוואַנדערט קיין טשילע,
וואו ער איז געוואָרן אַ תּושבֿ. ער איז געשטאַרבן אין 1952. ער האָט
בײַם לעבן אַרויסגעגעבן זעקס לידער-ביכער. דאָס לעצט דערשיי-
נענע חסד של אמתדיק בוך, דאָס געזאַנג פֿון אַ לעבן, האָט ער נאָך
אַליין אָפּגעקליבן און צוזאַמענגעשטעלט, משמעות אין אַ פֿאַרגעפֿיל
פֿון טויט, וואָס האָט געלויערט אויף אים און געמאַכט אַ סוף צו זײַן
וונטש עולה צו זײַן מיט זײַן גאַנצער משפּחה קיין מדינת ישראל.

אז מען לייענט די לעצטע געזאמלטע לידער, אפילו מיט דער הילף פֿון דעם וואַרעמען אַרײַנפֿיר צום בוך, וואָס דעם פּאַעטס חבֿר, דער בעלעטריסט פּנחס ביזבערג האָט געשריבן, ווערט קלאַר פֿאַר וואָס עס איז דערווײַל נאָך שווער צוצוקומען צו דער אמתער ירושה פֿון דיכטער. דער פּאַעט האָט, ווי ער אַליין האָט עדות געזאָגט אויף זיך, געהאַט אַ פֿערז „ליכט און צאַרט“, און דאָס אייגענע וואָרט זינס האָט ער אָפֿט אַ ביסל צו ליכט צעזונגען. אונדזער צײַט איז נישט מסוגל פֿאַר דער ליכטפֿערזיקייט, וואָס משה־דוד גיסער האָט זיך אין איר געקלאַמערט. פּנחס ביזבערג איז גערעכט, ווען ער זאָגט, אז „פֿון משה־דודן ווייעט נאָך אַלץ אַזוי פשוט־רייזעניש, הײַ־ניש, אַזוי איינפֿאַך טרובאַדוריש“. ער ברענגט עטלעכע שורות פֿון דיכטערס זעלבסט־כאַראַקטעריזירונג —

כהאָ ליב דאָס פשוטקייט פֿון וואָרט, וואָס טראָגט אין זיך קיין שױם נישט,
און עס קומט מיט ערלעכן געזאָנג צום האַרץ פֿון פֿאַלק דעם פּראָסטן.

אַבער שאַמפּאַניער איז נישט אַזוי פשוט און האָט אַ גאַנץ פֿינע שפּילעוודיקע שױם, און גוט, פֿעט, פּראָסט ביר, האָט אויך אַ גאַנץ גוטע שױם, וואָס זאָגט עדות אויף דער קוואַליטעט פֿון דער משקה, און דאָס פֿאַלק דאָס פּראָסטע, איז בכלל מער נישט צו געפֿינען, זיכער נישט צווישן די לייענערס פֿון דער ייִדישער פּאַעזיע. דאָס „פּראָסטע פֿאַלק“, וואָס עפֿנט אַ בוך פֿון געזאָנגען, איז שוין לאַנג אויסגעפּראָס־טעוועט, און משה־דוד גיסער האָט עס גאַנץ גוט געווסט.

די פשוטקייט פֿון וואָרט: צו אמתער פשוטקייט איז שווער זיך צו דעראַנגלען, און אַלע פּאַעטן פֿון אַלע צײַטן האָבן עס געזוכט און זוכן עס נאָך עד־היום. זײַ זוכן די פשוטקייט, וואָס אין צוזאַמענ־שטעל זאָל עס נאָך אַלץ ליכטן מיט דעם ליכט פֿון פּאַעזיע. דאָס איז אַ שווערער ענין און גיסערס פשוטקייט האָט נישט תמיד געפֿאַנגען די פשטות, וואָס צו איר האָט אויך מתפלל געווען מאַני לייב, ווען ער האָט געזונגען „קום, פשטות“, וואָס איר פנים איז אים באַשערט געווען צו זען ערשט אין זײַנע לעצטע יאָרן.

גיסער האָט נישט געליטן פֿון קיין פֿאַרשלייערטקייטן. פֿאַרקערט, ער האָט געליטן פֿון פשוטקייט, וואָס האָט אים מסתמא אַליין נישט צופֿרידנגעשטעלט... דערפֿאַר האָט ער מיט איר זיך אַרויסגעשטעלט, אָבער טיף אינערלעך האָט ער געשפּירט, אַז פשוטקייט איז נאָך אַנאַנים, בעת פשוטות קען שוין טראַגן דעם חותם פֿון אינדיווידועלעך שאַפֿונג. איז דערפֿאַר, לעת-עתה, שווער צו דערגיין צום אינדיווידועלען וואָרט, וואָס משה-דוד גיסער האָט געבראַכט מיט זיין ליד. אַ סך האָבן זיך אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף זיינע טשילענער געזאַנגען, אָבער דאָס טשילענישע אין אים האָט נישט מכפר געווען אויף דער צע-שויערטקייט פֿון ליד און די נישט-אַריגינאַליטעט פֿון געזאַנג.

משה-דוד גיסער האָט זיכער פֿאַרמאַגט אייגנס. ווידער אַ מאָל קומען מיר צו פּנחס ביזבערגס אַרזינפֿיר און צו זינס אַ זעלטן גוטן אויסדרוק „גוטס-גיניקייט“, אין גיסערס בעסערע און אייגענע לידער קומט צום אויסדרוק אַט די גוטס-גיניקייט — דאָס טראַגן אַ פֿול האַרץ מיט גוטסקייט און פֿאַרגינערישקייט. ווען מען שניידט-אָרויס דאָס דאָזיקע וואַרעמע ביסל אייגנס, נאָך דעם ווי מען שניידט-אָוועק דעם פֿרעמדן אַנוויקס, בלייבט אַ פּאַעט, וואָס האָט געהאַט אַ רעכט צו זאָגן — „און איך בין אויסטערליש אין אַלע מיינע גרייזן“. די „אויסטערלישקייט“ איז באַשטאַנען אין וואַרעמקייט צום פֿאַרהאַרע-וועטן מענטש. דאָס האָט מסתמא דער פּאַעט געמיינט, ווען ער האָט גערעדט פֿון „פֿאַלק דעם פּראַסטן“.

גיסער האָט שטאַרק ליב געהאַט זינגענדיקע שורות. ער איז דערפֿאַר מערערע מאָל פֿאַרפֿירט געוואָרן פֿון זיי. אַז ער האָט זיך צעזונגען, האָבן אים ווערטער נישט אַלע מאָל געפֿאַלגט. אָבער אין די מאַמענטן, ווען עס איז אים געלונגען איינצוזינגען זיינע רייד אין גוטע שורות, האָט ער געשאַפֿן איינדרוקפֿולע פֿערזן, וואָס האָבן גע-וויזן, אַז זיין גרעסטער פֿריינד איז געווען די שטרענגסטע דיסציפּלין, וואָס קעגן איר האָט ער אַפֿט געזינדיקט. דערפֿאַר האָט ער זיך פֿאַר-זונגען, און ווען ער האָט זיך פֿאַרזונגען, האָט ער זיך אויך פֿאַררעדט... אָבער אין לידער, וואָס ער האָט אין זיי באַזונגען דלות און

טויט, זינגען די גראמען קיין שטער נישט. פֿאַרקערט, זיי פֿיקן צום ציל און מאַכן בולטער וואָס ער וויל זאָגן:

דאָס זינגען מינע הענט, נאָט איך און אָט זעט זיי!
פֿון ווינדן צעאַקערט, פֿון האַמערשלעק צעשלאָגן.
און אַלץ וואָס טרעפט מיין לעבן, רחמימלאָז געשעט זיי.
ווי ווילט זיך אויף זיי פֿרייען,
און סױילט זיך אויף זיי קלאָגן:
אַ, הענט, איר שווערע, האַרטע,
איר הייליקע און צאַרטע,
מיט קנייטשן און מיט צייכנס אומצײליקע באַשריבן,
בלויז פֿאַר מיר פֿאַר איינעם,
און וויטער נישט פֿאַר קיינעם,
זײַט איר מיר, אַ, דלאַניעס, ווי לוחות צוויי געבליבן.

... אַז אַזוי לאַנג ווי איין מענטש איז אין תּפֿיסה, איז ער, דער וויטמאַניש-נאַכגעמאַכטער דיכטער, נישט פֿרײַ. ניין, גיסער זינגט נישט, ווייל עס איז מאַדיש אַזוי צו זינגען. זינגע אַרבעט און הונ- גער-מאַטיוון זינגען ערנסטע און איבערצינגנדיקע:

... משה-דוד גיסער איז געווען פֿאַרליבט אין וואָרט, קלאַנג און דיכטער. פֿיל מאָל האָט ער געזונגען וועגן און פֿון חֲבֵרִים פּאַעטן, וואָס זינגען שטענדיק בײַ אים געווען דאָס זיבעטע ווונדער. ער האָט, לעבנדיק אין סאַנטיאַגאָ, טשילע, זיך געברודערט מיט דער גאַנצער ייִדישער פּאַעזיע אומעטום, און זיך געטרייסט, אַז ער איז איינער פֿון די זינגערס.

פֿון אַלע זינגע לידער, פֿון אַלע זינגע געזאַנגען פֿון נײַעם לאַנד, דערמאַנגען פֿון פּוילן און היימישע געשטאַלטן, געזאַנגען וועגן מדינת-ישראל, און צער-און-צײַט-לידער, הייבט זיך אַרויס זיין גע- זאַנג צו אַרעמקייט און הונגער, וואָס האָט דעם דיכטער פֿאַרפֿאַלגט און אים פֿסדר געוואָרנט, אַז פֿון כאַאַס, פֿון נויט, איז ער פֿאַרמשפּט צו שאַפֿן האַרמאָניע.

דער מאן וואס צינדט אן פנערן,
 דער מאן איז מער גישטאָ,
 און גישט זיין שפאָן מאַכט ציטערן
 די ערב אָונט־שעה.
 ער קומט גישט מער אָן ליגנדיק —
 און ווי נאָר אַ לאַמטער,
 וויגט זי זיך אין פינצטערניש
 און וואַרט אויף אים גישט מער.
 דער מאן וואָס צינדט אָן פנערן,
 ער ברענגט גישט מער סיגעשאַנק,
 די בשורה פון זיין ליכטיקייט
 און אויפשטיין פון געזאַנג.

אין אויפֿשטייג פֿון זיין עכטן געזאַנג האָט משה־דוד גיסער גע־
 בראַכט אָן אייגן געשאַנק דער ייִדישער פּאָעזיע, וואָס האָט זיך דורך
 פשוטקייט געריסן צו דער שלימות פֿון דערהויבענער פשטות.

בן־ציון נחמן / סאַנטיאַגאָ

ייִדיש־שרייבערישע שעפּערישקייט אין טשילע: געווען ...

דער טשילענישער ישובֿ האָט זינט דעם אָנפֿאַנג פֿון דעם יאָר־
 הונדערט געמאַכט אָנשטרענגונגען צו דערהאַלטן און פֿאַרפֿעסטיקן
 ייִדיש לעבן דורך פֿאַרשיידענע פֿאַרמען.
 די צוויי גרונט־יסודות פֿון ייִדישן לעבן, פֿון קדמונים אָן, זיינען
 געווען, ווי אומעטום, קיום און המצוה. אַביעקטיוו גענומען מוזן מיר
 אָנערקענען, אַז ייִדישע קינדער, געבוירענע אָדער דערצויגענע אין
 טשילע, האָבן זיך גיך אידענטיפֿיצירט מיט דער אַרומיקער באַ־
 פֿעלקערונג. ביז קאַנען אַרויסברענגען די שטימונגען און איבערלע־
 בונגען פֿון טשילענער מענטשן און זיך אינספּירירן אין דער גראַנ־

דיעזער שיינקייט פֿון דער טשילענער נאטור, וואָס קומט צום אויס־
דרוק אין דער פּאָעזיע, פּראָזע, טעאָטער און זשורנאַליסטיק. אין
אַ נישט־אומבאַדייטנדיקער מאָס האָבן אָט דעם טאַלאַנט באַוווּזן
שעפּעריש צו פֿורעמען אויך אונדזערע ייִדיש־שרייבערס, געקומענע
אין דעם לאַנד שוין דערוואַקסענע אַדער אין די רייפֿע יאָרן.

דער עמאַציאָנירטער און עמאַציאָנירנדיקער זינגער אין ייִדיש
לשון פֿון דעם טשילענער פּייסאַזש, יצחק בלומשטיין, גיט־אַרויס
אַ באַנד לידער, וואָס זינען אַ הימען אויף די אין זון און שאַטן זיך
באַדנדיקע, מיט איביקן שניי באַדעקטע באַרגשפיצן פֿון די אַנדן־
בערג. זיי האָבן צו זיך נישט קיין גלייכן אין דער פּאָעטישער אַנטאָ־
לאָגיע פֿון די בעסטע ייִדיש־לידער, וואָס אונדזערע פענמענטשן
האָבן אונדז אונטערגעטראָגן, אין דעם ליטעראַרישן בליפּעריאָד,
אויפֿן באַדן פֿון ייִדיש־קולטור, אין דעם טשילענער ישובֿ. און יעקבֿ
פּילאַוסקי, אַ סינטעז פֿון אַ ישיבֿה־מתמיד, אַ רעוואָלוציאָנערן בעל־
חלומות און שפעטער אַ נאַציאָנאַל־פּאַרגלייבטן בעל־תּשובֿה, וואָס
האַט זיך אַנטוישט אין די אוטאָפּישע וועלט־פּאַרבעסערישע אידע־
אַלן, ציניש אויסגענוצטע פֿון מאַכטגיריקע הערשערס, בכדי מער צו
פּאַרשקלאַפֿן, אַכזריותדיק, גרויסע טיילן פֿון דער מענטשהייט, ווען
ער האָט דערזען און דערפֿילט די ווירקלעכקייט פֿון דעם ייִדישן
דינאַמישן רענעסאַנס־אימפּולס אויפֿן היסטאָרישן באַדן פֿון זינע
אַבֿות, זאָגט (אין זיין דערציילונג „און וואָסיל ליגט אויפֿן ייִדישן
בית־עולם“), אַז „ווי קליין דער מענטש זאָל נישט זיין, זוכט ער מיט
עפעס זיך צו פּאַראַייביקן, זאָל דאָס כאַטש זיין מיט זיין נאַמען אויף
אַ שטיין“... מיר האָבן אין די פּערציקער און פֿופֿציקער יאָרן, וואָס
שטעלן אפֿשר פֿאַר „די גאַלדענע תקופֿה“ פֿון דעם אַנטוויקלונגס־
פּראָצעס, מיט וועלכן עס האָט געמעגט זיין אַ צופֿרידענער, אין אַ
ביו גאַר גרויסער מאָס, דער קיבוץ־גלויות אין טשילע, פּאַרמאַגט
אַ ריי אַנזעעוודיקע שרייבערס, דיכטערס און זשורנאַליסטן, פֿון
וועלכע מיר הייבן־אַרויס: נח וויטאַל, משה־דוד גיסער, יצחק בלומ־
שטיין, פּנחס ביזבערג, יעקבֿ פּילאַוסקי. נאָך זיי זינען געבליבן

משה יודעלעוויטש, יצחק גארען, א"א. דאָס וואַכנבלאַט דאָס ייִדישע וואָרט, די איינציקע ייִדישע אויסגאַבע אין טשילע, וואָס עקסיסטירט נאָך אין 1972, איז רעדאַקטירט געוואָרן במשך פֿון פֿאַרשיידענע פע-ריאָדן פֿון פֿאַרשיידענע שרייבערס, באַגאַבטע אויך זשורנאַליסטיש. בלויז פֿאַר זשורנאַליסטיק איז גענייגט יצחק גארען. יעדער איינער פֿון זיי האָט אַרױפֿגעלייגט דעם חותם פֿון זײַן לעבנס־אַנשטעל אויף דער צײַטונג. דאָ האָט געשפּילט אויך אַ ראָלע דער ״פֿאַרבאַנד פֿון פּוילישע ייִדן״, וואָס איז אויסגעוואַקסן באַזונדער אין די יאָרן 1942-1946 און פֿון אַ הילפֿס־אינסטיטוציע לטובֿת די פּליטים פֿון פּוילן, אַפּגעראַטעוועטע דורך רוסלאַנד און אין די סקאַנדינאַווישע לענדער, געוואָרן אַ וויכטיקער שטיצפּונקט פֿאַר דער קולטור־טעטיקייט אויף ייִדיש, כדי צו ווערן שפּעטער די פֿעסטונג פֿון פֿאַלקטסימלעך וועלט־לעכער ייִדישקייט אין טשילע. נאָך אים איז געקומען דער פֿאַרבאַנד פֿון די בעסאַראַבער און בוקאַװינער, וועלכע זײַנען געוואָרן פֿאַראַל־לעלע קולטור־אינסטיטוציעס אין די ראַמען פֿון זייערע לאַנדסמאַן־שאַפֿטלעכע פּראָגראַמען.

אין 1972 עקסיסטירט בלויז נאָר דער ״פֿאַרבאַנד פֿון פּוילישע ייִדן״. ער האָט אָבער פֿאַרלוירן זײַן אַמאָליקן גלאַנץ און קוים־קוים וואָס דאָס ליכטעלע פֿון קולטור־איניציאַטיוון קען דעם ישובֿ דער־וואַרעמען מיט אַ רעפֿעראַט פֿון היימישע אָדער פֿרעמדע כוחות. פֿון חוץ לאַרץ קומען די לעצטע יאָרן גאָר זעלטן אַזעלכע וואָס זאָלן אויפֿטרעטן און אויפֿמונטערן מיט זייערע ליטעראַרישע אָדער קינ־סטלערישע אויפֿטריטן. און די היימישע כוחות זײַנען רעדוצירט אומגעוויינטלעך און פֿאַראַרעמט אין פֿאַרגלײַך מיטן שפֿעדיקן אַמאָל. דאָס ייִדישע וואָרט, רעדאַקטירט פֿון משה יודעלעוויטש, וועל־כער האָט אָן אויג פֿאַר מענטשן און זייערע פּראַבלעמען, און צײַט־וויזליק אויך פֿון מיר, וואָס עס אינטערעסירט מיך אונדזער קול־טור־מצב אין טשילע און זײַנע שעפֿערס. דאָס איז דער איינציקער גײַסט־רעזערוואַר, וואָס איז דעם ישובֿ נאָך פֿאַרבליבן, און אָט די צײַטונג איז די שוואַכע דאַמבע, וואָס האַלט־אַפּ, אַז אונדזער ייִדיש

לשון זאל פֿארטרונקען ווערן אויף שטענדיק פֿון דער אַסימילאַציע-
 כוואַליע, וואָס פֿאַרשטראַמט אונדזער יוגנט און דעם גרעסטן טייל פֿון
 עלטערן דור, ווייט אַוועק פֿון אונדזערע אייגנאַרטיקייט־יסודות.
 ס'רױב טשילענער ייִדישע קינדער ווייסן גאַר ווייניק פֿון דער היס-
 טאָרישער פֿאַרגאַנגענהייט פֿון אונדזער פֿאַלק, פֿון זײַנע ראַנגלע-
 נישן און וויזיעס, פֿון זײַן מאַרטירער־וועג, פֿון זײַן אמונה און פֿון
 זײַן עקשנותדיקער אַנשטרענגונג איבערצוקומען די סכנות פֿון
 אונטערגאַנג ווי ייִדן. און דער עלטערער דור אין דעם ישׁוױב? די
 פראַבלעמאַטיק אין ערנסטן לבוש און טיפֿזיניקער באַטראַכטונג
 האָט אַן אינטימע שייכות צו אונדזער נאַציאָנאַלן און אינדיװידועלן
 מהות. וויפֿל זײַנען בכוח און ווילן זיך קאַנצענטרירן ביחידות אויף
 אַלץ, וואָס קען אונדז צוריקפֿירן צו דער מדרגה, אויף וועלכער אונ-
 דזערע זיידעס, אַט ערשט מיט עטלעכע דורות פֿריער, זײַנען גע-
 שטאַנען, ווען זיי האָבן אין אַ סביבֿה פֿון שנאַת־ישׂראל, דחקות און
 הילפֿלאָזיקייט געפֿונען דעם גיטטיקן מקום־מקלט אין בית־המדרש,
 לערנענדיק אַליין אַדער אין קרייז פֿון לומדים? זייער ווייניק, יחיד־
 סגולה.

אַבער מיר האָבן, לייִדער, נישט קיין יוגנט, וואָס זאל גיין, בײַ
 אונדז, אין דער שטרעבונג צו קולטורעלער המשכדיקייט. און די
 עלטערע גיטטיק פראַדוקטיווע כוחות האָבן זיך בײַ אונדז שוין אין
 די ערשטע זעכציקער יאָרן אויסגעלאָזט, און מיטן פֿאַרלאָזן דאָס
 לאַנד האָבן די לעצטע אַנזעעוודיקע קולטור־טרעגערס און דאָס
 הײַפֿעלע אומרויקע ייִדן פֿון עלטערן דור פֿאַרלוירן די אַנרעגונג
 צו זוכן נייע קוואַלן פֿון נשמהדיקע עמאַציעס און גיטטיקע איבער-
 לעבונגען.

Joseph Lifshitz Fund

ביו איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראַזשאַנסקי



- (1) שלמה עטינגער — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (2) מאַרק וואַרשאַווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
- (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (4) מענדעלע — מסעות בנימין השלישי, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (5) לייב ניידוס — אויסגעקליבענע שריפֿטן (208 זייטן)
- (6) יעקב דינעזאָן — יאַסעלע, קריזיס, 3טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפֿטן (272 זייטן)
- (8) אליהו בחור — בבֿא־בוך 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (352 זייטן)
- (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפֿטן (216 זייטן)
- (11) י. ל. פּרץ — אין 19טן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (12) י. ל. פּרץ — אין 20סטן יאָרהונדערט, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (13) מאַריס ראַזענפֿעלד — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (240 זייטן)
- (14) דוד האַפֿשטיין, איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער — שריפֿטן (272 זייטן)
- (15) מרדכי ספּעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראַמאַן (272 זייטן)
- (16) ה. לייזיק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (352 זייטן)
- (17) שלום עליכם — מבחם־מענדל, 2טע אויפלאַגע (272 זייטן)
- (18) אַברהם גאַלדפֿאַדען — אויסג' שריפֿטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
- (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבֿאי — הער גאַלדענבאַרג
(פּיאַנערן אין אַמעריקע), 2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
- (20) חיי־ס־נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפֿטן (384 זייטן)
- (21) ש. אַנ־סקי — אויסגעקליבענע שריפֿטן (296 זייטן)
- (22) מענדעלע מוכר־ספֿרים — פֿישקע דער קרומער (256 זייטן)
- (23) יוסף אַפּאַטאַשו — אין פּוילישע וועלדער (416 זייטן)
- (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפֿטן (304 זייטן)
- (25) יהואַש — אויסגעקליבענע שריפֿטן (320 זייטן)

- (26) גליקל האמיל — זכרונות (352 זיטן)
- (27) שלום עליכם — טביה דער מילכיקער 2טע אויפלאגע (288 זיטן)
- (28) אברהם רייזען — אויסג' שריפטן, 2טע אויפלאגע (320 זיטן)
- (29) אנטאלאגיע — די פרוי אין דער יידישער פאָעזיע (416 זיטן)
- (30) ר' נחמן בראַצלעווער — סיפורי־מעשיות (224 זיטן)
- (31) מרדכי אַלפערטאָן — אין אַרגענטינע (320 זיטן)
- (32) פרץ הירשביין — אויסגעקליבענע שריפטן (336 זיטן)
- (33) אַנטאלאגיע — יידיש אין ליד (264 זיטן)
- (34) מנחם באַרישאַ — דער פֿרעמדער, זאָול רימער (320 זיטן)
- (35) אַנטאלאגיע — ווען אַ פֿאַלק דערוואַכט (464 זיטן)
- (36) אַנטאלאגיע — נוסח השפלה (272 זיטן)
- (37) ז. סעגאַל־אויטש — לידער, דערציילונגען, זכרונות (352 זיטן)
- (38) מענטה־בוך, פֿון 1602 (368 זיטן)
- (39) אונטער אַקופאַציע: עוור וואַרשאַוויסקי — שמוגלערס. (328 זיטן)
- (40) ערב־חורבן: מ. בורשטיין — ביי די טייכן פֿון מאַזאַויע און 14 פֿאַעטן (256 זיטן)
- (41) חורבן: אַנטאלאגיע — פֿאַעזיע, פֿראַזע און דראַמע (432 זיטן)
- (42) ווידערשטאַנד און אַרײַפֿשטאַנד/פֿאַעזיע, פֿראַזע, דראַמע (336 זיטן)
- (43) איציק מאַנגער — לידער, פֿראַזע, עסייען (384 זיטן)
- (44) דוד בערגעלסאָן — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זיטן)
- (45) משה נאָדיר — הומאַר, קריטיק, ליריק (288 זיטן)
- (46) אַנטאלאגיע: דאָס קינד אין ייִד' פֿאַעזיע און פֿראַזע (320 זיטן)
- (47) י. אַקסנפֿעלד — שטערן־טיכל, ערשטער ייִד' רעקרוט (288 זיטן)
- (48) פליטים צווישן פֿניערן, אַנטאלאגיע (304 זיטן)
- (49) אויסגעוואַרצלטע און אינגעוואַרצלטע, אַנטאלאגיע (272 זיטן)
- (50) דרום־פֿריקאַניש, אַנטאלאגיע (360 זיטן).
- (51) שלום אַש — פֿון שטעטל צו דער גרויסער וועלט. (400 זיטן).
- (52) דער אַרבעטער־דור אין אַמעריקע (224 זיטן)

אין 1972 דערשיינען נאָך די 2 בענד :

(53) אין עבר־טייטש / צאינה וראינה.

(54) אַנטאלאגיע / טשילעניש.

ANTOLOGIA

AL PIE DE LOS ANDES

POESIA Y PROSA IDISH DE CHILE

Director: SAMUEL ROLLANSKY

1 9 7 2

ATENEOS LITERARIOS EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

Pasteur 633 - 3°

Buenos Aires

Antología de Poesía y Prosa Idish de Chile